ANTİK YUNAN'DAN GÜNÜMÜZE DEVLET

Meryem Korkmaz

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN: DR. ÖGR. ÜYESİ MELDA KÖSE MARDUÇ

İstanbul

TC. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ağustos, 2018

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Meryem KORKMAZ' ın "Antik Yunandan Günümüze Devlet Kuramı" başlıklı tezi 14/08/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca, Kamu Hukuku Anabilim Dalında Yüksek Lisans/Doktora tezi **oy birliğiyle / oy çokluğuyla, başarılı / başarısız** olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Dr. Öğr. Üyesi Melda KÖSE MARDUÇ	.....
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Asiye SELCEN ATAÇ	.....
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Hamide BAĞÇECİ	.....

Doç. Dr. Ahu TUNÇEL ÖNKAL

Enstitü Müdürü

Revizyon Takip Tablosu

REVİZYON NO	TARİH	AÇIKLAMA
00	01.03.2018	İlk yayın.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

11.09.2018

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

(Islak İmza)

Öğrencinin Adı ve Soyadı

Meryem KORKMAZ

ÖZ

ANTİK YUNANDAN GÜNÜMÜZE DEVLET

Meryem KORKMAZ

Yüksek Lisans Tezi/ Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı /Kamu Hukuku Programı

Danışman: Dr. Ögr. Üyesi Melda Köse Marduç

Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018

Tarihte devlet kavramı toprak parçası üzerinde egemenliği ifade etmiştir. Tarihler boyunca insanların sahip oldukları bencil duygular toplumları güç savaşına itmiş, ihtiyaç duyulan gücü ve toprak parçasını elinde bulundurmak isteyen toplumlar devleti kurmuştur. Devlet, belli bir toprak parçasında egemenlik sağlamış toplumların üstün güç olmak için insan, ülke ve egemenlik unsurlarının birleşmesinden oluşmuştur. Hukuk kurallarının belirlenmesiyle de kurulmuş olan devlet kendine kimlik kazanmıştır. Devletler tüzel kişilik kazanmaları ile hiçbir devletin müdahalesine uğramadan kendi belirlemiş olduğu kurallar ile sürekliliklerini sağlamıştır.

Modern devlete can veren egemenlik anlayışının temelleri ise ortaçağ ve yeniçağın başlarında atılmış ve egemenliğin oluşmasına neden olan birçok tarihsel olayı içine almıştır. Toplumlar devlet kavramı etrafında oluşan zıt teoriler ve değişik ideolojileri tasvir eden filozoflar sayesinde devlet kavramı gerçekleştirmek istedikleri amaca ulaşmak için bir araç olarak değerlendirmiştir. Farklı siyasal felsefe akımlarına sahip olan filozoflar savundukları görüşler bakımından zıtlıkların oluşmasını sağlamıştır. Bu sebeple devletlerin siyasi, ekonomik ve hukuk sistemlerinde farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak devletler, devletsiz toplumlardan kent devletlerine, imparatorluklardan modern devlet anlayışına, gelişen siyasal iktidarlara ve devletlerin ulusal üstünlüğüne doğru iktidar yapılanmaları açısından tarihsel değişim ve gelişimlere sahip olmuştur. Devletlerin egemenlik açısından gelişimi ele alındığında da siyasi iktidarın sahip oldukları meşrutiyet ideolojisinden teokratik meşruluğa ve ondanda demokratik meşruluğa yönelen bir değişimlere sahip olmuştur. Bu da devletlerin eski varlıklarını tüm değişimlere uyum sağlayarak varlıklarını devam ettirdiğini göstermiştir. Böylece devlet gücü oluşmuş ve sınırlı egemenlik anlayışı uygulanmasıyla toplumların hakları devlet içinde korunmuş devletler üstün konumları sayesinde varlıklarında güçlü hale getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Devlet, Antik Yunan, Hukuk, Egemenlik, Filozof, İnsan, Toplum, İktidar, Güç, Toprak.

ABSTRACT

STATE THEORY FROM ANCİENT GREECE TO PRESENT

Meryem KORKMAZ

Master Thesis/ Public Law Department /Public Law Programme

Thesis Advisor: Dr. Ögr. Üyesi Melda Köse Marduç

Maltepe Üniversity Social Science Graduate School, 2018

The consept of State expresses the sovereignty on piece of land in the past. Self-centeredness of people causes power struggle throughout history and the societies wishing to have the power and the piece of land establish a state. The State consists of human, country and sovereignty of people who to be a superior power on a certain piece of land. The State has gained an identity by determining the rules of law. Thanks to the legal entity, the States have maintained their continuity by their own rules without any state invervention.

The basis of the concept of sovereignty that ensouls the modern state was founnded at the beginning of the middle age and the new age and covered many historical events that led to the formation of sovereignty. The societies have evaluated the consept of State as a means to achieve their wishings thanks to the philosophers describing the contradictory theories and the dfferent ideologies related to this concept. The philosophers who have different Political philosophical movements create opposing views about the State. Therefore, there are differences in the Political, economic and legal systems of the States.

Consequently, the States have historical developments with regard to the power structures towards the Political power and the national state supremacy from the societies to the city states, from the emprires to the sense of modern state. When the development of State in terms of sovereignty is taken into consideration, it is seen that the consitutional monarchy of Political Powers changes from theocratical to democratic legitimacy. This situation indicates that the states continue thir existences by adapting to the new developments. Thus, the state has power and the application of the concept of limited sovereignty cause to protect the right of societies within the state and the states have gained strength by their superior positions.

Keywords: State, Government, Ancient Greece, Law, Philosopher, Human, Society, Political Power, Land, Eart.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI……..…….……ii

İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI….…….…..iii

İNTİHAL RAPORU…….……...……iv

ÖZET…….……...…v

ABSTRACT…….……...….vi

İÇİNDEKİLER…….……...…vii

KISALTMALAR.....viii

GİRİŞ…….…….…….1

1.BÖLÜM

DEVLET KAVRAMI VE KÖKENİ

1.DEVLET KAVRAMININ TANIMI……..……..…..3

1.1.Devlet Kavramının Teorisi, Unsurları, Tanımları..……..……3

1.1.1. Devlet Teorisi……..……..……3

1.1.2. Devletin Unsurları……..……...…4

1.1.3. Kavramsal Olarak Devlet Tanımları…..……5

1.2.Devlet Terimi……..…….……...……..6

1.3.Devletlerin Kurulması……..……..……...…....7

1.3.1. Hukuki Açısından Devletlerin Kurulması…….….8

1.4.Devletlerin Sona Ermesi, Sebep ve Sonuçları……..…….8

1.4.1. Sona Erme Hallerinden İnsan ve Egemenlik Unsurunun Yok Olması……...9

1.4.2. Sona Erme Hallerinde Egemenliğin Sona ermesi ……...….9

1.4.2.1.Egemenliğin Fesih, Ayrılma veya Bölünme ve Birleşme Yoluyla Sona Ermesi……..10

2.DEVLETİN HUKUKİ KİŞİLİĞİ…….……...11

2.1. Devlete Tüzel Kişilik Tanınmasının Sebepleri…….…..11

2.2. Devlete Hukuki Kişilik Tanınmasından Kaynaklanan Sonuçlar…….…...13

2.2.1. Hukuki Sonuçlar…….….13

2.2.2. Siyasi Sonuçlar……...…….14

3.DEVLETİN DEVAMLILIĞI……...……15

3.1.Genel Olarak……..……15

3.2. Devletin Devamlılığının Sonuçları……..…….15

3.2.1. Uluslararası Antlaşmaların Devamlılığı……..……..16

3.2.2. Hukukun Devamlılığı……..……..…….16

3.2.3. Borçların Devamlılığı……..……...17

3.2.4. Kamu Alacaklarının Devamlılığı……...……17

2. BÖLÜM

DEVLETİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE KÖKENİ HAKKINDA TEORİLER

1. Genel Olarak Tarihsel Gelişim…….…...…..…18

1.1. Aile Teorisi……..……..18

1.2. Biyolojik Teori/ Organizmacı……..……..23

1.3. Kuvvet ve Güç Teorisi……..…..…24

1.4. Ekonomik Teori……..…...27

2. Tarihte Devletlerin Ortaya Çıkışı Hakkındaki Teoriler…….…...31

2.1. Platon…….…….34

2.2.Aristoteles…….…….....40

2.3. John Locke…….……...45

2.4.Montesquieu……...…….49

3. Devletin Kaynağını İnsan İradesine ve Toplumsal Sözleşmelere Dayandıran Teoriler……...53

3.1.Thomas Hobbes…….…..53

3.2.Jean-Jacques Rousseau…….……57

3.3. Marksist Devlet Sistemi……..61

3.4. Faşist ve Nasyonel Sosyalist Devlet Sistemleri……63

3. BÖLÜM

DEVLETİN UNSURLARI

1. Devletin Beşeri Unsuru Millet……66

1.1. Genel Olarak……..……..…66
1.1.1. Toplumunun Niteliği……..……..…..66
1.1.2. Toplumun Niceliği…….....…..…67
1.2. Objektif Millet Anlayışı……..…..…....68
1.2.1. Irk Birliği……...…….….68
1.2.2. Dil Birliği…….……..…….….69
1.2.3. Din Birliği……...……70
1.3. Sübjektif Millet Anlayışı…….…...70
1.3.1. Vatandaşlık……...…..…...71
1.3.2. Çifte Vatandaşlık……..…….…....72
1.3..3.Vatansızlık…….…….....……72
2. Devletin Toprak Unsuru Ülke……73
2.1. Genel Olarak……..……..…...73
2.1.1. Keşif, İşgal ve Fetih…….……..…...74
2.1.2. Ülke Egemenlik İlişkisi…….……..…..76
2.2. Ülkenin Kısımları…….....76
2.2.1. Kara Sahası…….……..….77
2.2.1.1. Sınırların Belirlenmesi……...…79
2.2.1.2. Sınırların Belirlenmesinde Dikkate Alınması Gereken Görüş ve Düşünceler…….…….……..80
2.2.1.3. Sınırların Türleri……...….81
2.2.2. Su Sahası……..…..…...83
2.2.2.1. Su Sahasının Kara Sularının İç Sınırları……...…..…..85
2.2.2.2.Su Sahasının Kara Sularının Dış Sınırları……..…..….....87
2.2.2.3. Su Sahasının Kara Sularının Yan Sınırları…….……..…....88
2.2.2.4. Su Sahasının Kara Sularının Genişliği……..…….…..89
2.2.2.5. Su Sahasının Toprak Altında Sınırı…….…..……91
2.2.3. Hava Sahası…….….91
2.2.3.1. Hava Sahasının Devlet Ülkesine Dahil Eden Teoriler…...92

2.2.3.2. Hava Sahasının Devlet Ülkesine Dahil Etmeyen Teoriler..93
2.2.3.3. Hava Sahasının Sınırı……..93
3. Devletin İktidar Unsuru Olarak Egemenlik…….…....94
3.1. Kaynağına Göre Egemenlik Kuramları…….……94
3.1.1. Genel Olarak…….……..…..…94
3.1.2. Tarihsel Olarak…….……...…..…95
3.1.3. Terim ve Kavram……..……..…..…….97
3.1.4. Kaynağına Göre Egemenlik Kuramlarının sınıflandırılması.....98
3.1.4.1. Teokratik Kuramlar…….……..…98
3.1.4.2. Demokratik Kuramlar…….…..…99
3.1.4.2.1. Milli Egemenlik Kuramı…….…..99
3.1.4.2.2. Halk Egemenliği Kuramı….……..…..100
3.1.4.2.3. Parlamento Egemenliği……...102
3.2. Devletin Bir Unsuru Olarak Egemenliğin Farklı Görünümleri…..…103
3.2.1. İç Egemenlik…….…….……..……..103
3.2.1.1. Egemenlik Bölünmez Bir İktidardır…….....104
3.2.1.2. Egemenlik Mutlaktır……..…....105
3.2.1.3. Egemenlik Devredilmez……...….106
3.2.1.4. Egemenlik En Üstün Güçtür……..106
3.2.1.5. Egemenlik Meşru Güçtür……..….107
3.2.2. Dış Egemenlik…….……..……..…..107
3.2.2.1. Devletlerin Egemen Eşitliği…….…109
3.2.2.2.Bağımsızlık……...……110
3.2.2.3.MüdahaleYasağı…….110
SONUÇ……..……...112
RESİMLER…….…….....116
KAYNAKÇA…….……129-139

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABAD: Avrupa Birliği Adalet Divanı

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AMKD: Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi

ATAD: Avrupa Topluluğu Adalet Divanı

İBİHM: İstanbul barosu İnsan Hakları Merkezi

İHAM: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi

İHAS: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi

İÜSBE: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İÜHF: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

AÜSBF: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi

AÜHF: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

AMKD: Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi

YTÜ: Yıldız Teknik Üniversitesi

TBB: Türkiye Barolar Birliği

MÜHFY: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları

K.T. : Karar Tarihi

MGK: Milli Güvenlik Kurulu

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

BKZ: Bakınız

BM: Birleşmiş Milletler

C: Cilt

E: Esas

md: Madde

s: sayfa

S: Sayı

age: Adı Geçen Eser

agm: Adı Geçen Makale

RG: Resmi Gazete

Vd: Ve Devamı

yy. : yüzyıl

GİRİŞ

Tez konumuzun içeriğinde devletin temelini oluşturan ülke, egemenlik ve insan unsurlarının yanı sıra sosyal bilimleri, siyasal bilimleri ve ekonomiyi ele alarak bunların toplumda nasıl iç içe geçtiklerini ortaya koymaya çalıştık. Birçok filozofların ve filologların[1] görüşlerini inceleyerek ortaya çıkarmaya çalıştığımız bu tezimizde konuyu zorlaştırmaktan ziyade anladığımız kadarıyla en rahat ifade edebileceğimiz şekilde ele aldık. Devleti kendi tanımlama, anlatma ve söyleme çabalarımızla insani düşüncelerimizin konu hakkında daha fazla fikir sahibi olabilmek için ‘’Devlet’’ araştırmalar doğrultusunda açıklanabilen bir devlet olacaktır.

Egemenlik, ülke ve insan unsurlarının birlikte var olabilme ve bağımsızlıklarını sağlamak için giriştikleri mücadeleleri gözlemlenmektedir. Bu sebeplerle de araştırmaların yaşanmış tarihi anlatmaktan uzaklaşılmayacağı için dilediğimiz kadar serbest olamadık. Kelime seçimlerimizde daha yalın ifade tercih etmeye çalışarak kafa karışıklıklarını azaltmaya çalıştık. Zira Akdeniz’ in suları gibi duru bir kavramı araştırırken, derinlere indikçe ne kadar da dipsiz kıyılara sürüklendiğimizi, insanların bu girdap içinde nasıl ayakta durduklarını teoride değerlendirdik.

İki bin yıldır ‘Devlet’ kavramını araştıran ve kendini bu konuya adayan birçok bilgin bulunmaktadır. Bu bilginler devlet kavramı ile oluşan soru ve sorunlara cevap bulmaya çalışmıştır. Birçok bilginin varlığı bu alanın gelişmesine ve büyük bir zemine yayılmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bilginlerin açıklamaları da birbiriyle çelişmiş ve geniş çaplı araştırmalar ortaya çıkarmışlardır. Devlet tam anlamıyla açıklanamamakla birlikte farklı fikirlerin doğuşuna sebep olmuştur. Zira artık devlet tek başına ülke, egemenlik ve insan unsurlarında ziyade ekonomik, politik, adalet alanlarını kapsayan karmaşık bir hal almıştır. Zaten karışık olan bu konu daha da karışık hale gelmiştir. ‘Devlet’ inkâr edilemeyecek kadar önemli olan toplumsal örgüttür. Rönesans dan günümüze kadar gelişen devlet çok yönlü bir hal almıştır. Bu nedenle devlet kavramının açıklanması zorlaşmıştır.

Bütün bunların ışığında, Birinci bölümde; devlet tanımlamalarını daha açık ve geniş açıdan ele alarak konuya ışık tutmaya çalıştık. Bu sebeple bu konunun derinleştikçe ne kadar da kaygan zeminde olduğunu gördük. Tek devlet tanımıyla yetinmeyip farklı düşünürlerin devlet kavramıyla ilgili yapmış olduğu tanımlamalara yer verdik. Devamında tarihsel süreçte devletin oluşumu, eşitsiz, rekabetçi sistemde ilerlemesini ve devamlılığını nasıl bu süreçte sağladığını inceleme fırsatını bulduk. Devletin nasıl tüzel kişilik kazandığını ve devletin kimi dönemlerde tamamlayıcı kimi dönemlerde ise nasıl karşısında yer aldığını ve son bulduğunu ele alacağız.

[1] Filolog; dil bilimci.

İkinci ve üçüncü bölümlerde ise devletin oluşmasını sağlayan unsurlarını ve devlet şekillerini değerlendirmeye çalışacağız. Bunların ışığı altında devletin; egemenlik, ülke ve millet unsurlarının arasındaki ilişkilerini ele alıp nasıl iç içe geçerek bütünlük oluşturduklarını değerlendireceğiz.

Sonuç olarak Devletin şekillerini değerlendirirken özgün işlevlerinin nasıl uluslararası çapta geliştiğini ve klasik devlet anlayışından ayrılarak modern devlet anlayışına geçtiğini görmekteyiz.

1.BÖLÜM

DEVLETİN KAVRAM VE KÖKENİ

1. Devlet Kavramının Tanımı

1.1.Devlet Kavramının Teorisi, Unsurları, Tanımları

1.1.1.Devlet Teorisi

Devlet kavramının tanımı, ilkçağdan günümüze kadar filozoflar tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak filozoflar devletin tanımı kavramsal olarak bile açıklanmaya çalışırken zorlanmıştır. Bunun nedeni ise devletin ortaya çıkışı ve ondan türeyen devlet terimleri olmuştur. Birçok hukukçunun, devlet alanında yaptığı çalışmalarda tanımlamalar birbiri ile yorum açısından çakıştığı için bir değer atfetmemiştir. Zaten o dönemlerde kullanılan devlet tanımlamaları içerik açısından da kavramsal karşılığı vermemiştir. Devlet, muallak anlamlarda olmakla birlikte toprak parçası üzerindeki egemenliği ifade etmiştir.[2]

Eski filozoflar kuramsal olarak devleti ele almış, devlet yapısının koruyucu kimliğe sahip, özgür insan topluluklarından oluşan ve belli hukuk kuralları ile devamlılığını sağlayan birlik olduğu kanısına varmıştır. Devlet kavramını genel nitelikleriyle tasvir etmek ve geçmişten günümüze devlet kavramlarının ortak özetini açıklamak gerekirse; Devlet, Monarşik, Aristokratik ve Demokratik devlet biçimlerinden oluşmuştur. Devletlerin hakları, ne kadar uygarlığa sahip oldukları ve bünyesinde birçok ırk çeşitliliğini barındırması devletlerin varlıklarını koruması ve devamlılıkları açısından önem taşımıştır.[3] Topluluklar yaşamlarını sürdürmek için tarım, sanayi ve ticaret gibi gelişim kollarından yararlanmıştır. Gerekli güce sahip olan ve bilgi ile gücün birleşiminden oluşan devletler sınıf devlet olarak adlandırılmıştır. Tarihin her döneminde devletler sınıf devlet olarak adlandırılmıştır. Sınıf devletler, bunu hiyerarşik olarak alt sınıf, üst sınıf veya kademe olarak sağlamıştır.

Tarihte toplumların farklılaşmasını sağlayan, topraksız olan sınıf ile toprak sahibi sınıfların oluşturduğu ayrımlar oluşmuştur. Oluşan sınıf devletleri doğal yolla oluşan kıtlık ile değil de ekonomik ve siyasal işgal yollarıyla oluşmuştur. Böylece sınıf devletlerinin oluşumu, boyun eğdirme ile sağlanmış ve işgal sayılmış, bu da devleti oluşturmuştur. Sosyolojik açıdan sınıf devletinin oluşumu ise, girilen bu boyun eğdirmede kazanan toplumların, oluşacak iç ve dış ayaklanmalara karşı sağladıkları güç,

[2] KOÇAK, Mustafa, Batı' da ve Türkiye' de Egemenlik Anlayışının Değişimi, Devlet ve Egemenlik, Seçkin Yayınları, Ankara, 2006, Birinci Basım, s.29-44-128.
[3] Doehring, Karl, Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku), çeviren: MUMCU, Ahmet, İnkılap Yayınları, 6. Baskı, Ekim 2001, s.4-21.

sınıf devletinin egemenlik gücü olmuştur. Genel devlet kuramı için bu son derece önem taşımıştır. Devlet kavramı, toprak parçası üzerinde egemen olabilmeyi ifade etmiş ve egemenliğe sahip olan devletler güçlerini kullanırken haklı gözükmek için bazı gerekçeler sunarak düzenlerini oluşturmuştur. Böylece egemen olan devletler, hukuk sistemindeki gerekçeyi bu düzen ile ifade etmiştir. Devlet kavramı bu dönemde bir toprak parçası üzerinde egemen olabilmeyi ifade etmiştir.[4]

1.1.2.Devletin Unsurları

Platon, devlet ile onu oluşturan toplumlar arasındaki karşılıklı durum ve davranış şekillerinin devlet yapısını etkilemesi gerektiği görüşünü benimsemiştir. Devletin bu paralellikte, insan çeşitliliğine göre onları oluşturabilecek farklılıklarla ilerleyebileceğini savunmuştur. Platon, iyi toplum iyi devleti oluşturur düşüncesini benimsemiş, bunun adına da aristokrasi demiştir. Bu düşünceyi benimsemekle aslında, doğru toplum doğru devleti oluştursa da bir gün dağılacağını ve yerine başka şeyler geçebileceğini vurgulamıştır.[5] Bu görüşten yola çıkarsak Devlet, belirli bir toprak parçasında egemenlik sağlamış toplumların üstün güç haline gelebilmek ve iktidar sağlamak için insan, ülke ve egemenlik unsurlarını içine alıp birleşmelerinden oluşmuştur. Ancak Platon, devletlerin bu unsurlar dışında farklı unsurları da barındırdığını düşüncesini savunmuştur.[6]

Devlet üç sütun üstüne kurulmuştur. Devletin oluşumunda öncelik insan unsuru olmuş ve hukukta insan topluluklarına millet denmiştir. Devleti oluşturan diğer unsur ise, toprak unsuru olmuştur. Toprak unsuru, insan topluluklarının yaşamlarını sürdürmeleri ve egemenlik kurabilmeleri açısından önem arz etmiş ve hukuki terim olarak ülke adını almıştır. Ülke unsuru olmadan toplumlar tek başlarına bir şey ifade edemeyecekleri için en önemli unsurlardan biri sayılmıştır.[7] Ancak sadece bu ikisinin varlığı devletin kurulması için yetmemiştir. Devletlerin kurulabilmesi için insan topluluğunun ülke toprağı üzerinde egemen olması gerekmiştir. Egemenlik unsuru sayesinde devletlerin üç sütunu da oluşmuş ve devletler kurulmuştur.

Aristoteles ise devletin içinde yer alan niteliklerin insan yaşamının gereği olarak meydana geldiğini ve siyasal olarak belli bir içeriğe sahip olmasının devlet oluşumunu kolaylaştırdığını savunmuştur. Ayrıca tüm oluşumların toplumla birleşerek gerçekte olması gereken devlet anlamına ulaşacağını ileri sürmüştür.[8] Aristoteles, hocası Platonun aksine devletin tek başına bir kişi tarafından yönetilmek yerine, azınlıklar veya

[4] GÖZLER, Kemal, Devletin Genel Teorisi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 8.Baskı(güncelleştirilmiş ve geliştirilmiş), Ağustos 2017,s. 6-13.
[5] ŞENTUNA, Candan; BABÜR, Saffet, Platon, Yasalar, cilt:1, 2. Basım, Kabalcı yayınevi, 1994, s. 42-45.
[6] AKAL, Cemal Bali, Devlet Kuramı, Dost Yayınları, 2.Baskı, 30-33.
[7] AKAL, Cemal Bali, İktidarın Üç Yüzü, Dost Yayınları, Ankara, 1998, s.22-26.
[8] Aristoteles, Politika, 1992,s.36, (kitabın bir bölümünde şu cümleler yer almaktadır: ''Devlet doğaya uygun kurumlar içindedir ve insan doğası gereği devlet kuran bir niteliğe sahiptir.'')

çoğunluklar tarafından yönetilmesi gerektiği görüşünü vurgulamıştır. Bu görüşteki esas neden, 'Aristoteles'in herkesi içine alabilecek tek bir yönetim biçiminin olmadığını ve değişik yönetim biçimlerini öngörmüş' olmasından ortaya çıktığını söylemek doğru olmuştur.

1.1.3.Kavramsal Olarak Devlet Tanımları

Devleti kavramsal olarak tanımlamak gerekirse; Devlet, belirli bir kara parçasında egemen olan insan topluluğunun bir araya gelmesiyle teşkilatlanmış insan topluluklarının bir araya gelmesinden oluşmuştur. Aynı zamanda hukuk kurallarının da belirlenmesiyle devlet kendisine kimlik kazanmıştır.[9]

Yirminci yüzyılda Max Weber, Platon ve Aristo'dan farklı olarak 'Devlet' i ele almış ve bu kapsamda devletin amaç ve işlevlerine değinmemiştir. Weber, devlette var olan siyasal örgütleri ve bunların nasıl bağımsız kalacağı yönünde görüşler ortaya koymuştur. Ayrıca devletin fiziksel gücüne önem vermiştir. Weber, devlette var olan siyasal örgütler ve fiziksel güç sayesinde milletlerin devamlılığını sağladığı görüşünü savunmuştur.[10]

Devlet, aslında politik oluşumlar altına saklanmış ve gerçekliği olmayan toplumların bu politik uygulamaları kendi istedikleri gibi benimsemelerini sağlayan bir maske olarak ifade edilmiştir. Bu sebepledir ki, birçok siyaset toplumbilimci, ekonomik ve politik uzmanlar; devletlerin hâkimiyetlerinde, siyasi yapıların, kurumların ve bu kurumların yaptığı uygulamaların yer aldığını düşünmüştür. Bunlarında devlet uygulamalarının düzenli bir şekilde yürümesi ve devlet ile üyeleri arasında uyumlu ve sistematik bir şekilde ilerlemesini sağlaması için gerekli koşulları oluşturulmaları gerekmiştir.

Devletin güç sağlamadaki bazı mekanizmaları sıralayacak olursak;[11]

- Şiddet araçlarını tekelci denetimi
- Bölgesellik
- Egemenlik
- Anayasallık
- Kişiler üstü iktidar
- Kamu bürokrasisi
- Otorite-Meşruiyet
- Yurttaşlık

[9] Bu tanım İlhan Akipek 'in şu tanımından uyarlanmıştır: ''Devlet, belirli bir ülkede yaşayan ve bir üstün iktidara (otoriteye) tabi teşkilatlanmış insan topluluğunun meydana getirdiği devamlı, hukukun kendisine şahsiyet izafe ettiği bir varlıktır.'' Akipek, İlhan, Devletler Hukuku, Ankara, Başnur Matbaası,3.Bası, 1966, 2. Kitap, s.12.

[10] ZABUNCUOĞLU, Kazım, kamu Hukukuna Giriş: Devlet, Ankara, s.45-49.

[11] GÖZÜBÜYÜK, Şeref, Anayasa Hukuku, Turhan Yayınları, Ankara, 2003, s.2-6.

Bu tanımlamalar devlet kuramının oluşmasında etkinlikler sağlamakla beraber oluşumun etkin faktörlerini oluşturmuştur.[12] Devlet, bu unsurların dışında ayrı bir yapıda da var olmuştur. Devletler, genellikle kendi teşkilatlarını, bunların oluşumu sağlayan organlarını kendileri belirlermiştir. Bu organları, yasama, yürütme, yargı, olarak üç kısma ayırıp düzenlemiştir. Bu kapsamda devlet, insanların mantıkları doğrultusunda yaptıkları eylemlerden oluşmuş ve gelişmiştir. Çünkü devletler, ulusal ve uluslararası alanda hak ve borçlara haiz kamu tüzel kişileri olmuştur.

1.2.Devlet Terimi

Devletler, bir amaç uğruna kurulan ve insanların varlıklarını sürdürmeye dayalı tutkularının sonucu ortaya çıkmıştır. Devlet, kendi içinde birçok tür ve şekillere ayrılmıştır. Devletin türleri ve şekilleri ancak belirli hedefler ortaya konulduktan sonra açığa kavuşmuştur. Platonun devleti ile Aristoteles'in devleti de bu doğrultuda oluşmuştur. Bu iki filozof da iyi devleti oluştururken şeklini belirlemede temel olan düşünceyi somutlaştırmışlar ve bu bağlamada eğilim göstermiştir. Platon ve Aristoteles'in devleti, devlet hizmet ederken sübjektif değer yargılara dayandırılan devlet görüşü olmuş, ancak bu durum akla uygun düşmemiştir.[13]

Augustinus "Civitas dei" de dünya devleti ile tanrı devletini ele almıştır. Ülkesellik özelliğine sahip olmayan bu devlette, dünya devletinin tanrı devletine tabi olduğunu savunmuştur. Jean Bodin ise devlet gücünü anlatırken, devletin birçok site oluşumlarının ortak fayda sağlamak için egemen bir güç tarafından düzene sokulması gerektiği görüşünü benimsemiştir. Thomas Hobbes' un devleti ise kişilerin birbirine bağımlı egemenliğini ve toplumların bağımlılığını savunmuş, savunduğu bu görüşünü Leviathan eserinde ele almıştır.

Devlet kelimesini terim olarak ele alırsak ve kök anlamını incelersek şu açıklamalar çıkmıştır; ''Devlet'' ,kelimesi Arapçada ''devle'' kelimesinden Türkçeye geçmiştir. Bu kelimenin asli harfleri ''d'', ''l'', dir. Aynı asli harfler ''tedavül '' kelimesinden de geçmiştir. O halde ''devlet'', ''tedavül eden'' yani ''elden ele geçen'' anlamına gelmiştir. Bu anlamda devlet kelimesi ''iktidarın el değiştirmesi'' olarak anlam kazanmıştır.[14]

Devlet kelimesinin Fransızca kelimesinin karşılığı Etat, İngilizce karşılığı state, Almanca karşılığı staat, İtalyanca karşılığı stato' olarak nitelendirilmiştir. Bunların hepsinin kökeni Latince kelimesinin karşılığı status kelimesinden gelmiştir. Ancak

[12] Pıerson, Christopher, Modern Devlet, 2. Basım, 2015, Chiviyazıları yayınevi, s.23.
[13] EROĞLU, Cem, Devlet Nedir? , 3. Baskı, İmge Yayınları, Eylül 2002, s. 139-142.
[14] ESEN, Bülent Nuri, Anayasa Hukuku: Genel Esaslar, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1970,s.89.

Latince status kelimesi ‘Devlet’ demek değil ‘hal’, ‘durum’, ’vaziyet’ anlamını ifade etmiştir. State ve benzeri kelimeler, Hint- Avrupa dil ailesinden durma anlamına gelen ‘st’ kökünden türemiştir.[15]

Romalılar da ‘Devlet’ kelimesini karşılığı Civitas veya res publica kelimelerini kullanmıştır. Ortaçağ da devlet ‘İmperium’ (hükümranlık), ‘Regnum’ (Krallık), terimlerinin yanı sıra ‘terra’, ‘terra’, ’citta, ‘cite’, kelimeleri de yer almıştır. Kısaca batı dillerinde ‘state’ kelimesi değişmezliği, durağanlığı ifade etmiştir. Kısaca açıklamak gerekirse bizim dilimiz de kullanımı ‘Devlet’ dinamik iken Batı da ‘statik’ anlamlarına gelmiştir.[16]

1500 ve 1600 yıllarda ‘stato’ kelimesi Fransız, İngiliz ve Alman dilinde kullanılmaya, Machivelli’ nin kullandığı anlamda ‘Devlet’ kavramı Fransa da ilk kez Charles Loyseau tarafından kullanılmaya başlamıştır. Charles Loyseau Paris 1608’de ‘Etat’(Devlet) kelimesini, Machivelli’ nin stato’ su kullanılmış, İngiltere de state kelimesini devleti ifade etmek için Shakespeare tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Almanya da ise 1700’lerin sonuna doğru devlet anlamında staat kelimesi tercih edilmiştir. [17]

1.3.Devletlerin Kurulması

Devletin kurulabilmesi için bir topluluğa ihtiyaç olmuştur. Çünkü tek bir bireyin devlet kurması mümkün olmamıştır. Buradan yola çıkarak bir devletin, kuruluş aşamasında bireylerin bir araya gelmesi ve toplulukları oluşturması gerekmiştir. Aynı amaç için bir araya gelen bireyler bu amaç doğrultusunda harekete etmiştir. Belli büyüklüğe ulaşan ve yeni bir devlet kurmak isteyen toplulukların ikinci ihtiyaçları ise toprak parçası olmuştur.[18] Pekâlâ, bu toprak parçası nasıl elde edilmiştir?

Günümüzde sahipsiz toprak parçası kalmamıştır. Bu nedenle devlet kurmak toplulukların yapması gereken, hali hazırda bulunan devlete başvuru yaparak kurulu devletin toprağından kendilerine pay istemek olmuştur. Fakat büyük sorun şurada oluşmuştur. Varlıklarını oluşturmuş devletler neden topraklarını bölmek isteyenlere izin versinler? Neden kendilerine kendi içlerinde bir rakip oluştursunlar? Var olan devletler bunu istemedikleri için ayrı bir devlet kurmak isteyen topluluklar için gerekli yaptırımlar uygulayarak tutuklama, yargılama, ömür boyu hapis cezalarıyla bunu engellemiştir.

[15] AKTAN, Coşkun Can, Değişim Çağında Devlet, Eylül, 2003, Çizgi Kitabevi, 1.Baskı, s.9-13.
[16] DOEHRİNG, Karl, Genel Devlet Kuramı, Çeviren: Ahmet Mumcu, İnkılap Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2015,s. 19.
[17] EROĞUL, Cem, Devlet Nedir, İmge yayınları, 3. Baskı, 2002, s.22-28.
[18] GÖZE, Ayferi, Korporatif Devlet, XIX. Ve XX.’ İnci yüzyıllarda Avrupa da Korporatif Devlet teorileri ve Korporatif Devlet Sistemleri, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1968, s. 38.

Böylece bu önlemlerle teşebbüsü gerçekleştirmek isteyen toplulukların önüne geçmiştir.[19]

Devlet kurmak isteyen topluluklar ise bu engellemeleri kabul etmeyerek belli bir direniş gerçekleştirmiştir. Bu direnişler sonucunda da polisi, askeri öldürerek istediklerini elde etmeye çalışmışlarsa da düzenli ordular karşısında genellikle bu teşebbüsler sonuçsuz kalmış ve başarısız olmuştur. Başarılı olsalar dahi kurulu devletler ayrı devlet kurmaya çalışanların ele geçirmiş oldukları köy ve şehirleri gereken savunma yöntemleri ile korumaya çalışmış ve kendi yönetimlerine tekrardan girmelerini sağlamıştır.[20] Bunun olmasını istemeyen karşı taraf ise bu savunmaya karşı atağa geçmiş, bu saldırıları püskürtmeye çalışmış ve kurulu devletin şehirlerine saldırıya gerçekleştirmiştir. Kurulu devletler de topraklarına ve toplumlarına saldırı olmasını istemedikleri için ayrı devlet kurmak isteyen toplulukların ele geçirdiği toprakları bombalamaktan vazgeçmiştir. Kısaca yeni bir devletin kurulması diğer devletin yıkılması, parçalanması veya onun varlığını kabul etmesi yollarından biriyle mümkün olmuş ve böylelikle yeni devlet kurulmuştur.[21]

1.3.1. Hukuki Açısından Devletlerin Kurulması

Anayasal bakımından her devlet kendi anayasasına sahip olmuştur. Bu sebeple her biri birbirinden farklı içeriğe sahip olabilmiştir. Anayasasında sadece güçler ayrımı kabul edilmiş bir anayasa ile devletin oluşması kuralı yanlış sayılmıştır. Bu kural 1789 Fransız İnsan ve Haklar Bildirisinde[22] ve Immanuel Kant' ın hukuk öğretilerinden de çıkarılmıştır. Devletlerin güçler birliğinin benimsendiği anayasal düzende yer almaması da devleti devlet yapmıştır. Ancak devletler anayasal bakımdan güçler ayrımı da içerebilmiştir. Örnek vermek gerekirse; Sovyetler Birliği, güçler ayrımı değil güçler birliğini kabul etmiştir. Hiçbir ülke de Sovyetler Birliğinin devlet sayılıp sayılmaması hakkında bir tartışmaya girmemiştir. Anayasal açıdan devlet tanımlaması kendi devlet nitelikleri kurallarını belirlenmiş toplumlardan çıkmıştır.[23]

Anayasal bakımından devletlerin kendi ülke sınırları içinde ne kadar uzun süre ve süreklilik arz edecek şekilde egemenlik sağlamaları, kurulmalarından daha çok önem taşımıştır. Ayrıca yeni kurulan devletlerin başka devletler tarafından tanınması, yeni

---

[19] BASTİAL, Frederic, Hukuk, Çeviren: ARSAN, Yıldıray; YAYLA, Atilla, Liberte Yayın Grubu, 6. Baskı, Ağustos 2017, s.43-45.

[20] KOÇAK, Mustafa, Batı'da ve Türkiye'de Egemenlik Anlayışının Değişimi Devlet ve Egemenlik, Seçkin Yayınları, 1.Baskı, Ocak 2006, s.27-44.

[21] AKTAN, Coşkun Can, Değişim Çağında Devlet, Eylül, 2003, Çizgi Kitabevi, 1.Baskı, s.9-13.

[22] RUHİ, Muhammet Emin, 1789 Fransız Devrimi'nden İki Portre: Sieyes ve Robespierre, Adalet Yayınevi, Ankara 2014,Eylül, 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin 16. Maddesi ''Temel hakların güvenceye alınmadığı ve güçler ayrımı ilkesini de temel kabul edilmediği bir toplumda anayasa yoktur.

[23] DOEHRİNG, Karl, Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku), Çeviren: MUMCU, Ahmet, İnkılap Yayınları, 6. Baskı, s.30-34.

kurulmuş devletler uluslararası hukuk açısından önem taşımış bile olsa sadece bu yeterli gelmemiştir. Devletlerin böyle tanınmaları iç hukuk açısından hiç bir şey ifade etmemiştir. Bu konuda verebileceğimiz en önemli iki örnek ise KKTC ve Filistin olmuştur. KKTC' ti örneğinde, tanınmamış olmasına rağmen süreklilik kazanmış, iç hukuk bakımından devlet özelliğine sahip olduğu için tanınıp tanınmasının bir önem arz etmemiştir. Filistin devleti ise tanınmış olmasına rağmen bu devletin varlığı kabul görmemiştir. [24]

1.4.Devletlerin Sona Ermesi, Sebep ve Sonuçları

Devletler uygulamalarında kuvvet kullanarak birçok müdahalelerde bulunmuştur.[25] Devletler kendi hukuklarına aykırı fiillerin varlığı halinde bu hukuki etkileri ortadan kaldırmak için bazı zorlayıcı önlemler almak durumunda kalmıştır. Her zaman bu alınan önemler işe yaramamış olmakla beraber klasik anlamda savaş veya savaşa gidilmeyen önlemler olarak caydırıcılık niteliği taşımıştır. 20. Yüzyılı içine alan dönemde savaş önlemleri egemen devletlerin karşılaştıkları veya karşılaşacakları zararlara göre, menfaatleri açısından zorlayıcı bir yol olmuştur. BM Antlaşmasının savaş tehdidini yasaklamış olmasına rağmen hukuki anlamda savaş kavramı varlığını korumuştur. [26]

1.4.1. Sona Erme Hallerinde İnsan ve Egemenlik Unsurunun Yok Olması

Devletler millet, ülke ve egemenlik unsurlarından oluştuğuna göre bunlardan birinin varlığının sona ermesi demek devletin sona ermesi anlamına gelmiştir. İnsan unsurunun yok olmasından kasıt, Devletin bütün içinde bulundurduğu insanların doğal bir felaket, salgın hastalık gibi unsurlar ile toplu halde yok olması anlamını taşımıştır. Bu gibi durumlar imkânsız olmakla beraber bir insan kalması durumda bile devletin insan unsuru yok olmamış sayılmıştır. Ülke unsurunun yok olmasından kastedilen herhangi bir ada devletinin sular altında kalmasını ve ortadan tamamen yok olması durumunda diğer unsurlar bulunmuş olsa bile ülkenin yok olduğunu ifade etmiştir.[27]

---

[24] ORTAYLI, İlber, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İletişim Yayınları, İstanbul 1999,2. Baskı, s.9-15.

[25] Müdahaleden kastedilen, devlet ve milletin yetkisi sınırlarında olan konunun ele alınması, incelenmesi, araştırılması, yeri olmayan tavsiyeler sunulması olarak da açıklanabilir. Müdahale kavramı politik açıdan da ülkelere göre farklı anlamlar içermektedir. Hukuki açıdan örneklersek, BM Antlaşmasının 2/7 Md.' de milli yetkiye dâhil konuların başka devletlerce dile getirilmesi dahi müdahale teşkil eder.

[26] KESKİN, Funda, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş Karışma ve Birleşmiş Milletler, Ankara, 1998, s.74.

[27] ERDOĞAN, Mustafa, Demokrasi, Laiklik, Resmi İdeoloji, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara 1995, s.91-93.

1.4.2.Sona Erme Hallerinde Egemenliğin Sona Ermesi

Egemenlik unsuru, bir ülkenin savaşlarla bağımsızlığını kaybetmesi sonucunda gerçekleşmiş durum olarak nitelendirilmiştir. Ülkeler savaş nedeniyle egemenliklerini kaybetmesi durumunda başka bir ülke egemenlik hakkıyla ülkeyi ele geçirmiş sayılmıştır. Bu yöntemle kaybedilmiş egemenlik, şiddet yoluyla kaybedilmiştir.[28] İnsan topluluğu kendi toprakları üzerinde egemenliğini kaybetmişse, topluluğun kurmuş olduğu devlet de sona ermiştir. Bu sebeple devletlerin sona ermesinin birçok nedeni olmuştur.

İbn Haldun, devletlerin kurulmasında olduğu gibi yıkılmasında da toplumların iç dinamiğinin zayıflaması, devletlerin zayıflamasını kolaylaştırdığını öne sürmüştür. Devleti, insanların ortak çıkarları doğrultusunda ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir kurum olarak değerlendiren İbn Haldun, devletlerin yıkılmasında en önemli etkenin toplumların arasındaki asabiyet bağının zayıflaması olduğunu öne sürmüştür. Asabiyet bağının zayıflaması, devletlerin zayıflamasını kolaylaştırmış ve toplumların doğal nimetlerden yararlanmak istemesi bunda etkili olmuştur. Devletlerin toplumlardaki faydacılık sistemine müdahale etmesinin mümkün olmaması devletlerin yıkılmasını kolaylaştırmıştır.[29]

Devletler fesih yoluyla, kendi içinde parçalanarak, birçok bağımsız devletle birleşerek, ilhak yoluyla, başka bir ülkenin topraklarına girerek veya gönüllü olarak bir devletin himayesine girmesiyle de devletin hukuki kimliği son bulabilmiştir.

Savaşı tercih etmiş devletler ise kendi iradesini karşı tarafa kabul ettirmeye çalışmıştır. Buradaki esas amaç karşı tarafı etkisiz hale getirmekten ziyade, belirli hak ve çıkarlara yönelik sınırlı amaçlar elde etmek istemesi demek daha doğru çıkarım olmuştur. Bu daha çok bir devlet yerine başka bir devlet kurulmuş ve kurulan devlet ile diğer bir devletin anlaşması anlamını taşımıştır. Böylelikle eski devletin anlaşması sona ermiştir. Bunu örneklersek; 16 Mart 1921 Moskova Antlaşmasında TBMM ile Sovyet Rusya arasında gerçekleşmiş olup, bu iki devlet, kendilerinden önceki Osmanlı ve Çarlık Rusya arasındaki anlaşmaları geçersiz saymıştır.[30]

1.4.2.1.Egemenliğin Fesih, Ayrılma veya Bölünme ve Birleşme Yoluyla Sona Ermesi

Ülkeler sahip oldukları egemenlik haklarının bir kısmından kendi istekleri ile başka ülkelere devredebilmiştir. Egemenliğin devredilmesi başlıca birkaç unsur ile gerçekleşmiştir. Şöyle ki; İlk olarak, Fesih (dissolution) yoluyla devredilebilmiştir. Örnek vermek gerekirse; birinci dünya savaşı sonunda Avusturya – Macaristan İmparatorluğu

[28] BALİ Cemal; AKAL Aktaran, İktidarın Üç Yüzü, Birinci Baskı, Dost Kitabevi, Ankara, 1998, s.74-77.
[29] ÜLKEN, Hilmi Ziya, İslam Felsefesi, Ankara, 1967, s.228-229; ŞİRVANİ, Harun Han, İslam'da Siyasi Düşünce ve İdare, Çeviren: KUŞÇU, Kemal, Ankara, s.219-222; GÖZE, Ayferi, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, İstanbul, 1995, s.88-89.
[30] HATEMİ, Hüseyin, Hukuk Devlet Öğretisi, 1. Baskı, İşaret Yayınları, İstanbul, 1989, s.9-15.

fesih edilmiş, yerine birçok devlet kurulmuştur. Fesih zorunlu veya gönüllü olabilmiştir. Bu durumun tarihte çok örneği bulunmamıştır.[31]

İkinci olarak; Ayrılma veya Bölünme(secession), bir devlet kendi içinde birçok devlete bölünebilmiş ve bu bölünme ile devletin sahip olduğu hukuki kişilik sona ermiştir. Bu bölünmeleri yaşayan devletler, kimi zaman daha çok ilerleme sağlamış, kimi zaman başarısız sonuçlarla da karşılaşabilmiştir. Bu duruma en güzel örnek, 1965'te Singapur Malezya'dan, 1991' de Latvia, Litvanya, Estonya, Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Kırgızistan, Moldova, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna ve Özbekistan eski SSCB'den ayrılarak bağımsız devletler kurmaları ve başarı sağlamaları olmuştur.1990-1991 Çeçenistan, 1960 Somaliland ise başarısız teşebbüsler arasında yer almıştır.[32]

Son olarak Birleşme; Birden fazla devletin bir araya gelerek eski hukuki ilişkilerini sona erdirip yeni bir devlet oluşturmaları birleşme olarak nitelendirilmiştir. Devletler dış politika, dinsel veya ekonomi gibi birçok amaçla birleşme eğilimi göstermiştir. Geçmişten günümüzde birçok birlik olmuştur. Bunlar; gerçek birlik[33], kişisel birlik[34], konfederasyon[35], federal devlet[36] toplulukları olmuştur. Alman İmparatorluğu, 1871 yılında birleşme amacıyla kurulmuş ve iradeler iç içe geçmiştir. ABD ise anayasa hukukuna göre, İngiliz kolonilerin egemenliklerinden vazgeçmeleri sonucunda oluşan ilk Federal Devlet olmuştur.[37]

2 Devletin Hukuki Kişiliği

19. yy. da ortaya çıkan bu akım 20.yy. ortasına kadar İngiltere başta olmak üzere birçok ülkede kralın yönettiği güç karşısında sınırsız sorumsuzluğunu sağlayan ilkelere sahip olmuştur. Kral hata yapmamış veya yapmış olsun hukuki olarak sorumsuz sayılmıştır. Bu hukuki işlemlerden zarar görseler bile kimsenin başvurabileceği bir merci bulunmamıştır.

---

[31] EROĞUL, Cem, Devlet Nedir, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, 3. Baskı, s. 72-80.

[32] AKİPEK, Ömer İlhan, Devletler Hukuku, 3.Baskı, Ankara 1970, s.300-305.

[33]Gerçek Birlik; İki veya daha çok devlet bir kralın kişiliğinde birleşmesidir. Her devlet iç egemenlik açısından bağımsızlarını korumaktadır. Dış egemenlik söz konusu olunca tek devlet gibi hareket etmeleridir.

[34] Kişisel Birlik; iki veya daha fazla devletin tek bir kralın emrinde birleşmesidir. Her devlet kişiliğini ve devlet olma özelliklerini korumaktadır. Her devlet bağımsız olarak egemenliklerini sürdürmektedir.

[35]Konfederasyon; karma devlet biçimidir. Bağımsız devletler tarafından, egemenliklerini koruma koşuluyla ortak çıkarların korunması amacı ile anlaşama ile kurulan topluluktur. Devletler diledikleri zaman topluluktan çıkma hakkına sahiptir. Konfederasyon küçük çaplı birleşmiş milletler gibidir. İsviçre 1848 yılına kadar konfederasyon olarak kalmıştır.

[36] Federal Devlet; ortak bir anayasa altında birleşmiş devletlerin oluşturduğu devlettir. Federasyonun oluşturduğu devletlere 'federe devletler', bunların oluşturduğu devlete, 'federal devlet' denir. Federe ve federal devletlerin birer anayasası vardır. Federe devlette vatandaşlar hem federe hem federal devlet vatandaşı olurlar. Egemenlik dışa karşı kullanılmada federe devlete ait iken, içte federe ve federal devlet arasında bölüştürülmüştür. Federal devletler yasama organı iki meclislidir.

[37] ŞENEL, Alaeddin, Erken Devlet, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1993, s.127-129.

Çünkü devlet ayrı hukuki kişiliğe sahip olmamıştır. Buradaki amaç, gerek İngiltere gerekse Fransa[38] ve Almanya olsun, devlet için çalışan kişilerin devletten zarar görmemesi adına devlete hukuki kişilik kazandırarak zarar görmelerini engellemiştir. Devlet, insan, toprak ve egemenlik unsurlarına sahip olmakla beraber, bunların dışında kendine ait tüzel kişiliğe sahip olmuştur.

2.1. Devlete Hukuki Kişilik Tanınmasının Sebepleri

Devletler, insan topluluklarının kolektif olarak örgütlenmesinden oluşmuştur. Tarihte devletler, XIV. Louis döneminin meşhur sözü '' Devlet benim'' den de anlaşıldığı gibi devlet ve hükümdarlık iç içe geçmiştir. Mutlak monarşide devlet ile hükümdar arasında bir fark olmamıştır. Aydınlanma mutlakıyetine doğru gidildikçe devlet ve hükümdar arasında ayrım oluşmaya başlamıştır. Büyük Friedrich, kendisini devlet için çalışan ilk ''hizmetkâr'' olarak nitelendirmiş ve başka bir hukuksal amaçla ya da kişiyle de çalışabileceğini belirtmiş böylece ikili yapının oluşmasını sağlamıştır.[39]

Devlet bu yapıyla kendi hak ve yükümlülüklere sahip olan hukuksal varlık halini kazanmıştır. Hükümdarın yetkilerinin toplum tarafından tepki çekmemesi için devlet kendi bütçe ve ekonomisini oluşturmuştur. 18.y.y. sonlarına doğru devletin haksız istekleri karşısında yurttaşa tazminat hakkı tanınmış, ''Prusya için Genel Memleket Yasasında'' [40]yer alması da buna örnek teşkil etmiştir. Bu gelişmelerle devlet oluşumu daha da iyi gitmiştir. Devletlere tüzel kişilik tanımak olması gereken bir durum olarak kabul edilmiştir.

Fransız ihtilali, meşruti monarşi ve cumhuriyete gidiş yolunu kolaylaştırmıştır. Bu döneme girilmesiyle, birçok filozof devlet kuramı ile ilgili teoriler ortaya koymuştur. Devletin tüzel kişiliğine ait bu teoriler her hukuk alanında farklı değerlendirilmiştir. Örnek vermek gerekirse, Anglo-amerikan hukuk sisteminde kullanılan Common Law' a göre hükümdar ve devlet karşı karşıya kalmamıştır. Devleti hükümdardan ayrı kişilik olarak görmek gerekmemiştir. Kral haksız sayılamaz, görevlilerinin yaptığı herhangi bir davranışından dolayı haksız olduğu kabul görülmemiştir. Ancak krala bu yetkiler verilerek bu sorun çözüme kavuşturulamamıştır. Sonuç olarak, İnsan ve haklar bildirgesi tam anlamıyla kuralları oturtulmaya başlandığında artık kamu gücüne karşı dava açılması sağlanmıştır. Bu da devletin tüzel kişilik kazanmasını daha gerekli hale getirmiştir.[41]

---

[38] 1638-1715'lrde Fransız kralı 14. Louis ' ın kendisine "ben devletim" demesi dönem itibariyle hukuki kişiliğin krala tanınmasından kaynaklanır.

[39] PRERSON, Christopher, Modern Devlet, çeviren: KUTLUĞ, Neşet; ERDOĞAN, Burcu, Chiviyazıları Yayınevi, Nemesis Kitaplığı, 2. Basım, Ankara, 2015, s.135-139.

[40] Prusya İçin Genel Memleket Yasasında giriş kısmının 75. Maddesinde ''Eğer bir kişi toplumun esenliği için hak ve çıkarlarından vazgeçmek zorunda kalırsa devletin ona tazminat ödeme yükümlülüğü vardır.'' Şeklinde yer alması ''Devlet'' in direk bizatihi sorumluluğundan bahsedilmiştir.

[41] AKAD, Mehmet; DİNÇKOL, Bihterin Vural, Der yayınları, Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul, 2004, s.41-45.

Devlet hukuki bir kişilik olmuştur. Devlete tüzel kişilik tanınmasının en önemli sebebi; devlet tarafından yapılan hukuki işlemlerin sonuçlarından etkilenen bireyler, devletin tüzel kişiliğini sorumlu tutabilmesi olmuştur. Eğer devlet adına işlem yapan birey sorumlu ise kendisinin bizzat sorumlu olmasını sağlamıştır. Bu sayede devlet rücu yetkisini kullanabilmiştir. Devletin tüzel kişiliği hem kamu alanında hem özel hukuk alanında kendini göstermiştir. Devlet taraf ehliyetine tüzel kişilik sayesinde sahip olmuştur. Özel hukuk açısından Türk hukukunda tüzel kişilikten kastedilen, adli yargıda bakılan davalarla hazinenin borç veya hak sahibi olması, aynı zamanda davacı ve davalı olabilme durumu olmuştur. [42]

2.2. Devlete Hukuki Kişilik Tanınmasından Kaynaklanan Sonuçlar

Devletin hukuki kişilik tanınmasından dolayı iki sonuç ortaya çıkar.[43]

Hukuki Sonuçlar

- Hukuki işlemler yapılması
- Malvarlığına sahip olunması
- Hak ve borç altına girilebilmesi
- Davacı ve davalı olunması

Siyasi sonuçlar

önlenmesi iktidarın kişiselleşmesinin

2.2. 1. Hukuki Sonuçlar

Devletlere hukuki kişilik tanınması birçok açıdan hukuki sonuç doğurmuştur. En önemlisi, devletin yaptığı tüm eylemlerin sonucu olarak hukuki kişiliğe sahip olması, bunun sonucunda borçlar altına girebilmesi veya maddi kazanç sağlayacaksa da bu sayede kazanımlarının olması hukuki sonuç olarak nitelendirilmiştir. Yani devlet mahkeme huzurunda davalı veya davacı konumuna getirilmiştir.[44] Bu sayede de hukuki işlem ve eylem gerçekleştirebilme hakkına sahip olmuştur. Çünkü hukuki kişiliği bulunmayan devletler, devlet adına görevlendirdiği kişileri hem kendi adına çalıştırma hem de cezalandırma hakkına sahip olmuştur. Devlet yanlısı gruplar veya devlet başkanı

[42] GÖZLER, Kemal, İdare Hukuku, Bursa, 2003, Ekin Kitabevi,2. Cilt, s.758-761.
[43] ERÖZDEN, Ozan, Ulus-Devlet, Dost Kitabevi, Ankara, 1997, s.87-89.
[44] GÖZÜBÜYÜK, Şeref; TAN, Turgut, İdare Hukuku, Ankara 1998, Turhan Kitabevi Yayınları, 1.cilt, s.133-145; GÜNDAY, Metin, Ankara 1997, İmaj yayınları, s.49-53.

bu cezalandırmalar sebebiyle öldürülebilmiş ve bu da devletin son bulmasını kolaylaştırmıştır.

Devletlere hukuki kişilik kazandırılması, devletlerin süreklilik arz etmesi açısından önem teşkil etmiştir. Çünkü devletlerin devamlılığı ile sahip olduğu borçları ve hakları bakımından varlıklarını koruması kolaylaşmıştır.[45]

En klasik ve güzel örnek tarihte Türkiye Cumhuriyetinin Osmanlı Devletinin borçlarını ödemesi gösterilebilmiştir. Devletlerin tüzel kişiliğinin sürekliliği için devletler, iktidarla bazı sözleşmeler ve antlaşmalar yapmıştır. Bunun sonucu da yeni oluşan rejim ihtilal ile yıktığı eski rejimin tüm hak ve borçlarını almış olup halef devlete geçmiş olur.[46]Ayrıca yeni gelen rejimler eskiyi ilga etmediği sürece, devletin sahip olduğu organlar, oluşturduğu kanunlar ve anayasanın etkilenmiş olduğu devrimler sayesinde devamlılık sağlamıştır.

2.2. 2. Siyasi Sonuçlar

Georges Burdeau' ya göre siyasi sonuçlar, "devlet kurumsallaşmış siyasal iktidardır. İnsan insana itaat etmemek için devleti icat etmiştir"[47]diye nitelendirilmiştir. Bu kapsamda Devlete hukuki kişilik kazandırılması sayesinde iktidarın şahsileştirilmesinin önüne geçilmiştir. Devlet kendisini yönetenlerden bağımsız bir kişiliğe sahip olmuştur. Bu kapsamda devleti yöneten kişiler iktidar üzerinde sübjektif bir hak iddia edememiştir. Bu yöneticiler sadece devlet için çalışan kişiler olmuştur. Ayrıca sadece devletin ona verdiği yetkileri kullanabilmiştir.

Siyasi sonuçlar, gelişmekteki ülkelerin ortak sorunu olmuş ve iktidar gücünün kime ait olduğunun belirlenmesi sağlanmıştır. Bu da yöneticileri kendi yetkisini kullanan görevli konumuna getirmiştir.[48] Siyasal sonuçlar, toplumlar, insan yönetimi ve nesnelerin idaresi ile ilgili tüm sorunlar kapsamıştır. Açıkçası toplumlar, birlikte düzen içinde birbirilerini idare etmek, yönetmek veya yönetilmek çerçevesinde sorumluluk almıştır. Adalet sağlansın diye toplumlar devleti oluşturmuş ve ona kişilik kazandırmaları bu sonucu ortaya çıkarmıştır.[49]

Tarihsel süreçte iktidar, sosyal ağ da bulunan ilişkiler bütününde siyasal açıdan değerlendirebileceği ilişkiler içinde olmuştur. Tarihsel açıdan devlet iktidarını elinde bulunduranlar, yöneticilerin ortak çıkarları sağlamak ve otoritelerini toplumlara yerleştirmek için gerekli olan faaliyet alanlarını belirlemiştir. Devlet temsilcileri bu

[45] BİLGE, Necip, Hukuk Başlangıcı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, s.211-215.
[46] ÖZBUDUN, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 4. Baskı, yetkin Yayınları, Ankara, 1995, s.17-19.
[47] Burdeau, Georges' dan nakleden Constantinesco ve Pierre- caps, op.cit., s.12., GÖZLER, Kemal, Genel Devlet Kuramı, 8. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, Temmuz, 2017, s.22.
[48] KAPANİ, Münci, Politika Bilimlerine Giriş, Ankara, 1996, s.46.
[49] HATEMİ, Hüseyin, Hukuk Devlet Öğretisi, 1. Baskı, İşaret Yayınları, İstanbul, 1989, s.9-15.

alanlarını belirlerken zaman ve ortam neticesinde değişiklik arz etmiş, bazı zamanlar geniş, bazı zamanlar dar alanlarda yer almıştır. Ancak böylece devletin iktidar gücünü elinde bulunduranların bir siyasal alana sahip olduğu fikri de yerleşmiştir.[50]

3. Devletin Devamlılığı

3.1. Genel Olarak

Devletin devamlılığı ilkesi, egemen devletleri temsil eden temsilciler devletin sürekliliğini sağlamak için hiçbir devletin müdahalesine uğramadan, kendi sınırları çerçevesinde bazı kurallar belirlemiş ve yaptırımlar uygulayarak otorite sağlamıştır. Devlet tüzel kişiliğe sahip olması neticesinde devamlılığı da bunun sonucunda oluşmuştur. Devleti temsil eden temsilcilerin değişmesi devletin değişmesi anlamına gelmemiş, temsilciler değişse bile devletin sürekliliği devam etmiştir. Egemen devletin sınırlarında yaşayan toplumları oluşturan bireyler değişebilmiş, ancak değişen toplumlar devletin tüzel kişiliğini kaybetmesini neden olmamıştır.[51]

Devlette otoriter gücü sağlayan iktidar değişmiş olsa veya siyasal rejim değişmiş olsa bile bu devletin devamlılığını ve sürekliliğini etkilemediği için devlet yine devlet olmuştur. Kısacası, devletlerin iç egemenliklerinde barış veya şiddet yoluyla büyük değişimler gerçekleşmiş olsa bile bu devletin varlığına etki etmemiş devlet hep var olmuştur. Ancak devleti yöneten krallar, başkanlar, rejimler ve hükümetler her zaman değişim içinde olmuştur. Örnek vermek gerekirse; Osmanlı devletinde, devletin devamlılığı "Devlet Ebedmüddettir." sözüyle ifade edilmiştir. Ayrıca IV. Louis de öleceği zaman devletin baki olduğunu, "ben gidiyorum, ama devlet hep baki olacaktır." sözüyle belirtmiştir.[52]

3.2. Devletin Devamlılığının Sonuçları

Devletin devamlılığının dört tane sonucu olmuştur. Bunlar; Uluslararası antlaşmaların devamlılığı, Hukukun devamlılığı, Borçların devamlılığı ve son olarak Kamu alacaklarının devamlılığı diye sınırlandırılmıştır. Tüm bu maddeler devletlerin karşılıklı çıkarları doğrultusunda birbirleri ile anlaşarak egemen alanlarına müdahale olmaması ve devamlılıklarını sağlamak açısından olumlu sonuçlar doğurmuştur. Devletlerin devamlılığını kolaylaştıran bu maddeleri tek tek değerlendirelim.

---

[50] AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, Ulus-Devlet ya da Halk Egemenliği, İmge Yayınları, Ankara 2006, s.25-27.
[51] GÜNDAY, Metin, İdare Hukuku, Ankara, 1997, İmaj Yayınları, s. 50-53.
[52] TANÖR, Bülent, Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri, 2. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 1995, s.44-47.

3.2.1. Uluslararası Antlaşmaların Devamlılığı

Devletler, iktidara sahip olan gücün temsilcileri değişse bile devletlerin devamlılığında temsilciler etki etmemiştir. Bu sebeple kendi döneminde iktidar gücün temsilcilerinin diğer uluslarla yaptığı uluslararası antlaşmalar, devletlerin sürekliliklerini koruması açısından önem taşımıştır. Bu antlaşmalar uluslararası hukuk bakımından bağlayıcı olmuştur. Devletlerin yönetimini sağlayan hükümetler, devletlerin menfaatleri doğrultusunda değişen hükümetin yaptığı antlaşmayı yok sayamamıştır. Bu sebeple hiçbir yeni gelen rejim eski rejimin yaptığı antlaşmaları inkâr edememiştir. Çünkü yapılan tüm antlaşmalar ile devletlerin tüzel kişiliği devam ettiği için devleti etkilemeye devam etmiştir.[53]

Tarihin bazı dönemlerinde antlaşmaların devamlılığını kabul etmeyen devletler olmuştur. Antlaşmaların devamlılığını genellikle devrimlerden sonra oluşan rejimlerin, yıkılan devlet rejimlerinin yapmış olduğu uluslararası antlaşmalarını kendilerini bağlamadıklarını ilan etmiştir. Örnek vermek gerekirse, 1949' da Çin Halk Cumhuriyeti kendinden önceki rejimin antlaşmalarını kabul etmemiştir. Aynı şekilde, 1917 devriminden sonra da SSCB, kendi rejimlerinin gerçekleştirmediği antlaşmaları kabul etmediklerini ilan etmiştir.[54]

3.2.2. Hukukun Devamlılığı

Devletlerin sürekliliklerini korumaları açsından hukuki devamlılığın sağlanması da önem arz etmiştir. Çünkü devletlerin hukuki açıdan yıkılan rejimin yasama organı tarafından yaptığı kanunlar, yasama organın düzenleyici işlemleri yeni gelen rejim tarafından ilga[55] edilmedikçe hukuki açıdan devletleri bağlamaya devam etmiştir. Devrim, anayasaların ilga edilmesini veya normal kanun hükmüne çevrilmesi bakımından anayasaları etkilemiş, hukuk düzenin devamlılığını korumuştur.[56]

Hukukun devamlılığı açısından devletlerin rejimlerinde oluşan devrimler, idari işlemler, özel hukuk işlemleri, kanunlar, tüzükler gibi anayasanın altında yer alan işlemleri etkilememiş, tüm bu işlemler hukuki açıdan geçerliliklerini korumuştur. Aynı

[53] HATEMİ, Hüseyin, Hukuk Devleti Öğretisi, İşaret Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1989, s.7-10.
[54] CHEVALLIER, Jacques, Hukuk Devleti, Çeviren: GÜRCAN, Ertuğrul Cenk, İmaj Yayınevi, Ankara, Eylül, 2010, s. 59-99.
[55] İlga: Yürürlüğe giren yeni kanunun eski kanunu yürürlükten kaldırmasıdır. www.sözlük.com. Erişim Tarihi: 11.09.2018, Erişim Saati:12.36.
[56] GÖZLER, Kemal, Kurucu İktidar, Ekin Kitabevi, Bursa, 1998, s.70-71.

şekilde var olan rejimin gerçekleştirdiği sözleşmelerde, eski rejimin yıkılıp yeni rejimin gelmesiyle varlıklarını yitirmemiş, devamlılıklarını korumuştur.[57]

3.2.3. Borçların Devamlılığı

Devletlerin devamlılığını sağlayan ilkelerden bir diğeri de borçların devamlılığı olmuştur. Devletler, iktidarı temsil eden temsilciler tarafından devlet adına yapılmış sözleşmelerle rejim yıkılıp yeni rejim gelmiş olsa bile iç ve dış borçlar geçerliliğini korumuştur.

Örnek vermek gerekirse; Osmanlı döneminde alınan borçlar, Türkiye Cumhuriyeti tarafından kendisini ilgilendiren kısmı ödenmiştir. Aynı şekilde 1917 Bolşevik Devriminden sonra SSCB. , Çarlık rejiminin borçlarını kabul etmemiş olsa da yerine kurulmuş olan Rusya Federasyonu borçları tanımış ve ödemeye başlamıştır.[58]

3.2.4. Kamu Alacaklarının Devamlılığı

Devletlerin devamlılığını sağlayan son ilke kamu alacakları olmuştur. Devletlerin başka devletten talep edebileceği vergi gibi kamu alacakları var olan devletin yerine geçmiş olan rejim tarafından ödenmesi gerekmiş ve geçerliliğini korumuştur. Sonuç olarak devletlerin varlıklarını korumaları açısından karşılıklı menfaatleri ve kendi iç egemenlik çıkarlarını korumaları açısından geçerliliğini korumuştur.

Devletlerin devamlılığı baki olmuş ancak rejimler değişmiştir. Bu sebeple eski rejimlerin yapmış olduğu bu alacaklar yeni rejime geçmiştir. Böylece devletler iç ve dış ilişkilerini yapılan bu sözleşmeler sayesinde sürdürmüştür. [59]

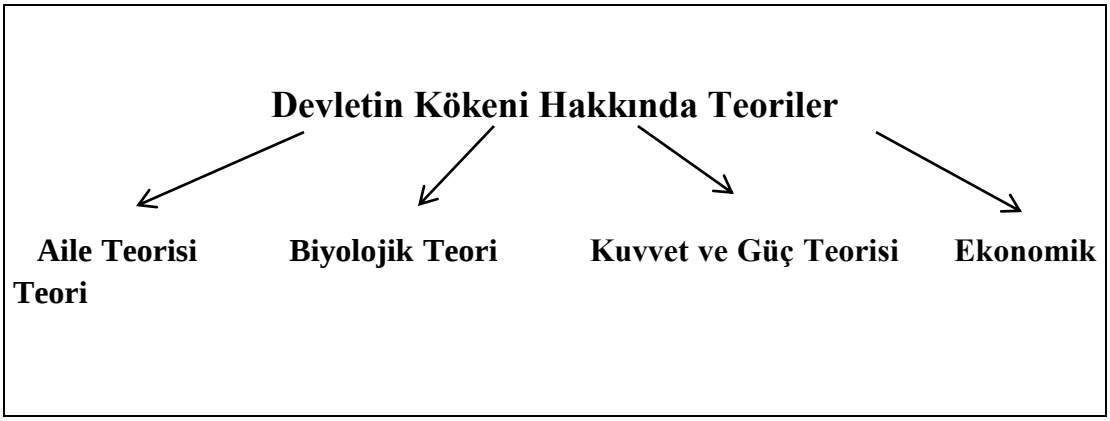
2.BÖLÜM

[57] GÖZLER, Kemal, Devletin Genel Teorisi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, Temmuz, 2017, 8. Baskı, s.25-26.
[58] DOEHRİNG, Karl, Genel Devlet Kuramı, Çeviren: MUMCU, Ahmet, İnkılap Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2015, s.120-125.
[59] ZABUNOĞLU, Kazım, Kamu Hukukuna Giriş: Devlet, AÜHFY, Ankara, 1973, s.134-136.

DEVLETİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE KÖKENİ HAKKINDA TEORİLER

1. Genel Olarak Teoriler

Devletlerin nasıl ortaya çıktığı ne çeşit teorilerden oluştuğunu ve kaynağını meydana getiren teoriler inceleyelim.

1.1. Aile teorisi

Devletlerin oluşumu en başta ailelerin kurulması gibi olmuştur. Aile ise sadece bir grup insanın bir araya gelmesini ifade etmemiştir. Her ailenin, kendine özgü kuralları, kültürü, dengesi ve farklı bir kimliği var olmuştur tıpkı devletler gibi. Bireyler aileleri, aileler akrabaları, akrabalar aşiretleri, aşiretler toplumları ve toplumlardaki bu gruplar da birlik içinde yaşayabilmek için devletlerin oluşumunu sağlamıştır. Bir bakıma devlete baba denmesi de aslında bu benzerlikten kaynaklanmıştır. Çünkü ailede bir reis vardır ve bu ailenin güç kaynağını oluşturmuştur. Aile gücünü buradan almış, dolayısıyla da buraya bir itaat oluşmuştur. Devletteki üst yöneticilere itaat buna dayanmıştır.[60] Aristoteles ve Jean Bodin bu teoriyi savunmuştur.

Yunan toplumunda en küçük yapıyı aile oluşturmuştur. Tam olarak aile anne, baba, çocuklardan oluşmuş ve ev hizmetkârları da bu aile yapısına dâhil edilmiştir. Aileyi oluşturan bireylerden, çocuklar reşit olmadıkları için baba ailenin reisi konumunda olmuştur. Baba, efendi sıfatıyla ailenin üzerindeki gücü temsil eden otorite konumunu oluşturmuştur. Bu şekilde oluşmuş aile yapısı, sadece yasal birlik olmanın dışında tanrısal törenlerde tapınma biçiminde oluşan ailenin diğer yapısı olarak karşımıza çıkmıştır. Örnek vermek gerekirse, bu yapı Yunan toplumunun Zeus Herkeios kültüründe kaşımıza

[60] ŞENEL, Alaeddin, Erken Devlet, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1993, s. 533-548.

çıkmıştır. Aile, soya dayanan ve akrabalık bağlarından ortak atalara sahip kardeşliğin bir temsilcisi konumda olmuştur.[61]

Klasik dönemde aile iktisadi bir yapı halini almış ve şehirlilerin ekonomik yapısını bile belirleyici olmuştur. Şöyle ki; aile, toprak mülkiyetine sahip olmuş ve sahip oldukları topraklarda kendi ihtiyaçlarının üretimini sağlamıştır. Ayrıca üretim fazlalarını da satarak ekonomiye katkı sağlamıştır. Ailelerin saygınlığı, sahip olduğu toprak büyüklüğü bağlı olmuştur. Aileler kendi mal mülklerini kullanma hakkına sahip olmalarına rağmen kendi istekleri doğrultusunda devredememiştir.[62]

Ölüm halinde tüm bu mülkiyet hakları en büyük erkek çocuğa geçmesi sağlanmıştır. Erkek çocuk olmaması durumunda ise mülkiyet hakkı, babanın erkek evlatlığı bu da yoksa babanın en yakın akrabasıyla evlenmek zorunda olan kız çocuğunun doğacak olan erkek evladına geçmiştir. Tüm bunlara rağmen erkek varis olamaması halinde ise babanın en yakın ikinci dereceden akrabasına bu miras geçmesi uygun bulunmuştur. Tüm bu kurallar bütünü, miras yasalarının oluşmasına ve uygulanmasına zemin oluşturmuştur. Atinalı ailelerde miras ve aile kültürünü bu kadar köklü olmasının sebebi aileye verilen değer olmuştur.[63]

Romalılarda kullanılan familias terimi de sözcük anlamı olarak aile olsa da içerik açısından antik yunandan daha geniş bir anlam ifade etmiştir. Çünkü Romalılarda familias kavramı sadece küçük çaplı aile olarak değil, ailelerin sahip oldukları mal, mülk ve köleleri de kapsamıştır. Antik yunan döneminde ise aile küçük kapsamlı olduğu için sadece köleleri içine alan bir kurum gibi lanse edilmiştir. Roma döneminde pater familias olan aile reisinin tüm otoriteyi elinde bulundurması ailenin önemli bir özelliği olmuştur. Pater familiasın otoritesi, malvarlığı ve kölelerin dışında ailesini oluşturan yasal çocukları, onların eşi ve çocukları, çocuklarının eşleri varsa evlatlıkları da kapsamıştır.[64]

Pater familiasın sahip olduğu otoriter bir güç (Patria potestas) var olmuştur. Bu güce, çocuk yetiştirme hakkı, doğan çocukları kabul etmeme hakkı, her yaştaki çocukları satma ve öldürme hakkı da dâhil edilmiştir. Ancak bu otoriter gücün orantılı kullanılmasını sağlamak için gelenek- görenek ve dini kurallar çerçevesinde sağlanması için oluşturulmuş kurullar var olmuş ve kurallar bu gücün denetimini sağlanmıştır. Şöyle ki; yeni doğmuş olan bebeğin terk edilebilmesi için yakın çevreden olan akraba ve komşulardan oluşan bir ev mahkemesi oluşturulması ve bu mahkemeye başvurulması

[61] GÖZE, Ayferi, Korporatif Devlet, XIX. Ve XX.' inci yüzyıllarda Avrupa da Korporatif Devlet teorileri ve Korporatif Devlet Sistemleri, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1968, s. 40-42.
[62] THİLLY, Frank, Felsefenin Öyküsü Yunan ve Ortaçağ Felsefesi, İz Düşün Yayınları, 3. Baskı, 2002 Şubat, İstanbul, s.90-96.
[63] ÇOTUKSÖKEN, Betül, Ortaçağ Yazıları, Notos Kitap, 1. Basım, Temmuz, 2011, s.278-280.
[64] AYBAY, Aydın; N. FEYZİOĞLU, Feyzi; DOĞANAY, Ümit, Medeni Hukuk Dersleri, 3. Baskı, 1. Cilt, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1976, s.78-91.

kullanılan yöntemlerden olmuştur.[65]Ancak pater familiasın sahip olduğu bu güç, ceza hukuku ve yurttaşlar hukukunda sınırlandırılmamıştır.

Otoriter güç (patria potestas)' ın sahip olduğu güç bununla sınırlı kalmamıştır. Bu güce bağımlı olanlar mal, mülk ve servet edindiklerinde sahip oldukları tüm mallar paterfamiliasa gitmiştir. Yani bu güce bağımlı olanların kendi sahip oldukları mal, mülk gibi bir durum söz konusu olmamıştır. Patermalias, ancak bireylere ve kölelere kullanmaları için az miktarda mal vermesine ve geri istenmemesine rağmen malın yasal olarak sahibi yine kendi olmuştur. Patria Potestas yetkileri ancak pater familias' ın ölümü ile son bulmuştur.[66] Bu onun yunan yönetiminden ayıran özelliği olarak kabul edilmiştir.

Pater familiasın ölümü ile öz çocukları kız ve erkek dâhil olmakla beraber özgür olmuş, torunların babası duruyorsa onlar kendi pater familiasına girmesi gerekmiştir. Eğer torunların pater familiasın da bulunmamakta ise onlarda özgür sayılmıştır. Eğer reşit olmayan çocuklar kaldıysa bunlar amcalarının vesayeti altında sayılmıştır. Bunun dışında kalanlar ise pater familias tarafından satılabilmiş veya başka bir ailenin himayesine sokulması sağlanmıştır. Tüm bu kapsamda değerlendirilen pater familias din hukuku açısından ailenin otoriter gücünü kapsamıştır.[67]

Romalı ailelerde yüksek mevkilere sahip geniş çevreler var olmuştur. Tek bir ataya dayandırılmış bu soyda hepsi birbirine bağlı ve aynı soyadını taşımıştır. Gens denilen bu soy birliği birbirine bağlılığı temsil etmiştir. Cumhuriyet döneminde bir gense bağlı olmak önem arz etmişken, daha sonra dinsel açıdan sınırlandırılmıştır. Miras hukuku açısından bir soya bağlılık, pater familiasın ölümü ile özgür kalmış ve hangi soya mensup olduğu belli olmayan Adgnatuslar[68] akraba çevresi olarak gösterilmiştir. Bu dönemlerde bireyler kısa yaşam süresine sahip olmuştur. Bu sebeple bir Roma ailesi, küçük aile yapısını oluşturan anne, baba ve çocuklardan oluşmuştur.

Roma döneminde evlilik ise, yeterli olgunluğa erişmiş olan kızlarda 16-20 yaş arasıyken, erkeklerde bu oran 27-30 arası olmak koşuluyla yasal zorunluk olarak görülmüştür. Roma döneminde evlenebilmek için roma vatandaşı olmak veya roma vatandaşı ile evlenebilmek için bir anlaşma olması gerekmiştir. Kısaca roma döneminde yüksek konumdaki kişilerle halk kesiminin ve kölelerin evlenmemesi için birçok önemler alınmış ve uygulanmıştır.[69]

Roma döneminde evlilik iki şekilde yapılmakta ilk olarak; kadınlar kocasının pater familiasına girmesiyle olmuştur. Genellikle soylular arasında olan böyle bir evlilikte

[65] GEMALMAZ, Mehmet Salih, İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, Beta Yayınları, 2003 İstanbul, 4. Baskı, s.546-549.
[66] GÜMÜŞ, A. Tarık, Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü, XII. Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Aralık 2010, s. 234-250.
[67] THİLLY, Frank, Felsefenin Öyküsü Yunan ve Ortaçağ Felsefesi, İz Düşün Yayınları, 3. Baskı, 2002 Şubat, İstanbul, s.98-99.
[68] Adgnatuslar: hangi soydan olduğu belirsiz olan, soyu belli olmayan.
[69] GÜRİZ, Adnan, Hukuk Felsefesi, Siyasal Kitabevi, 6. Baskı, 2003, Ankara, s. 234-256.

kadın tüm varlığı ile o ailenin kız çocukları ile eşit hak ve mirasa sahip konumda olmuştur. İkinci olarak ise; Bu modelde tanıklar önünde ve anlaşma ile yapılarak evlenen kadınlar kendi pater familiasın da kalmış ve kendi servetini kendi elinde bulundurarak evliliği gerçekleştirmiştir.[70]Cumhuriyet dönemine kadar en yaygın olarak yapılan evlilik modeli bu olmuştur. Bu şekilde yapılan evliliklerde sözleşmedeki formalitelerden dolayı boşanmak daha kolay gerçekleşmiştir. Boşanmak isteyen eşler anlaşmalı veya tek taraflı boşanma isteme hakkına sahip olmuştur.

Yunanlılarda da Romalılar gibi bazı gelenek ve görenekler uygulanmıştır. Şöyle ki; evlenmeden önce kız ile erkek nişanlanmıştır. Bu dönemde nişan merasimi, erkeklerin kızlara döneme ait işlemeli bir nişan yüzüğü hediye etmesi ve kızın sol elinin dördüncü parmağına bu yüzüğü takmasıyla gerçekleşmiştir. Düğün günü ise kıza uzun beyaz bir elbise ve Herakles(denizci düğümü) ile bağlanmış pamuk bir kemer takılması dönemin gelenekleri arasında sayılmıştır. Ayrıca düğünde kızın, sarı- kırmızı bir kaftan tarzı ceket giyinip, saçlarını altı bölüme ayrılmış örgüler yapmış ve tepeden bağlanıp kırmızı bir duvak örtmesi gerekmiştir. Son olarak düğün, gelinin baba evinin önünde anlaşma olarak yapılan kurban kesme seremonisi ile gerçekleşmiştir. Düğün yemeği ile gelin erkek çocuklar eşliğinde damat evine getirilir geline burada su ve ateş verilerek aileye kabulü tamamlanmıştır. Ancak tüm bu uygulanan gelenekler bir zorunluluk olmamıştır. Eğer boşanmış dul bir bayan ise hiç biri yapılmak zorunda olmamıştır.[71]

Roma döneminde aile yapısı ve toplum içinde kadın, yeri bakımından hukuki açıdan kendi pater familiasına bağlı sayılmıştır. Roma döneminde kadın kocası ile eşit konumda olmakla beraber onunla veya tek başına tüm şölenlere, tiyatrolara, sirklerdeki oyunlara gidebilmiştir. Klasik Yunan dönemine kıyasla Romalı kadınlar daha eğitimli ve hak sahibi olmuştur.[72]

Roma ailelerinde genellikle kadınlar doğum esnasında veya doğum sonrası öldüğü için yeniden evlenen erkek sayesinde kardeşler arasında sürekli üvey durumu söz konusu olmuştur. Bu çocuklar himayesine girdiği pater familiasın mesleğinde yetiştirilmiştir. Kısacası köleler ve özgür kalan pater familias üyeleri her zaman örf-adet veya hukuk açısından da otoriter güce hizmet etmek zorunda olmuştur.[73] Hizmetleri karşısında otoriter güç bu kişilere ekonomik açıdan para ve yiyecek yardımında bulunmuştur. Ayrıca bu dönemde sosyal yardım açısından önemli olan ve şehirde bulunan tüm işsiz yurttaşların yaralanabildiği günlük ücret olarak adlandırılan yardımlar yapılmıştır. Bu yardımlar, bireylerin var olabilmeleri açısından büyük önem arz etmektedir.

---

[70] CEVİZCİ, Ahmet, İlk Çağ Felsefe Tarihi, Gündoğan Yayınları, 2. Baskı, 1999, Ağustos, Ankara, s. 76-89.
[71] BLANCK, Horst, Eski Yunan ve Roma' da Yaşam, Çeviren: TANRIKUL, İslam, Arıan Yayınevi, 1. Baskı, Haziran 1999, İstanbul, s.184, s. 162.
[72] ÇOBAN, Ali Rıza; CANATAN, Bilal; KÜÇÜK, Adnan, Hukuk Devleti (Bir İlke Siyasi Bir İdeal), Adres yayınları, Şubat 2008, s. 231-245.
[73] GÜL, İdil Işıl; KARAN, Ulaş, Ayrımcılık Yasağı, Kavram Hukuk İzleme ve Belgelerle, İnsan Hakları Çalışmaları İstanbul Bilgi Üniversitesi, 1. Baskı, İstanbul, Şubat 2011, s.38-41, s. 6-9.

Dönemin doğan çocukları açısından ise pater familias tarafından tanınması için önemli törenler yapılmıştır. Doğan çocuklar roma yurttaşlar yasasına göre resmen bildirilmesi gerekmiştir. Doğum anından itibaren birçok gelenekler yapılmış ve çocukların tanınması sağlanmıştır. Ancak çocuk ölümlerinin çok fazla olması hasebiyle bu törenler, bir hafta gibi bir süre beklenip öyle isim veya lakap konulması uygun bulunmuştur. Çocukların bakım ve beslenme ihtiyaçları, bebeklerin doğumlarının ilk zamanlarında itibaren kadın köleler tarafından karşılanmıştır. Bu köle kadınların sağlıklı olmalarına gerekli özen gösterilmiştir. Yedi yaşlarına kadar köle kadınlar tarafından bakılmakta olan çocukların, okul çağlarından itibaren koruyucu aileler tarafından büyütülmesi sağlanmıştır.[74] Çeşitli okullarda eğitim gören çocuklar için Roma döneminde ilkokul yeterli bulunmuş ve bununla sınırlandırılmıştır.

Klasik dönem Atina'sından beden güçlenmesine önem verilmiş ve bu kapsamada bireyler eğitilmiştir. Roma ve Yunan eğitim sisteminde ise spor alanındaki gelişmeler bu dönemlerde kişilerin kendi isteklerine bırakılmıştır. Okul eğitiminde politik ve hukuk açısından ilerleme sağlanması amaçlı iyi konuşma yeteneği olanlar, Roma retorik okulunda Latince ve yunan dilinde eğitimine yönlendirilmiştir. Ayrıca bu dönemde Atina' da iyi eğitimli bir ailenin çocuğu olan Platon, yurttaşların eğitimine ve nasıl olması gerektiğine önem vermiştir. Bu sebeple kendi görüşlerini aktarabileceği Akademi adında bir okul kurmuş ve seçkin öğrenciler yetiştirmek için Atina'nın batısında eğitim vermiştir.[75] Seçkin öğrencilerin eğitilmesine önem veren Platon'un esas amacı öğrencilerin doğruyu araştırıp bulmalarını sağlamak olmuştur. Böylece eğitimli Roma gençleri kendilerini kanıtlamak ve göstermek amaçlı ünlü retorik merkezlere gezi düzenlenmiş ve sonuç olarak eğitim çocukluktan erişkinliğe kadar sürmüştür.[76]

Sonuç olarak aile teorisi klasik dönemin en küçük yapısını oluşturmuştur. Aile teori olarak yasal yapı dışında otoriter güç halini almıştır. Devletlerin kurulması aile yapısına benzetildiği için devletlerin oluşumunda bu teori etkin rol oynamıştır. Aile reisi kavramı devlet reisine benzetilmiş, devletin en üst yöneticisine itaat buradan kaynaklanmış ve aile teorisi etkin olmuştur.

1.2. Biyolojik Teori/ Organizmacı

[74] GEMALMAZ, Mehmet Salih, Birleşmiş Milletler Medeni- Siyasal Haklar Sözleşmesi, İnsan Hakları Komitesi Kararlarında Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2002, Ağustos, s. 70-91.

[75] CEVİZCİ, Ahmet, İdealar Kuramı(Platon'un Felsefesi Üzerine Araştırmalar, Gündoğan Yayınları, 2. Baskı, Ekim, 2010, s.77-79.

[76] BLANCK, Horst, Eski Yunan ve Roma' da Yaşam, Çeviren: TANRIKUL, İslam, Arıan Yayınevi, 1. Baskı, Haziran 1999, İstanbul, s.184, s. 162.

Biyolojik teoriden kasıt devletin tabiatcı olmasıdır. Şöyle ki; devlet, bireylerin tercihlerinden ziyade doğal bir tarihsel süreci kapsamıştır. Devlet, bireylerin soyut ve rasyonel tercihlerinin dışında oluşmuş bağımsız ve objektif bir anlayış olmuştur. Bu teoride devletin bir insan gibi belli organları olan canlı bir kişi gibi doğup, büyüyen, yaşlanan ve ölen bir canlı olduğu savunulmuştur. Şöyle ki, devletin sahip olduğu kara, hava, deniz alanları ayakta tutan esas oluşum halini almıştır. İnsanın da sahip olduğu beyni, birlikte yaşamak için konulan yasalar ve yöneticiler gibi düşünülmüştür. Bu sebeple devletlerin ekonomisi, kolluk güçleri ve gelişim sonucu sahip olunan teknolojik faaliyetleri de devletin diğer organlarını oluşturmuştur.[77]

Devletin merkezi nasıl hükümet ise insanın merkezi de beyin olmuştur. Beyinden aldığı talimatlara uyan insan bedeni ve hükümetin talimatlarına uyan idare yönetimi kadar benzeştirilebilmiştir. Platon, bu fikir akımını savunan düşünürlerden olmuştur.[78]Devlet, sadece zorunlu kamu hizmetlerini gerçekleştirmek için bireysel tercihleri yerine getiren mekanizma olmamış, tüm bireysel tercihlerin varlığına öncelik ve önem vermiştir. Bu Hegel' in savunduğu siyasi felsefesinde öncü fikri oluşturmuştur.

Hegel' in savunduğu anlayışta devlet, sivil toplumun soyut bireyleri arasında oluşan çatışmaları inceleyen ve çatışmaları düzenleyen objektif bir hukuk düzeni olarak nitelendirilmiştir. Hegel' e göre devlet olmasaydı sivil toplum karmaşık bir yapıya sahip olmuştu. Hegel bu görüşünde, bireylerin sadece sübjektif yarar sağlamak istemeleri ve sübjektif tercihleri, bireylere tarafsız bir kurum sağlamayacağını savunmuştur. Tüm bu sebeplerden dolayı biyolojik teori görüşünü benimseyenler için devlet tarihte yerleşik olmuştur. Dolayısıyla da devletin, yarar ve haklar gibi kişisel fayda sağlayan ilkelerle sınırlandırılmaması gerekmiştir.

Biyolojik teorinin meşruluğunu kanıtlaması gereken bir ölçüt olup olmaması önemsenmemiş, evrensel olarak geçerli olması açısından da önemli olmamıştır.[79] Bu görüşün geçerlilik iddiası azamileştirici insana mı, yoksa tabi haklara sahip insana mı dayandırıldığı önem arz etmemiştir.

Devlet, bireylerin özel isteklerini kamu malı gibi kullanmalarını sağlayan ve bireylerin bazı şeyleri yapması için otoriteye talimat verebilecekleri bir kanal olmamıştır. Bunun aksine devlet, sahip olduğu güce kendi bünyesindeki görevlilerden bağımsız olarak sahip olmuştur. Bu görüşte otoriteyi ahlaki bir boşluktan üretmeye çalıştığı için sosyal sözleşmelerin meşruluğunun temelini oluşturmamıştır. Çünkü siyasi kurumların kamusal olmalarından dolayı ve geçerli olmaları sübjektif olmamalarından kaynaklanmıştır.[80]

---

[77] DİNÇKOL, Bihterin Vural, İnsan Hakları ve Kadın, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul Ağustos, 1.Baskı, 2003,Dizayn Matbaacılık, s.50-51.
[78] GÜRİZ, Adnan, Hukuk Felsefesi, Siyasal Kitabevi, 6. Baskı, 2003, Ankara, s.201-208.
[79] YAYLA, Yıldızhan, İdare Hukuku, Beta yayınları, 1. Baskı, Eylül, 2009, İstanbul, s.11-13./59.
[80] ÖZKAN, Gürsel, Hukuk Devleti ve Yargı Denetimi, Ankara, 1995, İlgi ajans Matbaa, s. 30-32.

Biyolojik teori de, liberal görüş açısından hukuk ve devlet anlayışı arasındaki ayrımı uygun bulmamıştır. Çünkü bu görüşte tüm siyasi ve sosyal hayat kamusal olmuştur. Bu çerçevede yapılan ayrımlar özel ve kamusal açıdan ayrıldığında, içinde yapay bir ayrım oluşturmuştur. Oysa hiçbir özel yetki kamusal yetkiden bağımsız olarak var olmamıştır.

Bu teorinin en önemli sakıncası hukuk ve siyaset arasında bir ayrım yapamadığı için devlet bünyesindeki görevlilerin eylemlerine hiçbir şekilde müdahale edememesi olmuştur. Çünkü devlet objektif kurallara sahip olmasına rağmen, yönetenler bireylerden oluşmaktadır. Tüm bireylerde herkes gibi önceliği kendi istekleri doğrultusunda gerçekleştirmiştir. Devletlerin hareket etme gibi bir özelliği olmamış, bu sebeple hukuk ile arasında somut bir ayrım oluşturmamıştır. Biyolojik teoride üstün güç devlet olmuş ve onun üstünde hiçbir teorik güç kabul görmemiştir. Sonuç olarak biyolojik teori, devletin faaliyetlerinin meşruluğunu kanıtlamak için uğraşan bir teori olmaktan ziyade, devletin ne olduğunu gösteren bir teori olmuştur.[81]

1.3. Kuvvet ve Güç Teorisi

Kuvvet ve mücadele teorisi adından da anladığımız gibi aslında güçlü ve güçsüz oluşumlar arasındaki varoluş mücadelesi olarak nitelendirilmiştir. Güçlü olan iktidarı elinde tutan ile yönetilenler arasındaki eşitsizlik veya güçlünün güçsüzü ezip kazandığı liderlik de denilebilmesi doğru olmuştur. Birçok filozof, devletlerin zaten böyle oluşabildiğini, güçlü olan devlet, diğeriyle savaşır ve kazanırsa devletini oluşturabildiği görüşünü savunmuştur. Hukuk, tam olarak burada baskı ve direnişleri önlemek amaçlı bir takım kurallar ile düzen sağlamıştır. Devletlerin genelde böyle oluştuğu görüşü, Oppenheimer' in devlet teorisinde[82] tam olarak böyle savunulmuştur.[83] Oppenheimer devlet teorisinde devletin gücünü, gasp etmek olarak ele almış ve bunun siyasi bir yol olduğunu savunmuştur. Ayrıca bu görüşte ihtiyaçların karşılanma usulü olarak bir emeğin olmasını ve ekonomik bir yol sağlamak için de var olan emeğin harcanması gerektiği vurgulanmıştır.

Oppenheimer, kuvvet ve mücadele teorisinin ilk etkilerinin Mezopotamya da ilk devletin ortaya çıkışı ile başladığını savunmuştur. Oppenheimer, kuvvet ve mücadele teorisini; kazanan tarafın kullanılan tarafı çıkarları için sömürmesi olarak tasvir etmiştir. En eski yaşamın olduğu Mezopotamya da bulunan çoban ve çiftçilerin yaşayış düzenlerinde birbirleri üzerinde üstünlük kurma mücadeleleri, devlet düşüncesinin ortaya

[81] ODYAKMAZ Zehra; KAYMAK Ümit; ERCAN İsmail, Anayasa Hukuku, İdare Hukuku, İdari yargı, Savaş Yayınevi, 4. Baskı, Ankara, 2005, s. 170-171.
[82] Franz, Oppenheimer, Devlet, Çeviren: ŞENEL Alaeddin, SABUNCU, Yavuz, İstanbul 1984, Kaynak Yayınları, s.50-85.
[83] İNALCIK, Halil, Devlet'i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar, Klasik Dönem (1302-1606)Siyasal- Kurumsal ve ekonomik Gelişim, Seçme Eserleri II. , Türkiye İş Bankası Yayınları, Ağustos 2003, İstanbul, 27. Baskı, s. 34-42.

çıkmasını kolaylaştırmıştır. Devletin ortaya çıkmasını sağlayan en güçlü fikir, kuvvet ve güç teorisi olmuştur. Devletin ortaya çıkış sürecinde ilk kullanılan unsurun güç unsuru olduğu nitelendirilmiştir. Bu sebeple devlet kuramı, güç bakımından üstün olan tarafın zor ve baskı kullanarak, zayıf tarafa yaptırımlarını kabul ettirdiği bir kurum olarak kabul görmüştür. Kabul ettirilmekten kasıt, zayıf tarafın ekonomik, sosyal ve bedenen sömürülmesi olmuştur. Zaten oluşan ilk devlet yapıları bu şekilde ortaya çıkmış, gelişimleri bu sömürüye göre şekil almıştır.[84]

İlk devletlerin oluşumunda kuvvet ve güç teorisini birçok filozof savunmuş ve bu teorinin devlet oluşumunda önemli etkileri olduğunu gösteren düşünürlerin görüşleri de şu doğrultuda oluşmuştur;

Savunduğu görüşlerde Platonun Devlet eserine değinen Thrasymakhos, devlet yönetiminde söz sahibi olan güçlü kesimin, yasalar aracılığıyla kendi çıkarlarını koruyup geliştirdiği görüşünü savunmuştur. Devletin, güçlüler tarafından kurulan ve kendi çıkarlarına hizmet etmeleri için güçsüz kesimi zorlayan bir yapı olmuş ve bu sayede güçlü kesimin, güçlerini koruması, geliştirmesi ve devam ettirmesine olanak sağlamıştır.[85]

Yunan düşünür ve tarihçi Polybios da devletin oluşumunu kuvvet ve güç teorisine dayandırmıştır. Polybios, ilk anayasanın ortaya çıkışı ile ilgili çalışmalar yaparken devletin yapısı ile ilgili de birçok varsayım ortaya atmıştır. Tüm bu çalışmaları ile devletin ve toplumun yapısı ile ilgili çalışmalar yapmıştır.[86] Şöyle ki; Polybios' a göre devleti oluşturan toplumlar doğal sebepler dolayısıyla sel ve salgın hastalıklar gibi hayatta kalmak için mücadele vermiş, çok az sayıda kalmış ve bu sebeple de gruplar halinde yaşama gereği duymuştur. Ancak bu gruplar, kendi kendine yetememiş ve gruplarda oluşan problemlere çözüm bulmak için birleşerek devleti oluşturmuştur. Polybios' un devlet anlayışı kuvvet ve güç teorisine dayanmış ve devletin oluşumunda güçlü olanın hükmetmesi ve gücü elinde tutması olduğunu savunmuştur.[87]

Devletin oluşumu ile ilgili teorisini kuvvet ve güç teorisiyle bağdaştıran diğer düşünür ise Lucius Annaeus Seneca olmuştur. Romalı düşünüre ve devlet adamına göre sahip olma ve mülkiyet kavramını öğrenmeden önce insanlar mutlu, eşit ve huzurlu hayat sürmüştür. İnsanlar, toplumsal hayatın düzenlemesi ve bunun için yöneten insanlara ve kurallara ihtiyaç duymamıştır. Ancak ne zaman ki insanlar sahip olma ve mülkiyet kavramıyla tanışmış ise değişmiştir. Lucius Annaeus Seneca ya göre zamanla değişime uğrayan hayat şartları insanları otoriteye sahip olma, lüks yaşama ve tüm bunları elde

[84] www.dergipark.gov.tr. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi/2018/Cilt:1/ Sayı:1/ ss.106-117.(Makale: Serhat Düvenci yüksek lisans tezi – kuvvet ve mücadele teorisine göre Mezopotamya da devletin ortaya çıkışı) Erişim Tarihi: 05.02.2018, Erişim Saati: 23.36.

[85] RUSSELL, Bertrand, İktidar, çeviren: ERGİN Mete, Cem yayınevi, İstanbul, 1990, s.259-260.

[86] UYGUN, Oktay, Federal Devlet, 1. Baskı, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s.73-77.

[87]TURİNAY, Faruk, Dil, Hukuk ve Siyaset Bağlamında Anayasa Düşüncesi, Seçkin Yayınları, 1. Baskı, Temmuz, 2012, s.124-130.

etmek için acımasız olmaya itmiştir. İnsanların birbirine karşı acımasız tutumları da bunları önlemek için kurallardan oluşan siyasi sistemin oluşmasına neden olmuştur. Devlet yapısı da bu şekilde oluşmuştur.[88]

1332 ve 1406 yılları arasında yaşamış olan İslam düşünürü olan İbn-i Haldun da devletin yapısını kuvvet ve güç teorisine dayandırmıştır. İbn-i Haldun devleti, insanların yükselmesini sağlayan ve bunun da ancak insanların ihtiyaçlarını karşılaması için birbirileri ile yardımlaşarak oluşacağını savunmuştur. Bu işbirliği aşamasında bazı haksızlıklara maruz kalan insanlar, karşılık olarak saldırı ile cevap vermesi sonucunda birbirlerini yok etmeye kadar giden sonuçlar oluşmuştur. Tanrının korumuş olduğu insanlar, tüm bu sebeplerden ötürü kendilerini koruyacak ve otorite sağlayacak insanların yapılarına göre hareket eden, kural koyan ve hükmeden bir güce ihtiyaç duymuştur. İbn-i Haldun' a göre tüm bu ihtiyaçları karşılayabilecek gücü ancak devlet oluşturmuştur. Devlet, insanlar arasındaki güç aracılığı ile ihtiyaç duyulan ve olması gerekli olan bir kurum olarak tasvir edilmiştir.[89]

18.yy. Fransız düşünür olan Charles Baron de Montesquieu, toplumdaki bireylerin varlıklarını devam ettirirken içgüdüsel olarak korkmuş ve zayıf duygulara sahip olduklarını savunmuştur. Bu sebeple devletin kökeni hakkındaki görüşlerini kuvvet ve güç teorisine dayandırmıştır. Montesquieu' ya göre insanlar, toplum halini aldıkça bu korkularından sıyrılıp güçlerinin farkına varmıştır. Böylelikle, toplum halinde olmanın kazandırdığı gücü, kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya başlayan bu toplumlar ile bireyler arasında güç savaşı doğmuştur. Devlet de, toplumlar arasında düzeni sağlamak amaçlı, savaş halini ortadan kaldırmak isteyenler ve kazananlar tarafından oluşmuştur. [90]

1.4. Ekonomik Teori

Ekonomi, devlet ve hukuk, farklı paradigmalara[91] sahip ideolojilerle tarih boyunca etkileşim içinde olmuştur. Bu görüşleri ortak noktada buluşturan ise tarihsel süreçte bu görüşlere yön verecek güçlerin sistematik bir biçimde bu teorileri kullanmış olmasından kaynaklanmıştır. Devletin, siyasi iktidar anlamında günümüze kadar ulaşmasındaki

[88] SARIBAY, Ali Yaşar, Global bir Bakışla Politik Sosyoloji, Everest yayınları, 1. Baskı, Mart 2008, İstanbul, s. 137-158.
[89] HORKHEIMER, Max, Geleneksel ve Eleştirel Kuram, Çeviren: TÜZEL Mustafa, YKY Yayınları, İstanbul, s. 215.
[90] ADOMEİT, Klaus, Hukuk ve Devlet Felsefesi, Antik Yunan Düşünürlerinin Devlet Hakkında Görüşleri, Çeviren: AKKANAT, Halil, Filiz Kitabevi, 2004, İstanbul, Eylül, s. 31-51.
[91] Paradigma: TDK.' da '' Değerler dizisi'' olarak tanımlanmıştır. Felsefi anlamda ise bir bilim alanını belli bir dönem yöneten ve kuramsal çerçevesini şekillendiren hakim görüş anlamındadır.

süreçte 16.ve 17. yy. etkili olmuştur. Bu yüzyıllar, ulus devlet ve modern devlet fikrinin oluşmasını sağlamıştır. Devlet yapısında ekonomide üretim şekli kapitalist olmuş ve toplum yapısı birey temeline indirgenmiştir. Hukuk açısında da modern hukuk etkilerini göstermeye başlamıştır.[92]

Tarihi eskiye giden ekonomi teorisi, toplumları oluşturan bireylerin sınırsız ihtiyaçlarını karşılamak için yürütülmüş bir faaliyet halini almıştır. Kapitalizme göre şekillenmiş olan ekonomik teori, kendine uymayan her türlü hukuksal, siyasal ve toplumsal yapıları kendisine göre şekillendirmiştir. İdeolojik olarak kapitalist mantığı benimsemiş olan ekonomik teori, liberalizmi de üretim mantığında kullanmıştır. Liberal fikirler, feodalizmin çöküşü ile onun yerine gelişmiş olan kapitalist toplumların sonucu ortaya çıkmıştır. Çünkü liberal görüş arazi sahibi aristokratlar ile Orta sınıf arasındaki fikir çatışmalarının sonucunda, orta sınıfın büyümesiyle oluşmuştur.[93]

Ekonomik teori, kapitalist görüşün ortaya çıkmasına dayanmakla beraber ortaya çıkış nedeni ticaret ve üretimdeki değişim isteği olmuştur. Ticareti ekonomik güç haline getiren toplumlar, kralın yanında yer almayı uygun görmüştür. Ancak ticaretin ekonomik teori açısından ülkeler arası kazanım sağlanacağını savunmuştur. Bu da burjuvazinin çıkarlarına uymuş krallığın mutlak monarşiye, feodal yapının ise modern yapıya dönüşmesini sağlamıştır. Tarihin bazı dönemlerindeki coğrafi açıdan üretimde değişiklik isteği de geleneksel yapının yıkılmasına neden olmuş kıtlık ve veba salgınıyla oluşan büyük orandaki ölümler ile nüfusun azalmasını sağlamıştır. Azalan nüfus üretim yaptıkları topraklarda kiracı konumuna getirilmiş, bu zorlama ile tarım üretiminde kapitalizmin ortaya çıkmıştır.[94]

19.yy. da sanayileşmenin gelişmesiyle klasik liberalizm dönemi başlamış, insanlar, dış müdahale ile sınırlanmamış ve kendi söz hakkı olan bireyler halini almıştır. John Locke ve Thomas Jefferson 17. ve 18. Yy. da liberal görüşün önde gelen isimleri olmuştur. Filozofların savunmuş olduğu doğal haklar teorisi, insanların sahip olduğu hakları doğuştan tanrı tarafından verilmiş olduğu görüşü olmuştur. Locke' un savunduğu haklar, insanların sahip olduğu yaşama, özgürlük ve mülkiyet iken Jefferson, mülkiyet hakkını benimsememiş sadece insanların işlerini kolaylaştırdığını savunmuştur. Jefferson' un bu görüşü Amerikan Bağımsızlık Bildirgesinde devredilemeyen hakları yaşama, özgürlük ve mutluluk diye geçmesine neden olmuştur.[95]

Liberal görüşün savunduğu faydacılık görüşünde ise serbest piyasa ve piyasalara müdahale etmeyen yasa genel refah düzeyini yükseltmiştir. İki taraf açısından da zarar oluşturmamışsa fayda sağlamıştır. İktisadi liberal açısından arz ve talebin denge içinde

[92] TOSUN, Tanju; DAĞI, Zeynep, Devlet Nereden Nereye? , Uluslararası Politikayı Anlamak, Deva Yayınları, Melisa Matbaacılık, İstanbul 2007, s.1-47.
[93] PERÇİN, Önder, Birey, Toplum ve Devlet, Kamu Hukuku ve Ekonomi Paradigmaları Kıskacında, Astana Yayınları, 2015, Ankara, 1. Baskı, s.25-29.
[94] GÖZE, Ayferi, Korporatif Devlet, Fakülteler matbaası, İstanbul 1968, s.39-40.
[95] PERÇİN, Önder, Birey, Toplum ve Devlet, Astana Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2015, s.29-38.

üretim ve tüketimi en yüksek seviyede tutması, piyasaların kendiliğinden yükselmesini ve ekonominin dengede olmasını sağlamıştır.19 yy. başlarında bu görüş etkisini sürdürmüştür.

Sanayileşmenin ortalarında tam olarak gelişmenin yerleşmesinde ise modern liberalizm 20 yy. liberalizmi olmuştur. Bu dönemde çoğalan nüfus ile işsizlik, kötü çalışma koşulları ve düşük ücretler ortaya çıkmıştır. Tüm bunların olması klasik liberalizmdeki devletin piyasalara müdahale etmemesi görüşü yeniden ele alınmış ve devlet müdahalesini uygun gören değişik teoriler ortaya çıkmıştır. Modern liberalizmde birey yine öncelik sahibi olmuş ancak devlet bireye yardım sağlamak amaçlı müdahaleyi savunmuştur.[96] Birey her zaman toplumun önündedir ve özgürlük bireyin kendi ahlaki eylemlerine dayandırılmıştır.

Klasik liberal anlayışa göre birey ve devlet arasındaki ilişki farklı konumlandırılmış ancak her iki görüşte de kendine güvenen birey görüntüsü için yaşamın sorumluluğu bireye yüklenmiştir. Böylelikle devlet kendisine yardımda bulunan bireye yardım etmiştir. Ancak ekonomi yapısı refah düzeyini oluşturan devletle özdeşleşen bu dönemde bu görüş uzun süre kalamamıştır. Ekonomi yapısı bir kez daha değişikliğe uğrayarak liberal yaklaşımın klasik liberal anlayışa dönüşü gibi olan Neo- Liberalizm' i benimsemeye başlamıştır.[97] 1929 bunalımına çözüm amaçlı ortaya çıkan bu görüş, 2. Dünya savaşından sonra kapitalist teorilerde tam anlamıyla benimsenmiş olmasına rağmen hâkimiyeti uzun sürmemiştir. Neo-Liberal sistemde devletin piyasalara müdahale etmesinin karlılığı azalttığı ve gelişmesini engellediği yönünde görüşler ortaya çıkmıştır.[98]

Neo-Liberalizm, iktisadi açıdan liberalizmin yeniden yorumlanması olarak benimsenmiştir. Bu görüşün amacı, devletin ekonomiye müdahalesini kesmesini sağlayıp durumu tersine çevirmek olmuştur. Bu görüş serbest piyasa ekonomisini taban almıştır. ABD ve İngiltere de serbest piyasa ekonomisine sahip ülkeler olduğu için bu görüşün çıkış yerleri olmuştur.

Neo- liberal yaklaşımın üç önemli ekolü bulunmaktadır. İlk olarak Friedrich Von Hayek tarafından kurulmuş olan 'Monetaristler' olarak da isimlendirilen Neo- Avusturya okulu adındaki ekol olmuştur. Bu ekol ekonomiyi sağlayan istikrarın özel kesimin elinde olduğunu savunmuştur. Ayrıca piyasalardaki dalgalanmaların belli olmayan parasal değişmelerden kaynaklandığını savunmuştur.[99]

---

[96] HAKYEMEZ, Yusuf, Şevki, Mutlak Monarşiden Günümüze Egemenlik Kavramı, Seçkin yayınları, 1. Baskı, Ankara 2004, s.106-109.
[97] ARMAOĞLU, Fahir, 19.yy. Siyasi Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, 3. Baskı, s. 112-114.
[98] SARIBAY, Ali Yaşar, Global Bakışlı Politik Sosyoloji, Everest Yayınları, 2008, 1. Baskı, Mart, İstanbul, s.137-141.
[99] BLOCH, Marc, Feodal Toplum, Çeviren: Kılıçbey, Mehmet Ali, 4. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ekim 2005, s. 210-223.

Diğer ekol ise; James M. Buchanan'ın kurucusu olduğu Virginia Politik İktisat Okulu olmuştur. Bu görüşte ekonomideki bütçe açıklarının çok olması dolayısıyla devletin piyasalara müdahalesini çözüm olarak görmüştür.

Son olarak ise Milton Friedman tarafından kurulan Chicago İktisat Okulu olmuştur. Bu yaklaşım Arz Yönlü İktisat yaklaşımı olarak adlandırılmıştır. Bu görüşün esas olarak savunduğu fikir ise ekonomide arz yönlü yaklaşımın, vergi ve teşvik indirimlerinin doğru olduğu görüşüdür. Bu üç düşünür merkezi planlama ve ekonomiye müdahaleyi uygun bulmamış ve karşı çıkmıştır. Bu dönemde ekonomiyi planlama zararlı olarak görülmüştür.

Neo- Liberal görüşün en önemli unsuru küreselleşme olmuştur. Küreselleşme zamanın ve bulunduğu durumu dönüştürme ve değiştirme olarak algılanmıştır. Küreselleşme içeriğinde teknolojik, ekonomik, kültürel, siyasal ve toplumsal yapılar barındırmıştır. Bu yapılar içindeki en önemli olanları ekonomik ve kültürel boyut olmuştur. Ekonomi ve kültürel yapılar iç içe geçmiştir.[100]

Tarihler boyunca insanların yaratılışları gereği sahip oldukları bencil duygular insanları toplumda güç savaşına itmiştir. Bu savaşın olabilmesi daha doğrusu kazanılması için en çok ihtiyaç duyulan güç; toprak, teknolojik olarak üretim aracı ve manevi güç olmuştur. Bu güce sahip olan kesim ile olmayan kesim arasındaki mücadele bu teorinin temelini oluşturmuştur. Çünkü bunlar sayesinde insanlar sahip oldukları güçleri kullanabilmek için devlet oluşumuna ihtiyaç duymuş ve devleti kurmuştur.[101] Böylelikle tüm güç kendilerinde olmuş ve kullanmaları kolay olmuştur. Siyaset, kültür, din ve ahlak da bu oluşumda üst kesim ve alt kesim oluşumunu, yani burjuva ve halk tabakasını oluşmasını ve grupların kendi tarafına çekilmesinde kolaylık sağlamıştır.

Siyasal toplumlarda üretim ilişkileri tüm ilişkilerin gelişmesinde öncü olmuştur. Üretim ilişkileri sınıfsal ayrımı oluşturmakla beraber, egemen sınıfın çıkarına hizmet etmiştir. Sınıfsal ayrım da üretim ve güç ile ilişkiler iç içe geçmiştir. Çünkü üreticiler ve üretim araçları hiçbir zaman birbirinden ayrılmamıştır. Bu sebeple üretim, güç ve ilişkiler arasında herhangi bir kopukluk olması, toplumsal olanaksızlık olduğu anlamını taşımıştır. Bu da üretim biçimleri bakımından ve bilimsel açıdan geçerli olan işleyişleri tam anlamıyla bilmeyi zorunlu hale getirmiştir. Marksistlerin geleneksel savunmaları da bu durumun sağlanmasının kolay olmayışıdır. Çünkü Marx' a göre üretim ilişkileri yaşam içinde daha fazla önem arz etmiştir.

20.yy. Marksistlerin yüzyılı olmuştur. Marksın ölümünü izleyen yüzyıl boyunca dünya nüfusunun yarısı, Marksizm'e inandıklarını söyleyen hükümetlerce yönetilmiştir. Marksist fikirler, ekonomi, tarih ve coğrafya alanlarında dönüşüme neden

[100] GÜNEŞ, A. Tarık, Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü, XII: Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Aralık, 2010, s.432-435.
[101] ÇAM, Esat, Batı Demokrasisinde Siyasi iktidar ve iktisadi İktidar, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1996, s.62-66.

oluşturmuştur.[102] 20.y.y. da siyasal güç ile ekonomik güç arasında bağ çok güçlü görülmese de Marksistler, bu fikir akımın ekonomik yaşamda da siyasal yaşam gibi toplumların ihtiyaçlarını karşılayan bir teori olduğu görüşüne varmıştır. Bu fikir akımı doğrultusunda Marksist görüşü savunanlar, üretim gücünün ritmini oluşturan insan gücünün, tarihteki akışta ana konusunun sınıf mücadelesi olduğu fikrine ulaşmıştır.

Devletin dışındaki tüm siyasi eylemler, mevcut üstünlüğe kafa tutanlar, üretim güçlerine oranla daha fazla etkiye sahip olmuştur. Yani üretimin amacı üreticileri korumanın dışında, üretici ve toplum çıkarlarını karşı karşıya getirdiği sürece, daha fazla toplumsal karmaşaya neden olmuştur.[103] Yani siyasal devletin dışında, sınıf üstünlüğünü savunanlar mevcut üstünlüğe kafa tutmaya çalıştıklarında toplum tarafından daha fazla desteklenmiştir.

Bu kapsamda ekonomik teori üretim, tüketim ve bunların toplumlara dağılımını sağlayan olaylar bütünü olmuştur. İnsanların ihtiyaçları karşılanırken kaynakların kıt olması ve bunların sistemli dağıtımı zor olması doyasıyla siyaset ve ekonomi arasındaki bağlantı oluşmuştur. Toplumlar sınıfsal açıdan bir kez bölünmeye başladıklarında, siyasi açıdan da iç bölünmelere başlamıştır. Toplumların bölünmeleri ve bu karmaşada başarılı olmaları toplumsal sömürgelere sebep olmuştur. Tüm bu varsayımlar toplumların sınıfsal ayrımı reddetmesini oluşturmuş ve büyümenin etkilerinin sağladığı eşitlik doğrultusunda bir yönteme ağırlık verilmiştir. Bu sayede siyasi güç gerekli düzenlemeyi, sağlamıştır.[104]

Toplumlar siyasal güçten eşitlik olan yönetim biçiminin sistemli bir şekilde düzenlenmesini beklemiştir. Sosyo-ekonomik bağ, ulusların sahip oldukları zenginlikleri hem toplumların ihtiyaçlarını dağıtılmasında adalet sağlanması açısından hem de demokrasinin işlemesiyle bağ kurulmasından kaynaklanmıştır.[105] Toplumları bu kapsamda gelişmeye sürükleyen şey, sürekli artmış olan toplumsal ihtiyaçlar olmuştur. Üretim araçlarının az olmuş olması bunların denetimine gerek duyulmasını sağlamış ve insanların iktisadi açıdan bunları yönetmesi gerekmiştir. Marks' ın burada savunmuş olduğu görüşte, " üretim birleşik uğraş haline geldiğinde bunun yönetilmesi gerektiği" fikri olmuştur.[106]

Marksist görüşü benimseyen düşünürler, ekonomik gelişmedeki istikrarı toplumların sahip oldukları refah düzeyleri, eğitim seviyeleri ve sanayileşmenin etkilediği görüşünü benimsemiştir. Marks'ın görüşünde tarihi gelişimin esas kaynağını, üst yapıyı oluşturan

[102] Karl Mark, Hegel' il Hukuk Felsefesinin Eleştirisi, Çeviren: SOMER, Kenan, 1. Baskı, Ankara, Eylül 1997, Sol Yayınları, s. 11-30.
[103] PERÇİN, Önder, Birey, Toplum ve Devlet, Kamu Hukuku ve Ekonomi Paradigmaları Kıskacında, Astana Yayınları, 2015, Ankara, 1. Baskı, s.25-29.
[104] TUĞCU, Tuncer, Batı Felsefe Tarihi, Alesta Yayınları, Ankara, 2000, s 105-19.
[105] EROZDEN, Ozan, Ulus Devlet, Dost Kitabevi, Ankara, 1997, s.55-60.
[106] GÖZE, Ayferi, Liberal Marksiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet, Beta Yayınları, 6. Baskı, Ekim, İstanbul 2010, s.235-236.

kesimin toplumların gelişmesini ve değişmesini sağlayacak temele dayandırması olarak nitelendirmiştir.

Weber ise bu görüşün aksine ekonomi ve siyasi gücün ayrı sınıflandırılması gerektiğini savunmuştur. Weber, iktidarı ana güç olarak benimsemiş ve sınıfsal ayrımların onun çevresinde doğduğunu savunmuştur. Ekonomik iktidar teorisi ile ilgili birçok filozof farklı görüşlerle bu konuya kendi dönemlerinde değinmiştir. Dolayısıyla ekonomi-siyaset her dönem birbirinin biçimlenmesinde önem kazanmıştır.[107]

Ekonomik iktidar ve siyasal iktidar arasında devletin genel çıkar ilişkisini benimsenmiştir. Çünkü devlet tüm toplumu içine almış ve tarafsız olarak örgütlenmiştir. Marks ve Engel siyasal iktidarın oluşturduğu devlet üyelerinin burjuvazi ile örgütlenmiş yapı olduğunu savunmuştur. Marks ve Engel, devlet üyeleri ile burjuvazi arasında sıkı bir bağ olduğunu benimsemiştir.[108] Çünkü devlet her zaman kendini koruyacak güçlü bir ekonomiye sahip olmak zorunda olmuştur. Böylelikle devlet içeride siyasi güç, dışarda ise ekonomik güç tarafından korunmuştur. Devletin bu sayede rekabet açısından da korunması sağlanmıştır.

Ekonomiyi güçlü tutmak için siyasi iktidar vergi olgusunu geliştirmiştir. Devletin ekonomik olgusu kâğıttan taç' a kadar her şeyi kapsamıştır. Sonuç olarak ekonomik iktidar birçok sebeple dinamik olmasını sağlayan güçlü devletlere sahip olmalarından kaynaklanmıştır. Güçlü devlet, toplumlara ulaşmış, toplumların gerekli ihtiyaçlarının karşılaması için toplumla işbirliği halinde olmuştur.[109]

2. Tarihte Devletlerin Ortaya Çıkışı Hakkındaki Teoriler

Devlet anlayışı, krallığın ve azınlığın oluşturduğu yönetilme biçimi olarak öncelikle 3. ve 4. yüzyıl da görülmeye başlamıştır. Ancak eski yunandan günümüze kadar devlet anlayışı, düşünürler aracılığı ile 6. yüzyıldan itibaren karşımıza çıkmıştır. Yunanda politika, dinlerine bağlı toplumların oluşturdukları sitelerden meydana gelmiştir. Bu dönemde dinlerine çok bağlı olan bu toplumlar siteye yapılan suçları Tanrı ya yapılmış olarak algılamış ve buna göre yaptırım uygulamıştır. Bu toplumların en önemli özellikleri, tek bir kişinin himayesine girmeden, her sitenin kendi başının olduğu ve tüm aykırılıklara rağmen yunan dünyasına bağımlı kalmaları olmuştur.[110]

---

[107] TEZİÇ, Erdoğan, Anayasa Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 1997, s.109-110.

[108] FEBVRE, Lucien, Uygarlık, Kapitalizm ve Kapitalistler, İmge Kitabevi, Ankara, 1995, s.106-108. çeviren: KILIÇBAY, Mehmet Ali; LASKİ, Herold, Devlet, Köprü Yayınları, İstanbul, 1966, s.18-19, Çeviren: ÖRÜCÜ, Ersin.

[109] BULUT, Nihat, Feodaliteden Küreselleşmeye Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi, Seçkin yayınları, Ankara, 2003, s.72-135.

[110] AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali; KÖKER, Levent, Tanrı Devletinden Kral Devlete, 1. Basım, İmge Kitabevi, Ankara, 1991, s.73-80.

Kölelik bu dönemin en doğal kurumu olmuştur. Aristoteles, köleliğin doğal kurum olduğunu "insanlar doğuştan ayrıdırlar, kimileri yönetilmek kimileri ise yönetmek için olduğu"[111] görüşünde belirtmiştir. Her devletin oluşumunda sınıf ayrımlarının ortaya çıkması birbirinin oluşumuna kolaylık sağladığı olası bir hal olmuştur. Devletlerin oluşumlarında ve toplumların sınıflandırılmasında somut örnek olarak, bu dönemlerde ortaya çıkan çiftçilerin, hayvancılık yapanların, zanaatkârların, küçük toprak sahiplerinin, yöneticilerin ve kölelerin toplumsal bölünmelerin oluşumunda basamak olmaları gösterilmiştir. Devletlerdeki gelişimler ve yerleşimler iktisadi sömürüde nasıl güç sağlamışsa, devlet de bunun gelişmesinde aracı konumunda olmuştur. [112]

Yunan döneminde yönetimdeki en önemli unsur, sağlanmış olan özgürlük olmuştur. Bu özgürlük sağlanırken sınıfsal ayrılmalarda denge kurulmasına çok dikkat edilmiş, eşitlikler sağlanmış ve yasalar buna göre revize edilmiştir. Yasasız toplum yönetilmesi o dönemde olanaksız sayılmıştır. Bu dönemde yunan sitelerinde önemli etkisi olan filozoflar Aristoteles ve Platon olmuştur. Dönemin önemli düşünürlerinden Sokrates' in "yasalara karşı gelmektense ölmeyi göze alırım" demesi,[113] aynı şekilde Aristoteles' in "yasalara uyulması gerektiği, düzenin ancak böyle gelişeceğini" savunması bunu göstermiştir.[114] Zaten bu filozoflardan sonra büyük gerilemeler gözükmüştür. Bazı farklı görüş okullarıyla toplumlar bölünmüş, bu filozofların fikirleri ile sitelerin devamlılığı sağlanmaya çalışılmıştır.

Yunan düşüncesinin devamı olan Roma'nın yayılımcı politikasında ise, İtalya'yı egemenliğine almak isteyen siteler, birçok ülkelere kadar ilerlemiş olsalar bile aralarında oluşan anlaşmazlıkların önüne geçememiştir. Çünkü var olan devletin yöneticileri, elde ettikleri toplumlara kendi kurallarını uygulatmak istemiş, ancak azınlıklara hak tanınmadıkları için sorunlar çıkmıştır. Bu sebeple savaş ağırlıklı ilerleyen toplumlar, yunan fikirlerinden yararlanmıştır.

Roma imparatorluğunun yıkılışı ile 476 yılları itibariyle Ortaçağ devlet görüşleri ortaya çıkmıştır. Uzun bir dönemi kapsayan ortaçağ, Amerika'nın buluşuna kadar devam etmiştir. Her ne kadar ortaçağ devlet görüşleri, kendinden önceki dönemlerin etkilerini içinde barındırmışsa da toplumsal, politik ve düşünce olarak birçok değişimi de içinde barındırması kaçınılmaz olmuştur. Bu çağ Aristoteles ve Platon' un etkisinde kalmakla birlikte, devlet düşünce olarak Hristiyanlığa dayanmıştır.[115]

---

[111] RUSSELL, Bertrand, Batı Felsefe Tarihi, İlk Çağ, Say yayınları, İstanbul, 1994, s.1-5 çeviren: SENCER, Muammer.

[112] Friedrich Engels, bunu sınıfların doğuşundan oluşumuna kadar ve devletlere etkisi ile sıkı sıkılığı tek sürece indirgeyerek öneminden bahsediyor.

[113] Sokrates: Atina'nın tanrıları yerine başka tanrılara inanarak toplumu etkilemekte ve yoldan çıkarmakla suçlandığı için M.Ö.399 yıllarında baldıran otu içerek hayatına son verilmesiyle mahkumiyete uğramıştır. GÖZE, Ayferi, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.14.

[114] YÖRÜK, Abdülhak Kemal, Hukuk Felsefesi Dersleri, İstanbul, 1958, s.2-4.

[115] WEBER, Alfred, Çeviren: ERALP, Vehbi, Felsefe Tarihi, İstanbul, 1949, s.43.

Hristiyanlık anlayışına dayanan bu devlet oluşumu, inanışı sonucunda Tanrının yaratmasıyla oluşan insanlığın, kendisini Tanrının istediklerini yerine getirmeye adaması gerektiğini benimsemiştir. Yani Hristiyanlık inancında tanrının her şeyi yoktan var ettiği ve toplumların ona itaat etmesi gerektiği fikri oluşmuştur. Bu inanışla kilise iktidardan üstün bir bağımsızlık talep etmiştir.[116] Bu da yönetimde kilise ve iktidar çatışmalarına neden olmuş, zamanla kilisenin etkisinden kurtulan yönetim bu sefer de topluma kendini kanıtlamakla uğraşmıştır.[117]

Rönesans, Ortaçağı her açıdan değiştirmiştir. 1453 ile Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethiyle Doğu Roma tarihe karışmıştır. Önemli gelişmeler bu dönemde gerçekleşmiş ve araştırıp, geliştirmede insanoğlu hız kazanmıştır. Ancak en önemli gelişme, ortaçağda gerçekleşen papa ve imparatorun iktidarlarının son bulması olmuştur.[118] Ortaçağın kalıplarından sıkılmış olan toplumlar için bu iyi bir durum olmuştur. Mutlak monarşi ile ortaçağ uygarlığından akılcı ve insancıl bir yapı oturtmaya çalışılmıştır.

Fransa ve İngiltere'de başlamış olan toplumculuk akımı ise hukuk ve iktisat alanlarında ilerleme konusunda 1848'li yıllarda önemli yer tutmuştur. Bu dönemde hükümet halka sonsuz yetkiler verip, gelişmeyi hedeflemiştir. Fakat halka verilen sınırsız yetkiler de sınıfsal ayrımı oluşturmuştur. Burjuvazi sınıfı kendi sınıfının ilerlemesini sağlamış ve işçi sınıfının doğmasını sağlamıştır.[119] Zamanla burjuvanın kendi gücünden faydalandığını anlayan işçi sınıfı, toplumlarda kendi haklarını koruyabilecekleri şekilde kökten değişiklik yapması gerektiği amacına ulaşmıştır. Eşitsizlik algısı ile oluşan zengin, yoksul ayrılığı bu akıma neden olmuştur. Birçok düşünür bu akıma sebep olan haksızlıklara karşı yapılmış ayrımcılık veya gelişmenin doğurduğu muhtemel kaçınılmaz olan ayrımcılık olduğu yönünde değerlendirmiştir.[120]Çünkü güçlü sınıf devlet içinde kendini ayrıştırmış ve ortak yaşamı yok olacak seviyeye getirmiştir. Bu da bilimsel toplumculuk, Marksçı[121] görüşü çıkarmıştır.

Bilimsel toplumculuk, üstün kişilerin düşünsel tasarımlarına değil, nesnel gerçeklere bağlı olmasından ortaya çıkmıştır. Bilimsel toplumculuk, Karl Marx' ın sosyalizm[122]ini, düşçü sosyalizmden ayırmıştır. Marks'ın bu görüşü, toplumsal değişimlerin belli yasalara dayanması gerektiğini, bunu bilimsel yöntem ve deneylere dayandırmasından kaynaklanmıştır. Çünkü Marksist görüşte yasalara bağlılık bilimselliğin nedenini

---

[116] CEVİZCİ, Ahmet, Ortaçağ Felsefe Tarihi, Bursa, 1999, Asa Kitabevi, s.11-13.
[117] ÖNEN, Mesut, Hukukun Temel Kavramları, Betaş yayınları, 5. Baskı, Kasım,1999, İstanbul, s. 121-122.
[118] AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, Kent Devletinden İmparatorluğa, Ankara, İmge Kitabevi, 1994, s.77-79.
[119] TUĞCU, Tuncer, Batı Felsefe Tarihi, Alesta Yayınları, Ankara, 2000, s 105-19.
[120] DAĞI, İhsan, POLAT, Necati, Demokrasi ve İnsan Hakları, Liberte Yayınları, Ankara, 2004, s.5-9.
[121] WHEEN, Francıs, Karl Marx, çeviren: GÜVEN, Gül Çağalı, E Yayınları, 1. Baskı, 2004 Ocak, İstanbul, s.256-259.
[122] Sosyalizm: Üretim araçlarının kamunun, devletin elinde olması, ekonomik etkinliklerin kar yerine insanların ihtiyaçlarını karşılaması gerektiğini savunan, emeğe önem veren, toplumların örgütlenmesinde köklü değişiklik hedefleyen siyasal öğretidir. www.sözlük.com. Erişim Tarihi: 22.03.2018, Erişim Saati:14.13.

oluşturmuştur. Bilimsel toplumculuk, eskiyen üretim ilişkileriyle gelişmiş olan üretim güçleri arasındaki uyuşmazlıkların oluşturduğu bilimsel ve Sosyo- ekonomik yasaların zorunluluğu olmuştur.[123]

2.1. Platon

Platon M.Ö. 428 yıllında Atina'da doğmuş iyi eğitimli bir ailenin çocuğudur. Yirmili yaşlarında Sokrates ile tanışması, tam anlamıyla felsefeye yönelmesine sebep olmuştur. Sekiz yıl boyunca Sokrates'in öğrencisi olmuş ondan çeşitli eğitimler almıştır. Atinalı tanınmış büyük bir ailenin iyi eğitimli çocuğu olan Platon, felsefe, müzik, din, geometri, mantık ve antropolojik alanlarda birçok araştırma yapmıştır. İlk çağda İslam felsefesinde büyük önem kazanmış ve Eflatun ismiyle anılmıştır. Platon, Sokrates'in diğer öğrencileri ile Mısır, Sicilya, Güney İtalya' ya seyahatler yapmış, bu seyahatler esnasında korsanlar tarafından kaçırılmış fidye ile kurtulmuştur.[124]

Platon, Sokrates'in site yönetimlerinde görüşlerinden etkilenmiş politikaya atılmıştır. Devletlerin oluşumunu sağlayan sitelerin, yönetim biçimlerini inceleme fırsatı bulmuştur. Platon, yurttaşların eğitimi ve ideal site düzenlerinin nasıl olması gerektiğine ağırlık vermiştir. Platon eğitim sisteminde ahlak, felsefe, siyaset ve matematik alanlarından yararlanmıştır. Platon 40'lı yaşlarında Gerekli araştırma ve bilgi ile donatılmıştır.[125]

Platon, Atina'ya dönmüş ve görüşlerini aktarabileceği "Academia" adında okul kurmuş ve 81 yaşına yani ölene kadar burada çalışmıştır. Platon, hocasının aksine sokaklarda öğrencileri yetişmek istememiş, seçkin öğrenciler yetiştirmek için Atina'nın batısında bulunan bir bölgede Akademi okulunu açmıştır. Okul bir yunan kahramanı olan Academios' dan alan bir bölgede kurulmuştur.[126]

Platonun kurmuş olduğu "Academia", tüm bu oluşumlarla seçkin bir eğitim kurumu halini almıştır. Eğitimlerinden başarıyla geçen öğrencileri hiçbir ödül ile ödüllendirmeyen Platon, esas amacı öğrencilerin doğruyu araştırıp bulması olmuştur.[127]Seçkin öğrencileri yetiştirmek için kurulan akademide öğrenciler ve öğretmenler için odalar, toplantı ve konferans odaları, yemekhaneler yapılmıştır. Platon Akademisinde tartışmacı yöntemle bilgi aşılamak istemiştir. Çünkü esas amacı yönetici sınıfını oluşturan ve geleceğe ışık

[123] GÖZE, Ayferi, Liberal Marxiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet, 6. Baskı, Beta yayınları, Ekim, İstanbul, 2010,s.53-116.
[124] ŞENTUNA, Candan; BABÜR, Saffet, Platon, Yasalar, cilt:1, 2. Basım, Kabalcı yayınevi, 1994, s. 42-45.
[125] CEVİZCİ, Ahmet, İdealar Kuramı (Platonun Felsefesi Üzerine Araştırmalar), Gündoğdu Yayınları, 2.Baskı, Ekim 2010, İstanbul, s. 132.
[126] YÖRÜK, Abdülhak Kemal, Hukuk Felsefesi Dersleri, İstanbul, 1958, s.2-4, 6-10.
[127] CEVİZCİ, Ahmet, Platon, Phaidon ve Menon, Gündoğdu Yayınları, 2. Basım, Şubat 2011, s.80-93.

tutacak filozof adayları yetiştirmektir. Akademi, uzun süreler boyunca seçkin yönetici ve öğrencilerle eğitime devam etmiştir.

Ancak 6.y.y.' da "Academia" Bizans imparatoru Justinianus tarafından "pagan okulu"[128] olduğu gerekçe gösterilip kapatılmıştır. Bunun sonucunda, Hristiyanların tehditlerinden kaçan öğrenci ve öğretmenler, Sasani Kralının kurmuş olduğu tıp okuluna sığınmıştır. Uygarlık tarihi açısından büyük önem taşıyan bu olay sayesinde yunan filozof ve hekimler dünyanın dört bir yanına erişme fırsatı bulmuş, bu da bilim ve felsefenin Atina'dan Bağdat'a taşınmasını sağlamıştır.[129]

Yunan felsefesinin en önemli kişilerinden biri olan Atinalı Platon her çağda etkisini sürdüren bir kişi olmakla beraber, dönemin siyasetinde oldukça adından bahsettirmiş ancak bu alanda başarılı olmamış, kendisini felsefeye yönlendirmiştir.[130]

Platon, maddenin varlığını kendince kötülemiş, her şeyin üstünde olan kendi görüşlerini en üstün görmüş ve kafasında kendince bir Devlet teorisi oluşturmuştur. Platon devlet teorisinde, üstün ahlaklı toplumu savunmuştur. Üstün ahlaklı toplumun oluşabilmesi için de bireylerin, yaşam onuruna sahip ve ahlak unsurlarının gelişmiş olmaları gerekmiştir. Çünkü toplumdaki bireylerin devlet sınırları içinde birlikte sürdürmeleri gereken ve süreklilik arz eden ilişkileri olduğunu savunmuştur. [131]

Platon, gençlik dönemlerinde yazdığı "devlet" isimli eserindeki görüşlerini uygulama imkânı bulamamıştır. Platon 'devlet' eserinde, doğruluk kavramını inceleyerek başlamıştır. Anlatmak istediği doğruluk, adalet ve ahlak temellerine oluşturan doğruluk şekli olmuştur. Böylece devletin niteliklerini ve özellikleri, nasıl ortaya çıktığını sıralamıştır. Platon, bu eserinde devletin oluşumunda toplumların belli sınıfsal ayrımlardan oluştuğundan bahsetmiştir.

Platon'a göre devlet bölümleri olan ve bir organizmalar bütününden oluşmuştur. Toplumun en üst kesiminde idareciler bulunmuştur. Sınıflara ayrılmış toplumun adaletli toplum olduğunu savunan Platon, "savaşçılar ve yöneticiler bu sayede mal, mülk sahibi olamazlar" demiştir. Platon 'Devlet' eserinde mutluluk felsefesini ve devlet felsefesini ele almıştır. Adalet, Devlet ve Bireylerin nitelikleri diyaloglarla ele almıştır. Platon'a göre esas olan devletin varlığı olmuştur. Bu görüşüyle bireylere yol göstermiş ve devletin sahip olduğu mükemmel olguya ulaşmaya çalışmıştır. Platon devleti yararlı duruma getirmek için, devlete yarar sağlayacak ve yönetecek kısımlara ayrılması gerektiği, ancak bu

[128] Politeizm: sözcük anlamıyla birden çok tanrıya tapınmak, inanmak anlamına gelmektedir. Bu inanıştaki önemli en önemli nokta, birçok tanrıya tapınmanın her şeyi bilen, her şeyden güçlü, ilahi bir inanışı içine almasıdır.

[129] Platon, Düşüncenin Ustaları, Çeviren: ŞİMŞEK, Işık; YILMAZ, Bediz, Altın Kitaplar Yayınevi, 2. Basım, Ekim 2002, 70-76.

[130] PLATON, Devlet Adamı, Çeviren: BORAN, Behice, KARASAN, Mehmet, İstanbul, M.E.B. yayını, 1992, Giriş.

[131] WEBER, Alfred, Çeviren: ERALP, Vehbi, Felsefe Tarihi, İstanbul, 1949, s.43.Eflatunun'un babası Aristos Periklesin yakın dostudur. Anne Periktione ise, eski krallar soyundan gelmektedir.

şekilde devletin çıkarlarına fayda sağlayacak görüşler ve durumlar olabileceğini savunmuştur.

Platonun Devlet Anlayışının Özellikleri[132]

- Devlet bireyler arası imzalanan bir sözleşmelerden oluşmaktadır.
- Devletin oluşumunda temel ilke insan doğasının eşitsizliği ilkesidir.
- Egemenliği halkın iradesine dayandırmıştır.
- Toplum düzeninin bireylerin yaşamlarına aykırı olduğu görüşündedir.
- Toplumları oluşturan bireylere uygun bir devlet biçimi ön görmüştür.

Platon'a göre, ''toplumların oluşmasındaki esas amacın insanların tek başlarına yetmemiş olmaları ve birbirlerine ihtiyaç duymalarından geçmiştir. Bu sebeple birlikte yardımlaşarak yaşamış ve böylece toplum düzenini oluşturmuştur'' demiştir.[133] Toplum düzeni de, insanların doğuştan gelen yetenekleri sayesinde ve kendi çıkarları doğrultusunda uzmanlaşıp büyümüştür. Her bireyin uzmanlık alanları doğrultusunda büyümeleri de sınıf ayrımının oluşmasına sebep olmuştur. Üretenler, aracılık edenler, alt hizmet sektöründe olanlar bunların bir kaçını oluşturmuştur.

Sınıf ayrımları da insanların ihtiyaçlarının sınıflara göre lüks olmasını sağlamıştır. Gelişen toplumlar daha çok büyüyüp çoğalmış ve gereken ihtiyaçlar sınıf ayrımlarının da etkisiyle yetmemeye başlamıştır. Büyüyen toplumlar hırslara sahip olmuş ve daha çok mal edinme amacıyla komşu topraklardan hak talep etmeleri doğrultusunda savaşların başlamasına sebep olmuştur.[134] Oluşan savaşlar sayesinde toplumların orduya sahip olmaları gerekmiş ve silahlı güç sağlamaları için bu alanda savaşçı ve koruyucu gibi sınıfların oluşmasına sebep olmuştur.

Platon, tüm bu sınıf ayrımlarının sebebinin insanların doğalarında olan eşitsizliğin olduğunu savunmuştur. Bu eşitsizlikler de sınıf ayrımlarında çalışan sınıf, yönetici ve toplumu koruyan sınıf olarak bölümlendirmiştir. Toplumların özelliklerinde oluşan sınıfsal ayrımın özelliklerine göre eğitime önem veren Platon, toplumları sıkı eğitimden geçirmiştir. Platonun ideal devlet teorisinde ''yönetici sınıfı ve asker sınıfını oluşturanlar site devlet gücüne sahip olmalarına rağmen devlet malına sahip olmamalıdır'' demiştir.

[132] CEVİZCİ, Ahmet, İdealar Kuramı (Platon'un Felsefesi Üzerine Araştırmalar, Gündoğan Yayınları, 2. Baskı, Ekim 2010, s. 78-82.
[133] Platon, Devlet, Çeviren: EYÜPOĞLU, Sabahattin, CİMCOZ, M.A. İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2000, 369 b-c.
[134] PATER, Walter Horatio, Platon ve Platonculuk, Çeviren: ÇIKRIKÇI, Şaziye, İlya Felsefe Dizini, 2. Baskı, İzmir, Ocak 2012, s. 34-37.

Platon, site devletin bu sınıfsal ayrımında fazla mal mülk sahibi olunmasını yanlış ve kötü bulmuştur.

Platon, cinsiyet ve sınıfsal ayrımında da kadın erkek eşitliğini savunmuştur. Platon kadın ve erkeğin sınıfsal ayrım içinde aile kurumu şeklinde olmalarını kabul etmemiştir. Kutsal evlenmeden olan çocukların da devlet elinde devlet için yetiştirilmelerini savunmuştur.[135] Toplumların devlet için her şeylerini feda etmeleri gerektiği, bu sebeple de kadınların da devlet için savaşan kısımda yer almasını, çocuk eğitimini devletin yapmasını ve devlet için çocukların anne ve baba gibi terimleri göz önüne almadan büyümeleri gerektiğini savunmuştur.[136] Çünkü devlet ancak böyle zorlamalardan sıyırılabilmiş ve uğruna her şeyi göze alabilecekleri statüyü kazanmıştır. Toplumlar sürekli hareket halinde olduğu için İnsanların, sürekli ve düzenli yasalar oluşturması devlet yapısını da düzene oturtmuştur.

Platon, ‘’insanlık politikayı bir bilim olarak görmeli ve bunu geliştirmek için çabalamalıdır. Bu çaba insanlığı en iyiye götürecektir fikrini’’ kendi devlet teorisi görüşünde açıklamıştır. Platona göre, insanlığı anlamanın en iyi yolunun insanın yaşadığı devlet biçimini ele alarak anlaşılabileceğini fikrini ortaya atmıştır. Örnek vermek gerekirse, devlet yönetimi eğer baskıcı kişilerin elinde ise bu toplumda yaşayan bireylerin köle ruhlu olduğunu savunmuştur.

Platon, ideal devlet düzenini benimsemiş ve bunun ancak devletin kötülüklerden arınmasıyla mümkün olacağı savunmuştur. Platon en iyi devletin mükemmel insandan olacağına inanmış ve bunun da ancak aristokrasi ile olacağını savunmuştur. Aristokrasi, toplumlardaki sınıf ayrımını benimsemiş, devlete uyan ve bireyin devlete bağlı yapısını sağlanmıştır. Ancak devlet ya da insan ne kadar en doğru olsa da zamanla yöneticiler arasında oluşan anlaşmazlıklar aristokrasiyi bozmuştur. Bu bozulmadan da Aristokrasi, Timokrasiye dönüşmüştür. Timokrasi[137] de felsefi açıdan düşünceden uzak, şan ve şeref düşkünü bir görüş savunulmuştur. Toplumların şan ve şeref düşkünü olmaları para tutkularıyla birlikte Timokrasi ’yi bitirip oligarşiye[138] geçişte kolaylık sağlamıştır.[139]

Devletin siyasal yönetimi açısından ise, Platon devlet anlayışını ideal devlet anlayışına sahip olan, site devletinin sürekli ve devamlılığını sağlayabilmesi için sosyal ve siyasal kurumların birleştiği bir anlayışı savunmuştur. Platona göre, devletin üstünlüğü en önemli unsur olmuştur. Aile eğitimini bile öncelik devlet düşünülerek planlamasını görüşünü benimsemiştir. Filozof ağırlıklı bir yönetim şekli benimseyen Platon, seçkin kesimin

[135] TÜRDEŞ, Mehmet, Platon: Seçmeler, Morpa Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, Mart 2004, s. 123-125.
[136] Platon, Devlet, Çeviren: EYÜPOĞLU, Sabahattin, CİMCOZ, M.A. İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2000, s.403-405: AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, Kent Devletinden İmparatorluğa, Ankara, 1994, İmge Kitabevi, s.88.
[137] Timokrasi; savaşçıların toplumların alt sınıfında çıkan kargaşadan faydalanarak site yönetimini ele geçirdikleri durumdur.
[138] Oligarşi; Timokrasi’ yi oluşturan durumdan zenginler faydalanırsa oligarşi olur. Bu olaydan fakirler fayda sağlarsa o zaman da demokrasi olur.
[139] KARAKAYA, Cenap, Platon: Sofist, Sosyal Yayınlar, İstanbul, s.97-99.

devlet yönetimini savunduğundan Platon'un devleti aristokratik bir devlet olarak adlandırılmıştır. Bu görüşü benimsemesi totaliter açıdan da devletin temellerini oluşturmuştur.

Platon, ahlaklı ve değerlere sahip toplumlara sahip olan Aristokratik yönetimden Timokrasi[140], Oligarşi[141], Demokrasi[142] gibi kendi anlayışı doğrultusunda devlet tanımlamalarına yer vermiştir. Platon, en son karma yönetim şeklini benimsediği bir hükümet şeklini savunarak gerçekçi oluşumlarla birleşmiş ve tüm yönetim biçimlerinin iyi yanlarını ele alarak oluşturduğu karma bir düzen savunmuştur. Yöneticiler ve çocukları arasındaki anlaşmazlıklar büyüyerek toprakların bölünmesini güç savaşlarının oluşmasını sağlamıştır.

Devletlerde, toplumların parayı harcama merakları devlette söz sahibi olmalarını sağlamış zenginlik, bilgiden yetenekten üstün hale gelmiştir. Tüm bunlara sahip olan toplumlar da kendilerini bitirip tüketmelerine neden olmuş, böylece fakir kesim bu kargaşada üstün çıkmış ve demokrasiyi oluşturmuştur. Demokrasi anlayışında herkes özgürdür. İktidar için gerekli yetkiyi kazanmak isteyen insanların samimiyeti yeterli görülmüştür. Şöyle ki; kargaşa-hürriyet, israf-cömertlik, saygısızlık-nezaket vasfını kazanmıştır. Demokrasi anlayışındaki aşırı özgürlük, insanların en ufak baskıda ayaklanmasını sağlamıştır. Bu aşırılık da demokrasinin sonunun gelmesine sebep olmuş, köleliğin gelmesine zemin hazırlamıştır.[143]

Platon, yaşlılık döneminde yazdığı ''Yasalar'' adlı eserinde devlet yönetimi ile ilgili görüşleri değişmiş, insanın üstünlüğü görüşünü geride bırakarak tanrının her şeyden üstün ölçüt olduğunu savunmuştur.[144] Platon'a yasalar adlı eserinde; halkın düzen ve huzurlu toplumlar da yaşayabilmesi için belli kurallar yani yasaların bulunması gerektiği görüşünden yola çıkmıştır. Platon, bütün insanların yasalara hizmet etmesi gerektiği görüşünü benimsemiştir. Platon'a göre, yasalara hizmet eden tanrıya hizmet etmiştir. Çünkü insanların bir arada huzurlu yaşamalarını yasalar kolaylaştırmıştır.[145] Bu yasaları da akıl sahibi aracıların koymasının gerektiğini savunmuştur.

Platon yasalar eserinde; en iyi devlet oluşumunun en iyi yasalarla oluşacağına inanmıştır. Toplumlar arasında yönetim sınıflandırılmasını bu ölçüde yapılması gerektiğine inanmıştır. Orta sınıf ve tarım ağırlıklı yönetimi benimsemesine rağmen zengin kesimi arka plana atmamıştır. Platon, İnsanların arasında çatışmaların zenginlik

[140] Timokrasi; para ya da gücü olanın yönetimde bulunması gerektiği düşüncesinin hakim olduğu görüştür. Para aristokrasi de denebilir.
[141] Oligarşi; küçük ve ayrıcalıklı kesimin yönetimde hâkimiyet sahibi olduğu yönetim şeklidir. Aristokrasinin daralmış biçimidir.
[142] Demokrasi; siyasal denetimin doğrudan doğruya halkın ya da halkın seçmiş olduğu yöneticilerin elinde olduğu tüm yurttaşların eşit olduğu yönetim biçimidir.
[143] BABÜR, Saffet, Platon: Parmenides, İmge yayınları, 3. Baskı, Eylül 2001, İstanbul, s.67-69.
[144] STRATHERN, Paul, 90 Dakikada Platon, çeviren: ASLAN, Rüstem, 2. Baskı, Ocak 1998, Gendaş Yayınları, s. 43-47.
[145] ERALP, Halil Vehbi, Platon: Euthydemos, Sosyal Yayınları, İstanbul, s.34-38.

farklılıklarından oluştuğunu ve toplumlarda oluşan aşırılıklar aralarında çıkan ayaklanmalara sebebiyet verdiği görüşünü savunmuştur.

Platon, tarıma dayalı zenginliğin olması ve bunun sağlanması içinde toprakların halka eşit şekilde dağıtılması gerektiğini savunmuştur. Bunu sağlamak için nüfus eşit tutulmuş ancak toprak mülkiyet devlete ait olmuştur Platon'un yasalar eserinde. Siteleri oluşturan toplumlar kendi topraklarında tarımla ilgilenmiş sanatsal faaliyetler yabancılara bırakılmıştır. Toplumdaki sınıf ayrımında kölelik[146] ve yabancılar her zaman kurumsal açıdan varlıkları sürdürmüşlerdir. Platon'a göre, yasalar açısından sınıflandırılma herkesin kendi statü ve görevine göre yapılmıştır. Böylelikle herkes emeğinin karşılığını almış ve para da amacına uygun bir şekilde kullanılmıştır.

Platon, devletin bir otoriteye sahip olması gerektiğini fakat bu otoritenin de yönetenlere bağımlı yasalarla oluşması gerektiğini savunmuştur. Devlet düzeninde aile ve eğitime önem veren Platon'a göre, çocuk yapmak amaçlı yapılan evliliklerin devleti düşünerek yapılması gerektiğini ve doğan çocukların da eğitimlerinde önceliğin devlete fayda sağlamak olduğunu savunmuştur. Platon, öncelikle devlete fayda sağlamak için eğitilmiş insanların birbirlerine karşı vahşice üstün güç sağlamak fikrinden uzaklaşabileceğini ve evcil hali alabileceğini bu eserinde savunmuştur.[147]

2.2. Aristoteles

M.Ö.384 yılında Makedonya da doğmuş olan Aristoteles'in babası Makedon kralının hekimiydi. Bu nedenle Aristoteles'in çocukluğu soylular arasında geçmiştir. Bu durum filozofun iyi eğitim almasına sebep olmuştur. Babasının hekim olmasından yararlanan Aristoteles, Atina' ya gitmiş ve Platonun Akademisine katılmıştır. Aristoteles, yirmi yıl boyunca Platondan ders almıştır. Aristoteles yirmi yılın ardından Akademiden ayrılmış ve Makedonya ya gitmiştir. Burada kaldığı sürece büyük İskender'e hocalık yapmıştır[148].

Atina'ya geri dönen Aristoteles Lceum adında okulunu açmıştır. Eflatun vefat ettiğinde kendi akademisinde ilk yaptığı iş hocasından öğrendiklerini sıkı bir süzgeçten

[146] ATADEMİR, Hamdi Ragıp; YETKİN, Kemal, Platon: Phaidon, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2001, İstanbul, s.87-89.
[147] VERSENYİ, Laszlo, Sokrates ve İnsan Sevgisi, çeviren: CEVİZCİ, Ahmet, Gündoğdu Yayınları, 3. Basım, 2010 Eylül, s.90-95.
[148] FOWLES, John, Aristos, Çeviren: KIRKOĞLU, Serdar Rıfat, 1. Baskı, Mart 1997, Mitas Yayıncılık, s. 123-132.

geçirmek olmuştur.[149] Aristoteles'e göre devletin esas amacı, huzuru tesis etmek ve insanlarında bu huzurlu ortamda yaşamlarını sürdürmelerini sağlamak olmuştur. Bu sebeple öğrencilerine devlet yönetiminde başarının nasıl en iyi şekilde sağlanışını öğretmeye çalışmıştır. Aristoteles, Antik Yunan'ın önemli filozoflarından olmuştur. Aristoteles, devlet yönetiminde hukukun önemli bir yer tuttuğunu vurgulayan ilk düşünür olarak anılmıştır.[150]

Aristoteles adalet kavramını ve eşitliği önemsemiş, eşyanın doğasını sosyal yapı ile ilişkisini adalet ile sentezlemiştir. Realizm ile düzenlenmiş ahlak çerçevesinde bir yaşamı savunmuştur. Aristoteles, Thomas Hobbes gibi birçok filozofun ortaçağ da Hristiyan felsefesini savunmasında etkili olmuştur. Rönesans döneminde Farabi ve İbni Rüşt tarafından tanıtılan Aristoteles, modern çağ felsefesinde oldukça etkili olmuş ve her türlü din ve fikir akımları açısından kendisini kanıtlamıştır. Birçok bilim dalının temelini oluşturan terimlerin çıkışında önde giden isimlerden biri olmuştur. Tümevarım[151], kategori[152], önerme[153], öz[154], enerji[155] bu terimlerden sadece birkaçıdır.

Aristoteles, döneminde ilk ve birçok eser veren Ansiklopedist olmuştur.[156]Aristoteles' in en önemli eseri 'Politika' dır. Politika adlı eserinde devlet üzerine çalışmalarını ve görüşlerini belirtmiştir. Bu eserleri ile hem felsefi açıdan hem de siyaset teorisi bakımından gelecek nesillere ışık tutmuştur. Aristoteles, 12 yıl boyunca birçok çalışma yapmıştır.[157] Platonun aksine başlangıçta Aristoteles var olan devletin çürüyen kurumlarını değiştirerek, devleti ayakta tutmaya yönelik teoriler üzerinde çalışmıştır. Ancak Aristoteles zamanla bunların yeterli olmadığını görmüş ve ideal devlet teorilerini üretmiştir.

Devlet, toplumları oluşturan bireylerin birleşmesinden oluşmuştur. Aristoteles'in devlet görüşünde sosyal birlik aile olmuştur. Aile kavramı, kurumsal olarak en eski tarihe dayanmakla birlikte devletin çekirdeğini oluşturmuştur.[158] Aristoteles, ''Aile ve Devlet birbirinin eşiti'' gibi düşünmüştür. Ayrıca devlet başkanı ile aile reisini de benzer güç otoritesi olarak değerlendirmiştir. Dolayısıyla ikisi de kendi himayesindeki kişileri buyruğu altına almak istemiştir. Devletin amacı, insanların bir arada bulunmaları

[149] BABÜR, Saffet, ARİSTOTELES: Kategoriler, İmge Kitabevi, 2.Baskı, Eylül 2002, s. 23-29.
[150] ROSS, David, Aristoteles, Çevirenler: ARSLAN Ahmet; ANAR İhsan Oktay; KAVASOĞLU Özcan; KURTOĞLU Zerrin, 1. Basım, Mart 2002, Kabalcı Yayınevi, s. 256-258.
[151] Tümevarım: Tek tek olgulardan genel önermelere geçmek için izlenen düşünme yoludur.
[152]Kategori: Aralarında herhangi yönden benzerlik ya da ilgi bulunan şeylerin tümü, eş türden nesneler insanlar bölümü.
[153] Önerme: Kabul edilmesi dileğiyle öne sürülen düşünce, görüş, öneri.
[154] Öz: Bir kimsenin benliği, kendi manevi varlığı, kendi.
[155] Enerji: Maddede var olan ve ısı, ışık biçiminde ortaya çıkan.
[156] WEBER, Alfred, Felsefe Tarihi, Çeviren: ERALP, Vehbi, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1991, s.67/68.
[157] AKTAN, Coşkun Can, Değişim Çağında Devlet, Çizgi Kitabevi, Eylül 2003, 1.Baskı, s. 40-45.
[158] HOUSHIARY, Ali, ARİSTOTELES: Birinci Çözümlemeler, Dost Kitabevi, Aralık 1998, s. 23-29.

olmamış, bir arada düzenli ve sürekli bir şekilde disiplin içinde yaşamalarını sağlamak olmuştur.

Aristoteles'e göre Devlet iki unsurdan oluşmaktadır. [159]İlk unsur; İnsan, ikinci unsur; Ülke olmuştur. Aristoteles'e göre değerleri oluşturan akıl sahibi insanlardır. Hak, adalet ve ahlak çerçevesinde değerlere sahip olabilen toplumları ancak akıl sahibi insanlar oluşturabilmiştir. Çünkü insanlar doğuştan belli tutku ve arzularıyla doğmuştur. İnsanın erdem sahibi olması da ancak eğitim ve öğretim sayesinde olmuştur. Eğitim ve öğretim, insanlara arzu ve tutkularını nasıl kullanmaları gerektiğini öğretmiştir.[160]

Aristoteles, insanların erdem sahibi olmasını önermiş, çünkü devletin oluşumunda erdemli olmanın önemli unsur olduğunu savunmuştur. Aristoteles'e göre, İnsanlar sahip olduğu akıl ve kendini ifade edebilme yetenekleri sayesinde sosyal ilişkiler kurmuştur. Bu sayede de toplumun temel taşı olan aile kurumu oluşmuştur. Sosyal değerlere sahip insanlar bir araya gelerek dil aracılığıyla siteleri kurmuştur. Birlik içinde yaşam ancak bu şekilde gerçekleşmiştir. Sosyabilite[161] bu şekilde oluşmuş ve hukuk devleti doğurmuştur.

Aristoteles, insanı, yaşamını ancak toplumla birlikte sürdürebilen toplumsal bir hayvan olarak görmüştür. Bu da toplumlarda sınıfsal ayrımı oluşturmuştur. Bu ayrım ise, kendilerini dizginleyebilen iyi insanlar ve bu vasıfları az olan köleler diye ikiye ayrılmıştır. Platon ise köleliği, üstün niteliklere sahip kişilere dizginlenemeyen insanların köle olması gerektiği olarak açıklamıştır. Aristoteles, köleliği Platon kadar kolay açıklayamamıştır. Toplumlardaki bazı kesimler, özelikle Sofistler, doğanın köle-insan ayrımı yapmadığını bunun yasalar ile toplumların kendi kendine ortaya çıkardığını savunmuştur.[162]

Aristoteles, kölelerin efendileri adına üretim aracı olduğunu ve onların malı olduğunu belirtmiştir. Kölelere hayvan benzetmesi yapan Aristoteles, insanların kendi kendine yetmemesi sonucu köleliğe ihtiyaç duyduğunu, eğer insan kendine yetebilmiş olsaydı köleliğe de ihtiyaç kalmayacağı görüşünü savunmuştur.

Aristoteles' e göre köle, güç olarak yeteneklidir ancak yönetme açısından efendisinden yetenekli olmamıştır. Bunu doğal oluşan bir yasa olarak kabul etmiştir. Aristoteles'e göre, bazılarının yönetilmesi, bazılarının ise yönetmesi gerekmiştir.[163] Ancak dönemlerin ilerlemesi sonucunda Aristo'nun açıklaması değişikliğe uğramış ve efendi köle ayrımını

[159] BORNES, Jonathan, Aristoteles, Çeviren: DÜZGÖREN, Bahar Öcal, Altın Kitaplar Yayınevi, 1. Basım, Mart 2002, s. 56-59.
[160] BABÜR, Saffet, ARİSTOTELES: EUDEMOS'A ETİK, Dost Kitabevi, Muallim Cevdet Kütüphanesi, Aralık 1997, s.87-89.
[161] Sosyabilite; toplumculuk, toplumsallıktır.
[162] FOWLES, John, Aristos, Çeviren: KIRKOĞLU, Serdar Rıfat, 1. Baskı, Mart 1997, Mitas Yayıncılık, s. 123-132.
[163] JEAUNEAU, Edouard, Ortaçağ Felsefesi, çeviren: ÇOTUKSOKEN, Betül, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1998, s. 45-47.

kabul etmemeye başlamıştır. Bu gelişmelerin ve Aristoteles'in görüşlerinin değişikliğe uğramasının temel nedeni ise o dönemde yaşanan savaşlar olmuştur.[164]

Aristoteles'in görüşünde, devlet ve hukuk açısından kanunları oluşturanların sosyal düzene uygun kanunlar oluşturması sayesinde, ahlaklı ve erdemli insanların bu sosyal ve doğal düzen içinde kendiliğinden var olacağını savunmuştur. Sosyal düzen içinde insanların uyması gereken ana kural adalet kavramı olarak kabul edilmiştir. Aristoteles, soyut kavram olan adalet kavramına içerik kazandırarak tarihe geçen ilk filozof' olarak görülmüştür. Günümüze kadar geçerli olan ''sosyal adaleti'' getirmiştir.[165] Sosyal adalet olgusu, site ve devletleri oluşturmuş ve temel taşı olmuştur. Site, anayasadır ve devleti oluşturmuştur. Sitelerin genel amacı, topluluğun çıkarları doğrultusunda mutlu insanların yer aldığı ülkeyi oluşturmayı hedeflemiştir. Sitenin değişmesi devletinde değişmesi anlamına gelmiştir.

Aristo'nun devlet görüşünde, insanların doğasında yer alan elde etme dürtüsü, var olma ve varoluşçuluk toplumun bir araya gelmesini sağlamıştır. Bu sebepten dolayı devlet, toplumun özünü oluşturmuştur. Platonun aksine Aristo, mülkiyetin toplumlar arasında çatışmaya neden olmadığını, bunun nedenin insanların varoluştan sahip oldukları daha fazla sahip olma duygusu, yani ihtiras olduğunu savunmuştur. Burada sanatı kapsayan bir denge kavramından 'altın orandan'[166] bahsettiği görülmüştür.

Aristoteles, toplumsal yaşamdaki eşitsizliklerin giderilmesinin ancak denge kavramının varlığı ile mümkün olabileceğini savunmuştur. Aristoteles'in devlet görüşünde sosyal birlik, aile kavramı olarak kabul edilmiştir. Aile kavramı, kurumsal olarak en eski tarihe dayanmış ve devletin çekirdeğini oluşturmuştur.[167] Devlet, insanlar ve oluşturdukları ailelerin, en iyi şekilde yaşamak için birleşmelerinden doğmuştur.

Aristoteles, vatandaş tabirine önem vermiştir. Bu görüşü, kamu gücüne katılan kişileri vatandaş saymasından anlaşılmıştır. Çünkü vatandaş, devlettin maddi ve manevi olarak tüm ihtiyaçları karşılamış ve devleti güçlendirmiştir. Bu ihtiyaçları, kişilerin nitelikleri, bedenleri, sayıları, ülke, ülkenin yapısı ve büyüklüğü oluşturmuştur.[168] Devlet adamının esas görevi, hükümetin kötü gidişlerini durdurmak, kıyaslamak, birbirleriyle uyumlu hale getirmek ve en iyi yönetim şeklini bulup uygulamak olmuştur. Bu sebeple değişen yasaların her yönetimde ayrımlarını iyi bilmek gerekmiş, böylece yönetim işlevsellik kazanmıştır.

---

[164] ÖKTEM, Niyazi; TÜRKBAĞ, Ahmet Ulvi, Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet, İstanbul, Der Yayınları, 1999, s.123.

[165] STRATHERN, Paul, 90 Dakikada ARİSTOTELES, Çeviren: UKŞUL, Mehmet, 1. Baskı, Ocak 1998, Kaya Matbaacılık, İstanbul, s. 34-41.

[166] Altın oran; matematik ve sanatta, bir bütünün parçaları arasında gözlemlenen, uyum açısından en yetkin boyutları verdiği sanılan geometrik ve sayısal bir oran bağıntısıdır.

[167] HOUSHIARY, Ali, ARİSTOTELES: Birinci Çözümlemeler, Dost Kitabevi, Aralık 1998, s. 23-29.

[168]ÖKTEM, Niyazi; TÜRKBAĞ, Ahmet Ulvi, Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet, İstanbul, Der Yayınları, 1999, s.123.

Demokrasiden Oligarşiye, Oligarşiden Demokrasiye, Cumhuriyete ve Aristokrasiye geçilmiştir. Monarşide yetki ve güç kralda iken, aristokraside güç soylularda, cumhuriyette de halkta olmuştur. Adalet ve ahlakın hâkimiyet sağladığı düzende insanların hal ve özgürlüklerine ve aile kurumlarına saygı gösterilmiştir. Ancak toplumlarda yönetim biçimleri yozlaştıkça, sistemler evirilmiş ve bozulmuştur. Site yönetimlerindeki ahlak ve adalet olgusunun yerini para hâkimiyetinin alması kargaşa çıkmasına ve adalet uygulamamasına sebep olmuştur.[169]

Adalet olgusuna gelinirse, toplumda adalet eşitliği ifade etmiştir. Aristoteles'e göre eşitlik herkese aynı değerin verilmesini olmamış, aksine herkese hak ettiği değerin orantılı bir şekilde verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Siyasi açıdan her yönetim biçiminde bu eşitlik farklılık arz etmiştir. Şöyle ki Adalet; demokraside özgürlüğü, aristokraside erdemliliği, oligarşide ise zengin ve soylu olmayı ifade etmiştir. Bu farklılığın sebebi ise adalet kavramının tam oturmuş bir siyasal düzene sahip olunmayışından kaynaklanmıştır. Sözleşmelerdeki adalet ve eşitlik denkleştirici adalet olmuştur. Aristoteles, 'kuvvetler ayrılığı'[170] ilkesini benimsemiştir.[171]

Adalet kavramını tanımlandırmaya çalışan Aristoteles, bu kavramın toplumlardaki taşkınlığı önlemesi gereken ya da yasaya uymayı gerektiren bir kavram olarak açıklamıştır. Adalet kavramını da kendi içinde sınıflandıran Aristoteles kişiler ne kadar veriyorsa o kadar almalı daha fazlasına sahip olamamalı diyerek adaletin denkleştirici olması gerektiğini savunmuştur. Aristoteles'e göre adalet, kişilerin sahip olduğu imkânlarına veya yeteneklerine göre orantılı olduğunda sağlanmıştır. Bu sayede genel felsefe açısından ve siyasi görüş açısından da uzlaştırıcı filozof olmuş ve tüm ortaçağı etkilemiştir.[172]

Aristoteles'e göre siyasi alandaki karışıklar yönetim biçimlerinde değişikliğe neden olmuş, ancak bu değişiklikler hiçbir zaman tam anlamıyla devletin sürekliliğini etkilememiştir Bu değişiklikler sadece yöneticileri etkilemiştir. Yani Aristoteles, 'devlet yine devlettir' görüşünü savunmuş[173] ve insanlar içinde bulunduğu yönetime uyum sağlamıştır.

Aristoteles, adalet kavramını anlamsal olarak açıklamış, adaletin toplumlardaki taşkınlıkları önleyen ve toplumların yasalara uymasını sağlayan araç olduğunu ifade etmiştir. Adalet kavramını da kendi içinde sınıflandıran Aristoteles, ''adalet denkleştirici olmalı, yani kişiler ne kadar veriyorsa o kadar almalı daha fazlasına sahip olamamalı''

[169] BARNES, Jonathan, Aristoteles, Düşüncenin Ustaları, çeviren: DÜZGÖREN, Bahar Öcal, Altın Kitap Yayınevi, 1. Basım, Mart 2002,s. 90-98.
[170] Kuvvetler ayrılığı; Devlet organları olan yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirinden ayrılmış oldukları devlet yönetim modelidir.
[171] FOWLES, John, Aristos, Çeviren: KIRKOĞLU, Serdar Rıfat, 1. Baskı, Mart 1997, Mitas Yayıncılık, s. 123-132.
[172] BOLAY, Süleyman Hayri, Aristo Metafiziği ile Gazali Metafiziğinin Karşılaştırılması, MEB Yayınları, Ankara 2005, 3. Baskı, s.76-90.
[173] Aristoteles, Politika, Çeviren: TUNÇAY, Mete, Remzi Kitabevi, İstanbul,1975, 5. Basım, s.4/7-8.

demiştir. Dağıtıcı adalet görüşünü ise eşitliğe dayanmıştır. Eşitlikten kastedilen ise, herkese eşit olarak dağıtılan oransallık[174] olmuştur.

Sonuç olarak Aristoteles, somut açıdan adalet kavramını ele almış, hem bireylerin özelliklerini hem de olayları birlikte değerlendirmiştir. Bir nevi adaleti, katı eşitliğin oluşturduğu zararları ortadan kaldıran hakkaniyet kavramına dayalı olarak ele almıştır. [175]

Toplumlardaki, gelişmelerle site devletleri ortadan kalkmış yeni görüş akımları ortaya çıkmıştır. Siyasal rejimler tarih açısından birbirini tamamlayan yönetim biçimleri olarak tarihte yerini almıştır. 4.yüzyıldan itibaren Yunan site devletlerinin çöküşü Makedonların kontrolünde Helenistik döneminin ortaya çıkmasını sağlanmıştır. Site devletlerinin çöküşlerine tepki olarak felsefe okulları ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde iki önemli okul ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri Epikürcü diğeri ise Stoacı okulları olmuştur. Okulların amacı, toplumlardaki karışıklık ortamını kaldırmak, bireyler arasında huzuru sağlamak ve bireyleri bilgili olmasını amaçlamıştır. Bu dönemin filozofları, Aristoteles ve Platonun aksine bireylerin kendi yaptıklarından sorumlu olmaları gerektiğini savunmuştur.[176]

Epikürcü ve Stoacı okulları, tüm gelişmelerde önemli rol almış iki okul olmuştur. M.Ö. Epikuros tarafından Samos adasında kurulmuş olan Epikürcü okulunun savunduğu görüş, toplumların sözleşme ürünü olduğu olmuştur. Toplumda birlikte yaşayan bireyler zamanla bencilliklerine yenilmiş, uyum içinde karşılıklı çıkarlarının korunması içinde sözleşmeler doğmuştur.

Sözleşmeler sayesinde, toplumların isteklerine güvenli bir şekilde kavuşmaları sağlamış ve bunu yasalar çerçevesinde düzen içinde sürdürmüşlerdir. İnsanların akıllı yaratılışa sahip olduğunu ve kendi muhakeme yeteneğini kullanarak gerçeği bulması gerektiğini savunmuştur. Bireylerin haz ve mutluluğu bulması gerektiğini ve bunun içinde toplumlarla birlikte uyumlu yaşaması gerektiği esas aldığı görüşlerden olmuştur.[177]

Bunlardan diğeri de Stoacı okuldur. M.Ö. Finike asıllı Zenon tarafından kurulan bu okul kapalı koridor anlamında kullanılmıştır. Stoacı okul ile de yunan halkına tanınan üstün irade Makedonya imparatorluğu sayesinde ortadan kalkmış, tüm insanlara eşitlik

[174] DİNÇKOL, Bihterin Vural, AKAD, Mehmet, Genel Kamu Hukuku, Dar Yayınları, İstanbul 2004, s.25-29.
[175] ARAL, Vecdi, Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine, Filiz Kitabevi İstanbul,2001, 6. Basım, s.38; ŞENEL, Alâeddin, Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üzerine, Ankara, 1970, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, s.301_303.
[176] ÖKTEM, Niyazi; TÜRKBAĞ, Ahmet Ulvi, Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet, İstanbul, Der Yayınları, 1999, s.123.
[177] BOLAY, Süleyman Hayri, Aristo Metafiziği ile Gazali Metafiziğinin Karşılaştırılması, MEB Yayınları, Ankara, 2005,3. Baskı, s.200-231.

tanınmıştır. Stoacılara göre, akıllı insanlar evrenin bir parçası ve tanrının çocukları olarak kabul edilmiştir. Bu sayede hepsi aynı yasaya uyan tüm dünyanın yurttaşı sayılmıştır.

Sınırları aşan toplumlar dünya devletine sahip yurttaşlardan oluşmuş ve kozmopolitse[178] ulaşmıştır. Stoacı okul, esaret ve baskının insanın doğasına uymadığını savunmuştur. Irk, dil, din ayrımı yapmadan salt eşitliği savunmuşlardır. Kölelik olgusunu dışlamış, eşit insanların tek yasadan yararlanan Kozmopolitse' in vatandaşları olduğunu savunmuşlardır.[179] Sonuç olarak, Stoacılar, köleliği savunmamış onun yerine özgür, yüksek ahlaklı ve adalet ilkelerine sahip özgür bireyleri savunmuşlardır.[180]

2.3. John Locke

John Locke 1632 yıllarında İngiltere de doğmuş, parlamento yanlısı, o çağlarda her alanla ilgilenen ve esas mesleği hekimlik olan bir filozof dur. Bu dönemlerde politikacılara da mesleğini icra ederken, Devlet kurumlarının içinde bulunmasıyla politikayla iç içe olma imkânı bulmuş ve bir çok önemli görevler almıştır. Locke 1680'lerin sonuna kadar karışık politikalar sonucu Hollanda ya gitmek durumda kalmıştır. Hollanda da kralın damadı William ile tanışma fırsatı bulmuştur. Locke ile aynı görüşü paylaşan William, İngiltere halkı tarafından tahta çağrılınca Locke İngiltere'ye dönmüş ve İngiltere de Parlamentoculuk üstün gelmiş ve Protestanlık savunucu olarak aynı tarafta yer almıştır. Burada devlet ve politika alanlarında eserler çıkarmıştır.[181]

Locke, İngiliz devriminin kuramcısı ve yükselen yeni burjuvazinin yanında tutucu Tory'lerin karşısında yer almıştır. Locke liberal bireyciliğin en önde gelen savunucu olmuştur. Mülkiyet hakkını güvence altına almak isteyen Locke, çeşitli devlet kurumları kurulmasını sağlamıştır. Locke da doğal yaşama inanmış ve sözleşmelerle devletin ve toplumun düzenini sağlamak amaçlı iktidarın sözcülüğünü yapmıştır. 18.yüzyıl'da ki düşünürleri, sözcülüğü sayesinde derinden etkilemiş ve liberal okulun temsilcisi olmuştur.[182]

Locke devletin doğuşunun var olan haklar ile deneysel bilgilere dayandığı görüşünü savunmuştur. Savunduğu görüşü açıklarken toplumlara veya devlete geçirirken, herkesi içine almak için ortak noktalar bulmaya çalışmıştır. Locke, hem felsefi olarak hem de politik açıdan her zaman toplumlar için barış, mutluluk ve güven sağlamayı amaçlamıştır. Ilımlı politika, anayasal yönetim ve demokrasi her zaman Locke' un tercihi olmuştur. Kendi döneminde İngiliz fikir akımı açısından önemli bir filozof olan Locke, İngiliz

[178] Kozmopolit: çeşitli uluslardan kimseleri içinde barından şehirdir.
[179] BABÜR, Saffet, Aristoteles: Fizik, YKY yayınları, İstanbul, 3. Baskı, Şubat 2005, s.241-256.
[180] SANCAR, Mithat, ''Devlet Aklı'' Kısacında Hukuk Devleti, İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2004 İstanbul, 130-138.
[181] EKİNCİ, Necdet, Antik Yunandan Roma'ya İletişim ve Siyaset, Gece Yayınları, 1. Baskı, 2017,s. 115-122.
[182] JOHN LOCKE, İnsan Anlığı Üzerine bir Deneme, çeviren: HACIKADİROĞLU, Vehbi, Kabalcı Yayınevi, 2. Basım, Mart 2004, İstanbul, s. 329-340.

düşünürlerinin fikirlerindeki dağınıklığı ortadan kaldırmakla kalmamış, insan zihninin boş bir levha gibi olduğunu boş levhada yapılan, görülen ve izlenmiş her şeyin bir araya gelerek bilgiyi oluşturduğunu savunmuştur.[183]

Locke, hiçbir şeyin önceden olmadığı ve tüm bunlar sayesinde bir nevi deneysel olarak insanların deneyip öğrendiğini savunmuştur. Locke bu savunmuş olduğu fikir akımı ile liberal bireyciliğin öncülerinden olmakla beraber siyaset felsefesi ve toplumsal sözleşmelere de çok fazla katkı sağlamıştır.[184] Sözleşmeler ile de örgütlü toplum ve liberal devlet kurumlarından oluşan devlet oluşmuştur.

John Locke devletlerin, toplumları belli bir kimliğe soktuğunu ve bunun için sorumluluk yüklediğini savunmuştur. Bu dönemlerde kişilere, yaşama ve devletin oluşturduğu kurallara karşı gelinmemesi esas olmuştur. Locke insanların doğal yaşamlarını savunmuş olmakla beraber bunun yanında yaptırımlara da maruz kalınmasını kabul etmiştir. Hayat, insanları bu savunulan görüşlerle hem yargılayan hem de davalı konumuna sokmuştur. Locke' un savunmuş olduğu bu görüş, en iyi tarafsız yargılama ve yasalara herkesin uymasıyla sağlanmıştır.

Locke, tüm toplumların sahip olduğu eşitliği devlet sayesinde güvence altına alınması gerektiğini savunmuştur. Doğası gereği özgür ve eşit olan bireylerin, kimseye boyun eğmeden özgürce yaşaması için siyasal gücün toplumlar tarafından doğru kavranması gerekmiştir. Bu sayede bireyler, tercihlerinde güvenceyi benimseyerek onula hareket etmiş, koruma altına alabilmiş veya dışında da kalabilmiştir. Bu tamamıyla kendi tercihleri doğrultusunda olmuş ve böylelikle toplumlar deneysel olarak gelişip sisteme uyum sağlamıştır.[185]

Locke' a göre gelişmiş toplumlarda görülen yasama, yürütme ve yargı bölüşümü toplumların belli kurallar altında nasıl daha iyi yönetilmesi gerektiğinin sağlamıştır.[186] John Locke, yönetim biçimlerini özgürlük anlayışına göre düzenlemiştir. ''Güçler ayrılığı'' ilkesini özgürlük anlayışının güvencesi olarak görmüştür. Burjuvaziye dayanmakta olan yasama gücünü, diğer güçlerden daha üstün saymıştır. Yürütme yasamaya bağlı, yargı ise yürütmeye bağlı olmuştur.

Yasama gücü, kişilerin birbirlerine karşı davranışlarını ceza yaptırımıyla sınırlayan, birbirlerine karşı koruyan devlet gücü olmuştur. Yürütme gücü ise bu koyulan kurallara uymak durumunda kaldığı için biraz sınırlandırılmak zorunda kalmıştır. Özgürlük açısından yargının yürütmeye bağlanmış olması da toplumlara olumsuzluk olarak geri dönmüştür. İktidar, bu fikri hep bildiği sürece toplumlara karşı daha barışçıl yönetim

[183] HACIKADİROĞLU, Vehbi, John Locke, Kabala Yayınları, 1. Basım, Felsefe Dizini 22, İstanbul 1992, s.349-367.
[184] IŞIKTAÇ, Yasemin, Hukuk Felsefesi, Filiz Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 2006, s.156-158.
[185] BAKIRCI, Fahri, John Locke, Yönetim Üzerine İkinci İnceleme, 2012 Mayıs, 2. Baskı, s.74-76.
[186] YAYLA, Atilla, Liberalizm, Ankara, Turhan Kitabevi, 1992, s.42-45; Liberal Bakış, Ankara, 1993, Siyasal Kitabevi, s.82-84.

sağlamıştır. Locke tam da burada, ‘’yasamaya konabilecek tek sınırlamanın toplumların birbirlerine aktarılmayan doğal haklarıdır’’ demiştir. Yani insanların kendilerini savunma hakkı olmaması tek sınır olarak düşünmüştür.[187]

John Locke, yürütme ve federatif gücü uygulama alanı olarak birlikte olduğunu, fakat teoride ayrı olduğunu görüşünü savunmuştur. Yürütmenin belirli yasalara uyması gerektiği, federatif gücün ise belli hiçbir yasaya göre sınırlanamaz olduğu görüşünü benimsemiştir.[188] Yasama, yetkisini kullanırken yetki sınırlarını aştığı anda toplum direnebilmiş ve verdiği yetkiyi geri alabilmiştir. Toplumunun özgürlüğünü sağlayamayan devlet, meşruluğunu yitirmiştir. Locke, özgürlük anlayışını politika felsefesi haline getirmiş öncü filozof olmuştur.

John Locke toplumların Federatif güce sahip kişilere güvenmekten başka yolu olamadığı görüşünü benimsemiştir. Özgürlük açısından liberal esaslara dayalı ve demokratik rejimi savunmuştur. Locke oluşturmak istediği yapının çok sağlam olmasına önem vermiş, tekrar monarşiye dönülmemesi için kapıları kapatmıştır.[189]Ancak çağın yönetim koşulları bakımından meşruti monarşi bu görüş ışığında ortaya çıkmıştır. Meşruti monarşi ise hükümdarın yetkilerinin anayasa ve halkoyuyla seçilen meclis tarafından kısıtlandığı yönetim biçimini ifade etmiştir.

Locke, iktidarı, barış ve güvenliği sağlamakla sorumlu görmüştür. İktidar, barış ve güvenliği sağlayamazsa toplumların ayaklanma hakkının var olduğu görüşünü savunmuştur. Locke, iktidara karşı halka direnme hakkı tanımıştır. Burada insanlar, egemenliği, iyi yönetilsin, canı ve malı iyi korunsun diye iktidar güce güvenip teslim etmiştir. İktidar, kendisine duyulan güveni toplumlara karşı kötü kullandığı andan itibaren, toplumlar da kendi haklarını savunmak için başkaldıracaklardır. Locke’ un laik görüşü, egemenlik anlayışına hâkim rejimlerin doğmasına öncülük etmiştir.

Locke, politikadaki özgürlüğü, insanların onuruna yakışacak şekilde yönetilmesi diye savunmuştur.[190] Locke aslında doğal yaşam görüşündeki haklardan bahsederken kişilerin doğdukları andan itibaren yaratılış gereği tanrının verdiği eşit haklardan bahsetmiştir. Locke doğal yaşam görüşünde akıl ile eşit hakların bir araya gelmesini savunmuştur. Diğer görüşü ise, akıl ile oluşan bazı yasalar ve sözleşmeler ile toplumu birleştirmek ve ahlaki yapının temelinde bağlılığı sağlamlaştırmak fikrini savunmuştur.

---

[187] SUAREZ’ DE, Francisco, Yasa- Devlet ve Sosyal Sözleşme, Çeviren: HAZAR, Zeynep, Astana Yayınları, 2. Baskı, 2016 Ankara, s.34-41.

[188] KABAOĞLU, İbrahim Özden, Özgürlükler Hukuku, İnsan Haklarının Hukuksal KABAOĞLU, İbrahim Özden, Özgürlükler Hukuku, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı, 6. Baskı, 2002, İmge Yayınları, s. 175-185.

[189] HAKYEMEZ, Yusuf Şevki, Mutlak Monarşiden Günümüze Egemenlik Kavramı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2004 Mayıs, 1. Baskı, s.104-109.

[190] TOURAİNE, Alain, Modernliğin Eleştirisi, Çeviren: TUFAN, Hülya, Yapı Kredi Yayınları, 2000, İstanbul, 3. Baskı, s.62/64-65.

Locke iktidarı, insanların siyasi yaşamda değil de doğal yaşamda sanki devlet yönetimini bir görev olarak ve toplumların koyduğu kurallar ile verilen görevleri idare eden, hak ve özgürlüklerin kullanan bekçi rolü üstlenmesi olarak değerlendirmiştir.[191] Zaten dönemin tarihinde kabul görmüş olan bu fikir, 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirisinde de kendine yer bulmuştur. Ancak Locke' un önceliğinin özgürlükte mülkiyet olması, sınıfçı ve ayrımcı bir görüş oluşmasına neden olmuştur. Mülkiyet hakkı toplumların oluşumunda geleneğe dayandırılmakla beraber, doğal durumda emeğin ön plana çıkarılması ve ayrılıkçı görüşün kanıtı haline gelmiştir.[192]

Locke, kendi döneminde burjuvazinin mülkiyetini meşrulaştırma çabasında olmasına rağmen, kapalı olarak toprağın onu işleyen ve suyun onu kullanan bireylere ait olduğunu savunmuştur. Tüm bunlar Locke 'un burjuvazinin haklarını koruduğunu gösterse de mülkiyet hakkını soylulardan kurtarma çabalarını eşitliğe dayandırması ve mülkiyet hakkını savunması bulunduğu döneme göre ilerici bir davranış olmuştur. Locke' un mülk sahiplerine vermiş olduğu mülkiyet hakkı ile yöneticiler, toplumun huzurunu sağlamakla görevli idareciler konumuna gelmiştir.[193]

Locke' un yönetim biçiminde yasaların hazırlanması parlamentoya verilmiş, yargılama ise yargı erkine bırakılmıştır. Yasama, toplumu oluşturan bireylerin korunması amaçlı sahip oldukları hakları nasıl kullanmaları gerektiğini belirleyen iktidar olmuştur. Yasama ve yürütmeyi birbirinden ayıran unsur, yasamanın ihtiyaç doğrultusunda toplanması ve talebe göre belli zamanlarda bir araya gelmesi olmuştur. Yürütme ise sürekli aktif güç olarak kabul edilmiştir. Çünkü yasama organı tarafından belirlenen yasaları uygulamıştır. Locke bu görüşü ile kendinden sonraki düşünürlere de etkilemiştir. . Güçler ayrılığını savunan Locke' a göre yasama, yürütmeden üstün ve egemen bir iktidar güç olmuştur.[194]

18.yy.'da sosyal ve ekonomik güce sahip olmak isteyen burjuvazinin gelişimi yüzyıla damgasını vurmuş ve iktidarda el değiştirme gibi olayları beraberinde getirmiştir. 1730'lu dönemlere ilerledikçe sanayi, tarım ve ekonomik alandaki gelişmeler toplumun yaygın kısmının faydalanmasına elverişli ortam sağlamıştır. Gelişmeler ise birçok alanda kendisini göstermiştir. Sanayi, tarım, denizcilik ve limanlarda gelişmeler oldukça toplumlarda zenginlik artmış, zenginlik özgürlüğü sağlamış ve devletler güçlenmiştir. Tüm bunlar olurken değişik gruplardan oluşan ama ortak fikirde buluşan insanların ekonomik iktidar sahibi olmasından dolayı burjuvazinin siyasal alanda da hak iddia

[191] JOHN LOCKE, Yönetim Üzerine İkinci İnceleme, çeviren: BAKIRCI, Fahri, Ebabil Yayınları, 2012 Mayıs, 2. Baskı, s. 95-99.
[192] JOHN LOCKE, Hükümet Ütüne İkinci Tez, Çeviren: DOĞAN, Aysel, İlya İzmir Yayınevi, 4. Baskı 2012 Şubat, İzmir, s.91-95.
[193] JOHN LOCKE, İnsan Anlığı Üzerine bir Deneme, çeviren: HACIKADİROĞLU, Vehbi, Kabalcı Yayınevi, 2. Basım, Mart 2004, İstanbul, s. 329-340.
[194] KUTLU, Mustafa, Kuvvetler Ayrılığı Temelleri, Gelişimi, Hukuk Devletinin Kökenleri, Seçkin Yayınları, Ankara, Haziran 2001, 1. Baskı, s.109-11.

etmesine neden olmuştur. 18.yy.'da siyasal görüşlerin gelişmesi ekonomik gelişmelerle bağlantı olmuş ve Amerikan ve Fransız devrimlerinin yapıldığı yüzyıl olmuştur.[195]

2.4. Montesquieu

1689 yıllarında Fransız Devriminden 100 yıl önce doğan Montesquieu, aydınlanma döneminin önemli yazarlarından ve soylu biridir. Dini bir kolejde eğitim alan, Bordeaux ve Paris hukuk fakültesinde eğitimini tamamlamıştır. Montesquieu, çocukluğundan itibaren politika için eğitilmeye başlanmış ve 1700'lü yıllarda parlamentoya başkan seçilmiştir.

1721 de ''Acem Mektupları'' eseri tanınmasını sağlamıştır. Bu eseri toplumun geleneksel ve politik yapısı açısından eleştirel nitelikte olmuştur.[196] Montesquieu, 1728'de Fransız akademisine seçilmiş, bundan sonra birçok ülkeyi gezmiş ve iki yıl İngiltere de yaşamıştır. Fransa'ya dönen Montesquieu, 1734'de felsefe alanında önem kazanan ''Romaların yükselişi ve çöküşü'' üzerine eser yazmıştır.

Montesquieu, hayatı boyunca gezmeyi seven ve mutlu gençlik yaşamış biri olmuştur. Filozof, birçok ülkeyi gezip kendini geliştirmenin yanında birçok bilgiye sahip olmuştur. Birden fazla eser yazmış ve yaşadığı çağın imkânsızlıklarına rağmen zekâsını kanıtlamıştır. ''Yasaların ruhu'' kitabında toplumdan anayasaya, iklim ve inanışlara kadar birbirleri arasındaki yönetim bağını ele almış ve döneminde oldukça dikkat çekmiştir. Bu eseri en önemli eseri olmakla birlikte, Montesquieu, bu eserin içeriğinde var olan düzeni savunmak veya kötülemek yerine onu nasıl düzeltebileceğini ele almıştır.[197] Eserinde öncelikle gözlem ve deney metodunu kullanmış, insanların oluşturduğu kurumları ve kurallarını ele almıştır. İlk çağı tam olarak anlamak için olayları tek tek değerlendiren Montesquieu olayları ele alırken bütüne varabilmek için zincir oluşturmuş ve gerçeğe ulaşmaya çalışmıştır.

Montesquieu, oluşturulan her yasanın kendinden önceki yasaya bağlı olduğunu savunmuştur. Oluşturulan her yasanın bir nedeni olduğunu, sosyal gerçeğin unsurlarına bağlı olduğunu ve yasaların ilişkiler ağını oluşturduğunu gözlemlemiştir. Montesquieu' a göre, tabiatta yer alan eşyalardan insanlar ve hayvanlara kadar yer alan her şey in yasaları olduğunu benimsemiştir. Filozof, toplumların yönetilmesini maddi dünyanın yönetim biçimi gibi yönetilmesi gerektiğini savunmuştur. Çünkü insanları ve canlıları yöneten değişmeyen yasalar bulunmuştur. Ancak bireyler yaratılışları gereği sınırlandırılamayan

[195] ÇAM, Esat, Devlet Sistemleri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Gür- ay matbaa, İstanbul, 1982, s.89-92.
[196] GÜRİZ, Adnan, Hukuk felsefesi, Siyasal Kitabevi, 6. Baskı, 2003 Ankara, s.98-115.
[197] ERGÜL, Ergin, Hukukçu ve Siyaset Bilimci Kimliği ile İbn Haldun, Toplum ve Devlet Kuramının Hukuk, Adalet ve İnsan Hakları Boyutu, Adalet Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2018, s. 119-123.

bireyler oldukları için kuralara uymak yerine kendi iradelerinin koyduğu kurallara uymayı tercih etmiştir.

Montesquieu' a göre insanlar, kendi yaratılışlarından ötürü akıl sahibi, fakat sınırlı ve bilgisiz canlılar olmuştur. İnsanlar, tutku ve hırslarına yenilmiş, bu da onların hata yapmalarını sağlamıştır. Tüm bu olanlara rağmen insan bilgiye aç olmuştur. İnsanlar, öğrenmek, barış içinde yaşamak, çoğalmak ve en önemlisi toplumda yer almak için birlikte yaşamaya ihtiyaç duymuştur.[198] Tüm bunlara en çok sahip olan toplumlar gücünün farkına varmış ve en üstün olmak için birbiriyle savaş halini almıştır. Savaşların esas hedefi olan zafer duygusu da yasaların oluşmasını sağlamıştır.

Yasalar, her ulusun sahip olduğu ülkesel fiziki şartlara, iklime, dini inanışlara, varlık derecesine, örf ve adetlerine uygun oluşturulmuştur. Yasalar, uygulandıkları halkın karakterine göre olmuştur. Şöyle ki; zorbalıkla olan yönetim biçimlerinde siyasal kölelik diye adlandırılan ancak toplumlar tarafından yadırganmadan yapılan kölelik biçimi oluşmuştur. Herkesin eşit olduğu demokrasi biçiminde ise, kölelik olmamıştır.

Aristokrasi de yönetim şekline göre insanlar arası eşitliği sağlamış ve köleciliği ortadan kaldırmıştır. Montesquieu, koşullar nasıl olursa olsun kölelik olmamalı görüşünde olmuş ve insanlar özgür iradeleri ile görevlerini yerine getirdiğinde daha verimli sonuçlar ortaya çıkacağını savunmuştur. Filozofa göre iklim koşulları ve coğrafi konumlar her zaman yönetim biçiminin belirlenmesinde etkili olmuştur.[199]Montesquieu' ya göre soğuk iklime sahip olan Avrupa da kölelik unsuru yönetim biçimini etkilememişken, sıcak iklimli Asya da ise kölelik unsuru yönetim biçimlerini etkilemiştir.

Krallık ise eşitsizliklerin olduğu, kişiler arasında ayrışmalar oluşturmuş, bu sayede de aşamalı bir düzen sağlanmış hakların ve düzenin doğmasını sağlayan yönetim biçimi olmuştur. Montesquieu zorbalığı ise, 'vahşi birinin ağaçtan meyve almaya çalıştığında, ağacı kökten kesip öyle meyveyi alması' diye tanımlamıştır.[200] Fakat zorbalıkta da en zorba yönetici bile bazı kurumlara, kişilere veya sınıflara ayrıcalıklar tanımıştır. Bunun esas nedenini karşılıklı menfaatler oluşturmuştur.

Montesquieu' nun politik olarak savunduğu görüş, devlet içindeki iktidarı, iktidarla sınırlayarak oluşan kuvvetleri birbirinden ayrıştırmak ve siyasal özgürlüğü güvence altına almak olmuştur. Filozof, dengenin ancak böyle sağlanabileceğini düşünmüştür.

Montesquieu, devletin yönetim biçimi olarak kuvvetler ayrılığını benimsemiş ilk filozoflardan biri olmuştur. Kuvvetler ayrılığı ise; devleti üç mekanizmaya ayırmış yönetim biçimi olmuştur. Bu üç mekanizma yasama, yargı ve yürütme organlarından

[198] İnsan Hakları –Evrensel Bildirgesinin 60. Yılında İnsan Hakları, Unesco Felsefe ve İnsan Hakları Kılavuzu, T.C. Maltepe Üniversitesi, İstanbul 2011, s.105-120, 195-225.
[199] EROĞLU Cem, Devlet Nedir? , İmge Yayınları, Eylül 2002, 3. Baskı, İstanbul, s. 45-85.
[200] TANİLLİ, Server, Devlet ve Demokrasi, Anayasa Hukukuna Giriş, 2. Baskı, Say Kitap Pazarlama, İstanbul, s. 377-378.

oluşmuştur. Montesquieu, kuvvetler ayrılığını en açık şekilde ele almış almıştır. Filozof, yasama, yürütme ve yargının birbirinden ayrı olması gerektiğini savunmuş ve bu nokta da Locke' tan ayrılmıştır. Çünkü Locke' un savunduğu görüşte yasama ve yürütme ayrı mekanizmalarda ancak yargı ise yasamaya bağlı faaliyet olarak benimsemiştir.[201]

Demokratik yönetimlerde uluslar, özgürlük akımını hükümetlerin üstüne yükleyerek, ulusun görünürde her istediğini yapıyor gibi gösterip hükümet ve özgürlük yetkilerini birbirleri ile karıştırmıştır. Demokratik devletlerde ise siyasi açıdan özgürlük her isteneni yapmanın aksine, yasaların izin verdiği şeyleri yapabilme hakkı olmuştur. Çünkü özgürlük sahip olduğu gücü yasalardan almıştır.

Montesquieu, toplumların sahip oldukları egemenliklerini, yönetiminde başarılı olacakları işleri kendisi yapmalı, ancak başarısız olabileceği işlerde bu görevi vekillerden yardım alarak yapılması gerektiğini işaret etmiştir. Montesquieu' a göre halk yöneticilerini seçerken başarılı olmasına rağmen, kendi kendini yönetmede bu başarıyı sağlayamamıştır. Bunun sebebi olarak da halkın her şeyi bir an önce yapmak istemesi, fakat devlet işlerinin ağır ilerlemesinden kaynaklandığı görüşünü savunmuştur.

Montesquieu, bu kapsamda tek bir ideal yönetim biçiminden bahsetmemiştir. Filozofa göre toplumların yapısına göre farklı yönetim biçimleri oluşabilmiştir. Toplumları oluşturan özel yapıları, farklı yönetim biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Montesquieu' ya göre cumhuriyet, halkın tümünüm veya bir parçasının egemen gücü elinde bulundurması olarak ifade edilmiştir.[202] Eğer egemenlik, halkın çoğunluğunda ise demokrasi ile yönetilmiştir. Ancak egemenlik azınlıktaysa aristokrasi ile toplumlar yönetilmiştir.

Montesquieu, yönetim biçiminde 'Erdem' ilkesini benimsemiştir. Erdemlilik ise yurt sevgisidir, yurt çıkarlarını kişisel çıkarlarının üzerinde tutmuştur. Erdemlilik, siyasi açıdan yasaya bağlı, topluma saygılı olmaktır.[203]Montesquieu, "Erdem ilkesinin" yönetimin temelini oluşturduğunu savunmuştur.

Demokrasi: siyasal denetimin doğrudan doğruya halkın veya düzenli sürelerle halkın serbestçe seçtiği temsilcilerin elinde bulunduğu, toplumsal ve ekonomik durumu ne olursa olsun tüm yurttaşların eşit sayıldığı yönetim biçimini ifade etmiştir. Demokraside yöneten ve yönetilen halkın kendisi olmuştur. Demokrasi temsilcili veya temsilcisiz demokrasi yani doğrudan demokrasi diye ayrımlarla açıklamıştır. Demokrasi de 'Erdem'

[201] IŞIKTAÇ, Yasemin, a.g.e., s.143-146.
[202] Cumhuriyet; egemenliğin toplumun tamamında veya bir bölümünde bulunması, Krallık; yasalarla tek kişinin sürdürdüğü yönetim, Zorbalık; tek kişinin yasa ve kurallara uymadan keyfi yönetim biçimidir.
[203] OKANDAN, Recai Galip, Umumi Amme Hukuku, Devletin Doğuşu, Pozitif ve Teorik Gelişmeleri, Unsurları, İstanbul, 1976, s.143; YÖRÜK, Abdülhak Kemal, Hukuk Felsefesi Dersleri, İstanbul, 1958, s.3-6.

yurt sevgisini ifade etmiştir.[204] Demokraside önemli unsur bireyler arasında eşitliği sağlamak ve eşitliği bir ölçü içinde dağıtımını sağlamak olmuştur. Bireyler ancak sahip olduğu bu güç ile yönetimde etkili olmuştur.

Yasaları ve yurdunu önemsemeyip hırsına yenik düşen her toplum demokrasiden uzaklaşmıştır. Ancak bunu sağlamak her zaman kolay olmamış ve yönetim demokrasiden uzaklaşmıştır. Demokraside, ilkelerin bozulması ve seçenlerin yönetenlerin sahip olduğu aşırı eşitliğe sahip olmak istemesi de demokraside ‘’Erdem’’ i ortadan kaldırmış ve demokrasinin yıkılmasına sebep olmuştur.[205]

Aristokrasi[206]de de temel ilke ‘’Erdem’ olmuştur. Tek farkın azınlığın sahip olduğu gücün halkı ezememesi için ölçülülük sınırlarında kullanılması olarak belirtilmiştir. Aradaki fark çok olduğu için bu yasalar ile sağlamıştır. Ölçülülük, burada yasalara saygılı olunmasını ve belirlenen yasalara uyulması anlamına gelmiştir. İktidarın keyfine bırakılan yönetim aristokrasi olmuştur.[207]

Monarşi ise tek kişinin sahip olduğu yönetim biçimi olarak tanımlanmıştır. Temel ilke olarak ‘’Onur’’ ilkesini benimsemiştir. Bu yönetim biçimin de kral bireyleri göz ardı etmiştir. Bu nedenle eşitsizlik oluşmuş, yasaları görmezden gelmiş ve düzenin bozulmasına neden olmuştur. Demokraside, olmaması gereken hırs duygusu, monarşide yönetime hareketlilik katmıştır. Monarşi şeref duygusunu esas kıstas olarak almıştır. Bu nedenle monarşi yönetiminde yasalar buna göre belirlenmiştir. Bireylere tanınmış olan bu ayrıcalıklar ortadan kalktığı zaman monarşide ortan kalmıştır.

Despotizm ise, bilgi sahibi olmayan, tembel ve yönetimi bilmeyen hırs sahibi tek bir kişinin toplumu yönetmesinden oluşmuştur. Temel ilke olarak ‘’Korku’’ ilkesini benimsemiştir. Yurttaşların hiçbir değeri, önemi olamamakla beraber köle niteliğinde yetiştirilmesi esas alınmıştır. Despotizm, yönetmek için yasaya ihtiyaç olmamıştır.[208]

Montesquieu, zorbalığa karşı her zaman toplumların başkaldırabilecek ve bu yönetim biçimini ortadan kaldırabilecek durumda olduğunu savunmuştur. Siyasal rejim incelemeleri sonucunda kuvvetler ayrılığının temellerini atmış olan Montesquieu, Fransa’nın o dönemde Monarşik yapısına farklı çözüm yolları bulmuştur. Montesquieu’

[204] PAKSOY, A. Kadir, Ulus, Devlet ve Tarih Eğitimi, Anıl Reklam Matbaacılık, Ankara, s.23-25.
[205] ÇOBAN, Ali Rıza; CANATAN, Bilal; KÜÇÜK, Adnan, Hukuk Devleti (Bir İlke, Siyasi bir İdeal), Adres yayınları, Şubat 2008, s.149.
[206] Aristokrasi: soylu erkinin, soylu sınıfının imtiyazlara sahip olduğu siyasi hükümet şeklidir. Ekonomik, toplumsal ve siyasi gücün soyluların elinde olduğu yönetim biçimidir.
[207] SKOCPOL, Theda, Devletler ve Toplumsal Devrimler, Fransa, Rusya ve Çin’in Karşılaştırılmalı bir Çözümlemesi, Çeviren: TÜRKÖZÜ, S. Erdem, İmge Yayınları, 1. Baskı, Temmuz 2004, s.37-40.
[208] DİNÇKOL, Bihterin Vural; AKAD, Mehmet, Genel Kamu Hukuku, 3. Basım, Maltepe Üniversitesi Kütüphanesi, 2004, İstanbul, s. 330-340.

nun yapmış olduğu güçler ayrılığı çalışmaları teorik açıdan kendinden sonraki dönemlere kaynak oluşturmuş ve fikirleri ünlemiştir. Yasa ve özgürlük arasında köprü oluşturan Montesquieu' nun düşünceleri parlamentoyu ve ulusun egemenliği üzerine yoğunlaşmıştır. Montesquieu, döneminin bilim insanı, siyaset felsefecisi, sosyolojinin kurucu ve mukayeseli hukukun öncüsü olarak adlandırılmıştır.[209]

3. Devletin Kaynağını İnsan İradesine ve Toplumsal Sözleşmelere Dayandıran Gelişim

3.1 Thomas Hobbes

17.yüzyılın en önemli düşünürlerinden olan Hobbes 1588' de İspanya'da doğmuştur. Hobbes yaşamında korkunun egemen olduğunu, tutucu ve ürkekliğinde bu korkunun payı olduğunu söylemiştir. Babası, eşini ve çocuğunu terk etmiş, iyi bir eğitimi fırsatı bulunmayan, işinden kovulmuş bir Anglikan papazıdır. Aile yaşamı yüzünden Hobbes' a amcası sahip çıkmış ve eğitiminin iyi olmasını sağlamıştır. Hobbes, 14 yaşlarında klasikleri öğrenmiş, 15 yaşlarında Oxford üniversitesine girmiştir. Oxford'daki Eğitimi boyunca skolastik, mantık ve Aristoteles felsefesini öğrenmiştir. Genç yaşına rağmen yaptığı çalışmalarla dikkat çekmiş ve asiller arasında yerini almış olan çekingen ama dahi Hobbes, çok küçükken birçok dil öğrenmiştir. 1600'lü yıllarda Lordun oğluna öğretmenlik yapan Hobbes birçok ülkeyi bu sayede dolaşma fırsatı bulmuştur.[210]

Hobbes, fizik ve geometri ile ilgilenmesine rağmen yaşadığı çağlarda politikayla ilgilenmeden yaşayamamıştır. Bu sebeple Devlet meselesiyle ilgilenmiş Paris' te Latince "De Cive" adlı eser yayımlamıştır.[211]İngiltere de iç savaş çıkınca halka karşı sorumluluğu olduğunu düşünüp, halkı bu konuda bilgilendirmiş, barışın olması için ve halkın sulh içinde yaşaması için güçlü bir devlet otoritesi olması gerektiği fikrini savunmuştur.

Hobbes' un sosyal fizik düşüncesine göre, toplumlar bireylerden oluşmuştur. Bireyler toplumun bir varlığını oluşturmakta ve incelemeye bireylerden başlamak gerektiğini savunmuştur. Bunun olması için topluma dâhil olan bireyi, somut varlık gibi hayali olarak doğal yaşamda değerlendirmiştir. Doğal yaşam; insanın kendi gücüne sahip olmasını kanıtlayan özgürlüğü olarak belirtilmiştir.

---

[209] TANİLLİ, Server, Devlet ve Demokrasi, Anayasa Hukukuna Giriş, 2. Baskı, Say Kitap Pazarlama, İstanbul, s. 377-378.
[210] PAYE, Jean Claude, Hukuk Devletinin Sonu (Olağanüstü halden Diktatörlüğe Terörle Mücadele), Çeviren: LÜKÜSLÜ, G. Demet, İmge Yayınları, 1. Baskı, 2009 Eylül, s. 192-195.
[211] ŞENEL, Aleaddin, Siyasal Düşünceler Tarihi, Ankara, V Yayınları, 1990, s.417.

Hobbes' a göre, İnsan insanın kurdu olmuştur. Bu sebeple doğal yaşam halinde bireyler mutsuz ve acımasız olmuştur. Toplumlar doğal yaşam halinden kurtulmak için yönetimi iktidara verip devletle sözleşmeler yapmıştır. Doğal yasalar ise; bizim aleyhimize olan şeyleri yapmamızı önlemek amaçlı kendimizi korumaya yönelik bulgular olmuştur. İnsanoğlu, doğal yasalar ile huzur ve barışı sağlamaya çalışmış ve sözleşmeler sayesinde toplumsal yaşama geçmiştir.[212]

Sözleşmeler toplumların yararına olmuş, bireyler arasındaki kargaşa bitmiş, uyum ve düzen sağlanmıştır. Büyük ve egemen güç olan devlet ve hükümet yani, ''Leviathan'' çıkmıştır. Sürgündeki Hobbes Fransa'dayken Hollanda' ya geçmiş ve en önemli eseri Leviathan yani Devlet'i yazmıştır. Eserinin adının bu olması, devleti sınır tanımayan, her şeyi yöneten, yargılayan bir dev bir canavar olarak görmesinden gelmiştir.[213]

Ejderha, insanlara barış ve huzur sağlamak amaçlı ortaya çıkmış, sözleşmeyle bağlı olmayan 3. Kişi konumunda yer almıştır. Bireyler kendi sahip olduğu hak ve yetkileri huzur ortamına kavuşmak için ona vermiştir. Toplumu oluşturan bireyler, bu sözleşmeyi kendi aralarında yaptıkları için monark bu sözleşmeye dâhil olmamış ve hesap vermek durumunda kalmamıştır. Hükümdara sınırsız yetkiler tanınmış, haklı-haksız hükümdarın kararıyla belirlenmiştir. Hükümdara boyun eğmek esas alınmış, tek bir varlığa bağlılığa inanılmıştır. Hükümdar yaptığı hiçbir şeyden sorumlu tutulmadığı için yasalara uyması beklenmemiştir. Fakat hükümdarında her zaman halkın çıkarlarını gözeterek yönetimi sağlaması gerekmiştir.[214]

Hobbes' un görüşüne göre, bireyci görüşü benimsemiş toplumun çıkarlarının gözetilmesi ancak özgürlüklerin sınırlandırılması ile sağlanabilmiştir. Zaten insanlar tam anlamlarıyla özgür olmamıştır. Hobbes, bireylerin ve buna bağlı olarak toplumların gelişmesini otoriter devlet yönetimine bağlamıştır. İnsana tam anlamıyla özgürlük sağlamayı ve evreni dışlamayı uygun görmemiştir. Toplumda huzur ve barış isteyen bireylerin haklarından vazgeçip yasalara uyması gerektiğini savunmuştur.

Liberalizmin[215] öncülerinden olan Hobbes' a göre, toplumların en iyi gelişeceği yönetim salt monarşi olmuştur.[216] Çünkü insan her zaman öncelikle kendi ve yakınlarının çıkarlarını düşünmüştür. Çünkü en iyi rejim özel yarar ile kamu yararının birlikte

---

[212] GEMALMAZ, Mehmet Semih, Birleşmiş Milletler Medeni- siyasal Haklar Sözleşmesi, İnsan Hakları Komitesi Kararlarında Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2002, Ağustos, s. 72-91.

[213] ÖKÇESİZ, Hayrettin, Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi, İstanbul Barosu, Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar- II. Sempozyum, 7-11 Eylül 2004, İstanbul, Bildiriler/1.

[214] ÖKTEM, Niyazi; TÜRKBAĞ, Ahmet Ulvi, Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet, Der yayınları, 2. Basım, İstanbul 2001, s.388-390.

[215] Liberalizm: bireyin özgürlüğünü, özerkliğini, temel haklarını garanti altına almayı amaçlayan ve siyasal iktidarın sınırlandırılması üzerine duran düşüncedir.

[216] Monarşi: hükümdarın tek başına söz sahibi olduğu, ve hakimiyetin bir kişide(Kral, Padişah, Prens..v.b.) olduğu yönetim biçimidir.

kaynaştırıldığı rejim olmuştur. Hobbes, burada krallıktan[217] bahsetmiştir. Kralın çıkarları ile halkın çıkarının aynı ölçüde iyi olması gerekmiştir. Hobbes' a göre salt iktidar varsa barış ortamı olabilmiş, eğer yoksa sürekli savaş hali söz konusu olmuştur.

Leviathan eseri yüzünden Hobbes, büyük tepkiler almış, hüküm giymiş ve 1.Charles tarafından affedilmesine rağmen halkın ve kilisenin gözünden düşmüştür. Hobbes insan yaratılışını bilimsel olaylara dayandırmış ve politikaya uyarlamış önemli bir filozof olmuştur. Hobbes dünyayı bir sisteme oturtmuş ve yaşanan her şeyin birbiriyle yer değiştirip hareket etmesiyle oluştuğu görüşünü savunmuştur. Savunduğu bu görüşün temelinde yatan şey klasik İngiliz yaklaşımında, hislerle yaşanılan şeylerin bıraktığı izler olduğu fikri olmuştur.

Hobbes' a göre sahip olunan zekâ, düşüncelerin bir araya gelmesi ve dışarı yansıtılmasından ortaya çıkmıştır. Ancak deneysel olarak ele aldığında parçalara indirgeyerek toplumları incelemek ve insanları ele alıp toplumun esas yapısına bakmak gerektiğini savunmuştur. İnsanların yaratılışlarında bencil yaratıklar olduğu aşikârdır. Bu sebeple ahlaki değerlerle desteklenmiş merkezi bir otoritenin varlığı daha garanti olmuştur.[218] İnsanların sahip olduğu akıl ve gelecek kaygısı toplumları birbirlerine karşı barış içinde yaşamlarını sürdürmeleri için devlet kurmaya yöneltmiştir. Yani bu toplumsallık sonradan oluşan bir kavram olmuştur.

Aristoteles ise kişilerin doğuştan politik yaratık olduğunu, kendiliğinden doğası gereği bir araya geldiğini savunmuş, bahsettiği yaratığın tam olarak Hobbes' un bahsettiğinden farklı olduğunu söylemiştir. Bu kapsamda Hobbes ise zaten insanların aynı haklara sahip olduğunu, kendilerini sınırlayamadıklarından savaş ortamı olduğunu savunmuştur.[219]Fakat bunu örneklemediği için tarihten varsayım olarak savunmuştur. [220]

Hobbes, İnsanları kendi aralarındaki çatışmadan kurtarmak için devlet' in varlığının gerekli olduğunu savunmuştur. Bu filozofa göre bir iktidarın kurulabilmesi için belli korku ve zorbalığın gerekliliğini benimsenmiştir. Bu sebeple insanlar, kendilerinin yönetilmesi ve iktidarın sağlanması için sözleşmeler yapmıştır. Bu şekilde toplumlar egemenliklerini korunmuş ve Leviathan[221] kurmuştur.

Siyasi toplumlar bu tür sözleşmeler ile oluşmuştur. Siyasi toplumlar, devlet ile güce sahip olan iktidar arasında bağlantıyı böyle sağlamıştır. Diğer düşünürlerden Hobbes' in savunduğu sözleşmeyi ayıran nokta tam olarak toplum ve iktidarın haklarından

[217] Krallık: Devleti tek bir kişinin hiçbir sınırlamaya bağlı kalmayarak yönettiği rejim türüdür. (Mutlak Monarşi).
[218] GÖZLER, Kemal, Devletin Genel Teorisi, 8. Baskı, Ağustos 2017, Ekin Basım Dağıtım, s.37-39.
[219] HOBBES, Thomas, Leviathan, Çeviren: LİM, Semih, İstanbul, Yapı Kredi yayınları, 1993, s.40-42.
[220] OKANDAN, Recai Galip, Umumi Amme Hukuku, İstanbul, 1966, s.153.

[221] Leviathan: ejderha benzeri bir canavardır. Hobbes burada devleti bir canavara benzettiği için bu ismi vermiştir. Kutsal kitapta da adı geçen Leviathan, Hobbes' ın tasviriyle bedeni ve kolları üst üste insan başlarından oluşan dev, yeryüzüne hâkim insan başına sahip gibi bakan görünümü ejderhaya benzeyen gülümseyerek bakan bir devdir.

korunması bakımından ayrılmıştır. Diğer türlü arada uyuşmazlıklar çıkacağını düşünmüştür. İnsanlar, kendi güvenlikleri için birbirleriyle sürekli çatışma haline girebilmiştir. Bunun nedeni de aralarındaki eşitlikler yüzünden birbirlerini korumak amaçlı sürekli kendilerini savaş durumunda hissetmeleri olmuştur. Bu sebeple otorite ve yasa oluştuğunda adaletsizlik olmamış ve toplumdaki insanların uyması gerektiği kurallar sayesinde birbirinden çekinmeleri sağlanmıştır.

Kısacası alınan kararların tüm toplumu kapsamış egemen halkın kararları olması devletin yükselmesini kolaylaştırmıştır. Fakat insanlığın yaratılış gereği konulan yasalar ve sözleşmelere uymasını sağlamak zor olmuştur. Bu yüzden toplumları bir arada tutmak için onlara kurallar koyup, yeri gelince cezalandıran ve karşı gelemeyecekleri bir gücün de olması gerekmiştir. İnsanların bencil yaratıklar olmalarından ve hep daha fazla güce sahip olmayı istemelerinden dolayı herkesi bir arada tutmayı sağlayacak bir gücü gerekli kılmıştır. Bunu sağlayacak güç de Devlet olmuştur. [222]

Devleti kuran halkın olması ile birlikte halka boyun eğen, ama onun buyruğu altında olan halk bütünlemesi çıkmış olur Hobbes' un esas düşüncelerinden.[223] Yapılan sözleşmeler ile iktidar toplumla, toplum kendi içinde anlaştığı zaman birçok kollara sahip olan ama tek başlı Leviathan oluşmuştur.[224] Krallığı savunması demokrasi savunmaması buradan kaynaklanmıştır. Demokraside çok başlılık, birçok farklı fikir ve yönetim biçimi hırslara yenilen bireyler çıkaracağı için başarının kadere dayalı olduğu görüşünü savunmuştur. Liberalizm ve Radikalizm öncüsü olan Hobbes, toplumların belli bir güç altında gelişip büyüyebileceği görüşü tam olarak buradan kaynaklanmıştır.

3.2. Jean- Jacques Rousseau

Jean Jacques Rousseau 1712'de Cenevre doğumlu bir saatçinin oğludur. 1730' lu yılların sonuna kadar değişik işlerde çalışan Rousseau Fransa, İtalya ve İsviçre' yi görme imkânı bulmuştur. 1750'de Dijon Akademisinin düzenlediği ''Bilim ve Sanatlar üzerine söylev'' çalışmasıyla yarışmaya katılmış bilim ve sanatta gerçekleşen ilerlemenin insanlar üzerinde kötü etki ettiği görüşünü savunmuştur. Aynı akademinin düzenlemiş olduğu başka bir yarışmada da ''insanlar arasındaki eşitsizliğin kökü'' adlı eserine yer veren Rousseau, bunun dışında da birçok esere sahip olmuş ancak "Emile" ve "Contrat Social'' adındaki eserlerinin içeriğinden dolayı Rousseau' un Fransa'ya girişi yasaklanmış, Fransa ve İsviçre' de yargılanmış ve yakılmıştır.[225]

---

[222] AKAL, Cemal Bali, iktidarın Üç Yüzü, Ankara, Dost Kitabevi, 1998, s. 92-96.

[223] http://www.academia.edu./9977574/.DEVLET_TEORİLERİ_ve_İBN_HALDUN_UN_DEVLET_DÜŞÜNCESİ.

[224] DİNÇKOL, Bihterin Vural; AKAD, Mehmet, Genel Kamu Hukuku, 3. Basım, Maltepe Üniversitesi Kütüphanesi, 2004, İstanbul, s. 330-340.

[225] PORAY, Nazım, Fransa İnkılabının Siyasi Tarihi, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011, s.756-770.

1778 yılında ölen Rousseau'nun, Fransız devlet adamlarının bulunduğu Pantheon' a kemikleri nakledilmiştir. Devlet ile ilgili araştırmaları ve politika düşüncesiyle 18. Yüzyıl döneminde ve hatta günümüzde bile önem kazanan Rousseau, yaşadığı çağda önem arz etmiş ancak kendinden öncekilerden biraz farklı görüşlere sahip olmuştur. İlk insanın daha çok mutlu insan olarak yaşadığını, kötülük, dostluk, düşmanlık yargılarından bir haber hayat sürdüğü kanısına varmıştır. Kurt veya kuzu olmalarının anlamsız olduğu sadece doğal yaşamı savunan insan olarak yaşaması gerektiğini savunmuştur. Ancak dönem ilerledikçe ve gelişmeler yaşandıkça insanoğlunun bu algıdan uzaklaştığını görüşünü benimsemiştir. [226]

Rousseau, siyasi görüşlerinden bahsederken kendinden önceki düşünürler Hobbes ve Locke gibi doğal yaşama döneminden bahsetmesine rağmen farklı sonuçlar elde etmiştir. Doğal yaşama dönemini şarta bağlı muhakeme, yargılama olarak ele alan Rousseau insanın nereden geldiği, esas dayanağının ne olduğunun ve evrim aşamalarını değerlendirmesine dâhil etmemiştir. Esas olarak ele aldığı konu insanın nasıl özgür ve eşit yaşarken köleliğe dönüşü olmuştur. Rousseau insan doğası ile hayvan doğası arasında kıyas yaptığında, hayvanın doğası gereği doğanın kendisine koyduğu kurallardan çıkmadan hareket ettiğini savunmuştur. Ancak İnsan doğanın emrettiği kurallara karşı koyabilmiş veya kurallara uyabilmiş, kendi özgürlüğünün farkında olmuş ve kendini özgür kabul etmiştir.[227]

Yaratılıştaki önemli fark tam olarak bu noktada ortaya çıkmış, insanın kendisini geliştirip ilerleyebilecek yeteneğe sahip olması olarak kabul etmiştir. İnsanoğlu yaşamları gereği birçok şeye ihtiyaç duymuş bu ihtiyaçlar da insandaki tutkuyu tetikleyerek insanı olgunlaştırmış ve geliştirmiştir. Bu dönemde insanlar sınırlı ihtiyaçları olduğu için savaş ve mücadele içine girmemiştir. Birbirlerine fazla ihtiyaç duymayan, kendi kendine yeten, yaşam tarzına uygun bir şekilde yaşamı seçmiş olan, bu bilgi ve istekler doğrultusunda yaşayan şefkat ve merhamet duygusuna sahip bireyler olmuştur.[228]

İnsanların hayat biçimleri, onlar arasında doğal olarak bir eşitsizlik doğurmuştur. Toplum halinde yaşayan bireyler, sahip oldukları akıl ve zekâ sayesinde eşitsizliklerin fiziksel olmaktan ziyade, toplumsal kurumlar sayesinde kültür oranının da genişlemiş olduğu benimsenmiştir. İnsanların birbirlerine olan ihtiyaçları kölelik kavramını doğurmuş olsa da doğal yaşamda eşitsizliğin kaynağı olarak kimse kimsenin emrinde olmamıştır.[229] Rousseau' a göre insan, 'sahip olduğu toprağı benim diyerek etrafındakileri

[226] Rousseau, özgürlerin doğal yaşamın içinde barındırdığı özgürlük olduğunu savunur. Politik açıdan da bireylerin özgür olmaları için doğal yaşama bağlanarak özgürlüklerini sağlamışlardır. KUBALI, Hüseyin Nail, Esas Teşkilat Hukuku Dersleri, İstanbul, 1959, s.149.

[227] ROUSSEAU, Jean Jacques, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı, Bütün Yapıtları-6, Çeviren: İLERİ, Rasih Nuri, Say Yayınları, İstanbul, s.37-42.

[228] ROUSSEAU, Jean Jacques, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine, Çeviren: ZENGİN, Hakan, Morpa Yayınları, 1. Baskı, Mayıs, 2013, İstanbul, s.180-191.

[229] GÜL, İdil Işıl; KARAN, Ulaş, Ayrımcılık Yasağı, Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgelerle, İnsan Hakları Çalışmaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 1. Baskı, İstanbul, Şubat, 2011, s.38-41.

inandırmış olan kurucu kişidir.' görüşünü savunmuştur. İnsanoğlu birlikte yaşam sürerken çoğalmış ve belli ihtiyaç eksiklikleri olmuştur. Bu da insanı düşünmeye ve daha çok mülkiyete sahip olmaya itmiştir. İnsan zekâsını fark ettikçe gücünün farkındalığıyla kendi yaşam güvenliğini korumak için bazı kurallar geliştirmiş ve bunlara uymaya çalışmıştır.[230]

Rousseau' a göre kendini geliştiren insan yaşam alanı oluşturmaya başlamış ve bu da aile oluşmasına sebep oluşturmuştur. Aileler arasında sıkılaşan ilişkiler doğrultusunda da her insan kendi yeteneğine göre alanda iş yapmış ve bireyler topluluk halinde sağlıklı mutlu yaşama sahip olmuştur. Rousseau, insanın ancak daha fazla mala sahip olma arzusunun bu huzurlu yaşamı bozduğunu bunun sonucunda da kölelik ve bazı felaketlerle karşılaştığını savunmuştur. Rousseau' a göre mülkiyet kavramına yenik düşen ve eşitsizliği sürekli kılan toplumların, sahip oldukları güç sayesinde doğal özgürlüğün ortadan kalkmasını sağlamış ve güçsüzlere daha çok kısıtlamalara neden olması yasaların temelini oluşturmuştur.[231]

Yönetim biçimlerinin oluşmasında bireyler arasındaki farklılıklar belirleyici olmuştur. Birey, erdemli, güçlü ve zengin ise dönemin itibar sahibi kişilerinden olmuş ve devletin yönetim şekli monarşi olmuştur. Belli bir grup diğer kişiler üzerinde üstün güce sahipse aristokrasi yönetim şekli olmuştur. Yöneticiler yetenekleri ve güçleri bakımından birbirine yakın olan kişiler ise yönetim şekli demokrasi olmuş ancak hangisi toplumlara daha faydalı olduğunu zaman göstermiştir.

Rousseau, insanlar arasındaki eşitsizlik eserinde de yönetim biçimlerine değinmiş, toplumların oluşmasını mülkiyete ve otoriteyi de insanların kendi çıkarlarını koruyabilmesine dayandırmıştır. Tüm bunların oluşması ise ancak insanların özgürlüklerini sınırlandırmayan sözleşmelerle sağlanmıştır. Rousseau' ya göre sözleşmenin amacı her birey sahip olduğu güç ve varlıkları ana yönetimin iradesine bağlamıştır. Ana yönetimin iradesi de bütünü, esas ve ayrılmaz parçası olarak görmesinden geçmiştir. Bireylerin oy birliği ile oluşturdukları sözleşmeler, insanlara ülkede yerleşme hakkı ve egemen olan güce yani devlete tabi olma hakkı sağlamıştır.[232]

Rousseau' a göre egemenlik anlayışı devredilemeyen genel iradenin kullanılması olmuştur. İktidar el değişebilse de egemen olan birey kendini yönetebildiği için irade devredilememiştir. Genel irade devletin çıkarları doğrultusunda sadece iyilik amaçlı kullanılmıştır. Rousseau egemenlik tanımında, "egemenlik bölünemez ve genel değildir." görüşüne yer vermiş, yani egemen gücü tek ve basit olarak görmüştür.

---

[230] EROĞLU, Cem, Devlet Nedir? , İmge Yayınları, 3. Baskı, Eylül, 2002, İstanbul, s. 47-80.

[231] BLANCK, Horst, Eski Yunan ve Roma' da Yaşam, Çeviren: TANRIKUL, İslam, Arıan Yayınevi, 1. Baskı, Haziran, 1999, İstanbul, s. 160-161.

[232] ROUSSEAU, Jean Jacques, Toplum Sözleşmesi, Hasan Ali Yücel Klasikleri, Çeviren: GÜNYOL, Vedat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, XI. Baskı, 2013, İstanbul, S. 122-130.

Rousseau, insanlığın tüm gücünü sahip olunan iradi güce verdiğinde o gücün parçası haline geldiğini savunmuştur. Böylelikle kişiler, parçası oldukları iradeye tam anlamıyla bağlı olduklarında, egemen ve buyruk olmuş olurlar ve sahip oldukları özgürlüğün temeli buradan sağlanmış olur ki bu egemenliğin bırakılamamasının bir özelliği olmuştur.[233] Sahip olunan gücün yönetilmesi temsilcilerle olabilmiş, ancak kişilerin sahip oldukları iradenin onlardan koparılamaması gerekmiştir.

Egemenliğin bölünmez oluşu, temsilcilerin yönettiği gücün aslında toplumun kendisinde olduğunu hissettirmiştir. Devletin başındaki siyasal liderler, toplumlara uyum sağlamak için ve devlet organlarını kedisine bağımlılığını sağlamak için gerekli olan gücü toplum sözleşmelerinden almıştır. Siyasal bütünlüğü bu sözleşmeler ayakta tutmuştur. [234]

Devlet bazı işlerin yapılması için işlemleri bazı aşamalardan geçirmiştir. Gerçekleşmesi istenen iş için karar veren organ yasama ve bu kararı işleme sokacak organ yürütme gücü olarak adlandırmış ve ikisinin bir arada bulunması gerektiğini savunmuş, Rousseau. Devletlerin içinde gerçekleşen değişikliklerin genellikle hükümetin sahip olduğu gücün genel irade üzerinde baskı yaratmasından kaynaklandığını savunmuştur.[235] Rousseau' a göre hükümet egemen toplumda bireylerle birlikte özgürlükleri koruyan, yasalarla karşılıklı ilişkileri düzenleyen bir aracı olmuştur. Hükümette görev alan yönetici konumundaki yurttaşların sayılarına göre yönetim biçimleri oluşmuştur. Egemen olan toplumların yönetiminde halkın tamamı veya çoğunluğu yer alıyorsa bu demokrasi yönetim biçimini oluşturmuştur. Demokrasi de yasayı yapan da uygulayan da toplumun çoğunluğu olmuştur.

Rousseau demokrasi görüşünde mükemmel bir yönetim olmadığını, halkın hem yöneten hem yasayı yapan konumunda olduğu için özel çıkarlarının devlet işlerini etkileyebileceğini ve bunun iyi olmayacağını savunmuştur. Devleti doğası gereği sıkışması veya genişlemesi sebepleri doğrultusunda, her yönetici kendi isteklerini toplumunkinden üstün görmüştür. Bunun sonucunda da yönetimin bozulduğu gözlemlenmiştir. Ne var ki, her şeyin aynı amaca yöneltilmiş olması her zaman halkın yararına sonuçlar sağlamamıştır. Yöneticinin güçlü olması toplum açısından zararlı olmuştur. Böyle olunca halk yöneticiye uymak durumunda hissetmemiş, özgürlüğü benimseyen halk yasalara ve iradeye karşı gelmiştir. Rousseau, en iyi yönetim sisteminin bile zamanla bozulacağını söylemiştir.[236]

Egemen toplum, yönetimi azınlığın eline vermişse o zaman Aristokrasi yönetim şekli olmuştur. Aristokraside, yasama egemen olan gücün elinde olmuşken, yürütme gücü

[233] SCHMITT, Carl, Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm, Çeviren: ZEYBEKOĞLU, Emre, 1. Baskı, Ankara 2002, s.50.
[234] GÜNYOL, Vedat, Toplum Antlaşması, Ankara, 1946, s.4-12.
[235] HAYRETTİN, Ökçesiz, Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi, ''Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar- II'' Sempozyum, İstanbul Barosu, 11.Kitap, İstanbul 2005, s. 167-170.
[236] KOÇDEMİR, Kadir, Milli Devlet ve Küreselleşme, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2004, s.101-119.

azınlığın elinde olmuştur. Bu yönetimde insanlar arasında eşitliğe bakılmaksızın en bilgili ve tecrübeli olan kişiler toplum çıkarlarına uygun yönetim şekli benimsenmiştir.

Egemen toplum tüm yönetimi tek bir kişiye bırakmışsa bu monarşi, yönetim biçimi olmuştur. Demokrasi ve aristokraside olduğu gibi monarşide de yönetim sağlanırken genişleme veya daralma görülebilmiştir. Şöyle ki; kimi zamanlar yönetimde birden fazla kral veya yönetici görülmüştür. Örnek vermek gerekirse, Isparta sitesinin iki krallı yönetilmesi gibi. Monarşi yönetim biçimi tutarsız bir yönetim şekli olmuş ve halkın iyiliğini gözetmemiştir. Monarşide hükümetin el değiştirmesi durumu, başa geçecek olan kişinin yeteneksiz ve bilgisiz olması durumunu oluşturmuş ve halkın kendilerine karşı çıkmamaları için yoksul ve güçsüz kalması öngörülmüştür.[237]

Rousseau'yu özgürlüğün herkesin sahip olabileceği bir ürün olmadığını savunan Montesquieu de desteklemiştir. Tüm bu yönetim şekillerine bakıldığında demokrasi küçük devletler, aristokrasi orta ölçekli devletlerde ve monarşi de büyük ölçekli devletlerde uygun görülmüştür. Devletin bir tüketici konumunda olduğunu savunan Rousseau, her ülkeye göre değişen ihtiyaçların oluşumunu insan emeğinin sağladığı görüşünü benimsemiştir.

Devletin giderleri eğer sahip olduğu kaynakları aşarsa o zaman emeğin kaynağını oluşturan insanın yükü de artmıştır. Halk ile yönetim arasında mesafe açıldıkça bunun sonucunda vergi oranı o oranda artmıştır. Görülüyor ki az vergi yüküne sahip olan yoksul halk demokrasi ile orta dereceli bir vergi yüküne sahip olan orta sınıf halk aristokrasi ile ve en çok vergiyi ödeyen zengin kesim ise monarşi ile yönetilmiştir.[238]

Rousseau, devleti insan vücuduna benzetmiş ve devletin hayat kaynağını egemen otorite olduğunu savunmuştur. Şöyle ki; devletin kalbinin yasama olduğunu ve diğer tüm organlarını yöneten beyni yürütme organı olarak tanımlamıştır. Beyin felç olmuş olsa bile organlar yaşar ancak kalp ölürse insanda yani devlette ölmüştür. Rousseau burada yasamanın en önemli unsur olduğunu bu sebeple devletin kalbi konumunda olduğunu savunmuştur.

Sonuç olarak Rousseau, insanlar arasında eşitliği ön görmüş, insanların özgür olmalarını demokrasinin ruhuna uygun olması sebebiyle birey ve toplum arasında oluşan çelişkiyi düzenleyebileceğini benimsemiştir. Bu görüşü sayesinde Rousseau uzun süre etkisini göstermiştir. Rousseau, özgürlüğü kişinin kendi koyduğu kurallara uyması olarak

[237] HARDT, Michael; NEGRİ, Antonio, İmparatorluk, Çeviren: YILMAZ, Abdullah, 5. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 124.
[238]GEMALMAZ, Mehmet Semih, İnsan Hakları Hukukun Genel Teorisine Giriş, Beta Yayınları, 2003, İstanbul, 4. Baskı, s.314-317.

tanımlamış 1789 haklar bildirgesinde 'yasa genel iradenin ifadesidir. Tüm yurttaşların yasanın yapılmasına hakkı olduğunu' savunmuştur.[239]

3.3. Marksizm Devlet Sistemi

Marksizm, insan ve evren ilgili konuları ele almış bir dünya görüşü ve insan ile ilgili tüm sorunları kapsayan bir felsefe olarak değerlendirilmiştir. İnsanın nasıl ortaya çıktığı, tarihsel süreçteki konumu, özgürlüklerin ortaya çıkışı, nasıl kullanılması gerektiği ve Tanrı ile ilgili konuları elen alan Marksizm, her konuyu ele alan bir felsefi doktrin olarak değerlendirilmiştir.

Marksizm insan, tarih, toplum, doğa gibi geniş hedef alanı bulunan ve pratikte tüm sorunlara çözüm bulmayı hedefleyen bir dünya görüşü olmuştur. Ancak dünya görüşü kavramsal olarak dünyanın yönünü değiştirebilecek olanakları kullanması ve aksiyon halini almasını kapsamıştır. Bu sebeple Marksizm'in yaşadığı modern çağda sanayi devriyle teknik açıdan ilerleme olmuş, insan kendi gücünün farkına varmıştır. Marksist dünya görüşü, kendinden önceki sistemlerden esinlenerek tüm sistemleri sentezlemiş ve yeni bir görüş ortaya çıkarmaya çalışmıştır.[240]

Marksist görüşün temelini dialektik materyalizm oluşturmuş, bu görüş insan ve toplum anlayışını ortaya çıkarmıştır. Dialektik materyalizm, evrendeki esas sorunun ruh ve düşüncemi yoksa madde ve doğa mı olduğunu açıklamak olmuş, yani madde ve ruh arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmıştır. Ruhun temel unsur olduğunu ve maddeden önce var olduğunu savunanlar, evrenin üstün ruh tarafından oluşturulduğu savına varmıştır.

Dialektik materyalizmi savunanlar, tek gerçekliğin ruh olduğunu benimsemiş ve madde ile ruh arasındaki bu görüşler idealist okulların oluşmasını sağlamıştır. Görüş farklılıklarında maddenin esas olduğunu savununlar ise karşı görüş olarak materyalist okulu oluşturmuştur. Materyalistler, duyularla algılanan maddi dünyayı tek gerçek olarak görmüş, düşüncelerin ne kadar kutsal olduğunun bir önemi olmadığını ve bu düşüncelerin sadece maddi olan beynin eseri olduğunu savunmuştur. Marks temeli çok eskiye dayanmış olan materyalizme dialektik ile yeni bir nitelik kazandırmıştır.[241]

Marksist görüş doğanın içinde var olan insana ayrıcalıklar tanımış ve insanı yarı tanrısal konumda görmüştür. İnsanı üstün görmesindeki sebep ise insanın çalışan varlık olması, insan emeği ve gücüne önem vermesinden kaynaklanmıştır. Çünkü aktif güce

[239] GEMALMAZ, Mehmet Semih, Birleşmiş Miletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, İnsan Hakları Komitesi Kararlarında Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2002, Ağustos, s.70-91.
[240] GÖZE, Ayferi, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, İstanbul, 1995, s.88-89.
[241] ÜLKEN, Hilmi Ziya, İslam Felsefesi, Ankara, 1967, s.228-229; ŞİRVANİ, Harun Han, İslam'da Siyasi Düşünce ve İdare, Çeviren: KUŞÇU, Kemal, Ankara, s.219-222.

sahip olan insan mantığını kullanarak doğayı kendi ihtiyaçları için kullanabilmiş ve zorunlu ihtiyaçlarını doğada kendisine yarar sağlayacak hale getirebilmiştir. İnsan zekâsı sayesinde yaptığı icatlar ile doğayı işleyebilmiş ve kendine yarar sağlayacak hale getirmiştir. Marksist görüşe göre, toplumların kendilerine yarar sağlayacak şekilde yön alması o toplumun sosyal yapısını belirlemiştir.

Marksizm'e göre, toplumda değişik ve çeşitli ilişkiler kurulabilmiş bu sosyal ilişkiler içindeki ekonomik ilişkide temel yapıyı oluşturmuştur. Üretim biçimleri toplumların siyasi, sosyal yapılarını etkilemiş ve ekonomik yapısını şekillendirmiştir. Tüm bu ilişkiler insanların iradeleri dışında oluştuğu için ve üretim güçlerinin evrim düzeylerine tabi oldukları için bunlar maddi ilişkiler olmuştur.[242]

Marksizm devlet tipleri ve biçimlerini birbirinden ayırmış ve devlet tipini devleti kullanan sınıflara göre belirlemiştir. Tarih boyunca kölelik, feodal ve burjuvazi devlet tipleri kurulmuş ve aynı tip devletin değişik şekilde ortaya çıkması ekonomik dağınıklıklara bağlanmıştır. Örnek vermek gerekirse; kölelik devleti, Roma'da aristokratik cumhuriyet biçiminde, Atina'da demokrasi biçiminde ve Mısır'da despotizm şeklinde ortaya çıkmıştır. Feodalite ise ekonomik dağınıkların parçası olmuş ve iktidarın parçalanması sonucu olmuştur. Tarihsel süreçte devletlerarasındaki ticari ilişkiler güçlenmiş ve mutlak monarşiler kurulmuştur. Aynı şekilde burjuvazi devleti de demokratik cumhuriyetler, faşist ve temsili monarşi gibi farklı şekil alabilmiştir.[243]

Marksizm'e göre, kapitalist devletler sınıf mücadeleleri yüzünden devrimciler sayesinde yıkılmaya mahkûm olmuştur. Bu devrimler ile kapitalist toplum komünist topluma geçiş olmasını sağlamış bu da proletarya diktatörlüğünün kurulmasını sağlayıp kapitalist toplum ile komünist toplum arasında köprü oluşturmuştur. Proletarya diktatörlüğü dönemi, sömüren sınıfın üretim araçlarının mülkiyetine karşı direnişlerini kırıp, iç ve dış düşmanlara karşı rejimi korumak amaçlı zorunlu olan bir dönem olmuştur. Devlet varlığını sürdürmüş, üretimin gerekliliği ve eşitsizlikler bir baskının varlığını zorunlu kılmış ve devlet de bu baskının aracı olmuştur. [244]

3.4. Faşist ve Nasyonel Sosyalist Devlet Sistemleri

Faşist devletin kurucu Mussolini İtalya'da uygulama alanı bulan bu sistemi 'Korporatif devlet' olarak nitelendirmiştir. İtalya'da faşizmin kurucu olan Benito Mussolini 1883' de küçük İtalyan kasabası olan "Varone del Costa" da doğmuştur. On sekiz yaşında ilkokul

[242] HAYRETTİN, Ökçesiz, Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi, ''Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar- II'' Sempozyum, İstanbul Barosu, 11.Kitap, İstanbul 2005, s. 167-170.

[243] GÖZE, Ayferi, Korporatif Devlet, XIX. Ve XX.' İnci yüzyıllarda Avrupa da Korporatif Devlet teorileri ve Korporatif Devlet Sistemleri, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1968, s.78-89.

[244] GÖZE, Ayferi, Liberal Marxiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet, 6. Baskı, Beta yayınları, Ekim, İstanbul, 2010,s.53-116.

öğretmenliği sertifikası almış olan Mussolini, demirci bir ustanın oğludur. Mussolini' nin 1900'lerden beri İtalyan Sosyalist Partisi üyesi olmuş ve Libya savaşı sırasında sosyalist propaganda yaptığı için mahkûm olmuştur. 1914 savaşına İtalya'nın katılmasını destekleyen

Mussolini sosyalist partiden uzaklaştırılmıştır. Bunun üzerine "Popolo d'Italıa" adlı kendi gazetesini kurmuş asker olarak savaşa katıldıktan sonra dönüşte gazetesinin başına geçmiştir. 1921 Roma kongresinde faşist eylem siyasal parti şeklini almış ve Mussolini faşist hareket yürüyüşü düzenlemiş başarıya ulaşmıştır. Kral, Mussolini' yi hükümeti kurmaya davet etmiş ve meclis Duce' ye tam yetki vermiştir. Bunun sonucunda Mussolini faşist diktatörlüğünü kurmuştur.[245]

Faşist devlet, toplumun korporatif bir yapıya sahip olduğu, devletin bireylere değil sosyal kuruluşlara dayandırıldığı bir devlet olmuştur. Bu sebeple faşist devlet korporatif devlet adıyla nitelendirilmiştir. Faşist devlet otoriter ve totaliter bir sistem olmuş, liberal bireyci devletin birey lehine olan temel ilkelerini reddetmiştir. Çünkü bireyi kendi başına değerli görmeyen bu sistem, bireyin toplum içinde görevlerini yerine getirmesine göre değer kazanabileceğini savunmuştur.

Faşist devlet sistemi, kişiyi devlete karşı görevleri olan, devletin dokunamayacağı hiçbir hakkı olmayan ve bireyi devlete karşı araç olarak görmüştür. Kısaca faşist devlet, bireyin eşit olduğunu reddeden, bireye yapmasını zorunlu olarak gördüğü bir takım görevler yükleyen ve devlete sonsuz güven ve itaat eden bireylerden oluşmuş, otoriter ve totaliter devlet olmuştur. Mussolini' nin idealindeki faşist devlet tanımlaması, toplumların çıkar çatışmalarını sonlandırmış, ekonomi ve siyasal alanda düzeni oluşturmuş tek partili bir sistem, bireylerin tüm hak ve yetkilerine müdahale hakkı bulunan ve tüm bireylerin tek bir ülkü etrafında toplanmasını sağlamış totaliter ve otoriter bir devlet olmuştur.[246]

İtalya'da ilk kez uygulama alanı bulan faşist devlet sistemi, daha sonraları Portekiz, İspanya, Avusturya gibi devletler tarafından da benimsenmiş ve uygulanmıştır. Birey böylelikle siyasal ve sosyal alandan silinmiş devlete tam itaat etmesi sağlanmıştır. Birey kendi özgürlük alanın olmadığı için devlete karşı şikâyet hakkına sahip olmamıştır. Bu sebeple devlete tabi olan bireyler her türlü emir ve yasaklara boyun eğmek durumunda bırakılmıştır. Bu sebeple faşist devlet sistemini uygulayan totaliter ve otoriter diktatörlükler, liberal bireyci görüş ve sosyalist görüş açısından mahkûm olan sistemler olmuştur.[247]

---

[245] DİNÇKOL, Bihterin Vural; AKAD, Mehmet, Genel Kamu Hukuku, 3. Basım, Maltepe Üniversitesi Kütüphanesi, 2004, İstanbul, s. 330-340.

[246] GÖZE, Ayferi, Liberal Marxiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet, 6. Baskı, Beta yayınları, Ekim, İstanbul, 2010,s.122-199.

[247]DUVERGER, Maurice, Batı'nın İki yüzü, Çeviren: EROĞLU, Cem; SAĞLAM, Fazıl, Doğan Yayınları, Ankara 1977, s.73-99.

Nasyonel Sosyal devlet sistemi ise, Almanya' da gelişmiş otoriter ve totaliter bir sistem olmuştur. Almanya' da 1919 Weimer Anayasası ile demokrasi denemesi yapılmış ve parlamenter sistemle başkanlık sistemi arasında bir rejim kurulmuştur. Ancak bu deneme başarılı olamamış, mecliste güçlü çoğunluk oluşmadığı için koalisyon hükümetler kurulabilmiştir. 30 Ocak 1993' de Almanya'nın tek hâkimi olan Adolf Hitler, Nasyonel Sosyalizm' i Almaya' da yerleştirmiştir. Adolf Hitler 1889 yılında Almanya Avusturya arasında bir kasabada doğmuştur.

Nasyonel Sosyalizm' in kurucusu olan Adolf Hitler, babası gibi memur olmak istememiş, iyi bir eğitim fırsatı da bulamadığı için önce ressam olmayı istemiş olsa da orta eğitimini tamamlamadan eğitim hayatından uzaklaşmıştır. Ailesindeki herkesi sırayla kaybetmiş olmasından dolayı 15 yaşında Viyana'ya giden Adolf Hitler, buradaki zor yaşantısı görüşlerini ve hayatını etkilemiştir. Viyana da edindiği siyasi bilgilerle 1912' de Almanya' nın Münih kentine dönen Adolf Hitler, 1918 de gönüllü olarak katıldığı savaşta almış olduğu yenilgi ile Marksizm ve Yahudilere düşmanlığı artmıştır.[248]

Adolf Hitler politikaya atılmaya karar vermiş ve Alman Nasyonal Sosyalist partisinin başına geçmiştir. Partinin amblemini gamalı hac yapmış olan Adolf Hitler, ilk iş olarak Marksizm'e karşı yürüyüş düzenlemiş ancak başarısız olmuş ve yargılanmıştır. Tüm bu olanlar Hitler'in daha çok tanınmasını sağlamış, hapisten çıkmış ve yeniden örgütlenmiş olan Hitlere Almanya'daki Sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmeler iktidar yolunu açmıştır. Hitler iktidarı ele geçirdikten sonra demokrasi karşıtı bir rejim olan Nasyonel Sosyalizme dayanan totaliter bir diktatörlük kurmuştur.

Nasyonal Sosyalizm tüm yetkileri tek elde toplayan bir diktatörlüktür. Bu devlet anlayışında tüm rejimler değişmiş, dernek ve parti kurma özgürlükleri kaldırılıp tek parti sistemi uygulanmıştır. Meclis devlet başkanına tabi olmuş ve meclis üyelerinin seçilmesi değil atanması gerekmiştir. Aynı zamanda totaliter diktatörlük olarak lanse edilen bu sistem, sadece devlet ve toplumun hayatını kapsayan değil, tüm davranışların içinde olduğu ve kişiye özel alan sağlamayan bir diktatörlük olmuştur. Bu yönetim biçiminde birey doğduğu andan itibaren devletin denetimi ve gözetimi altında olmuştur.[249]

[248] ABADAN, Yavuz, Amme Hukuku Ve Devlet Nazariyeleri, Ankara, 1952, s.76-97.
[249] GÖZE, Ayferi, Liberal Marxiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet, 6. Baskı, Beta yayınları, Ekim, İstanbul, 2010,s.53-116.

3.BÖLÜM

DEVLETİN UNSURLARI VE ŞEKİLLERİ

DEVLETİN UNSURLARI

1. Devletin Beşeri Unsuru: Millet

1.1. Genel Olarak

Devlet kavramını belirleyen önemli unsur insandır. İnsan yoksa zaten devlet de oluşmamaktadır. Topluluklar bir araya gelerek kültürleri, dil, inançları ile devletlerin iktidar kimliklerinin oluşmasını sağlamaktadır. Azınlıklarda bu kapsam içinde yer almaktadır. Devletler insanlara hizmet etmek amaçlı ülke ve güç oluşumunu sağlamaktadır. Topluluklar devleti oluşturmak, egemenlik sağlamak veya iktidar amaçlı sistem içine dâhil edilmiştir. Topluluklar zorla sistemi kabul ettirmek ya da dışarda yasaklanma amaçlı bırakılmamaktadır. Yürürlükte bulunan anayasalarda ülkeler kuruluşlarında halk iradesini benimsemiştir. Böylelikle devlet ve halk arasında bağlılık sağlanmış ve karşılıklı sadakat oluşmuştur.[250]

[250] PERÇİN, Önder, Birey, Toplum ve Devlet, Astana yayınları, Ankara 2015, 1. Baskı, s.40-60.

1.1.1.Toplumun Niteliği

Devleti oluşturan insan unsurunun kendi kendine yetememesi ve karşılıklı çıkarlarını karşılamak için daha fazla insanlara ve bunun sonucunda oluşan toplumlara gerek duymuştur. Toplumların bir araya gelmesi de devleti oluşturmuştur. Tarihte toplumların oluşturduğu devletlerin kaç kişiden oluşması gerektiği ile ilgili bir kaide yoktur. Bazı devletler kalabalık bireylerin oluşturması ile bazı devletler ise daha az nüfustan oluşmuştur.[251]

Örnek vermek gerekirse, nüfusu milyarları geçmiş olan Çin, Hindistan veya nüfus olarak mikro olan, İtalya'nın Roma şehrinde bulunan 44 km2 büyüklüğündeki ve 921 nüfuslu 11 Şubat 1929 yılında imzalanan Lateran Antlaşmasıyla bağımsız olan en küçük devlet Vatikan, İtalya içinde 473 km2 alan, 28880 nüfuslu 301 yılından beri bağımsız olan San-Marino ve Güney Pasifik'te yer alan 1978'den beri bağımsız olan 26 km2 yüz ölçümüne sahip, nüfusu 11,636 olan Tuvalu farklı büyüklükte devletlere örnek oluşturmuştur.[252] Milyonlarca insanın oluşturduğu toplumlar toprak üstünde egemen değilse devlet oluşmamıştır. Kısaca önemli olan devleti oluşturan toplumların bir toprak parçası üstünde egemenlik sağlamaları olmuştur.

Toplumların niteliği açısından dünya devleti oluşturma fikri hep var olmuş, ancak tüm toplumları tek bir devlet altında toplamak oldukça zor bir ihtimal olmuştur. Yer küredeki tüm insanların tek bir egemenlik, tek millet ve tek devlet oluşturması başka devletlerin yer almaması dolayısıyla dış bağımsızlığı da ortan kaldıran fikir olmuştur. Böyle oluşan bir devlet sağlanırsa ancak başka gezegenlerden gelen başka türlü yaratıkların ortaya çıkması anlamına gelmiş ve uluslararası hukukun da söz konusu olmaması düşünülmüştür. Ancak böyle bir devletin varlığı her zaman imkânsız bir görüş olarak kalmıştır.[253]

1.1.2. Toplumun Niceliği

Toplumları oluşturan bireylerin sahip oldukları dil, din ve ırk birlikleri gibi onların bir araya gelmesini sağlamış ve bu da devlet oluşturmalarını kolaylaştırmıştır. Çünkü her zaman bu duygulara sahip olmayan toplumlar bir arada yaşamış olmalarına rağmen sürü yaşamının dışına çıkamamış ve devlet kuramamıştır. İnsanlardan oluşmuş sürü halinde yaşayan toplumlar her dönem var olmuştur. Bu toplumlar devletin beşeri unsurunu olmuştur. Bu sebeple toplumları birbirine bağlayan unsurlar milleti, millette devleti

[251] YAYLA, Yıldızhan, İdare Hukuku, Beta Yayınları, 1. Baskı, Eylül, 2009, İstanbul, s.11-12.
[252]DUVERGER, Maurice, Batı'nın İki yüzü, Çeviren: EROĞLU, Cem; SAĞLAM, Fazıl, Doğan Yayınları, Ankara 1977, s.73-99.
[253] ODYAKMAZ, Zehra; KARADENİZ, Ümit; ERCAN, İsmail, Anayasa Hukuk, İdare Hukuku, İdare Yargı, 4. Baskı, Savaş Yayınevi, 2005, Ankara, s.165-171.

oluşturmuştur. Milli duygularla birbirlerine bağlı, millet niteliğine sahip toplumlar da devlet kurabilmiştir.[254]

Milli duygulara sahip olmayan toplumlar bir arada yaşamaları zor olmuş, bu sebeple de devlet kurmaları olanaksız hal almıştır. Zaten birbirlerine ırk, dil, siyasi ve din gibi bağlanmış toplumların zamanla bu duyguları kaybetmeleri kurdukları devlet bağını zayıflatmış ve devletlerin yıkılmalarına sebebiyet vermiştir. Sonuç olarak devletlerin oluşmasında önemli unsur olan beşeri unsur yani insan unsurunun birbirine bağlılığı önem arz etmiş, devletlerin oluşumunda millet kavramı üzerinde durulmuştur.[255]

1.2. Objektif Millet Anlayışı

İnsanların sahip oldukları bir takım içsel bağlarla birbirlerine bağlanmaları, millet anlayışını oluşturmuş ve bu anlayışla toplumlar devletleri kurmuştur. Ancak toplumların bir araya gelerek milletleri oluşturan, sahip oldukları bu bağlar ele alındığında objektif ve sübjektif olduğu görülmüştür. Milletin objektif olması, insanların karşılıklı, elle tutulan ve gözle görülen bağlarla birbirlerine bağlanmış olmaları iken, sübjektif millet anlayışında insanların dönüşümünün daha soyut niteliklere sahip olması olarak tanımlanmıştır.[256]

Objektif millet anlayışında millet, maddi, gözle görülebilen, elle tutulabilen ve hissedilebilen nitelikte bağlarla bağlanmış ve kökenini insanların objektif özelliğini gösteren unsurlar olarak nitelendirilmiştir. Bu objektif unsurlar, milletin sahip olduğu, köklerini belirleyen ırksal bağlar, insan seslerinden oluşan ve dış dünyadan duyulan dil, inanç, ibadetten ve din bağlarından oluşmuştur. İnanç her ne kadar tüm duyularımızla algılanamıyor ise ve insanların sözle beyan etmesiyle anlaşılıyorsa da, inanç gerekleri olan ibadetler, objektif nitelikte olmuştur. Çünkü ibadet gözle görülebilen bir eylem olmakla beraber, insanların ibadetlerine göre hangi inanışta olduğu anlaşılabilmiştir. İnsanlar, din birliği ile birbirlerine bağlanmış ise bu objektif anlayışı göstermiştir.[257]

[254] ADOMEİT, Klaus, Hukuk ve Devlet Felsefesi, Antik Yunan Düşünürlerinin Devlet Hakkında Görüşleri, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2004, Eylül, s. 89-91.
[255] HORKHEIMER, Max, Geleneksel ve Eleştirel Kuram, Çeviren: TÜZEL, Mustafa, YKY Yayınları, İstanbul, s.123-126.
[256] ÖZLEM, Doğan, Tarih Felsefesi, Say Yayınları, 1. Baskı, 2010, İstanbul, s. 27-39.
[257] BLANCK, Horst, Eski Yunan Ve Roma' da Yaşam, Çeviren: TANRIKUL, İslam, Arıan Yayınevi, Haziran, 1999, 1. Baskı, İstanbul, s. 162-184.

1.2.1. Irk Birliği

Toplumları oluşturan insanları bir araya getiren eğer ırk birliği ise, milleti oluşturabilmeleri için aynı ırktan olmaları gerekmiştir. Bu anlayışta, atalarının aynı geçmişe sahip olması, nerede doğmuş olması dikkate alınmadan aynı soy köküne sahip insanlardan ve aynı kanı taşıyan toplumların bir araya gelmesi önemsenmiştir. Geçmişten günümüze toplumların ırk birliği ile oluşmasına önem verilmiştir. Çünkü aynı ırktan oluşan toplumların bağlarının daha sıkı olduğu ve devleti daha sağlam temeller ile oluşturduğu düşünülmüştür. Toplumlar farklı ırklara sahip olduklarında oluşturdukları devletlerin olası krizlerinde daha kolay dağıldığı gözlemlenmiştir.[258]

Irk birliği teorisi, yayılımcı teoriyi benimsemiş ve kendi ırkından olanların oluşturduğu devletlerin tüm aynı ırka sahip olanları kendi himayesinde bulundurması gerektiği düşünülmüştür. Bu teoride, aynı ırka sahip insanlardan oluşan devletlerin başka devletlerin egemenliğinde bulunan kendi ırkına sahip insanları kurtarıp, kendi egemenliklerinde büyümesi ve yaşadıkları tüm toprakları ele geçirmesi gerektiği savunulmuştur. Örnek vermek gerekirse, Nazi döneminde Almanya, vatandaşı olan Yahudi ve Çingeneleri kendi ırkından olmadığı için devletinden çıkarma çabalarında bulunmuştur. Çünkü Almanya sınırları dışında yaşayan Alman ırkına sahip toplumlar, Naziler tarafından ele geçirilerek tüm Almanların yaşayabileceği devlet kurulması amaçlanmıştır. Bu da görüşün tehlikeli sonuçlarının çıkmasını sağlamıştır.[259]

Irk çeşitliliği çok fazla olan devletler olmakla birlikte, melez olan ırklar da oldukça çok olmuştur. Tarihler boyunca iç içe geçmiş ırkların yer aldığı devletlerde, insanlar hangi ırka kendilerini ait olarak görmüşlerse o devletin kuruluşunda yer almıştır. Farklı ırklara ait oldukları açıkça görülmekte olan toplumların oluşturdukları devletler de olmuş ancak dağılmaları çok kolay olmuştur.

1.2.2. Dil Birliği

Tarihler boyunca toplumları oluşturan insanların aynı dili konuşuyor olmaları bir araya gelmelerinde önemli etken olmuştur. Aynı dili konuşan milletler dil birliği ile bağlanmıştır. Devletleri oluşturan toplumların bir arada kalmaları ve anlaşabilmeleri için aynı dili konuşmaları büyük önem arz etmiş, farklı dilleri konuşan milletlerin anlaşıp bir araya gelmesi her zaman zor olmuştur. Ancak her zaman bu görüşün geçerliliğini sağlayan devletler olmamıştır. Örnek vermek gerekirse farklı dilleri konuşan İsviçre, Belçika ve Kanada devletleri ile İngiltere, ABD gibi aynı dili konuşan farklı devletlerde olmuştur. Arap devletlerinin tümü Arapça, Güney Amerika' nın çoğu ise İspanyolca

[258] AKIN, İlhan, Kamu Hukuku, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 1987, s.56-58.
[259] ZABUNOĞLU, Yahya Kazım, Kamu Hukukuna Giriş: Devlet: Tanım, Kaynaklar ve Unsurlar, AÜHFY, Ankara, 1973, s.109-11.

konuşmakla beraber iki ayrı devlet olan Türkiye' de aksan farkı olsa bile Azerbaycan ile aynı dili konuşmaktadır.[260]

Tarihte dil milli bir unsur olmuş ve milletler bir dili ana dil olarak kullanmıştır. Ancak ikinci dünya savaşından sonra nüfusun çoğalmasıyla bu kavram etkinliğini yitirmiştir. Yeryüzünde konuşulan yaklaşık olarak 7330 dil bulunmakta[261], bu sebeple dil birliği ile bağlılığın da aşırı olması da tehlike oluşturmuştur. Çünkü devlet sayısından fazla değişik dilleri konuşan milletler kendi dil birliği ile bir devlet kurma fikrini ortaya çıkarabilmiştir. Bu sebeple devletlerin bazılarında düzeni korumak için birçok dil konuşulmuştur. Şöyle ki, Avrupa'dan Afrika göç eden toplumların yeni kuşakları ailelerinin kullandıkları dilleri değil, yaşadıkları ülkenin dilini kullanmıştır.

Dil birliği görüşünde, aynı dili konuşan toplumların aynı devlette birleşmelerini ifade etmiştir. Bu görüş tarihler boyunca göç etmiş toplumların aynı dili konuştukları ve birçok coğrafyaya yerleşmiş oldukları dikkate alınırsa, devletler açısından tehlike oluşturmuştur. Örnek vermek gerekirse, Türkçe, Balkanlardan Çin' e kadar konuşulan dil olmuştur. Bunun gibi aynı dli konuşan geniş coğrafyalara dağılmış toplumlar tek devlet altında toplanmaya çalışıldığı zaman yayılımcı politikaların ortaya çıkmasına sebep olmuş ve devletler açısından tehlike oluşturmuştur. Ancak milli unsur olan dil, toplumlarda tek başına milli kimliği alınmıştır. Din birliği, tarihler boyunca önem arz etmiş ve farklı dine mensup toplumların varlıklarını koruyup süreklilik arz etmeleri açısından kolaylık sağlamıştır. Ortadoğu gibi bazı bölgelerde aynı dili belirleyememiştir. Toplumlar göç ettikleri ülkelerin dillerini kullanmayı tercih etmiş olsalar bile kendilerini kendi milletlerine ait hissetmiştir.[262]

1.2.3. Din Birliği

Din birliğinde, toplumların oluşturduğu devletler aynı dine mensup olmaları dikkate konuşmalarına rağmen din birliği etkinliğini daha çok göstermiş ve devletlerin asimile olmadan varlıklarını korumalarını kolaylaştırmıştır. Örneğin, aynı ırka ve ortak dile sahip olan ancak Müslüman olan Boşnaklar, Katolik olan Hırvatlar ve Ortodoks olan Sırplar aralarında farklı din birliği olduğu için ayrı milletler olmuştur. Aynı şekilde Pakistan ve Endonezya da devletlerinin varlıklarının devamlılığını Müslüman olmalarına borçlu olmuştur.[263]

Din birliğinde mezhep farklılıkları da millet oluşumu açısından çok fazla abartılmamakla birlikte milletlerin bağlılığında etkili olmuştur. Ancak çok fazla devlet

[260] ERÖZDEN, Ozan, Ulus Devlet, Dost kitabevi, Ankara, 1997, s.55-58.
[261] ODYAKMAZ, Zehra; KARADENİZ, Ümit; ERCAN, İsmail, Anayasa Hukuk, İdare Hukuku, İdare Yargı, 4. Baskı, Savaş Yayınevi, 2005, Ankara, s.165-171.
[262] CEVİZCİ, Ahmet, İlk Çağ Felsefe Tarihi, Gündoğan yayınları, 2. Baskı, 1999, Ağustos, Ankara, s.25-29.
[263] GÜRİZ, Adnan, Hukuk Felsefesi, 6. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003, s.213-219.

olması ve az sayıda mezhep olması dolayısıyla çoğu devletin aynı mezhepte olması olağan olmuştur. Toplumlar da aynı dinden olsalar bile kendilerini ayrı millet olarak nitelendirerek farklı nedenlerle ayrı devletler kurmuştur. Örneğin Türkler, Araplarla aynı dinden olmalarına rağmen tamamen farklı bir millet oldukları için kendilerini Araplarla aynı görmeyerek ayrı devlet kurmuştur. Sonuç olarak din birliği devletlerin birleşmesinde etkili olamamış ancak oluşturulan devletlerin ayrılmasında oldukça etkili olmuştur. Tüm bu sebeplerle milletler birbirilerinden ayrılmıştır.[264]

1.3. Sübjektif Millet Anlayışı

Sübjektif millet anlayışı, milletlerin birbirlerine duygu ve düşünce açısından manevi duygularla bağlanmasından oluşmuştur. Toplumlar bazı dönemler ırk, din ve dil bakımından ortak olup olmamasına göre değil de sübjektif açıdan aralarında birçok farklılık olmasına rağmen kendilerini yaşadıkları millete ait olarak görüp kabul edebilmiştir. Milletler açısından sübjektif bağlar, toplumların birlikte yaşadıkları ortak acıları, ortak mücadeleler sonucu birleşmelerini, ortak mazi, birlikte yaşadıkları ortak hatıraları ve ortak tehlikelere karşı verilen mücadeleleri kapsamıştır. Aynı manevi ruha sahip milletler bu anlayış altında birleşmiş, diğer objektif unsurları dikkate almamıştır. Kısaca sübjektif millet anlayışı, ortak bir geçmişe sahip ola milletlerin gelecekte de birlikte yaşamak istemeleri sonucu oluşmuştur.[265]

1.3.1. Vatandaşlık

Devletler sadece kendi topluluklarını başka devletlere karşı koruyabilmiş ve karşılıklı olarak topluluklarına müdahale etme hakkına sahip olmamıştır. Devletler, yurttaşlarını devletler hukuku açısından kan esası ve toprak esası olarak iki önemli unsur sayesinde kendileri belirlemiştir. Her devlet vatandaşını belirlerken bu iki ilkeden birini seçmeleri açısından serbest olmuş, bazen de ilkelerden birini esas ilke diğerini tamamlayıcı ilke olarak seçebilmiştir. Bunu belirlerken kendi egemenliği içinde ve ülkesinde doğmuş olması veya kökenine göre belirlemiştir. Örnek vermek gerekirse, Almanya ve İtalya 2000 yılına kadar vatandaşlık unsurunu kan esasına dayandırmış, hatta İtalyan Hukukunda 1867 da İtalyan vatandaşı olan birinin soyundan gelen insanların nerede yaşadıklarına bakılmaksızın İtalyan vatandaşı sayıldığı yer almıştır.[266]ABD ise toprak esasını seçmiş ve ülkenin vatandaşı olabilmek için insanların ülke sınırlarında

[264] GÖZLER, Kemal, Devletin Genel Teorisi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 8. Baskı, Bursa, Temmuz 2017, s.49-56.
[265] GÜMÜŞ, A. Tarık, Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü, 1. Baskı, İstanbul, Aralık 2010, XII. Levha Yayınları, s.198-201.
[266] TURİNAY, Faruk, Dil, Hukuk ve Siyaset Bağlamında Anayasa Düşüncesi, Seçkin Yayınevi, 1. Baskı, Temmuz, 2012, s.124-130.

doğmasını yeterli görmüştür. Tüm bu kurallar, İnsanların hiçbir devlete bağlı olmaması devletlerarası antlaşmalarda sorunlara neden olamaması içindir.

Yurttaşlık hakkına sahip insanlar, vatandaşı oldukları devletler tarafından korunmuş ve devletinde yaşama hakkına sahip olmuştur.[267] Devletin vatandaşı olan insanlara da bunun karşılığında devlete sadakat yükü verilmiştir. Devlet, kendi vatandaşına karşı görevini yerine getirmezse, vatandaşın sadakat yükümlülüğü ortadan kalmış olur ve aynı şekilde vatandaşta eğer devlete karşı çıkıp, devletine silah çekmesi halinde devletin vatandaşını koruma görevi de ortadan kalkmıştır. Vatandaş, böyle bir durumda vatan haini sayılmış, hukuki açıdan korunmamış ve vatana ihanetten gereken cezaya uygun görülebilmiştir.[268]

1.3.2. Çifte Vatandaşlık

Vatandaşlık, insanları bulunduğu devlete bağlayan ve insanlara bazı haklar tanıyan bir hak olmuştur. Bu sebeple de insanların tek bir devletin vatandaşı olması beklenmiştir. Çifte vatandaşlık istisna bir durum olmakla birlikte, birden fazla devletin tek bir toprak parçasında egemenlik sağlamasının olanaksız olması gibi insanlarında iki devletin vatandaşı olması istenmemiştir. İnsanların çifte vatandaş sayılmamaları, yani iki devletinde haklarına ve cezalarına tabi olması anormal bir durum olarak nitelendirilmiştir. Ancak istisnai bir durum olan çifte vatandaşlık bazı devletlerin vatandaşlarını belirlerken seçmiş oldukları toprak esası veya kan esası unsurları sonucunda oluşabilmiştir.[269]

Çocuğun, anne veya babası bu unsurlardan birini seçmiş olan devletin vatandaşı olması durumunda, çocuğu içinde geçerlilik oluşturabilmiştir. Şöyle ki, Türk vatandaşı anne- babanın çocuğu toprak esasını geçerli sayan ABD de doğması halinde, çocuk hem Türk hem ABD vatandaşı sayılmıştır. Bunun dışında kendi vatandaşlığından çıkmadan başka devletin vatandaşlığını kazanan inşalarda çifte vatandaşlık haklarına tabi olmuştur. Çifte vatandaş olan insanlar her iki devletin de hukukuna tabi olması sonucunda çifte sorumluluklara sahip kılınmıştır. Örnek vermek gerekirse, çifte vatandaşlık hakkına sahip olan insanlar, her iki devletin vergisinde, askerlik yükümlülüklerinde ve savaş halinde iki devlete karşı sorumlu hale gelmiştir.[270]

---

[267] KARAKAŞ, Ayşe Işıl, Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Egemenliği, Der Yayınları, İstanbul, 1993, s.218-221.
[268] SEVİĞ, Muammer Raşit, Devletler Hususi Hukuku, Giriş, vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1983, s.65-70.
[269] ÜSTEL, Fusün, Yurttaşlık ve Demokrasi, Dost Yayınları, Ankara, 1999, s. 55-61.
[270] TURİNAY, Faruk, Dil, Hukuk ve Siyaset Bağlamında Anayasa Düşüncesi, Seçkin Yayınevi, 1. Baskı, Temmuz, 2012, s.124-130.

1.3.3. Vatansızlık

Vatansızlık, insanların bir devletin vatandaşlığına dâhil olmadan sahip olduğu vatandaşlıktan çıkması sonucu oluşan istisnai bir durum olarak nitelendirilmiştir. Vatansızlık, olağandışı bir durum olmakla birlikte, sahipsiz hiçbir toprak olmaması dolayısıyla her insanın bir vatan sahibi olması gerekmiştir. Yeryüzündeki toprak parçalarının her birini sahiplenmiş olan devletler olması sebebiyle üzerlerinde yaşamış olan insanların bu devletlerden birine dâhil olması gerekmiştir. Ancak devletlerin kendi vatandaşı olan insanları vatandaşlıktan çıkarması sonucu, devletler tarafından yabancı sayılmış ve vatansızlık oluşabilmiştir. Uluslararası hukuk açısından önlemeye çalışılan vatansızlık, insanlara hiçbir devletten korunma talep etme hakkı tanımamıştır. Ancak insan olmaları sebebiyle her devletin insan haklarından yararlanabilmiştir.[271]

2. Devletin Toprak Unsuru: Ülke

2.1. Genel Olarak

Devletlerin vazgeçilmez, olmazsa olmaz en önemli ögelerinden biri toprak unsurudur. Diğer devletlerle olan egemenlik sınırlarının belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Devletlerin sınırlarını belirleyen toprak parçası ülkelerin oluşumunu sağlamıştır. Devletleri meydana getiren toprak parçası, toplumların üzerinde yerleşmelerini ve birlikte yaşamlarını sağlayan unsur olmuştur. Toplumların birlikte sağlam ve devamlılığı için toprak unsuru gereklidir. Bu unsur sayesinde toplumlar arasında bağlılık ve toprak sevgisi oluşmuştur. Ülke birliği ile siyasi birlik sağlamış ve devletin oluşumunda kolaylık kazanmıştır.[272]Ülke birliği ile siyasi birlik ve dayanışma sağlanması devleti oluşturacak unsurların olgunlaşıp yayılmasında önemli rol oynamıştır.

Ülke unsuru olmadan, toplumların sürekli yaşamlarını sürdürebilecekleri bir toprak parçası olmadan devletin oluşabilmesi olanaksız hal almıştır.[273]Toprak parçası üzerinde yerleşik hayata geçmiş toplumlar her ne kadar siyasal iktidar olarak veya medeniyet açısından gelişmişlik gösterememiş olsalar bile toprak üzerinde yaşamalarından dolayı devlet statüsüne gelmeyi başarmışlardır.

---

[271] DOEHRİNG, Karl, Genel Devlet Kuramı, Çeviren: MUMCU, Ahmet, İnkılap Yayınları, 6. Baskı, s.17-21.
[272] GÖZE, Ayferi, Devletin Ülke Unsuru(Sınırları ve Devletle olan Münasebeti), Doktora Tezi, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1959, 13-16.
[273] KİA, Rukiye Akkaya, Moderniteden Postmoderniteye Egemenlik ve Hukuk, Betaş Yayınları, 1. Baskı, Aralık 2006, İstanbul, s.105-111.

Ülkesiz devlet olması veya olamayacağı ile ilgili 1870 den önce Papalığın, devleti oluşturan ülke, millet ve iktidar unsurlarına sahip olduğu gerekçesiyle ülke olarak kabul edilmesi ile konu olmuştur. Ancak 1870 den sonra, bu Pontifikal devlet[274] İtalya'nın Roma' yı işgali ile son bulmuştur. Ülke unsurundan mahrum olan Papalık devlet olarak kabul edilmemiştir. Ancak İtalya hükümeti Papanın sahip olduğu siyasi hâkimiyet gücünden dolayı kanuni olarak devlet ile hükümetler arasında ve diğer devletlerle diplomatik olarak görüşebileceği imtiyazlar tanımıştır. Papalık bir devlet olmasa bile icra ettiği ruhani fonksiyon sayesinde milletlerarası bir şahsiyet olmuştur. Bu durum 1929 da İtalya tarafından kurulmuş olan Vatikan sitesinin devlet olarak kabul edilip edilmemesine kadar devam etmiştir.[275]

Vatikan sitesinin devlet olamayacağını savunan karşıt görüşler amacının manevi hâkimiyet üzerine olduğunu savunmuşturlar. Vatikan' ı ülke ve insan unsurlarının küçültülmüş olarak yer almasından dolayı kabul etmemişlerdir. Ancak Papanın hâkimiyeti kabul eden taraflar Vatikan' ın ülke sınırları bakımından 44 hektarlık bir alana sahip olması dolayısıyla bu görüşü kabul etmemiştir. Böylelikle Vatikan yabancı bir devlet ülkesinde kapalı kalan site devlet görseli halini almış ve dini görev ve hizmet yapan bir site halini almıştır. Vatikan' nın sahip olduğu insan unsuru Vatikan' ı terk ettiği anda bu hâkimiyet biteceği için geçici olarak kabul görmüştür.

1929 da Latran Antlaşması ile kurulan Vatikan sitesi küçük bir devlet olarak kabul edilmiştir. Ülke olarak bu devlet 44 hektarlık araziye sahip olmuş, tebası[276], askerleri, dışişleri vazifesinden görevli kişileri ve daimi iki milisi[277] bulunmuştur. İstisnai minyatür bir devlet olarak kabul gören Vatikan, para bastırmış, pul çıkarmış ve vergi koymuştur. Papa dünyevi olmayan daha çok manevi değeri temsil etmiş bu sebeple küçük ülkeye ve millete sahip olması normal karşılanmıştır. Tüm bu sebepler ışığında bakıldığında ülkesiz devlet olabileceği iddiaları kabul edilmemiştir. Vatikan sitesi bile belli ölçülerde araziye sahip olmuştur. Ülke, devletin oluşması ve devamlılık sağlaması açısından önemli unsur olmuş halkın devlet olarak teşkilatlanmış olmasına rağmen ülkesiz bir devlet olmamıştır.[278]

Ülke, devletin oluşumunda önemli bir unsur olmak dışında da devamlılığı için de zorunlu bir şart olmuş yokluğu halinde ise ortadan kalkmasını sağlamıştır. Ülkenin yok olması ile devletin varlığı ve maddi hayatı da son bulmuştur. Sonuç olarak ülke, var olan insan topluluğu ile birlikte devletin yapıcı unsurunu oluşturmuştur.

---

[274] Pontifikal Devlet: bir ülkenin anayasalarında devlet yapısı dışında oluşturulmuş yapıları ifade eden siyasi bir terimdir. Derin devlettir.

[275] EROĞUL, Cem, Devlet Nedir? , İmge Kitapevi, 3. Baskı, Eylül 2010, İstanbul, s. 115-150.

[276] Teba: bir devletin yönetimi altındaki bireylerin tamamıdır.

[277] Milis: sivil halktan oluşturulan yardımcı güvenlik gücü, savaş sırasında orduya yardımcı olan halk gücüdür.

[278] SEVİĞ, Muammer Raşit, Devletler Hususi Hukuku, Giriş, vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1983, s.6-10, 30-33,78-80.

BÜYÜK VE KÜÇÜK ÜLKELER[279]	
ADI	ALANI Km2
Vatikan	0.44
San-Marino	61
Hindistan	3, 287, 590
Çin	9, 596, 961
ABD	9, 826, 675
Rusya	17, 075, 200
Türkiye	783, 562
Nauru	21

2.1.1. Keşif, İşgal ve Fetih

Ülkelerin kazanılması veya oluşması insan topluluğunun toprak parçası üzerinde egemenlik kurması yoluyla olabilmiştir. Bu birçok yollarla oluşmuştur. Şöyle ki, hiçbir devletin egemenliğinde olmayan, sahipsiz toprak parçasını keşfedip işgal eden topluluklar o ülkenin sahibi olmuştur. Ancak sahipsiz toprak bulmak artık neredeyse imkânsız hal almıştır. Ülke kazanılması bir devletin egemenlik haklarını tümüyle başka bir devlete devretmesiyle de gerçekleşebilmiştir.[280] Böylece devrettiği ülkeye, ülke ile ilgili tüm haklar geçmiştir.[281] Devir, sözleşme ile olan iki taraflı işlem niteliğindedir.

Ülkeler egemenlik haklarını devrederken savaş kaybetmiş olması veya ülkesi adına çıkar sağlamak için yapabilmiştir. Ülke kazanılmasının başka bir yolu da toplumlar savaş ve fetih yaparak başka devletin ülkesine sahip olmuştur. Bu gibi olayda ülkenin bir kısmı veya tamamı başka ülkenin egemenliğine geçmiştir. Ancak 1928 yılında Kellogg- Briand Paktı ve 1945 de BM antlaşması ile uluslararası hukukta güç kullanılması yasaklanmıştır. Hiçbir devlet herhangi başka bir devlet üstünde egemenlik haklarını kullanamamış bu da ülke devlet egemenliğinde coğrafi sınırları göstermiştir.[282]

Toplumların devlet olarak teşkilatlanmalarında, devlet yapısının sahip olması gereken kıstas gibi bir unsur belirtilmemiştir. Ancak toplumların yerleşik olarak bulundukları toprak parçasının coğrafi konumu, iklimi, büyüklüğü, tabii kaynaklara sahip olması, sıcaklığı, deniz kenarı veya dağlar arasında olup olmaması durumları devletlerin hukuki, siyasi ve iktisadi yapısında tesirli olmuştur.

Toplumlar kendilerine uygun koşullar altında büyük devletler kurabilmiştir. Çünkü insanlar, kurdukları devletlerde ihtiyaçlarını karşılamak için mesafelerin uzaklığı ve

[279] https://www.cia.gov/library/publications/the-word-factbook/index.html. Erişim Tarihi: 01.02.2018. Erişim Saati: 23.25.
[280] İLHAN, Akın, Kamu Hukuku, İÜHF Yayınları, İstanbul 1974, s.89-96.
[281] AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, " Demokratik Mitoslar: Halk- Ulus Egemenliği ve Siyasal Temsil", AÜSBF Dergisi, s.23-29.
[282] ODYAKMAZ, Zehra; KARADENİZ, Ümit; ERCAN, İsmail, Anayasa Hukuku, İdare Hukuku, İdari Yargı, 4. Baskı, Savaş Yayınevi, 2005, Ankara, s.160-171.

iklimlerin kötülüğü yüzünden hayatlarının devamlılığını sağlayabilmekte zorlanmış ve siyasi hayatta yer alamamıştır. Ancak iklim şartları zorlu topraklarda yaşamayı zor bulan toplumlar kendilerine uygun coğrafi konuma sahip toprakları seçmeleri yaşamlarını kolaylaştırmıştır. Bunun dışında ülkelerin beşeri unsuru olan insanların birlikte yaşamaları ve milli duygulara sahip olmaları için en uygun coğrafyada yaşamaları bunun için kolaylık sağlamıştır.[283]

İnsanlar, ihtiyaçlarını karşılayacak topraklara yerleşerek siteler ve devletler kurmuşlardır.[284] Ülkelerin verimli toprakları gelişmelerine katkı sağlamış ve merkezi hale getirmiştir. Oysa devletlerinde baktığımızda nehir kenarında yer almaları dolayısıyla Hindistan'ın; Nil, Mısır; Fırat ve Dicle gibi büyüyüp gelişmelerine katkı sağladığı açıktır.

Orta çağda yaşayan filozoflardan İbni Haldun, 16.y.y. filozofu Jean Bodin veya 18.y.y da Montesquieu, devletlerin coğrafi konumlarının hukuki veya iktisadi açıdan önemli olduğunu savunmuşlardır.[285]Sonuç olarak diyebiliriz ki, ülkenin sahip olduğu konumu, coğrafyası, iklimi ve sahip olduğu doğal kaynakları bakımından devletlerin büyüyüp sürekliliği sağlamak için hukuki, siyasi ve iktisadi açıdan etkili olmuştur. İnsan ve devlet unsuru toprağın sahip olduğu şartlara bağlı olduğu açık bir görüştür.

2.1.2. Ülke Egemenlik İlişkisi

Ülke, egemen devletlerin sahip olduğu toprak parçası ve ülkesel bir şeydir. Devletler ancak kendi ülke sınırları içinde egemenlik hakkına sahip olmuştur. Devletler sahip olduğu gücü bölünmezliğinden almış hem iç ilişkiler bakımından hem de dış ilişkiler açısından egemen devletler üstün güç konumunda olmuştur. Devletlerin sahip olduğu bu yetki bölünmez oluşu ve tek oluşundan kaynaklanmıştır.

Egemen devletler, sınırları içinde toplumları hakkında üstün otoriter güce sahip ve devlet organlarının belirlenmesinde de tam anlamıyla sorumlu olmuştur. Her devlet kendi sahip olduğu ülke sınırlarında tüm haklara sahip olmuştur. Ancak karşılıklı çıkarlar doğrultusunda uluslararası boyutta devletler birbirlerine haklar tanımıştır. Bu haklar sınırlı sayılmış ve hiçbir devlet başka bir devletin toprağına müdahale etme hakkına sahip olmamıştır.

---

[283] AKAL, Cemal Bali, Modern Düşüncenin Doğuşu İspanyol Altın Çağı, 2. Baskı, Dost Kitabevi, Ankara, 1997, s.12-15.

[284]TANİLLİ, Server, Devlet ve Demokrasi, anayasa Hukukuna Giriş, Say Yayınları, 2. Basım, Aralık, 1981, s.5-9.

[285] SEVİĞ, Muammer Raşit, Devletler Hususi Hukuku, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1983, s.32-36.

Egemen devletler kendi varlıklarını korumak ve süreklilik sağlamak için iç düzenlerinden kendileri sorumlu olmuştur. Egemen bir devlete başka bir devlet tarafından müdahale hakkı tanınmamıştır.[286]

2.2. Ülkenin Kısımları

Devleti oluşturan esaslardan en önemlisi, sınırları belirlenmiş olan toprak parçası, ülke olmuştur. Ülke, devletin varlığını oluşturan, üzerinde insan unsurunun oluşturduğu toplumların varlığını sürdürebilmelerine olanak sağlamıştır. Toplumlar kültür, dil, siyaset ile birlik duygusuna sahip olmuş, devletlerinin sürekliliğini ve devletin vücut bulmasını kolaylaştırmıştır. Ülke, devletlerin oluşmasında ana unsur olmakla beraber ülkesi olmayan devletlerde ortadan kalmıştır. Ülke, devletin yapıcı unsuru olmuş devletlerin devamlılığını sağlamış, maddi, siyasi ve iktidar açısında da sınırların tespitini gerektiren sahadır.

Ülke, üzerinde milletin var olduğu üç unsura sahip egemen devletten oluşmuştur. Bu üç unsur bakımından devlet, hava, kara ve su sahalarından olmuştur.[287]

2.2.1. Kara Sahası

Devletlerin kara sahası, devlet egemenliğindeki toprak parçası olarak tanımlanmıştır. Kara sahasına 'kara ülkesi' de denmiştir. Ülkeyi oluşturan unsurlar hava, kara ve su sahası olmak üzere üç tane unsurdan oluşmuş ve üç boyutlu olarak adlandırılmıştır. Kara ülkesi, toprak ve toprak altından oluşmuştur. Kara sahası ülkeyi oluşturan en önemli unsur olmuştur. Çünkü hava da ve su da devlet kurulması kabul edilmemiştir. Bu sebeple devletlerin kurulması için öncelik unsur üzerinde toplumların sürekli yaşam sürdürülebilecekleri kara sahasına sahip olması kabul görülmüştür. Tarihte mercan kayalıklarında devlet kurulması denenmiş ancak başarılı olamamıştır. Bu sebeple kara ülkesi öncelikle kıta[288] üzerinde toprak parçası veya en az bir adadan[289] oluşması devletlerin tanınması açısından kabul görmüştür.[290]

Devletin bir araziye sahip olması yeterli olmamakla beraber, komşu ülkelerle sınırla ilgili sorun oluşmaması için ülkenin sınırlarının belirlenmesi ve hudutlarının tayin edilmesi gerekmiştir.[291] Devletler için ülkenin sınırlarını belirmek hem milletlerarası vazife hem de bir haktır. 6 Ocak 1916 da Amerika Devletler Hukuku Enstitüsü tarafından

[286] DOEHRİNG, Karl, Genel Devlet Kuramı, Çeviren: MUMCU, Ahmet, İnkılap Yayınları, İstanbul 2015, 6. Baskı, s.133-138.
[287] ADOMEİT, Klaus, Hukuk ve Devlet Felsefesi, Antik Yunan Düşünürlerinin Devlet Hakkındaki Görüşleri, Çeviren: AKKANAT, Halil, Filiz Kitabevi, Eylül, 2004, İstanbul, s.97-99.
[288] Kıta: Arapça kökenli olan bu kelime, yeryüzündeki altı büyük kara parçasından her biri, ana karadır.
[289] Ada: deniz, göl ya da akarsuda bulunan, dört yanı sularla çevrili kara parçasıdır. Suların en yüksek olduğu zaman açıkta kalan, etrafı sularla çevrili doğal kara parçasıdır.
[290] YAYLA, Yıldız, İdare Hukuku, Beta yayınları, 1. Baskı, Eylül, 2009, İstanbul, s.45-49.
[291] GÖZE, Ayferi, Devletin Ülke Unsuru, Fakülteler matbaası, İstanbul, 1959, Doktora Tezi, s. 17-29.

hazırlanmış olan ‘’Devletlerin Hak Vazifeleri Deklarasyonu’’ nun 14. maddesinde, devletlerin sınırları belirlenmiş bir ülkeye sahip olduğu belirtilmiştir.

Devletlerin hava, kara, deniz ve toprak altında sınırlarının belli olması devletlerin egemenliklerini muhafaza etmeleri ve barışın sağlanması açısından önemli olmuştur. Bu sınırlar karşılıklı devletlerin anlaşmasıyla veya uluslararası hakemlik yoluyla belirlenmiştir.[292]

Devletlerin sınırları belirlenirken kara ülkesi sınırları yatay ve düşey çizgilerle ayrılmıştır. Sınırların belirlenmesinde dağlar, akarsular gibi doğal unsurlar dikkate alınmıştır. Ülkelerin sınırları belirlenirken bitişik olması zorunlu olmamıştır. Şöyle ki, 1971’ den önce Doğu Pakistan ile batı Pakistan arasında başka devlet yer almış ve iki ayrı toprak parçası olmuştur.[293]Devletler sınırları belirlendikten sonra milletlerarası hukuk kuralları çerçevesinde ve sınırları dâhilinde istedikleri gibi hareket serbestine sahip olmuştur.

Toplumlar birbirinin alanlarına yerleşik hayata geçmeden önce bile müdahalede bulunmamıştır. Dolayısıyla sınır belirlemelerine yabancı olmamış ve bunu kendi aralarında hayvanlarını otlattıkları, avlandıkları yerlerde bile birbirinin sınırlarına girmemeye dikkat etmiştir. Bu durum hala Orta Afrika da bazı göçebe kavimlerde devam ettiği görülmüştür. Toplumlar yerleşik hayata geçmeye başladıklarından itibaren sınırlama etkili olmuş ancak bunu kesin sınırlarla belirtmemişlerdir. Eski imparatorluklarda komşu ülkeler sınırlarını belirlememiş aralarında geniş ve boş araziler bırakmayı tercih etmiştir.[294]

Tarihsel süreçte her toplum toprak sınırlamasına önem atfetmemiştir. Örnek vermek gerekirse; Yunan site devletlerine ait orduların önemli noktaları işgal edip malların liman ve pazarlarda vergi uygulaması yapmış bu sebeple de askeri bir sınır uygulamamış ve önemsememiştir.

Roma devletlerinin sınırlarını belirlenmesinde barbar kavimler etkili olmuştur. Bu kavimlerden sıyrılmak isteyen roma devletleri gümrük ve askeri kontrol altında bir sınır oluşturmuştur. Roma devletleri sınırlarını belirlerken nehirlere önem vermiş Tuna ve Ren nehirlerini kendi sınırları içine dâhil etmiş, nehir ve akarsuları birer sınır olarak belirlemişlerdir. Roma devletlerinin sınırları tam olarak belirgin olmayıp, sürekli değişebilen, devletin varlığını sürdürebilmesi için sürekli genişleyen sınır hatlarını arz etmiştir.[295]

---

[292] GÖZLER, Kemal, Devletin Genel Teorisi, 8. Baskı, Ağustos, 2017, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, Temmuz, 2017, s.67.

[293]CHEVALLIER, Jacques, Hukuk Devleti, Çeviren: GÜRCAN, Ertuğrul Cenk, İmaj Yayınları, Ankara, Eylül 2010, s.42-49.

[294] AKTAN, Coşkun Can, Değişim Çağında Devlet, Çizgi Yayınevi, Eylül 2003, 1. Baskı, s.220-226.

[295] ÇOKUKSÖKEN, Betül, Ortaçağ Yazıları, Notos Kitap, 1. Basım, Temmuz, 2011, s.208-210.

Romalıların aksine Germenler ise ülkelerinin etrafında çok geniş alana yayılmış boş araziler bırakmış, ormanların ve fundalıkların kenarlarına yerleşmeyi tercih etmiştir. Böylelikle artan nüfus ormanlara doğru genişleme imkânı bulmuştur. Germenlerin ülkelerinin etrafını boş arazilerle çevrelemeleri onları gelebilecek her türlü tehlikeden korumasında önemli rol oynamıştır.

Çinliler de diğer Asya kavimleri ile arasına 'Çin setti' inşa etmiş ve kendilerini olası Hun akınlarına karşı korumak için büyük bir duvar oluşturmuştur. Bu devirlerde devlet sayılarının az olması devletler için avantaj sağlamıştır. Böylelikle devletler düşman işgalinden korumak için ve sınırlarını belirlemelerinde geniş araziler bırakma ve geniş arazilere yayılma imkânı bulmuştur. Çinliler Hunların, Macarlar Türklerin, Ruslar da Tatarların akınlarından kendilerini muhafaza edebilmek için kavimlerle aralarına geniş mesafeler koymuşlardır. Ancak devletlerin sayılarının çoğalmasıyla sınırların belirlenmesi gerekli olmuştur.[296]

2.1.1.1. Sınırların Belirlenmesi

Ülkelerin sınırlarının belirlenmesinde toplumların uzun zamanlar boyunca aynı topraklara sahip olması sonucunda diğer devletlerin bu durumu zımnen kabul etmesi ile olabilmiştir. Ayrıca sınırların belirlenmesi sınır antlaşmaları, barış antlaşmaları ve başka bir devlet aracılığı ile zorla kabul ettirilerek yapılmıştır. Bu sınırlamayı da her devlet hava-toprak-su sahalarında yapacağı sınırlamalarla yapmıştır. Devletler sınır ülkelerle bunu sözleşmeler ile veya tek taraflı olarak sağlamıştır. Hiçbir devlet güç kullanarak sınırlarını belirleyememiştir. Bunu sağlamak için 1919'da çalışmalara başlayan uluslar kurumu 1928' de imzalanan Briand-Kellongg Paktı ile güvence altına alınmıştır. Çünkü sınırlarının oluşumunu sağlayan antlaşmalar zorunlu sözleşmelerden sayılmıştır. [297]Siyasi yol ile kurulan devletlerin sınırları devleti oluşturan diğer devletler tarafından belirlenebilmiştir. Örnek vermek gerekirse, 1878 de yapılan Berlin Antlaşması ile Almanya, Avusturya, İngiltere, Fransa, Osmanlı ve İtalya devletleri Bulgaristan' nın sınırlarını tespit etmişlerdir.

Ülkeler sınırları belirlerken iki yol kullanabilmiştir. Şöyle ki, devletler zaten belli olan sınırı aynen kabul edebilmiş veya kendine yeni sınırlar çizmiştir. Sınırları aynen kabul etmiş olan devletlere İsveç ve Norveç, Avusturya ve Macaristan devlet olduktan sonra

[296] DUGUIT, Leon, Kamu Hukuku Dersleri, Çeviren: DERBİL, Sühep, AÜHFY, Ankara, 1954, s.74-78.
[297] Antlaşmaların doğurduğu haklar üzerine 23.05.1969' da yapılan Viyana Sözleşmesi 2. Maddesi, 2. fıkrası, ''…koşulların esaslı biçimde değişmesi antlaşmaların sona ermesi veya yüklenilen görevlerin yerine getirilmemesi için bir neden sayılmaz, a) Eğer bir antlaşma ile….sınırlar saptanmış ise.''

sınırlarını belirlerken daha önce belli olan sınırı kabul etmesi örnek oluşturmuştur. İkinci yol ise devletler iç hukuklarında kabul etmiş oldukları sınırı aynen korumuştur.[298]

Sınır iki devlet anlaşmalarla sınırlarını belirlenmemişse ve işgal etmekte oldukları toprakları tanımak için yazılı bir metin bulunmuyorsa bu yazılı metnin yerine geçecek bir kural olarak siyasi sınır aynen kabul edilmiştir. Bu kural genellikle Latin Amerika Ülkelerinde kullanılmış bir 'Uti possidetis'[299] kuralı denmiştir. Devletlerin anayasalarında yer alan bu kural Güney Amerika kıtasındaki toplulukların Avrupa devletlerini fetih etme isteklerini ortadan kaldırmak için sahipsiz arsa bırakmamak amacıyla konmuş bir kuraldır. Ancak bu kural her zaman devletlerin arasında anlaşma sağlamamış devletler şahsi çıkarları doğrultusunda bu kurala anlam çıkarabilmiş ve öyle uygulanmasını istemiştir.[300]

2.2.1.2. Sınırların Belirlenmesinde Dikkate Alınması Gereken Görüş ve Düşünceler

Devletlerarasında tek taraflı veya karşılıklı hukuki açıdan sınırlar belirlenirken gerekli olan unsurların bulunması, devletler sınırları belirlenirken sahip olduğu hakların ne olduğu, sınırların belirlenmesinde devletlerin kurallarını bağlayıp bağlamadığı dikkate alınmıştır. Çünkü her devlet kendi sınırlarını tespit edebilecek kurallara sahiptir. Bu sebeple ileri sürülen bazı görüşler ileri sürülmüştür.

Millet görüşünü savunan topluluklar devletin sınırlarını belirlerken, aynı dili ve ırkı savunan kişilerden oluşması gerektiğini, her milletin kendi devletini kurması ve toplumlara göre sınırlarını belirlemesi gerektiğini başka toplumlarla karışık devlet olmaması gerektiğini savunmuştur. Bu görüş 19. Asırda Alman düşünürler ve İtalyan düşünürler tarafından benimsenmiş olan 'milletler Prensibi' dir. Bu prensip 1914-1918 harbi zamanlarında barış antlaşmalarının dikkate alındığı zamanlarda hürriyet formülü olarak görülmüştür. Bu görüş devlet hukukunun yanında bulunan kişilere hangi topluluğun yanında yer almaları gerektiği ve devletten ayrılıp başka bir devlet kurma imkânı sunmuştur. Ancak devlet düzeninden ayrılıp diğer devlete ülke ile devri söz konusu olmamıştır.[301]

---

[298] AKAL, Cemal Bali, İktidarın Üç Yüzü, Dost Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1998, s.22-26.
[299] Uti possidetis: uluslararası hukukta mevcut sınırların korunmasını (neye sahipsen onla kal) ifade etmektedir. XX. Yüzyılın ikinci yarısında bazı Afrika ülkeleri arasında uygulama gören bu esas bağımsızlığın kazanıldığı tarihte mevcut olan sömürge sınırları aynen kabul edilerek sürdürülmüştür. Latince bir antlaşmadır. www.uludagsozluk.com. Erişim Tarihi: 03.04.2018, Erişim Saati: 02.10.
[300] SKOCPOL, Theda, Devletler ve Toplumsal Devrimler, Çeviren: TÜRKÖZÜ, S. Erdem, İmge Kitapevi, 1. Baskı, 2004, Temmuz, Ankara, s.74-90.
[301] ÖKÇESİZ, Hayrettin, Hukuk Devleti, Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi Yayınları, 4. Baskı, s.150-170.

Millet görüşü, ırk ve dili aynı olan toplumları bünyesinde bulundurduğunda büyük devletlerin yıkılmasını ifade etmiş ve devletlerin yayılımcı görüşlerine hizmet etmiştir. Tarihte ve günümüzde, millet görüşünü benimseyenleri kendi sınırlarında bulunduran devletler olmuş ve aynı milletten olan bireylerinde küçük yeni oluşturulan devletlerin sınırları içinde olduğu gözlenmiştir.

Bazı devlet adamları ise sınırların, devletlerin kendi konumları ve oluşmasıyla doğal yollarla çizilmiş olduğunu savunmuştur. Bu görüş doğal sınırlar olarak adlandırılmış ve devletler tarafından yerine getirilmesi endişe verici olmuştur. Çünkü sınırların belirlenmesinde hangi nehirler, ormanlar ve denizler etkili olmakla beraber bunu devletin bu konuda en yetkili kişilerinin yapması gerektiğini ve bunun belirlenmesinin oldukça zor olduğu görüşünü savunmuşturlar.[302] Çünkü devletlerin her nehir, deniz ve ormanları sınır olarak belirlemesi halinde birçok devlet ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Jeopolitik ekol sahiplerinin bu görüşünün sübjektif olması ve kesinlik içerememesi devletlerin gelişmesine ve yeni ülkeler oluşmasına sebep olmuştur.[303]

Sınırların belirlenmesindeki ortaya atılan başka bir görüş de nüfus yoğunluğuna göre belirlenmesi gerektiği olmuştur. Bu teoriyi benimseyenler, farklı devletlerin nüfus yoğunluğu aynı olması gerektiğini ve nüfus yoğunluğuna göre devletlerin sınırlarının genişletilmesi veya küçültülmesi gerektiğini ayrıca küçültülen ülkelerin sınırlarının bir kısmından vazgeçmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak hiçbir devlet nüfusu az diye kendi sınırlarından vazgeçmeyi uygun bulmamış ve bu görüş teori olarak kalmıştır.[304]

Sonuç olarak devletler sınırların belirlenmesinde bu teoriler uygun bulmamıştır. Sınırlarını belirlemek isteyen devletler siyasi, ekonomik ve stratejik olarak karşılıklı çıkarları doğrultusunda antlaşmalar yapmayı tercih etmiştir.

2.2.1.3. Sınırların Türleri

Ülkeleri birbirinden ayırmış olan sınırlar hukuki esaslara ve anlaşmalara dayanmakla birlikte tabi sınırlar ve yapay sınırlar olmak üzere iki şekilde değerlendirilmiştir. Devletlerinin sınırlarını belirlerken sınır olarak dağ, nehir ve deniz dikkate alınmış olsa bile, sınırın hangi dağ, deniz veya nehir olduğunun belirlenmesi ve bunun devletlerarasında anlaşma ile yapılması gerekmiştir. Devletler için sınırların belirlenmesi, devletlerin o topraklarda iktidarının söz sahibi olduğunu ve güç kullanma hakkına sahip olduğunu göstermiştir.

---

[302] BLOCH, Marc, Feodal Toplum, Çeviren: KILIÇBAY, Mehmet Ali, Doğu Batı Yayınları, 4. Baskı, Ekim, 2005, s127-131.

[303] ADOMEİT, Klaus, Hukuk ve Devlet Felsefesi, Antik Yunan Düşünürlerinin Devlet Hakkındaki Görüşleri, İstanbul, 2004, Filiz Kitabevi, Eylül, 87-90.

[304] PAKSOY, A. Kadir, Ulus, Devlet ve Tarih Eğitimi, Anıl Reklam Matbaacılık, Ankara, s.25-32.

Devletler, yapay sınırları, tabela, kazık veya çukur gibi işaretlerle belirlemiş ve bunların birleşiminden oluşan hat yapay sınırı oluşturmuştur. Bu işaretler devletler tarafından Lozan barış antlaşmasının 9. Maddesinde yer alan '' ilgili devletler, komisyonca korunmuş nirengi noktalarını, sınır işaretlerini, taşlarını, kazık ya da direklerini korumayı yükümlenirler.'' Anlaşmalarla korunmuş ve bozanlar hakkında cezai yaptırım uygulama hakkına sahip olmuştur.[305]

Yapay sınırların belirlenmesinde daha çok siyasi çıkarlar gözetilmiştir. Bu sınırlar çoğu zaman toplumları ve ekonomik birimlerin bölünmesine sebep olmuş ve ekonomik, sosyal ve mahalli durumlar dikkate alınmadan belirlenmiştir. Bu sebeple bu sınırların düz bir hat olarak paralel ve meridyenlere göre tespit edilmesi olanaksız ve masraflıdır. Ancak ülkeler arasında paralel ve meridyenler kullanarak belirlenmiş sınırlar olmuştur.[306] Şöyle ki; Kanada ve Amerika sınırının bir bölümünü 45. Paralel dairesi teşkil etmiş ve Güney ve Kuzey Kore arasında da 38. Paralel dairesi sınır oluşturmuştur. Meridyen daireleri daha az rastlanan bir durum olmakla beraber Alman kolonisi Batı Afrika ile İngiliz himayesinde bulunan Bechuanaland, 20. Meridyen ile ayrılmıştır. Geometrik olarak da yapay sınırlar belirlenmiştir. Örnek vermek gerekirse, Alaska ve Kanada arasındaki iki noktanın birleşimi ile oluşan düz hatlar veya yarım daireler örnek teşkil etmiştir.[307]

Tabi sınırları açıklamak gerekirse, ülkeler arasında karşılıklı anlaşma ile iki devleti birbirinden ayırmış olan nehir, dağ ve denizler gibi doğal unsurların sınır olarak belirlenmesiyle oluşmuştur. Devletlerin sınırlarını belirlemeleri gerekmiş ve bunu istedikleri gibi kararlaştırmıştır. Devletler sınırlarını belirlerken dağ, deniz ve nehir gibi unsurları dikkate alırken bazı kurallar onlara yol gösterici olmuştur.

Devletler ülkeleri arasında bulunan dağı sınır olarak belirlemişler ise dağların zirvelerini, en yüksek tepelerini birleştiren noktaları, dağlarda suların ayrıldığı noktaları veya dağın yamacından geçen noktaları sınır olarak almış ve böylelikle dağ sırası bir devletin sınırlarına girmiştir.[308] Ancak devletlerarasında dağların zirvelerini birleştiren noktaların sınır olarak belirlenmesi kolay olsa da uygulamada ve doktrinde genellikle sınır olarak suların ayrıldığı hatlar sınır olarak tercih edilmiştir. Çünkü dağların sıraları tek bir hat üzerinde olmadığından hangi hattın taban alınacağı konusunda sorunlar oluşturmuş, bu sebeple doğanın kesintisiz hat olarak oluşturduğu suların tespiti daha kolay olmuştur.

Sınır olarak nehirleri kabul görmüş olan devletler, nehri tam ortasından ayıran sınırını veya nehrin en derin kısmından ikiye bölerek belirlemiştir. Bu sistemler

[305] DOEHRİNG, Karl, Genel Devlet Kuramı, Çeviren: MUMCU, Ahmet, İnkılap Yayınları, 6. Baskı, s.33-42.
[306] GÖZÜBÜYÜK, Şeref, Anayasa Hukuku, Turhan Yayınları, Ankara, 2003, s.24-34.
[307] GÖZLER, KEMAL, Devletin Genel Teorisi, Ekin Basım Dağıtım, Bursa, Temmuz, 2017, 8.Baskı, s.66-68.
[308] AKTAN, Coşkun Can, Değişim Çağında Devlet, Eylül, 2003, Çizgi Kitabevi, 1. Baskı, s.9-13.

devletlerarasında, elverişli olmayan nehirleri ortadan ikiye bölerek, elverişli nehirler de ise en derin yerinden ortadan ayırarak uygulanmıştır.[309]

Devletler, sınırları arasında kalan nehirleri tamamen bir devletin sınırına da bırakabilmiş, sınırı nehrin kıyısı olarak da sayabilmiştir. Orta çağ da ise nehirleri sınır olarak belirleyen devletler, sınırlarına dâhil etmemiş, nehrin kıyılarını sınır olarak tayin etmiş ve her iki devletinde nehirden ortak olarak yararlanabileceğini saymıştır. Nehrin doğal yapısı gereği eğer kollardan oluşuyorsa, devletler en derin noktasının hangi kolda olduğunu yani ana kolunu belirleyip sınır olarak tayin etmiştir.[310]

Nehirlerin bazı olaylar ile yatak değişmesi durumunda aynı kalması gerektiğini savunan görüşler olmuş olsa da nehir sınır devletlerinden birine geçmesi ve sınırın aynı yerinde kalması gerektiği benimsenmiştir. Eğer nehir yavaş yavaş yatağını değişmiş ise sınır da nehrin yeni yatağıyla değişmiştir. Nehrin üzerinde yer alan köprüler de tam ortasından sınır olarak belirlenmiş ancak bazı devletler büyük köprüleri sınır olarak kendi ülkesine dâhil edebilmiştir. Nehirlerin sınır hattında bulunan adalar da aynı şekilde tam ortasından ülkelerin sınırlarında sayılmıştır. Devletler sınır hatlarında bulunan gölleri de aynı şekilde ortasından bölerek sayabilmekle beraber aralarında anlaşarak başka sınır da tayin edebilmiştir.[311]

Kara ülkesinin toprak altındaki sınırını belirlerken, toplumlar yer altı kaynaklarını keşfedene kadar gereken önemi vermemiş ekin ekmek ve mezar kazmak gibi sıradan işler için toprağı kullanmıştır. Zaman geçtikçe toprak altındaki maden suları ve petrolden fayda sağlamaya başlayınca devletler, toprak altındaki sularıyla da uğraşmıştır. Devlet hangi toprağın sınırları içinde ise toprak altı da ona ait sayılmış, tasarruf hakkı o devlete bırakılmıştır.

Toprak altındaki sınırı belirlerken piramit şeklindeki geometrik şeklin tepesi, ortası ve taban kısmı gibi devletin toprak üstündeki sınırlarından başlayıp altına kadar indirilmiş alan olarak belirlenmiştir. Böylelikle devletler sınırlarında bulunan devletlere zarar vermeden kendi alanında hâkimiyet sahibi olmuştur. Devletler kendi sınırları içindeki toprağın altı ve üstündeki kaynaklarından bu sınırları doğrultusunda fayda sağlamıştır.[312]

2.2.2. Su Sahası

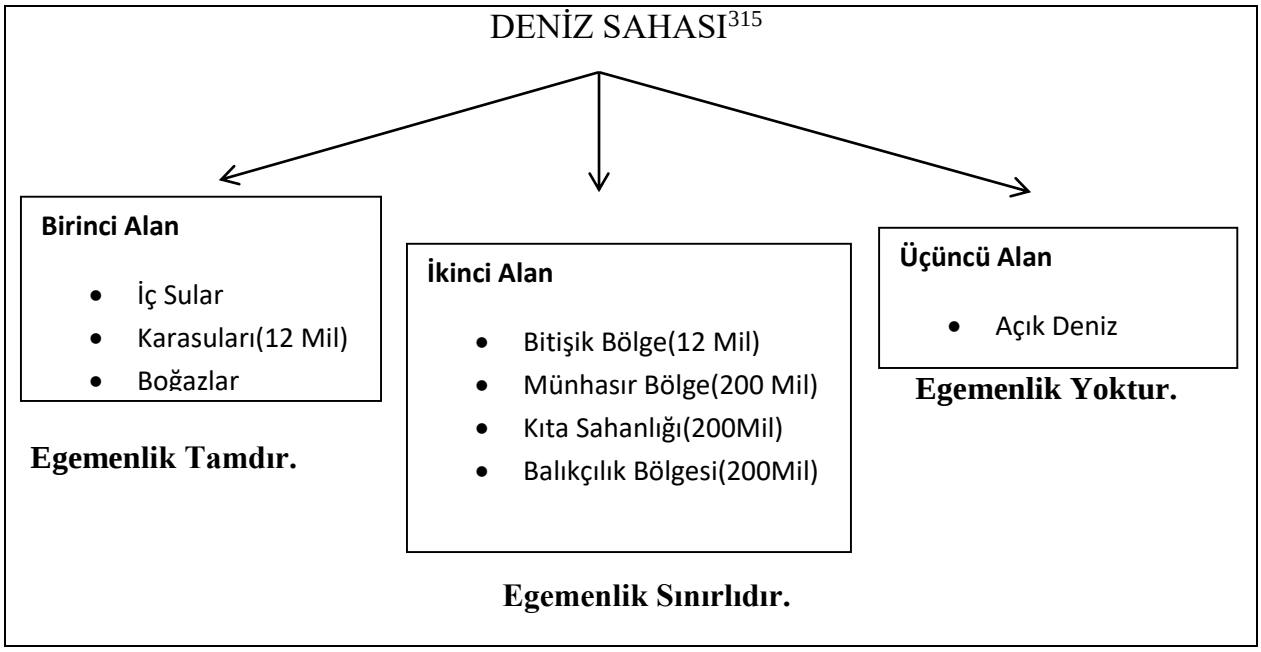
[309] AKAD, Mehmet; DİNÇKOL, Bihterin, Genel Kamu Hukuku, Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2004, s.29-37.
[310] ÖZLEM, Doğan, Tarih Felsefesi, Say Yayınları, 1. Baskı, 2010, İstanbul, s.29-39.
[311] DUGUIT, Leon, Kamu Hukuku Dersleri, Çeviren: DERBİL, Sühep, AÜHFY, Ankara, 1954, s.74-78.
[312] GÖZE, Ayferi, Devletin Ülke Unsuru, Fakülteler matbaası, İstanbul, 1959, Doktora Tezi, s. 17-29.

Devletler uygulamada bir devletin su sahasına sahip olması, yani devletin ülke sınırlarında deniz sınırı bulunması ve devletin kara sınırı gibi burada da tüm hâkimiyet ve haklara sahip olmasını ifade etmiştir. Devletin su sahasını, iç sular ve kara suları oluşturmuş ve ortak kullanım alanı olan açık denizlerden oluşmuştur. Bu sebeple denize kıyısı olan devletler birbirlerinin haklarını çiğnemeden bu sınırları belirlemesi gerekmiştir. Devletlerin ülke sınırları içindeki su sahası nereye kadar uzandığı ve nerede bittiği belirlenmesi sınırlarının tespitinde önem arz etmiştir.

Devletin deniz ülkesi iç suları ve kara suları açısından kıyı devletine aynı hakları tanımamıştır. Devletin deniz ülkesi sınırları o ülkede yaşayan toplumları koruması açısından belirlenmesi önem teşkil etmiştir. Devletin su sahası belirlenirken, kara ile deniz sınırlarının ayrıldığı hat kara ile deniz sınırını belirlemiştir. Devletlerin su sahası belirlenirken denizin fiziki yapısı gereği zor olmakla birlikte milletlerarası metinlerde yer almıştır.[313]

Ülkelerin su sahasını egemenliği altında bulunan su parçası oluşturmuştur. Ülkenin üç boyutlu olasından dolayı kara sahası gibi su sahası da üç boyutlu olarak yani suyun üstü ve altı da bu alana dâhil sayılmıştır. Ülkeler su sahasına sahip olamadan da ülke sayılmıştır. Kara sahası gibi su sahası zorunlu unsur olmamıştır. Çünkü her ülke su sahasına sahip olmamıştır. Su sahası olarak devlet egemenliğinde bulunan akarsular, göller, deniz, boğaz ve kanallar kabul edilmiştir. Devletler denize kıyısı olduğu alan kadar egemenlik hakkına sahip olmakla beraber bu hak üç şekilde belirlenmiştir. Devletlerin kıyıdaki egemenlik hakkı tam, sınırlı ve hiç olmaması olarak değerlendirilmiştir.[314]

[313] AKİPEK, İlhan, Devletler Hukuku, İkinci Kitap(Devlet), Ankara, Başnur Matbaası, 3. Baskı, s.11-15.
[314] PIERSON, Christopher, Modern Devlet, 2. Baskı, 2015, Chiviyazıları Yayınevi, s.23-34.

Birinci alanda yer alan iç sular; körfezler, limanlar ve iç denizlerden oluşmuştur. Karasular; kara ülkesinin sahip olduğu kıyı devletine ait uluslararası hukuka uygun şekilde belirlenmiş sınırlar doğrultusunda oluşmuştur. Karasuların genişliğini, kıyıdaki suların en alçak olduğu anda oluşan çizgi olarak BM Deniz Hukuku Sözleşmesinde yer alan 12 mile kadar tespit edilen ölçü olarak kabul edilmiştir. Boğazlar ise iki denizi birleştiren doğal oluşumlu yol olarak belirtilmiştir.[316]

İkinci alanda devletin ülkesine dahi olmayan kıyı devleti tam olarak değil, sınırlı egemenlik hakkına sahip olmuştur. Bitişik bölgede kıyı devleti sınırlı olarak denetim hakkını kullanabildiği alan olarak kabul görmüştür. Devletler bu alanda göç, maliye ve sağlıkla ilgili denetim yapabilme hakkına sahip olmuştur. Münhasır alanda kıyı devleti sahip olduğu karasuları çizgisinden başlayarak 200 mile kadar karasuları dışında yer alan su tabakası ve deniz yatağı ile onun toprak altında yer alan denizalanı sayılmıştır. Kıyı devletleri bu alanda sahip oldukları egemenlik hakları çerçevesinde canlı ve cansız doğal kaynakları işletme, çevre korunması ile ilgili düzenleme yapma, bilimsel araştırma yapma ve her türlü tesis kurma hakkına sahip olmuştur.

Kıta sahanlığı ise kıyı devletinin deniz altında yer alan uzantısı olarak belirtilmiş ve kıtanın uç noktasına kadar devam edebilmiştir. Kıta sahanlığı derinlik olarak 150-200 mil gibi bir ölçüye sahip olmakla beraber coğrafi bir oluşumdur. Kıta sahanlığı 200 mili aşan alanlarından itibaren açık sular konumuna girmiştir. Balıkçılar bölgesi de kıyı devletlerinin egemenlik hakları doğrultusunda sahip oldukları balık avlanma alanları

[315] GÖZLER, Kemal, Genel Kamu Hukuku, 8. Baskı, Ağustos, 2017, Ekin Basım Dağıtım, s.69-71.
[316] ZABUNOĞLU, Yahya Kazım, Kamu Hukukuna Giriş: Devlet: tanım, Kaynaklar ve Unsurlar, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1963, s.130-134.

olarak kabul edilmiştir. Birçok ülkenin 200 mile kadar kabul etmiş olduğu bu alan hukuki açıdan 12 mil olarak belirlenmiştir.[317]

Üçüncü alan olan açık denizler, hiçbir ülkenin egemenliğine ait olmayan, her devletin bu denizlerde avcılık, bilimsel araştırma yapma ve boru hattı döşeme gibi haklara sahip olması olarak kabul edilmiştir. Ancak denizde güvenliğin sağlanması açısından bu hak uyuşturucu ticareti, köle kaçakçılığı ve korsanlık gibi unsurları kabul görülmemiştir. Bayrak yasası ile her açık denizde bulunan gemi hangi ülkenin bayrağını taşıyorsa onun egemenlik hakkına tabi olduğu sayılmıştır. Başka bir ülkenin açık denizde bulunan gemiye müdahale hakkı tanınmamıştır. Ancak izleme hakkı doğrultusunda kıyı devletlerde suç unsuru oluşturup açık denizlere kaçan gemileri izleme ve takip hakkı tanınmıştır.[318]

2.2.2.1. Su Sahasının Kara Sularının İç Sınırları

Devletlerin kara sularının başlangıcı, kıyıların normal şartlar altında deniz ile kara sınırının birleştiği yer olarak belirlenmiştir. Ancak sınırın met- cezir bakımından belirlenmesinde doktrinde tartışmalara sebep olmuştur. Kara sularının sınır hattı olarak birçok anlaşmalarda en düşük hat olan cezir hattı olduğu kabul görmüştür. Cezir hattı ile çekilen suların açıkta bırakmış olduğu alanda devlet kara ülkesine dâhil olduğu sayılmış ve devlet deniz ülkesinin sınırı denizin çekildiği hattan başladığı kabul görmüştür.

1954 tarihli Devletler Hukuku komisyonu kara sularına ait anlaşmalarla karasuların sınırlarının belirlenmesini sağlamış, kıyıların çıkıntılarından bazı sınırlar belirleyerek düz hatların kıyıya 5 mil, kıyıya yakın adalar arasındaki düz sınır için 10 mil belirlemiştir. Ancak Norveç sahilleri gibi fazla girinti çıkıntıya sahip kara sularında suların çekilmesiyle sınırın belirlenmesiyle çok fazla girinti ve çıkıntıyı takip etmek güç olacağından cezir ölçüsünün meşru olmadığı 1951 yılında Adalet Divanının uygun olmadığı belirtilmiştir. Norveç sahillerinin sahip olduğu fazla girinti ve çıkıntıların sınırları ihlal ettiği, 10 mil kuralının devletler hukuku kuralı olduğu ve düz hatları belirlerken 10 milden fazla olamayacağı gerekçesi ile İngiltere' nin itiraz etmesi sonucu Adalet Divanı 1951 de Norveç lehine bu konuyu halletmiştir.[319]

Norveç karasularının sınırlarını belirlerken iç sınırı kıyının ana hatlarıyla girinti ve çıkıntıları belirlenerek en uygun noktalardan birleştirip iki burun veya bir burun sahile yakın mesafede çizilerek oluşturulmuştur. Dolayısıyla, kıyas yapılarak sahillerin düz hatlarının belirlenmesine imkân olmadığından Norveç'in sahil sınırlarının belirlenmesi kural olarak coğrafi yapılara uygun ve meşru olduğu kabul edilmiştir. Ancak sınırlar,

[317] CHEVALLIER, Jacques, Hukuk Devleti, Çeviren: GÜRCAN, Ertuğrul Cenk, İmaj Yayınları, Ankara, Eylül 2010, s.42-54.
[318] DUGUIT, Leon, Kamu Hukuku Dersleri, Çeviren: DERBİL, Süheyp, AÜHFY, Ankara, 1954, s. 32-39.
[319] ZABUNCUOĞLU, Kazım, Kamu Hukukuna Giriş: Devlet, Ankara, s.45-49.

belirlenen düz hatlar içerinde bulunan suların devletin iç suları olarak kabul edilmesi için belirlenen düz hatların kara ülkesi içinde ayrılmayacak ve görünür şekilde içine girmiş olması gerektiği belirtilmiştir.

Sonuç olarak devletler hukuku 1958 sözleşmesi ile kara suların iç sınırının belirlenmesinde düz hatlar kuralını benimsemiş olmasına rağmen hatların sahip olması gereken ölçü için bir uzunluk belirlememiştir. Zaten iç sınırları belirleyen bu kural her devlet sahilinde kullanılmamış, sadece coğrafi açıdan ve iktisadi açıdan önem arz ettiği dönemlerde ve bölgelerde uygulanmıştır.[320]

Karasuları, liman ve iskelelerin iç denizlere doru ilerleyen ve limanların tamamını uç noktalarından birleştiren ve başlatan hat olmakla beraber iç sular da bu sınır sona erdiğini gösteren bir devlet kuralı olarak 1958 antlaşmasında kural olarak kabul edilmiştir. Dış limanlar ise kara suların iç sınırlarının belirlenmesinde hiçbir rol oynamamış 1958 antlaşmasında da yer bulmuştur.

Koy[321] ve körfezlerde[322] iç sınırlar belirlenirken birçok kural ortaya çıkmıştır. Şöyle ki; ilk olarak kıyıya paralel metodu ile koy ve körfezler kıyı olarak sayılmamış ve devletin iç su sahası belirlenmeden direk cezir hattından kara suların iç sınırları belirlenmiştir. Kara suların genişliği dikkate alınarak iç sınırlara çizilen bir sınır hattı ile dış sınır belirlenmiştir. Ancak bu kural daha sakin ve çıkıntısı olmayan sahiller için sınırlarının tespitinde kolay bir kural olmuş bazı devletlerin kara sularında suların cezir anında çekildikten sonra iki katından fazla genişlik oluşturduğu için devletler tarafından kabul edilmemiştir. Çünkü böylece, kara suların sahasında bir şerit oluşmuş ve devletlerin hayati sınırlarına diğer devlet gemilerinin yaklaşıp istedikleri işlemlerde bulunabilmeleri olanağı ortaya çıktığı için kara sular açısından tehlike arz etmiştir. Bu sebeple bu metot koy ve körfezlerin belirlenmesinde kullanılması tercih edilmemiştir.[323]

Kara suların iç sınırlarının belirlenmesinde kullanılan diğer metot ise önceden belirlenmiş olan genişliğin dışına çıkmayan, iki sahil arasındaki mesafenin ilk noktasından koyun sahillerinin birleşimine kadar çizilen hat ile oluşan ve bu hattın içinde kalan iç sular ile kara suların sınırlarının belirlendiği Poligonal hat metodudur. Bu metot uygulama ve doktrin de tartışmalara neden olmuş olsa da koy ve körfezlerde devlet iç sularının dış sınırlarının belirlenmesinde kullanılmıştır. Nehirlerin kara sularının iç sınırlarının belirlenmesinde de eğer nehir haliç[324] oluşturarak denize dökülüyorsa

---

[320] GÖZÜBÜYÜK, Şeref, Anayasa Hukuku, Turhan Yayınları, Ankara, 2003, s.15-19.

[321] Koy: göl, deniz veya okyanusların karaların içine doğru yaptığı görece sığ girintidir. Küçük koylar fırtınalı havalarda deniz taşıtlarına sığınak olurlar. Koy oluşumunda ise direnç, düşük çabuk çözülebilen kayalıklar etkilidir. www.sözlük.com.

[322] Körfez: denizin türlü şekillerle, karanın içine sokulmuş parçasıdır. İşlek olmayan, ıssız ve kuytu yerdir. www.sözlük.com.

[323] Pıerson, Christopher, Modern Devlet, 2. Basım, 2015, Chiviyazıları yayınevi, s.29-35.

[324] Haliç: Gelgit olayının büyük ölçüde olduğu kıyılarda, akarsuların ağızlarında oluşan, huni biçiminde, derin, az çok geniş ve uzun su bölümüdür. www.sözlük.com. Erişim Tarihi: 17.08.2018, Erişim saati: 15.54.

koylarda uygulanan metotlar burada da geçerli olmuştur. Ancak bu durumla ilgili belirlenmiş bir kural olmadığı için nehirlerin yapılarına göre değişiklik gösterebilmiştir.[325]

Devletlerin kara sularında kıyıya yakın ada olması halinde, kara suların iç sınırlarının belirlenmesinde adaların kendilerine ait su sahasına sahip olduğu, bu sebeple iç sınırları belirlerken en alçak cezir hattından belirlenmesi gerektiği kabul görülmüştür. Sahillere yakın bulunan adaların devlet kara sularının dış sınırlarını belirlerken, adanın uzaklığı devletin kara sularının genişliğinden fazla ise sahil kara suları ile ada kara suları arasında açık deniz sahası oluştuğu ve devletlerin bu sınırların ötesine müdahale de bulunamayacağı 1958 antlaşması ile kabul edilmiştir. Eğer ada sahile kara sularının genişliğinden daha az mesafede ise ada kara suları ile kıta iç içe geçmiş sayılmış ve dış sınırlar belirlenirken adanın açık deniz kısmında cezir hattının en alçak olduğu anda belirlenmiştir. Bununla beraber kıyıya yakın kısımda birbirlerine uzaklıkları ve sahil arasındaki genişlikleri ile ilgili bir ölçüt olmamakla birlikte ada grupları bulunuyorsa, dış sınırları belirlenirken bir bütün olarak değerlendirilmiş ve en dış kısımdaki adadan itibaren sınırın belirlenmesi uygun görülmüştür.[326]

2.2.2.2. Su Sahasının Kara Sularının Dış Sınırları

Devlet su sahasının kara sularının dış sınırlarını belirlenirken ilk olarak, dış sınır, bütün sahili kapsayan alanın kıyıya olan mesafesini tespit edip devlet kara sularının genişliğine denk gelen bir hat çizilerek yani paralel hat metodu kullanılarak belirlenmiştir. Ancak kara sularının dış sınırlarının bu şekilde belirlenmesi sınıra yakın mesafeden geçmiş olan yabancı devlet gemilerini devlet deniz ülkesinin sınırlarına tecavüz edip etmediğinin anlaşılması konusunda zor durumda bırakmış ve yabancı gemilerin sınıra girip girmediği her zaman şüphe oluşturmuştur.

Devlet kara sularının dış hatlarının belirlenmesinde, sahilde yer alan çıkıntılar ve ileri noktaları birleştirerek çizilen paralel hattın kara suların dış sınırını oluşturduğunu dikkate almış olan Amerika ve İngiltere, düz sınır metodunu kullanmıştır. Ancak belirlenmiş olan ve tüm sahili kapsayan bu hatlar her ne kadar yabancı gemilerin sınırları bilmesinde kolaylık sağlamış olsa da sınırlar ile kara suların iç sınırlarında oluşan geniş deniz sahalarını içine aldığı için önemli sorunlar oluşturmuştur.[327]

---

[325] AKİPEK, Ömer İlhan, Devletler Hukuku, 3.Baskı, Ankara 1970, s.297-307.
[326] GÖZLER, Kemal, Devletin Genel Teorisi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, Temmuz, 2017, 8. Baskı, s.32-36.
[327] DOEHRİNG, Karl, Genel Devlet Kuramı, Çeviren: MUMCU, Ahmet, İnkılap Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2015, s.131-139.

Devlet deniz ülkesinin kara sularının dış sınırlarını belirlemede özellikle gemiciler için kolaylık sağlayan diğer metot ise kavisler ve yarım çemberler halinde çizilen hatlar olmuştur. Bu metot da, iç suların bazı alanlarında yarım daireler çizilmiş ve bu yarım daireler çember ile birleştirilerek kara suların dış sınırlarını oluşturmuştur.

Devletler Hukuku Komisyonunca tavsiye edilmiş olan bu metot 1958 antlaşmasında da kara suların dış sınırlarını, her noktası belirlenmiş olan ana hattın en yakın noktası ile kara suların genişliğine eşit olan bir hat olarak kabul edilmiştir. Bu metodu kullanan yabancı gemiciler, kıyı devlet kara sularında yer alıp almadığını, kıyı devletinin genişliğine eşit bir yarım daire çizerek dairenin devlet iç sularını kesmesi halinde sınırda olup olmadığını kolayca belirleyebilmiştir.[328]

İki ayrı devlete ait olan karşılıklı sahillerin kara sularının dış sınırları belirlenirken, iki devletin de kara sularının genişliğinin belirlenmiş olan mesafe ile iki devlete eşit noktadaki hat olarak kabul görmüştür. Her iki devlet de dış sınırı karşılıklı olarak kendi sahillerine yakın bazı noktalar belirleyerek bunu noktaları düz bir hatta birleştirmesiyle oluşturmuştur. Eğer karşılıklı sahillerin mesafesi kara suların genişliğinden fazla ise bu alan açık deniz olarak sayılmış ve bu alanda devletler hak sahibi olamamıştır. Devletler kara sularındaki oluşan açık denizi kendi çıkarlarını gözetip genişletmemeleri böylece korunmuştur.[329]

2.2.2.3. Su Sahasının Kara Sularının Yan Sınırları

Sınır devletler kara sularının yan sınırlarını belirlerken birçok teknik kullanmıştır. Şöyle ki; devletlerin kara sularının sınırı ile sahil sınırı arasında dik açı varsa kara sınırı, kara suların dış sınırına kadar uzatılıp yan sınır belirlenebilmiştir. Ancak bu metot devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda daha fazla alana sahip olmak isteyebileceğinden dolayı çok uygun görülmemiştir. Başka bir metot da, daha düz sahile sahip kara suları için uygulanması uygun bulunmuş olan kara sınırı ile sahili birleştiren bir dik hat çizilerek olmuştur. Bu metot kavisli sahillerde çizilen hattın farklı noktayı birleştirme olasılığı yüzünden uygun bulunmamıştır.

İki devletin yan sınırlarının belirlenmesinde uygulanmış en uygun metot, iki devletin kara sınırı ile sahil sınırının kesiştiği noktadan her iki devlete de eşit uzaklıkta hat çizilerek tespit edilmesi olmuştur. Çünkü bu teknik sayesinde iki sınır devletinde sahillerinde bulunan kavislerin oluşturduğu hattın belirlenmesinde kolaylık sağlamış ve daha doğru tespit edilmesini kolaylaştırmıştır. 1958 antlaşmasında yer alan bu metot, iki

[328] KESKİN, Funda, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş Karışma ve Birleşmiş Milletler, Ankara, 1998, s.74.
[329] GÖZLER, Kemal, Devletin Genel Teorisi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, Temmuz, 2017, 8. Baskı, s.39-45.

sınır devletin sahilleri karşılıklı veya bitişik olduğunda sınır tespiti için devletlerin kara sularının genişliğinin ölçülmüş olan ana sınır ve yakın noktalardan birleştirilmesinden oluşmuştur.[330]

2.2.2.4. Su Sahasının Kara Sularının Genişliği

Devlet deniz ülkelerinin kara sularının nereye kadar uzandığı ve tarihten günümüze kadar nasıl belirlenmesi gerektiği ve genişliğinin nasıl tespit edileceği hususunda doktrinler de de belli bir ölçüt bulunmamıştır. Çünkü kara sularının genişliği tespit edilirken devletlerin çıkarları doğrultusunda mı belirlenmesi gerektiği ya da sahil boyunca gereken kara suları sahası mı olması gerektiği konusunda belirsizlikler yaşanmıştır.

Örnek vermek gerekirse, su sahasının genişliğinin tespitinde devletlere balık avı sahası üç mil, milli savunma sahası dört mil ve çıkarların korunması açısından beş mil alan tanınmıştır. Ancak devletler ülkelerine kara sularını dâhil etmek istediklerinde beş mil-altı mil gibi tek bir ölçüt belirlenmiş ve tek sınır hattı kabul görmüştür.

Devlet deniz ülkesinin açık denizlerde tek sınır kuralı geçerli olmamış ancak devletler çıkarları doğrultularında açık denizlerde de emniyetleri açısından korunmuştur. Devletlerin denizlerde kaza hakkını korumak ve denizde geniş sahalara sahip olmak isteyen hükümdarlar çıkarlarını korumak amacıyla Orta Çağ da 14. ve 15. yüzyılda kara suların genişliği 100 mil olarak belirlemiştir. Kara suların tespit edilmesinde daha sonra Jean Bodin tarafından 16. yüzyılda her ülkede farklılık göstermiş olan ‘görüş mesafesi’ ölçüsü ortaya çıkmış be mesafe 60 mil olarak belirlenmiştir. Ancak bu metot mevsimlere, ülkelere ve bakılan aletlere göre fazla değişiklik arz etmiştir.[331]

17. yüzyılın sonlarına kadar ‘top menzili’ ve gemilerin yol alma mesafelerine göre belirlenen birkaç metot daha kullanılmıştır. 18.yüzyılda Galiani de top menzili metodunu kabul etmiş ancak her ne kadar mesafe olarak farklı ölçütlerin olması gerektiği görüşünü savunanlar olsa da 3 mil sınırı belirlemiştir. Bu kurala göre devletler kıyılarında bulundurdukları silahların gücünün ulaştığı alana kadar hâkim olduğu savunulmuş ve gücün bittiği yerde hâkimiyet sınırlarının da bitmesi gerektiğini kabul etmiştir. Ancak zamanla her devletin sahip olduğu silahlar eşit olmadığından ve bazı devletlerin silah üretimin gelişmesiyle daha güçlü silahlara sahip olması dolayısıyla çok geniş deniz sahasına sahip olabileceği düşüncesiyle tam bir mutabakat sağlanmamıştır.[332]

---

[330] DOEHRİNG, Karl, Genel Devlet Kuramı, Çeviren: MUMCU, Ahmet, İnkılap Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2015, s.217-221.
[331] ODYAKMAZ Zehra; KAYMAK Ümit; ERCAN İsmail, Anayasa Hukuku, İdare Hukuku, İdari yargı, Savaş Yayınevi, 4. Baskı, Ankara, 2005, s. 160-171.
[332] ŞENEL, Alaeddin, Erken Devlet, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1993, s.533-548.

Tarihler boyunca devletler kara sularının sınırlarını belirlemede, uygulamada ve doktrinde tam bir anlaşmaya varamamıştır. Devletler siyasi politikaları ölçüsünde kara sularının ölçüsü olarak farklı taleplerde bulunmuştur. Örnek vermek gerekirse, Amerika, İngiltere ve Japonya 3 mil, Almanya, Belçika, Fransa gibi devletler 3 mil, İsveç, Norveç ve Finlandiya 4 mil, Rusya 12 mil kara suları genişliği talep etmiştir. Bu görüş ayrılıkları doğrultusunda hükümet temsilcileri ve Devletler Hukuku komisyonu bir araya gelerek her devletin kara sularının sınırlarını geçerli bir gerekçe ile belirlemede serbest olduğunu, 3 mil sınırının kesin nitelik arz etmediği ancak sınırların 12 mili aşmaması ve ekonomik ihtiyaçları doğrultusunda bu sınır arasında olması gerektiği görüşünü ileri sürmüş ancak devletler arasında fikir birliği sağlanamadığı için kara suların sınırlarının belirlenmesi konusunda kesin fikir sağlanamamıştır.[333]

Komisyonda devletler kara sularının sınırlarını belirlerken 12 mili aşamayacağı ve bunu diğer devletle karşılıklı rızasına bağlı olarak yapılabileceği kabul görmüştür. Şöyle ki, İzlanda 1958 de tek taraflı olarak kara sularının sınırlarını 12 mil olarak tespit etmiş ancak İngiltere tarafından kabul görmeyen bu sınır tayini iki devletin balıkçı gemileri arasında birçok sorun yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

Devletlerin 3-12 mil arasında değişmiş olan kara suları devletler hukukun kuralı olmamış, bu konu sübjektif olarak değerlendirilmiştir. Türkiye' nin kara sularının tespitinde de 12 mil sınırı istenildiği gibi belirlenmemiştir. Türkiye' nin Karadeniz kara suları 12 mil olarak belirlenebilmesinin sebebi Rusya, Romanya ve Bulgaristan gibi devletlerin kara sularının sınırlarını 12 mil belirlemiş ve Türkiye' de bu sınıra dâhil olmuş diğer devletlerde itiraz edememiştir. Akdeniz'e kıyı bütün devletler kara sahası ölçüsü olarak 3 milden daha fazla genişlik kabul etmiş, ayrıca Yunanistan kara su sınırlarını 6 mil olarak belirlemiştir. Bu sebeple Türkiye kara sularını bu bölgede 6 mil olarak belirlemiş ve 12 mile kadar bitişik saha alanına kadar mıntıka alanı olabileceği savunulmuştur.[334]

2.2.2.5. Su Sahasının Toprak Altında Sınırı

Devletlerin su sahasının toprak altındaki sınırları, doktrin ve uygulamalarda ülkenin kısmı olduğu kabul edilmiş ancak devletler atmosferin üstündeki sahalarda güç sağlamaya çalıştığından henüz dünyanın çekirdeğiyle ilgilenmemiştir. Devletler su sahanın toprak altındaki sınırlarının, yani kıt' a sahasının su yüzüne çıkmamış olan

[333] GÖZÜBÜYÜK, Şeref, Anayasa Hukuku, Turhan Yayınları, Ankara, 2003, s.24-29.
[334] KOÇAK, Mustafa, Batı' da ve Türkiye' de Egemenlik Anlayışının Değişimi, Devlet ve Egemenlik, Seçkin Yayınları, 1. Baskı, Ocak, 2006, s.27-44.

kısmını ülkelerinin devamı olarak belirtmiş ve hâkimiyet alanlarının belirlenmesi gerektiğini savunmuştur. Su sahasının altında bulunan kısım devletlerin sahillerine göre değişiklik arz etmiştir.

Kıt' anın denizde bittiği noktada deniz suyunun derinliği 200 metreyi geçmiştir. Devletler kıt' a sahanlığının farkına varmış ve deniz yataklarının altındaki doğal kaynaklardan, petrol ve maden yatakları gibi faydalanmak ve bunları iktisadi ve ticari açıdan kullanıp işletmek istemiştir. Ayrıca kıt' a sahasını özellikle balık avcılığının yapılmasında diğer devletlerin istismarlarından korumak amaçlı kendi devletlerinin hâkimiyetinde bulunmasına önem vermiştir.[335]

Devletlerin, tüm bu özellikler coğrafi ve jeolojik açıdan dikkatini çekmiş her devlet kendi deniz altı Kıt' a sahasını elinde bulundurmak veya ortak çıkarlar doğrultusunda kullanmak istemiştir. 26 Şubat 1942 de İngiltere ve Venezüella aralarında yaptıkları antlaşma ile deniz altı sahalarında zengin petrol kaynaklarını ortak çıkarları doğrultusunda elde edilen zenginlikleri aralarında paylaştırmıştır.

Kıt' a sahanlığı, devletlerin sadece maden işletmeciliği ile ilgili olmadığı ayrıca balık sahasını da içine aldığı belirtilmiştir. Şöyle ki, 28 Eylül 1945 de başkan Truman devletlerin takip edecekleri politikalar adında yayınladığı tebliğ ile devletlerin açık denizlerdeki sefer haklarına dokunmadan balık neslinin korunması açısından muhafaza sahası oluşturulması gerektiği beyan edilmiştir.[336]

Sonuç olarak, devletler kendi çıkarlarını korumak amacıyla ve kara sahasında sahip olduğu kaynakların tükenebileceği düşüncesiyle deniz altı sahasını belirlemek ve hâkimiyetine almak istemiştir. Ancak genişleyen ve gelişen dünyada tüm sahalardaki zenginliklere sahip olma fikri ortak çıkarlar doğrultusunda taksim gerektirmiştir.

2.2.3. Hava Sahası

Devletlerin hava sahası, devletin sahip olduğu kara sahası ve karasularının üzerinde yer alan tüm alanı kapsamıştır. Hava sahasının dış sınırları devletin karasularının bitişinde yer almakla beraber her devlet tam egemenliği altındaki hava sahası sınırlarını belirtmek zorunda olmuştur. Devletlerin hava sahasını hukuki açıdan ele almaları havada uçabilen balonların keşfi ile başlamış, yabancı devletlerden havadan kendi devletlerine gelebilecek tehlikelere karşı devletler bu konuyu ele almaya başlamıştır.

19. asırda henüz gelişme aşamasında olan ve kendine değerlendirme alanı bulamayan hava sahası, Wright kardeşlerin balonlar aracılığı ile havada ağır cisimleri uçurmasının

[335] OPPENHEIMER, Franz, Devlet, Çeviren: ŞENEL, Alaeddin; SABUNCU, Yavuz, Phoenix Yayınevi, 2005, 3. Baskı, Ankara, s.114-116.
[336] GÖZE, Ayferi, Devletin Ülke Unsuru (Sınırları ve Devletle Olan Münasebeti), Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1959, s.64-66, 139-157.

ardından devletler, hava sahalarına ne ölçüde sahip olduklarını hukuki açıdan ele almıştır. Bunun sonucunda ise 1784 ve 1819 da Paris' te polis müdürleri tarafından ruhsatsız balon uçurulmasını ve sıcak hava ile şişirilen balonların uçmasını yasaklamıştır. 20.asır da devletler açısından havacılık açısından gelişim çağı olmuş ve bu devletlerin hava sahalarından gelebilecek tehlikeleri de artırmıştır. Bu sebeple 13 Ekim 1919 Paris Antlaşması ile her devletin sahip olduğu ülkenin üzerindeki hava sahasında tam hâkimiyete sahip olduğu ancak devletlerin birbirlerine karşılıklı ve zararsız geçit hakkı tanıması gerektiği kabul edilmiştir. [337]

Devletlere tanınmış olan zararsız geçit hakkı, olası tehditlere karşı devletlerin belirlediği bazı noktalarda uçamayacakları, üstünden geçtiği devletin rotasını takip etmek zorunda olduğu ve zorunlu hallerde ani iniş yapabileceği gibi kuralarla sınırlandırılmıştır. Kendi hava sahasına hâkim olan devletler zorunlu askeri durumlarda ve amme emniyeti açısından yabancı devletlerin uçaklarının geçmesine izin vermeme veya müdahale etme hakkına sahip olmuştur. Hava sahasının serbest olması ve devlet hâkimiyetine dâhil olması gerektiğini savunan ve karşı çıkan devletler olmuştur. Tüm bu sebeplerden dolayı hava sahasının hâkimiyetinin nasıl olması gerektiği ile ilgili teoriler doğmuştur.[338]

2.2.3.1. Hava Sahasını Devlet Ülkesine Dâhil Eden Teoriler

Hava sahasının hangi ülkenin üzerindeyse o devletin hâkimiyetinde olduğunu savunan görüştür. Ülke üzerindeki devlet toprağın ve üstünde bulunan tüm hava sahanın iktidar, coğrafi ve hukuki açıdan tüm haklara sahip olmuştur. Hava sahasında hâkimiyeti kabul eden teoride, devletler yabancı devletlerin uçaklarına uçuş için izin verebileceği gibi istediği doğrultusunda sınırda koyabileceği savunulmuştur. Hâkimiyet teorisinde devletler, sonuçları çok fazla olması sebebiyle kendi güvenlikleri ve uluslararası havacılık çıkarlarını korurken kontrollü olması sebebiyle devletlerin hava sahasıyla ilgili yetkilerine bazı sınırlamalar koymuştur.[339]

Devletlerin atmosferde belli bir noktaya kadar hâkim olabileceği ve burada hak talep edebileceği bunu dışındaki alan serbest hava sahası olacağı ve hiçbir devletin hâkimiyetinde olamayacağı savunulmuştur. Hava sahasının bitiş çizgisi uzay' ın başladığı alan sayılmıştır. Ancak bu sınır tam olarak belirlememiş olmakla beraber ülkeden ülkeye değişiklik göstermiş üstü hiçbir ülke egemenliğinde sayılmamış altı egemenliğe tabi sayılmıştır. Antartika ve ay insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmiş ve sahipsiz

[337] ARMAOĞLU, Fahir, 19.yy. Siyasi Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, 3. Baskı, s.109-113.
[338] PERÇİN, Önder, Birey, Toplum ve Devlet, Kamu Hukuku ve Ekonomi Paradigmaları Kıskacında, Astana Yayınları, 2015, Ankara, 1. Baskı, s.27-39.
[339] ODYAKMAZ Zehra; KAYMAK Ümit; ERCAN İsmail, Anayasa Hukuku, İdare Hukuku, İdari yargı, Savaş Yayınevi, 4. Baskı, Ankara, 2005, s. 160-171.

sayılan bu yerlerde hiçbir devlet egemen sayılmamıştır. Bu alanlarda bulunan doğal kaynaklar insanlığın sahip olduğu ortak miras olarak kabul edilmiştir.[340]

2.2.3.2.Hava Sahasını Devlet Ülkesine Dâhil Etmeyen Teoriler

Hava sahasını devlet ülkesine dâhil etmeyen görüşü benimseyen devletler, 20.asırda teknolojinin ilerlemesi ile hava sahasının tamamen serbest olması gerektiğini savunmuştur. Tam serbesti teorisini ortaya çıkaran Wagner devletlerin uçaklarının istedikleri yükseklikten uçması gerektiğini ve devletlerin buna müdahale hakkı olmaması gerektiği fikrini ortaya çıkarmış ve Roma hukukunda da bu fikir savunulmuştur.

Bu teori, devletlerin hava sahasında ne kadar bir alanda hâkimiyete sahip olduğunun tespiti oldukça zor olacağından hava sahası serbesti ilkesini benimsemiştir. Ancak hava serbesti teorisi, devletlerin hava sahasında güvenliklerinin sağlamak oluşabilecek askeri, siyasi ve kaçakçılık gibi kontrolü zor olan sonuçlar doğurabileceği için pek kabul görmemiştir. Bu sebeple devletlerin hâkimiyetlerini hava sahalarında sağlayabilmeleri için 1500 metre savunma alanı belirlenmiş ve bu alana tecavüz olduğu zaman cezalandırma hakkı tanınmıştır.[341]

Sonuç olarak devletler varlıların devam ettirebilmek için hâkimiyetlerinde olan hava, kara ve su alanlarında ortak çıkarları için bazı antlaşmalar yapmak durumunda kalmış bazıları geçerli olmuş bazıları ise günümüze kadar tartışmalara konu olmuştur. Ancak devletler barış ve antlaşmalarla birbirlerine geçiş hakkı tanıyarak devletlerini sürekli kılmaya çalışmıştır.

2.2.3.3. Hava Sahasının Sınırı

Hava sahasının kara ve deniz sahaları gibi tespit edilmesi kolay olmamıştır. Çünkü Troposfer, stratosfer, ionosfer gibi hava tabakasının katmalarında sınır belirlemek güç olmuş tam olarak tespit edilmemiştir. Devletler, kutuplarda 8, ekvatorda 6 km gibi bir sınır kullanıyor olsa da, hava sahalarında herhangi bir hat belirlememiş, füzelerin keşfedilmesiyle de zaten hava sahalarını sonsuzluğa kadar sınır tanımadan kullanmayı uygun bulmuştur. Ancak devletlerin sınır devletlerin hava sınırlarından ve serbest hava bölgesinin yan sınırlarından devletlerin uçuşları için gerekli olmuştur. Çünkü uçaklar için devletin hava hâkimiyeti nerede başlıyor sınır devletin hâkimiyet alanı nerede bitiyor önem arz etmiştir.

Devletlerin bunu tespit ederken kara sınırlarını ve su sınırlarını takip eden hava sahası sınırları olarak yapay şekilde belirlemiştir. Hava sınırları tespit edilirken zor olması hasebiyle kesinlik içeren bir ölçüt olması zorunlu olmamıştır. Hava sahasında sınırların

[340] GÖZE, Ayferi, Devletin Ülke Unsuru (Sınırları ve Devletle Olan Münasebeti), Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1959, s.64-66, 139-157.
[341] AKTAN, Coşkun Can, Değişim Çağında Devlet, Eylül, 2003, Çizgi Kitabevi, 1. Baskı s.9-13.

uçaklar tarafından kolayca belirlenebilmesi hava sahasını geçip geçmediğini anlaşılması için kara sınırlarını belirten işaretler, radyo istasyonları veya radarlar tarafından anlaşılmasına olanak sağlanmıştır. [342]

3. Devletin İktidar Unsuru: Egemenlik

3.1. Kaynağına Göre Egemenlik Kuramları

3.1.1.Genel Olarak

Devlet, taşımış olduğu özellikler sonucu gelişimi sağlamakla beraber bazı organların toplumların yapılarını korumak amaçlı bir zorunluluk halini almıştır. Devletler, kendi yetkilerinde bulundurdukları üretim güçlerini yenileme imkânı sağlamalı ama bu gelişim sınıf ayrımı oluşturmamalı, korumalı ve görevlerini yapmalı ki bu onların çökmemesi ve ilerlemesine vesile oluştursun. Devlet bunu sağlarken sınırı aşmamalı, bu elde edilen güç iktidar ve yöneticinin gücü haline geldiğinden sınırların aşılması devletin çökmesini sağlamıştır. Egemenlik ve iktidar devlet oluşumunun bir gerekliliğidir. Siyasal görevlerin yapılması devlet eliyle yapılır bu da toplumlarda siyasal olarak bir hırs doğurmuştur. Baktığımızda devlet bir güç, iktidar ve bunların oluşumunu sağlayan araçlara sahip değilse görevini gerçekleştirememiştir. Aradaki sınır korunmazsa devlet eriyip gitmeye mahkûm olmuştur.[343]

Devlet, egemen sınıfın ve toplumları oluşturan diğer sınıfları korumalı, çıkarlarını gözetmeli ve desteklerini almaları gerekli olmuştur. Devletler bu sebeplerden ötürü kendi içlerinde çelişkiye her zaman sahip olmuştur. En büyük nedeni bu dengeyi sağlarken kaynaklarını arasında oran kurmaya çalışırken çatışma halinde olan çıkarları olmuştur. 19.y.y. kadar mülkiyet kuramına göre ülke, egemenliğe sahip kişiye ait bir mal gibi görülmüştür. Ölümü halinde ise kendi mirasçılarına geçmiştir. Kral mülkün esas sahibi sayılmıştır. Ama bunun gibi hiçbir kuram bugün güncel olarak ülke üzerinde yeterli etkiye sahip olmamıştır. En önemli durum ise devletin egemenlik ve iktidar doğrultusunda sınırlarını nasıl belirleyeceği olmuştur. Çünkü hiçbir devlet egemenlik tasarrufunu başka bir ülke de uygulayamamıştır.[344]

[342] CHEVALLIER, Jacques, Hukuk Devleti, Çeviren: GÜRCAN, Ertuğrul Cenk, İmaj Yayınları, Ankara, Eylül 2010, s.49-55.
[343] HAKYEMEZ, Yusuf Şevki, Mutlak Monarşiden Günümüze Egemenlik Kavramı, Seçkin Yayınları, Ankara, Mayıs, 1. Baskı, 2004, s.51-64.
[344] AKKAYA, Rukiye, Küreselleşme Olgusu Karşısında Ulus Sorunu, Legal Yayınevi, İstanbul, 2004,s.30-37.

3.1.2. Tarihsel Olarak

Modern devlete can veren egemenlik anlayışının temelleri, Ortaçağ ve Yeniçağın başlangıcından itibaren uzun zamanlar sürmüş ve egemenliğin oluşumuna sebep olan birçok tarihsel olayı içine almıştır. Tarihin bu dönemlerinde Avrupa' da birbiri ile güç kavgalarının yer aldığı dönem olmuştur. Ortaçağ' da Roma-Germen imparatorluğu, Fransa krallığı ve feodalite aralarında gerçekleşen çekişmeler ve savaş hali bu dönemde yer almıştır. Roma- Germen İmparatoru bu dönemin anlayışına göre mutlak iktidar sahibi olması sebebiyle Avrupa'da yer alan tüm monarşilere karşı koymuş ve üstünlük iddiasında bulunmuştur. Uzun yıllar süren savaşlar sonucunda henüz egemenlik kuramamış Fransa kralları, imparatorluk ve Papalık karşıda bağımsızlığını ilan etmiş ve feodal güçlere üstünlüğünü kanıtlamıştır. Böylece egemenlik, 'tek olma', 'üstün olma' nitelikleri ile tarihi, siyasi ve ekonomik açıdan bu mücadeleler sonucunda doğmuştur.[345]

Kavramlar, kültürü etkilemiş ve onların şekillenmesinde önemli unsur olmuştur. Egemenlik, batı dünyasında özellikle Fransa' da kuramsal olarak konu olmuş ve tarihsel olarak batı kültüründe ortaya çıkmıştır. Siyasal iktidarın süreklilik arz etmesi ve yöneticiler tarafından kabul görmesi açısından halk tarafından iktidarın 'hak' ka dayandığını kabul görmesiyle olmuştur. Eski çağlardan günümüze kadar iktidarı elinde bulunduran güç, egemenlik kavramını tanrısal açıdan meşru kılmaya çalışmıştır. Ancak iktidar güç, modern çağla birlikte egemenliği Hümanizm[346], Sekülarizm[347] ve demokrasi[348] üzerinde yoğunlaşmasını sağlayıp tanrı merkezinden çıkarmış ve insana özgü hale gelmesini kolaylaştırmıştır.[349]

Tarihler boyunca toplumlar halinde yaşamış olan insanlar, Aristoteles' in deyimiyle 'insanlar toplumsal ve politik yaratık' olmuştur.[350] Toplumların oluşturduğu devlet, var olmadığı zamanlarda devletsiz toplumlar kendi kendilerini koydukları bazı kurallarla yönetmiş ve egemen olmuştur. Batı tanımıyla kralsız, kuralsız ve inançsız olan, devleti oluşturabilecek imkânları olmayan ilkel toplumlar tarihte yer almıştır. Herhangi bir otoriteye sahip olmayan bu ilkel toplumlar, kendi otoritelerini oluşturmuştur. Ancak herhangi bir uyuşmazlık durumunda da kendi içlerinde belirledikleri saygın kişi olarak

---

[345] SANDER, Oral, Siyasi tarih İlk Çağlardan 1918'e, İmge Kitabevi, Ankara 1999, 7. Baskı, s.68-72.
[346] Hümanizm: İnsancılık, beşeriyetçilik, insan odaklılık, insan-merkezcilik. www.sözlük.com. Erişim Tarihi: 03.04.2018, Erişim saati: 14.49.
[347] Sekülarizm: toplumda ahiretten ve diğer dini, ruhani meselelerden ziyade dünya hayatına odaklanması yönündeki hareket. www.sözlük.com. Erişim Tarihi: 03.04.2018, Erişim saati: 14.52.
[348] Demokrasi: siyasal denetimin doğrudan doğruya halkın ya da düzenli aralıklarla halkın özgürce seçtiği temsilcilerin elinde bulunduğu, toplumsal ve ekonomik durumu ne olursa olsun tüm yurttaşların eşit sayıldığı yönetim biçimidir. www.sözlük.com. Erişim Tarihi: 03.04.2018, Erişim Saati: 14.56.
[349] DEMİR, Ömer; ACAR, Mustafa, Sosyal Bilimler Sözlüğü, 2. Baskı, Ağaç Yayınları, İstanbul 1993, s.250-251.
[350] ARİSTOTELES, Politika, Çeviren: TUNCAY, Mete, 4. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, 1. Kitap, s.9.

nitelendirdikleri şef' in görüşü alınmıştır. Sonuç olarak, devletsiz toplumlarda egemenlik ve benzeri görüşler var olamamıştır.[351]

İlk Çağ da, tanrı- kral yönetimini benimsemiş olan Mısır en yayın örnek olarak Mısır Firavunu göstermiş ve tanrının yönetimi görüşünü benimsemiştir. Mısır kamu hukukunda kral ve tanrı aynı görülmüş, toplumların krala boyun eğmesi hem dini hem de siyasi açıdan zorunlu kılınmıştır. Kral geniş yetkilerle donatılmış ve bireylere kral karşısında herhangi bir yetki hakkı tanınmamıştır. Eski Mısırda benimsenmiş olan bu görüş teokratik egemenlik anlayışına örnek oluşturmuştur. Eski Sümer ve eski Yakın Doğu devletlerinde ise kral, kozmik düzen ile gerçek dünya arasında siyasal açıdan aracı olarak nitelendirilmiştir. Sonuç olarak bakıldığında Eski Mısır, Sümer ve Yakın Doğu merkezde tanrının temsilcileri olarak yer almış ve egemen kavramından uzak olduğu savunulmuştur.[352]

Yunan felsefesinde egemenlik anlayışı, yunan site devletlerinde insanlar vatandaşlık haklarına sahip olamamış, kamusal görevlerde yer almamış ve egemen mecliste görev almamıştır. Bireylerin yurttaş olabilmesi akrabalık bağlarına dayandırılmış ve ayrıcalık haline getirilmiştir. Bireyler, site dışında hiçbir hak ve yetkiye, özgür hakka sahip olmamış ve sitelerin baskısı altında yaşamıştır. Eski Yunan filozofları olan Aristoteles ve Platon da devlet egemenliğinin sınırlarını ele almamış, devlet içindeki tüm toplumların tek güç olan devletin emri altında olması gerektiğini savunmuştur. Ancak Aristoteles sonrasındaki Stoacılar ve Epiküryenler, tek güç teorisini savunmamış, dünya devleti fikrini savunmuştur.[353]

Roma da egemenlik anlayışı ise, sözcük anlamı olarak bilinmemekle birlikte, aynı anlamı ve Roma Cumhuriyet döneminden önce imparatorların sahip oldukları güçlü yetkileri ifade eden 'İmperium' kelimesi kullanılmıştır. Bu kelimenin anlamını gösteren üstün kudret düşüncesi ilk kez Romalılarda ortaya çıkmıştır. Roma İmparatorluğunun yıkılışı ile Papalık üstün güç haline gelmiş ve kanun koyucu haline Katolik kilisesi gelmiştir.[354]

Kilise, ona yüklenmiş olan tüm görevleri yerine getirmek için gelişerek, hukuk ve iktidar açısından tam kontrolü elinde tutan egemen ve en üstün güç olmuştur.[355] Ancak Rönesans ve Reform hareketleri Hristiyan birliğini ortadan kaldırmış ve egemenlik fikri tam anlamıyla oluşmaya başlamıştır. Rönesans ve Reform hareketleri, Ortaçağın sonlarında Papalığın egemen gücüne son vermiş ve bağımsız devletlerin yükselmesinde

[351] ÖZLEM, Doğan, Kavramlar ve Tarihleri1, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2002, s.45-50.
[352] BERKES, Niyazi, Felsefe ve Toplumbilim Yazıları, Adam Yayınları, İstanbul 1985, s.13- 18.
[353] ÇEÇEN, Anıl, İnsan Hakları, Selvi Yayınları, Ankara 1990, s.10-12.
[354] SANDER, Oral, Siyasi tarih İlk Çağlardan 1918'e, İmge Kitabevi, Ankara 1999, 7. Baskı, s.68-72.
[355] HARDT, Michael; NEGRI, Antonio, İmparatorluk, Çeviren: YILMAZ, Abdullah, 5. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2003, s. 114-116.

etkili olmuştur.[356]Sonuç olarak, tarihlerden günümüze kadar egemenlik kavramı siyasal sembol olarak kullanılmış ve iktidarın şekli ile tanrısallık arasında uzun dönemler boyunca bağ kurulmuştur. Egemenlik, daha çok tanrıya verilmiş üstün gücü ifade eden bir kimlik olmuştur.

3.1.3. Terim ve Kavram

Türkçe' ye "hâkimiyet" veya "egemenlik" olarak geçmiş olan "sovereignty" sözcüğü dilimize Arapçadan geçmiş İslam Hukukunda "el- Hakimiyye" ve "es-Siyade" kavramları kullanılmıştır. Dilimize esas batıdan geçmiş olan egemenlik Fransızcada "Souverainete" olarak nitelendirilmiş olsa da kökeni Latince' de "superanus" sıfatından ve "susum", "sursum" köklerinden türemiştir. Kökenleri farklılık ifade etmiş olsa da hepsi "benzerlerinden üstte bulunma" anlamında kullanılmıştır. Hâkimiyet, hüküm verme, kural koyma anlamlarını içermiştir. 'Sovrainetez' terimin XVII. yy. ortaya çıktığı ve 'en üst nokta', ' tepe', 'zirve' anlamlarını ifade etmiştir. Bu dönemlerde bu sözcük 'Tanrı en yüce babadır' şeklinde dini anlam açısından ifade edilmiş olsa da zamanla siyasi terim niteliği kazanmıştır.[357]

Bodin, "Devletin Altı Kitabı" eserinde, egemenlik gücünü Latinlerin Maiestatem, Yunanların Akran exousian (üstün iktidar), İtalyanların Segnoria kelimelerini göstererek eski zamanlarda egemenlik anlamını nitelendiren sözcüklerin kullanıldığını göstermiştir. Bodin Fransızca olan kitabını Latinceye çevirirken bazen " souverainete", "maiestas" ve summa potestas" deyimlerine yer vermiştir. Sonraki zamanlarda savaş ve barış hukukunda sıklıkla egemenlik anlamını nitelendirmek amaçlı bu deyimler kullanılmıştır.[358]

Thomas Hobbes ise, Leviathan eserinde "sovereignty" yani "egemenlik" terimini kullanmış ve terminoloji karmaşasını sonlandırmıştır. Egemenlik, kavramsal açıdan uzun zamanlar üzerinde tartışılmıştır. Kamu Hukuku yazarları 'egemenlik, hâkimiyet, kamu iktidarı' gibi terimler kullanmış Alman siyaset bilimciler ise bu terimleri kullanmak yerine 'devlet gücü, kamusal güç' gibi terimler kullanmayı tercih etmiştir.[359]

Leon Duguit, egemenliği terimsel olarak kamu gücünden ayıran kavramları kabul etmemiş, bütün terimler yerine daha kullanışlı bulduğu ve tek terim olarak hepsinin eş

[356] AKAL, Cemal Bali, Var olma Direnci ve Özerklik Bir Hak Kuramı İçin Spinoza'yla, Dost Yayınları, Ankara 2004, s.43-45.
[357] TÜRCAN, Talip, Devletin Egemenlik Unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2001, s. 76-78.
[358] MİNOGUE, Kenneth, Siyaset ve Despotizm, Çeviren: GÜRDOĞAN, Ünal, Liberte Yayınları, Ankara 2002, s.48-50.
[359] HOBBES, Thomas, Leviathan, Çeviren: LİM, Semih, YKY, 2. Baskı, İstanbul 1995, s.129-131.

anlamlısı olan ‘egemenlik’ sözcüğünü kullanmıştır.[360] Fransız kamu hukukçuları tarafından kabul görmüş olan ‘egemenlik’ terimi, Cumhuriyet dönemi Anayasalarımızda da kullanılan kavram olmuştur. 1921 ve 1924 Anayasalarımızda ‘hâkimiyet’ olarak yer almış, 1961 ve 1982 Anayasalarımızda ise ‘egemenlik’ terimi kullanılmış ve ‘Egemenlik kayıtsız ve şartsız milletindir’ sözüyle nitelendirilmiştir.[361]Sonuç olarak tüm bu tanımlara bakıldığında egemenlik devlet kişiliği ile ilişkili olmuş ve devletten bağımsız olmadığı görüşüne varılmıştır.

3.1.4. Kaynağına Göre Egemenlik Kuramları

3.1.4.1. Teokratik Kuramlar

Egemenliğin kaynağını oluşturan ve kime ait olduğunu açıklamak için “teokratik” ve “demokratik” teoriler ortaya çıkmıştır. Teokratik kuram, Yunanca Theokratia anlamında olan teokrasi, ilah anlamına gelen Theos ve kuvvet anlamında olan Kratos sözcüklerinin birleşiminden oluşmuştur. Papazların yönetimi olan teokrasi, ortaçağ ve ilkçağda benimsenmiş egemenlik anlayışıdır. Bu dönemde egemenliğin esas sahibinin Tanrı olduğuna inanılır, insanlar aracılığı ile Tanrıdan gelen iktidar gücün kullanıldığı savunulmuştur. Batı egemenliğin kaynağının tanrıdan geldiği fikrinde birleşmiş ancak egemenliğin kullanımı konusunda ortaçağa yayılmış anlaşmazlıklar görülmüştür. Teokratik egemenlik iki şekilde ele alınmıştır. İlk olarak doğaüstü ilahi hukuk kuramı diğeri ise providansiyel ilahi hukuk kuramı olarak değerlendirmiştir.[362]

Doğaüstü ilahi hukuk kuramında, egemenliğin esas kaynağı ve iktidarın tanrıdan geldiği savunulmuştur. Tanrı, egemenliği kullanan, toplumsal düzeni korumak amaçlı iktidarı yöneten siyasi gücü belirlemiştir. Bu kuram monarşiyi güçlendirmek adına Fransız hukukçular tarafından ortaya çıkarılmıştır. Böylece iktidar güç faydalı, zalim veya adaletli olup olmadığı değerlendirilmeden esas kaynağının tanrı olduğu görüşüdür. Bunun amacı dünyadaki iktidar gücü oluşturan insan unsuruyla çatışma içinde olmak istemeyen Hristiyanlık, bu teorisiyle dünyevi iktidarı güçlendirmiş ve çatışmak yerine kendi tarafına çekmiştir.[363]

Providansiyel ilahi hukuk kuramında da iktidarı oluşturan güç tanrı olarak kabul görmüştür. Ancak bu anlayışta tanrı iktidarı kullananları belirlemez onlar zaten toplumsal düzen içinde oluşan kanunlara uygun kişiler olarak belirlenmiştir. Thomas bu anlayışa

[360] DUGUİT, Leon, “Egemenli ve Özgürlük”, Devlet Kuramı, Çeviren: AKAL, Cemal Bali, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2000, s. 378-379.
[361] ARSEL, İlhan, Anayasa Hukuku Umumi Esasları, 1. Kitap, Güven Matbaası, Ankara 1955, s. 26-27.
[362] TEZİÇ, Erdoğan, Anayasa Hukuku, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 1998, s.86-89; GÖZLER, Kemal, Anayasa Hukukuna Giriş, 2. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa 2002, s.51-52.
[363] AKBAY, Muvaffak, Umumi Amme Hukuku Dersleri, AÜHF Yayınları, Ankara 1948, s.136-138.

farklı bir yorum katmıştır. Egemenlik sayesinde iktidarın kullanılmasındaki amacı ve araçları olarak ayırmış, yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkiye vurgu yapmıştır.

Thomas' a göre egemenlik sahibi iktidarın gücü zaten tanrıdan gelmiştir. Yani tanrı kendisinden gelen düzen ve otoritenin insan eliyle uygulanmasını ve iktidarın yasayı yapma yetkisine sahip olmasını sağlamıştır. Bu görüşte, yasama yetkisi topluma veya temsilcilerine verilmiş, iktidarı elinde bulunduranlar bu yetki toplum adına kullanmıştır. İki görüşte de iktidar gücünü tanrıdan almış, doğaüstü ilahi hukuk teorisinde, yetki tam anlamıyla hükümdarda iken, providansiyel ilahi hukuk teorisinde, tanrıdan gelen güç insanlar tarafından seçilen iktidar tarafından kullanılmıştır.[364]

3.1.4.2. Demokratik Kuramlar

Tanrıdan gelen egemenlik anlayışı, iktidarın insan gücüne dayandıran teoriler gelişmeye ve kabul görmeye başlayınca tanrı iktidarı zayıflamış ve egemenlik anlayışları da laik hal almaya başlamıştır. Egemenlik, devletin varlığını koruması için olmazsa olmaz, ulusa ait, kaynağı değişmez, süreklilik arz etmiş ve kurucu niteliğe sahip olmuştur. İktidar ise, egemenlik adına kullanılmış ve iktidarı yönetenlerin değişebildiği, onu kullananlar ayrıldığında dayanak olarak devlete ihtiyaç duyan ve anayasa tarafından verilen yetkilerden oluşmuştur. Demokratik kuramın oluşturan kuramları tek tek değerlendirelim.[365]

3.1.4.2.1. Milli Egemenlik Kuramı

Milli egemenlik kuramı, 1789 Fransız Devriminden sonra kurucu meclis için yapılan seçimleri sınırlamak amacıyla burjuvazi tarafından ortaya çıkmıştır. Fransa'nın ortaya çıkardığı ve savunduğu bir görüş olmakla beraber, Anglo- Sakson demokrasilerinin ve İngiltere'nin uzak olduğu bir görüş olmuştur. Emmanuel Sieyes, insanlar arasında ayrımcılık olarak nitelendirdiği bu görüşü insan haklarına aykırı bulmuş, tüm insanların ortak yasa ve yasa koyucunun belirlediği temsilci tarafından yönetilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu düşünüre göre, eşit bireylerden oluşan milletin birlikte sahip oldukları gücün toplamı iktidarı oluşturmuştur.[366]

Milli egemenlik görüşünde 1789 Fransız İhtilalinden sonra egemenliğe sahip millet üstün güç olmuştur. Bu görüşte, milletin seçtiği egemen iktidarı temsil eden temsilcilerin

[364] AKIN, İlhan, Kamu Hukuku, İÜHF Yayınları, İstanbul 1974, s.57-58; GÖZE, Ayferi, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, 9. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2000, s.88-89; AKAD, Mehmet, DİNÇKOL, Bihterin, Genel Kamu Hukuku, Genişletilmiş 3. Baskı, Der Yayınları, İstanbul 2004, s.40-41.

[365] ERDOĞAN, Mustafa, Demokrasi, Laiklik, Resmi İdeoloji, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara 1995, s.91-93.

[366] KOÇAK, Mustafa, Batı' da ve Türkiye'de Egemenlik Anlayışının Değişimi, Devlet ve Egemenlik, Seçkin Yayınları, Ankara 2006, Ocak, 1. Baskı, s.111-114.

oluşturduğu meclis, millet adına egemenliği kullanmış ve bağımsız olmuştur. Temsili demokrasilerde milletin egemen olan temsilcilerini belirlerken genel iradeyi belirlemeye en yetkili kişiler seçme hakkına sahip olmuş bu hak herkese tanınmamıştır. Kısaca burjuvazi bu görüşü halkın iktidardan uzak kalmasını kolaylaştırmak amaçlı kullanmıştır. Örnek vermek gerekirse, 1791 Fransız Anayasası milletin eski temsilcilerinin belirlemiş olduğu yasayla yeni temsili rejim belirlenmiş ve halkoyuna sunulması kabul edilmemiştir.[367]

1789 Fransız İhtilali sonrasında devletin sahip olduğu güç bakımından değişiklik arz etmemiştir. Ancak egemenlik kavramını krala ait güç olarak kullanılmasından çıkarıp, egemenliğin millete ait olduğunu ve onun belirlemiş olduğu temsilcilerle yasa oluşturulup, kral tarafından uygulanması uygun bulunmuştur. Biçimsel olarak da değişmiş olan egemenlik, milli egemenlik haline gelmiştir.[368]

3.1.4.2.2. Halk Egemenliği Kuramı

Fransız İhtilali ile ortaya çıkmış olan halk egemenliği kuramı, Rousseau' nun görüşlerine dayanmış ve toplumun oluşturmuş olduğu bazı farklılıkları kapatmak için oluşturulmuş hayali bir oluşumu kapsamıştır. Yani iktidarın egemen gücünü oluşturan temsilcileri, devlete bağlı ve yurttaşla ilişkisi bakımından bireylerin kendisini temsil eden kısmını oluşturmuştur. Halk egemenliği görüşü, çoğunluğun haklarını korumuş ve onlara istediklerini yapma imkânı vermiş ve eleştirilere maruz kalmıştır. Örnek vermek gerekirse, ünlü düşünür Duguit önemli eleştiride bulunmuştur. Şöyle ki, halkın egemenlik anlayışına sahip olduğunu halka söylemenin sadece bir inanış olduğunu ve bu görüşte ilahi egemenlik anlayışı ile halk egemenlik anlayışlarını birbirinden farksız bulmuş, 'kralın tanrısal hakkı' ile 'milletin tanrısal hakkı' nın görüş olarak yer değiştirdiğini savunmuştur.[369]

Rousseau' nun egemenlik anlayışı Bodin' ın görüşüyle aynı olduğu gözlemlenmiştir. Bodin, egemenliği XVI. Yüzyılda kavramsal olarak tanımlamasında, gerçek anlamada egemenliğin başkalarının yönetiminde yer almaması gerektiğini, ancak monarşilerde olabileceğini, birden fazla kişiye bırakılan yönetimde egemenlikten söz edilmeyeceğini savunmuştur. [370]Rousseau da sosyal sözleşme kitabında tam da buna değinmiştir.

Rousseau bu kitabında, egemenliği genelin istemesi gerektiğini, milletvekillerinin kesin karar vermemesini, geçici işleri yapmakla görevli olduğunu ve ancak halkın izin

[367] SARICA, Murat, Fransa ve İngiltere' de Emredici Vekâletten Yeni Temsili Anlayışa Geçiş, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 1969, s.187-189.
[368] KAPNİ, Münci, Politika Bilimine Giriş, 6. Baskı, Bilgi Yayınları, Ankara 1992, s.71-72.
[369] DUGUIT, Leon, Kamu Hukuku Dersleri, Çeviren: DERBİL, Sühep, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1954, s.64-66.
[370] ROUSSEAU, Jean Jacques, Toplum Sözleşmesi, Çeviren: GÜNYOL, Vedat, Çan Yayınları, İstanbul 1974, s.78-79.

verdiği ölçüde yasa yapabilecekleri görüşüne yer vermiştir. Ancak dönemlerin ilerlemesi ile tüm bu eleştirilere rağmen egemenlik anlayışı ile temsil kurumu birlikte yer almıştır.[371]

Günümüzde ise, halk egemenliği ve mili egemenlik kuramsal açıdan bütünlüklerini koruyamadığı gözlenmiştir. Milli egemenliği esas almış olan anayasalarda, saf temsili rejimler için düşünülmüş, seçimin halk egemenliğine uygun hak olarak yapılması iki anlayışın farklılıklarını önemli ölçüde azalmasına sebep olmuştur. Her iki anlayışın egemenlik görüşü arasındaki bütünlüğün bozulmasında siyasi partilerinde önemli katkısı olmuştur.

Milletvekillerinin partilerine bağımlı olması, soyut açıdan tüm milleti temsil etmelerinden uzaklaştırmış ve halk egemenliği ile milli egemenlik anlayışları arasındaki farkı önemli ölçüde azaltmıştır.[372] Türk anayasasında da seçimlerin yenilenmesi açısından gerektiği zaman halkın bilgisine başvurulması kabul görmüş, saf milli egemenlik anlayışını halk egemenliğine yaklaştırmıştır. Çağdaş anayasalarda da aynı şekilde yürütme organın yasama organını fesih etme yetkisine sahip olması aynı sonucu doğurmuştur.[373]

Tablo: Milli egemenlik ve Halk egemenliği Teorileri Sonuçları Arasındaki farklar[374]

	Milli Egemenlik Teorisi	**Halk Egemenliği Teorisi**
1. Seçmenlik	Görev	Hak
2. Seçimlere Katılma	Zorunlu	İsteğe Bağlı
3. Oy Hakkı	Sınırlı Oy(Bağdaşabilir)	Genel Oy
4. Demokrasi Tipi	Temsili Demokrasi	Doğrudan ve yarı Doğrudan
a) Referandum vs.	Bağdaşmaz	Bağdaşır
b)Temsilcilerin Azli	Bağdaşmaz	Bağdaşır
5. Vekâlet	Temsili Vekâlet	Emredici Vekâlet
6. Kuvvetler Ayrılığı	Bağdaşır	Bağdaşmaz
7. Parlamento	İki-Meclislilik (Bağdaşır)	Tek-Meclislilik
8. Anayasa Yargısı	Bağdaşır	Bağdaşmaz

3.1.4.2.3. Parlamento Egemenliği

[371] ROUSSEAU, Jean Jacques, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı, Çeviren: İLERİ, Rasih Nuri, Say Yayınları, Bütün Yapıtları-6, İstanbul, s.47.
[372] TEZİÇ, Erdoğan, Anayasa Hukuku, 5. Baskı, Beta yayınları, İstanbul 1998, s.99-100.
[373] KOÇAK, Mustafa, Siyasal Partiler ve Türkiye' de Parti yasakları, Turhan Kitabevi, Ankara 2002, s.45-47.
[374] GÖZLER, Kemal, Devletin Genel Teorisi, Bir Genel Kamu Hukuku Ders Kitabı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Güncelleştirilmiş ve Düzeltilmiş 8. Baskı, Bursa 2017, Temmuz, s.94.

İngiltere' de John Locke' un etkisiyle savulunmuş olan parlamento egemenliği kuramı, Locke' un "Hükümet Üzerine İki Deneme" adlı eserinde bahsettiği gibi toplumları koruyan tüm iktidarların bağlı olduğu esas gücün yasama iktidarı olduğu görüşüdür. Bu kuram da savunulan İngiltere de egemen olan İngiliz parlamentosu olduğu, millet olmadığı görüşüdür. İngiliz Parlamentosu tam anlamıyla egemen olmadan önce, yargıçların kral ve parlamento karşısındaki konumu çekişmelere konu olmuştur. Kralı destekleyenler, yargıçları kralın buyruğunda olması gerektiği görüşünü desteklemiştir. Baş yargıç buna karşı çıkmış, örf ve adet hukukunun yorumlanması parlamento ve kralı sınırladığı gerekçesiyle bu ilkelerin kendi yetkisinde olması gerektiği ve kral ve parlamento yetkilerinin yargı denetiminde olması gerektiğini savunmuştur.[375]

İngiliz parlamentosunun gelişmesiyle kralın yetkileri sınırlandırılmış, burjuva devriminin kurucu organı olan İngiliz parlamentosu 1688 İhtilali sonucunda egemenliğini ilan etmiş ve meşruti monarşi rejimi oluşmuştur. Kral, Lordlar kamarası ve Avam kamarası arasında yeni sözleşme yapılmasına neden olan bu ihtilal sayesinde, yeni İngiliz Anayasası oluşmuş ve politik açıdan önemli değişime neden olmuştur. 18.yüzyıla kadar kraliçe, tasarıları ret etme yetkisini kullanmış 18.yüzyılın başlarından itibaren son bulan bu yetki ile yasama iktidarı parlamentoya geçmiştir.[376]

İngiltere' de parlamentodan üstün konumda sayılmamış, hiçbir organ parlamento yerine yasa koyma, yasa yapma ve parlamentonun sahip olduğu yasama gücünü ortadan kaldırmak gibi haklara sahip olmamıştır. Bu sebeple İngiliz yargıçlar parlamento tarafından koyulan yasaları uygulamakla yükümlü kılınmıştır. Rousseau tarafından eleştiri alan bu egemenlik doktrini, bu filozof tarafından halkın sadece parlamento üyelerini seçerken özgür olduğu toplumların kendi kendini yönetme hakkı olmadığı görüşü tasvir edilmiştir.[377]

Fransız doktrininde halk egemenliği ve milli egemenlik, İngiliz doktrinin de ise parlamento egemenliği, farklı yollardan gitmiş olmasına rağmen, bu iki gelişim de feodal yapıdan burjuva toplum yapışan geçmiş ve aynı amaca ulaşmıştır. Böylece siyasal iktidarlar bu egemenlik anlayışları sayesinde değişiklik göstererek meşrulaşmıştır.[378]

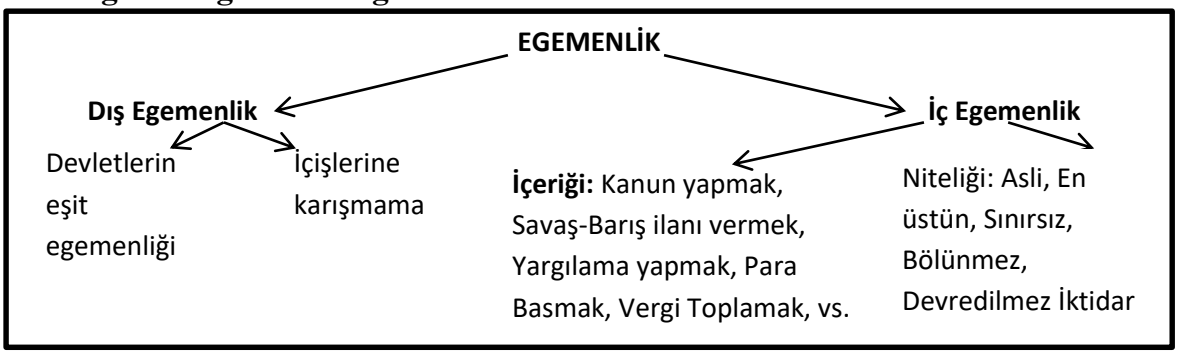
3.2. Devletin Bir Unsuru Olarak Egemenliğin Farklı Görünümleri

[375] KOÇAK, Mustafa, " İngiltere' de Parlamento ve Parlamentonun Egemenliği Doktrininin Tarihsel Kökleri", Kocaeli üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı.5, Temmuz 2005, s.241-257.
[376] DUVERGER, Maurice, Batı'nın İki yüzü, Çeviren: EROĞLU, Cem; SAĞLAM, Fazıl, Doğan Yayınları, Ankara 1977, s.23-24.
[377] GÜNDÜZ, Aslan, "İktidar ve Milletlerarası Sınırları", İstanbul Barosu Dergisi, Cilt:64, Sayı: 2-3, 1990, s.15-17.
[378] KOÇAK, Mustafa, Batı' da ve Türkiye' de Egemenlik Anlayışının Değişimi, Devlet ve Egemenlik, Seçkin Yayınları, 1. Baskı, Ocak 2006, s.27-44.

Egemenlik kavramının sürekliliği için, modern devlette de monarşi döneminde de egemenlik kişilerden ve kurumlardan soyutlanmıştır. Monarşi döneminde egemenlik krallıkta olduğu vurgulanmış, modern devlette ise kurum ve kişilerden soyutlanması kapsamının belirlenmesini zorunlu kılmıştır. Egemenlik ülkenin iç ve dış ilişkilerini etkileyen niteliğe sahip olmuştur. Tek olan egemenlik anlayışının iki boyutunu oluşturan içte üstünlük ve dışta bağımsızlık ifade eden egemenlik anlayışında, tek birinin bağımsızlığı söz konusu olmadığı için birbirlerini tamamlamıştır.

Devletlerin iç egemenliklerine tam olarak sahip olabilmeleri dış egemenlik boyutuyla bağlantılı olmuştur. İç ve dış egemenlik otoritenin bulunduğu yer dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple egemenlik anlayışı iç egemenlik ve uluslararası hukuk açısından önem arz eden dış egemenlik olarak iki ayrı boyutta değerlendirilmiştir.[379]

Tablo: Egemenliğin Farklı görünümleri[380]

3.2.1. İç Egemenlik

Egemenlik kavramın ortaya çıkışı büyük ölçüde iç egemenlik ile ilgili olmuştur. Devlet içinde egemenlik anlayışı, anayasa hukuku çerçevesinde ele alınan, vatandaşların ve ülke sınırları içinde sahip olduğu en üstün güce sahip devlet olarak nitelendirilmiştir. Egemenlik fikri, siyasal toplum içinde yer alan mutlak ve son bir siyasal otoritenin var olabileceği görüşüyle aynı olmuştur. İç egemenlik açısından yönetimler kendi siyasal açıdan oluşturmuş oldukları örgütlenmelerde hiçbir dış müdahaleye maruz kalmamıştır.

Devletin oluşturmuş olduğu egemenlikte otorite mekanizması, istediği gibi tek elde merkezileştirilebilmiş ya da kurumlar yetkileri istedikleri gibi paylaşmada serbest

[379] UYGUN, Oktay, Federal Devlet, 1. Baskı, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s.124-126.
[380] GÖZLER, Kemal, Devletin Genel Teorisi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, Temmuz 2017, 8. Baskı, s.79.

olmuştur. Anaysa bakımından egemenlik, hukuki açıdan devletin yüksek iradesine sahip olmuş ve devlet bu sayede ister federal, isterse Üniter yönetim biçimini seçebilmiştir.[381]

İç egemenlik, devletin kendi sınırlarında sosyal ve siyasi olarak üstün olmuş, ülke sınırları ve bireyler açısından kontrol hakkına sahip olması üstünlüğünün göstergesi olmuştur. Egemenlik sahibi devletler, yönetim biçimlerinden parlamenter, başkanlık, yarı başkanlık, monarşi, cumhuriyet veya otoriter rejimlerinden birini seçebilmiştir. Dönemin düşünürü Bodin egemenliği iki şekilde değerlendirmiştir. İlk olarak Egemenlik, devleti oluşturan iktidarın gücü açısından değerlendirilmemiş, devleti ifade eden nitelikleri açısından ele alınmıştır. Egemenliğin bu nitelikleri, bölünmez, devredilmez, üstün güç, sınırsız ve mutlak olmasını ifade etmiştir.[382]

Bodin' in egemenliği ikinci ifade şekli ise, egemenliği kapsayan yetkilerin, devleti oluşturan iktidar gücün kendisi olarak tanımlamıştır. Şöyle ki, egemenliği somut açıdan ele alan ikinci ifade şeklinde, egemenliğin yasa yapma gibi yetkilerinin yanında, para basma, savaş, barış ilanı verme, uyruklar hakkındaki kararlar, mahkûmiyet emirleri, vergi konması ve memur ataması gibi kararları da verebilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Tüm bunlar egemenliği oluşturan başlıca nitelikler olmuştur. Bu nitelikleri başlıklar halinde değerlendirmek gerekirse;[383]

3.2.1.1. Egemenlik Bölünmez Bir İktidardır

Egemenliğin bölünmezliği, günümüzde demokratik egemenliğin bir kişiye veya sınıfa ait olmaması, topluma ait olması olarak tanımlanmıştır. Devletin egemen iktidarı başka bir iktidardan çıkmamış ve başka bir iktidar tarafından da kurulmamıştır. Bu sebeple egemen iktidar en üstün güç konumunda olmuştur. Devlet otoritesine bağlı egemenliği temsil eden birçok kurum var olmuştur. Egemenliğin sahibi adına seçilmiş olan temsilciler otorite ve emirler vererek düzenin ve sürekliliğin oluşmasını sağlamıştır. Bu kurumlar devletin genel otoritesinde ikinci derece olmuştur. Egemenliğin bölünmezliği, egemenliğin tek olması kökenin bir olmasına dayanmasından gelmiştir. Egemenlik, toplumun tamamına ait olduğu için kaynağı ya da sahibinin bölünmesi mümkün olmamıştır.[384]

Egemenliğin bölünmezliği, egemenliğe sahip olan iktidarın siyasal toplumlarda, yapısı ve niteliklerinden dolayı sahip olduğu tek ve üstün gücü, egemenliğinin hâkim olduğu topraklarda başka bir güç ile paylaşmak istememesi sonucu oluşmuştur. Bunun

[381] ŞENEL, Alaeddin, Erken Devlet, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1993, s. 533-548.
[382] KAPANİ, Münci, Politika Bilimine Giriş, 6. Basım, Bilgi Yayınları, Ankara 1992, s.57-58; BAŞGİL, Ali Fuat, Esas Teşkilat Hukuku Türkiye Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri, C.I, Fasikül II, Baha Matbaası, İstanbul 1960, s.178.
[383] GÖZLER, Kemal, Anayasa Hukukuna Giriş, 2. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2002, s.48-49.
[384] AKAL, Cemal Bali, İktidarın Üç Yüzü, Dost Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1998, s 27-32.

sonucunda da egemenliğin sahip olduğu üstün güç, ülke sınırlarında kendisinden başka bir otoriter gücü kabul etmemiştir.[385]

Egemen devlet gücü, kişiler veya kurumlar eliyle egemenliğin sahibi adına kullanılmıştır. Bu egemenliğin bölünmez niteliğine aykırılık oluşturmamıştır. Çünkü egemenliğin sahibi olan toplumlar doğrudan demokrasi yoluyla egemenliğin getirdiği yetkileri doğrudan kullanamadıkları için temsili demokrasiyi benimsemiştir. Örnek vermek gerekirse, Türkiye' de 1982 anayasasında "egemenlik kayıtsız şartsız millete ait olduğu belirtilmiş ve aynı maddede, "Türk Milletinin egemenliğini Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organlar eliyle kullanılacağı" belirtilmiştir. Anayasanın 7.maddesinde yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisi, 8.maddesinde yürütme yetkisi ve görevi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından ve 9.maddesinde yargı yetkisini Türk Milleti adına Bağımsız mahkemeler tarafından kullanılacağı belirtilmiştir.[386]

Tarihsel süreçte egemenlik değişime uğramıştır. Klasik anlamda egemenlik bir kişide monarşi olarak, birden çok kişide oligarşi olarak veya toplumda demokrasi şeklinde olabilmiştir. Günümüzde birçok değişikliğe uğramasıyla halen klasik anlamda egemenliğin izleri egemenliğin bölünmezliği ile var olmuştur.

Türkiye' de egemenliğin bölünmez niteliği devamlılığını sağlamıştır. Egemenliğin bölünmezliği ilkesi ilk kez 1961 Anayasasında yer almış 1982 anayasasında "devletin ülkesi ve milleti ile bölünmezliği" şeklinde yer alması, Üniter devlet anlayışının temeli olmuş ve siyasal hayatta etkili olmuştur. Bu ilkenin siyasal hayatta etkileri tek devlet, tek millet ve tek ülke şeklinde anayasada yer alması, birden çok siyasi partinin Anayasa mahkemesi tarafından kapatılmasında etkisini göstermiştir.[387]

3.2.1.2.Egemenlik Mutlaktır

Egemenliğin mutlak olması, egemen gücün istediğini ifade ederken, kurallarını belirlerken ve gerçekleştirirken hiçbir şekilde kısıtlanmaması, istediğini kanunla çıkarabilmesi olarak ifade edilmiştir. Mutlak egemenlik, merkezi krallıkların oluşmasında ve ulus birliğinin sağlanmasında etkin rol oynamıştır. Örnek vermek gerekirse, Rousseau mutlak egemenliği demokratik hal olarak yaşıtmış olmasına rağmen daha önceleri Fransa'da krallığı korumak amaçlı ortaya çıkmıştır. 20.yy. kadar etkinliğini

[385] ZABUNOĞLU, Yahya Kazım, kamu Hukukuna Giriş: Devlet: tanım, Kaynaklar ve Unsurlar, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1963, s.119-122.
[386] HAKYEMEZ, Yusuf Şevki, Mutlak Monarşiden Günümüze Egemenlik Kavramı Doğuşu, Gelişimi, Kavramsal Çerçevesi ve Dönüşümü, Seçkin Yayınları, 1. Baskı, Mayıs 2004, Ankara, s.82.
[387] HAKYEMEZ, Yusuf Şevki, Militan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası, Seçkin Yayınları, Ankara 2000, s.200-236.

artıran mutlak egemenlik anlayışı, Alman ekolünde dış hukuk açısından aynı etkiyi gösterememiş olsa da, iç hukuk ve uluslararası hukuk açısından gelişmiştir.

Günümüzde devletlerin uluslararası hukuk açısından ilişkileri ele alındığında mutlak egemenlik etkisini yitirmiştir. İç hukuk açısından da günümüzde egemenlik anlayışın mutlak oluşu, temel ilke ve kurallara bağımlı kalınması sonucu tam anlamıyla sınırsız olmamasını sağlamıştır. Mutlak egemenlik anlayışının değişimine, insan hakları ve hukuk alanındaki gelişmeler etkili olmuş sınırlı bir egemenlik anlayışına dönüşmesini sağlamıştır. [388]

3.2.1.3 Egemenlik Devredilemez

Devletin kişiliğinin en önemli unsuru olan egemenliğin devredilemez olması, devletin ortadan kalkmaması açısından olmazsa olmaz unsur olmuştur. Egemenliğin devredilmez oluşu, esas egemen gücün devredilmemesini ifade etmiştir. Egemenliğin halk adına egemen gücün temsilcileri tarafından kullanılması zorunlu olmuş ve esas egemen güce karşı sorumlu tutulmuştur. Yani, egemenliğin devredilmemesi demek, egemenlikten kaynaklanan yetkilerin devredilmemesi olarak ifade edilmemiştir. Aksine egemenliğin temsilciler aracılığıyla kullanılmasına olanak sağlanmıştır.

Egemenlikte herhangi bir süre söz konusu değilken, egemenliği temsil edenler, belli bir zaman görevlerini yapmaları gerekmiştir. Ancak sürelerinin dolmasıyla seçimle oluşan yeni temsilcilere, temsil yetkilerinin devredilmesi söz konusu olmuştur. Egemenlik, devletlerin tüzel kişilikleri bakımında önemli unsur olması sebebiyle, ortadan kalkması veya devredilmesi gibi bir durumun devletin ortadan kalkması niteliği taşıdığından, iç hukuk ve uluslararası hukuk bakımdan söz konusu olmamıştır.[389]

3.2.1.4. Egemenlik En Üstün Güçtür

Egemenlik, devletlerin oluşmasında ve sürekliliklerini sağlamaları açısında devlet içindeki tek ve üstün güç olmuştur. Böylece devletler, egemen ülkede yaşayan bireylerine ve toplumlarına karşı otoriter güç sağlamıştır. Egemen devletlerin üstün gücü kural koyma, düzen sağlama ve yaptırım uygulama gibi yetkileri kullanırken ve belirlerken tek üstün güç konumunda olmuştur. Tüm bu yetkilerini kullanan egemen iktidar güç, kendisinden başka veya kendisine denk başka bir otoriteyi kabul etmemiş olması onun egemen olduğunun göstergesi olmuştur.

Egemen güç yetkilerini kendi tekelinde uygularken, başka bir iradenin emrinde olmaması, onun kimseye ve hiçbir şeye karşı yükümlülüğünün bulunmadığını ve hakları olan bir güce sahip olduğunu göstermiştir. Ancak klasik egemenlik anlayışının

[388] UYGUN, Oktay, Federal Devlet, Çınar Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1996, s.132-134.
[389] ÇELİK, Edip, Milletlerarası Hukuk, 4. Baskı, İÜHF Yayınları, İstanbul 1980, s.323-324.

günümüzde etkili olan yansımaları sayesinde, insan hakları ve hukuk devleti açısından anayasaya uygunluğuna dikkat edilmesi gerektiği söz konusu olmuştur.[390]

3.2.1.5. Egemenlik Meşru Güçtür

Egemen güç kendisinin en üstün güç olması ve kendisinden başka üstün bir gücün bulunmaması ile toplum içinde bazı yaptırımlar kullanma hakkına sahip olmuştur. Bu egemen devletlerin sahip olduğu özellik sayılmıştır. Yani egemen gücün kullanmış olduğu şiddet ve güç kullanımı, sahip olduğu egemen özelliğin gereği olarak meşru kılmıştır. Böylelikle egemen gücün kullandığı, şiddet ve zor kullanmaya karşı kimse yetkisinin nereden geldiğini sorgulayamamıştır. Ancak egemen güç tarafından kullanılan şiddet ve zor kullanmanın, ölçülülük kıstasına uyup uyulmadığını sorgulayabilme hakkına sahip olmuştur.

Egemenliğin meşruluk anlayışı, devletlerin sahip olduğu egemen gücü kullanırken demokratik açıdan toplumlarda düzenlilik sağlamak amaçlı ve hükmedebilmek için güç kullanması, yönetimin meşruluk anlayışını göstermiştir. Devlet, tüm bu yetkilerini kullanırken egemen olduğu sınırlar içinde hareket etmek zorunda olmuştur. Devletler böylece meşruluk hakkına sahip olabilmiş ve bu sayede devlet teröristlerden ayırt edilebilmiştir.[391]

3.2.2. Dış Egemenlik

Dış egemenlik, hiçbir dış otoriteye bağımlı olmadan egemen devletlerin varlıklarını sürdürmesi şeklinde tanımlanabilmiştir. Böylece egemen devletler, diğer devletlerin otoritelerinden uzak ve bağımsız olarak kendi kurallarını belirlemiştir. Bağımsızlık olarak tasvir edebileceğimiz dış egemenlik, uluslararası alanda tüzel kişi olan devletlerin hiçbir otoriteye bağlı kalmadan varlıklarını sürdürebilmesi şeklinde sağlanmıştır. Dış egemenliğe sahip devletler, kendi dış ilişkilerini ve otoritelerini elinde bulundurmuş ve hiçbir devletin müdahalesine gerek olmadan kendi kendilerini yönetebilmiştir.[392]

Tarihsel süreçte egemenlik anlayışı, uluslararası hukuk açısından en önemli dönüm noktasını, otuz yıl savaşlarının sonunda imzalanmış olan 1648 Westphalia Barışı ile egemenlik ilkesi ilk olarak ortaya çıkmıştır. İmzalanmış olan bu antlaşma ile farklı

[390] PAZARCI, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, 2. Kitap, 6. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara 1999, s.15-24.
[391] DUGUIT, Leon, "Egemenlik ve Özgürlük", Devlet Kuramı, Çeviren: AKAL, Cemal Bali, Dost Kitabevi, Ankara 2000, s. 383-386.
[392] UYGUN, Oktay, Federal Devlet, Çınar Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1996, s.124-125.

büyüklükte, nüfusta ve kendi topraklarında egemenlik sağlamış olan dış otoriteden bağımsız olarak birçok devletin ortaya çıkmasının yanı sıra din savaşları bitmiştir.

1648 Westphalia antlaşması ile devletler uluslararası açıdan birbirlerinin egemenliğini kabul etmiştir. Böylece devletlerin oluşması ve sınırlarının belirlenmesini sağlayan ilk resmi antlaşma niteliği taşımıştır. Devletlerin egemenliklerinde sürekliliği sağlamak için din savaşlarına neden olan grupları ortak fikirde anlaşarak desteklememiştir. Böylece devletler, birbirlerinin egemenliğini kabul etmiş ve birbirlerine karşı müdahalede bulunmak yerine uzlaşmış ve kendi toplumları üzerinde egemenliklerini sağlamlaştırmıştır.[393]

1648 Westphalia anlaşması ile devletlerin egemenliklerinin sağlanmasında ve devamlılığında uluslararası hukuk düzeni oluşmuştur. Bu antlaşma sayesinde ortaçağda yer alan hiyerarşik yönetim, yerini egemen anlayışa bağlı oluşan uluslararası bir yönetim anlayışına bırakmıştır. Westphalia barışı sayesinde oluşan egemen devlet sistemi, devletlerin sahip olduğu Ülkesellik ile sınırları belli toprak üzerinde hâkim olan otoriter güç, hiçbir devletin başka bir devletin egemenliğine müdahale edememesi ile özerk, uluslararası açıdan ülkelerin birbirlerinin egemenliğini tanıması ortak tanıma ve her devletin kendi sınırlarında kontrolü sağlamada serbest olmasını sağlamıştır.[394]

Ünlü filozof Hobbes, uluslararası hukuk açısından dış egemenlik anlayışını, "insan insanın kurdudur" şeklinde yorumlamış ve egemenlik anlayışının sınırlandırılamayan mutlak güç olduğunu savunmuştur. Bu görüş uluslararası egemenlik anlayışı açısından, üstün güç olanın tüm haklara sahip olması, kargaşa ortamının oluşmasına yani mutlak egemenlik anlayışına olanak sağlamıştır.[395] Bu sebeple devletlerin dış egemenlik anlayışında eşitlik esas alınmış, egemenlik açısından kargaşaya neden olmamak açısından mutlak egemenlikten söz edilmemiştir. Bu sebeple dış egemenlik mutlak bir anlayışa sahip olmamıştır.

Dış egemenlik anlayışında devletler, kendi egemenlik sınırlarında tüm düzenleyici ve yaptırım gerektiren haklara sahip olmuştur. Devletlerin dış egemenlik anlayışı ile devletler, başka devletlerin sınırlarına hukuki açıdan müdahale yetkisine sahip olamamıştır. Sonuç olarak günümüzde egemen devletlerin bir arada yaşamaları gereği egemen devletlerin aralarındaki ortak ilişkileri düzenleyen bir sistem oluşmuştur. Yani devletlerin eşitliği söz konusu olduğunda devlet üstü bir gücün varlığı kabul edilmiş ve bunun sonucunda da Birleşmiş Milletler topluluğu ortaya çıkmıştır.[396]

---

[393] PAZARCI, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, Turhan Kitapevi, 6. Baskı, Ankara 1999, s.19-23.
[394] HAKYEMEZ, Yusuf Şevki, Mutlak Monarşiden Günümüze Egemenlik Kavramı, Ankara 2004, Seçkin Yayınları, s.87-93.
[395] HOBBES, Thomas, Leviathan, Çeviren: LİM, Semih, İstanbul, Yapı Kredi yayınları, 1993, s. 49-55.
[396] ÇELİK, Edip, Milletlerarası Hukuk, 1. Cilt, İÜHF Yayınları, İstanbul 1980, 321-325.

3.2.2.1. Devletlerin Egemen Eşitliği

Devletlerin egemen eşitliği, tüm devletlerin uluslararası hukuk açısından uluslararası antlaşmalar ve sorumluklara karşı hukuki olarak aynı hak ve yükümlülüklere sahip olması dolayısıyla eşit sayılmasını göstermiştir. Devletlerin karşılıklı olarak kendi sınırları içinde bağımsız olmaları ve uluslararası egemen devletlerin, birbirlerinin egemenliklerini kabul edip müdahalede bulunamaması devletlerin egemen eşitliğinin sonucu oluşmuştur. Bu sebeple dış egemenlik kavramsal olarak devletlerin birbirlerine mutlak otoritesini kabul etmemiştir.[397]

Birleşmiş Milletler, uluslararası hukuk açısından egemen devletleri, nüfusuna, gelişmişlik düzeyine veya zenginliğine göre ayrımlardan uzak tutmuştur. Birleşmiş Milletler, üye devletlerin egemen eşitliği ilkesine dayandığını, karşılıklı barış ve güvenliğin sağlanması gerektiği belirtilerek uluslararası boyutta egemen eşitliği sağlanmıştır. Devletler hukuku açısından tüm egemen devletler, hukuka bağlı kalmış ve hiçbir devlet başka bir devletin otoriter gücü altında olmamıştır. Ancak bu eşitliği Güvenlik Konseyindeki daimi üyelerin sahip olduğu otoriter güç olumsuz olarak etkilemiştir.[398]

Devletlerin egemen eşitliği ile devletlerarasında birbirlerine karşı otorite olmayacağı için hiçbir devlet başka bir devletin yargılanmasına da maruz kalmamıştır. Örnek vermek gerekirse, farklı ülkelerde görevleri gereği diplomatlık yapan temsilciler bu haktan yararlanmış ve korunmuştur. Uluslararası hukuk açısından barışın sağlanmasına katkısı olan devletlerin egemen eşitliği, bazı siyasal hususlarda sorunlar oluşmaması açısından egemen devletlerin toplumları için karşılıklı fedakârlık yapmaları gerekmiştir. Çünkü devletler karşılıklı olarak, güçlü olanın güçsüz olan karşısında mutlak güç sağlamak istemesi durumu kalıcı sorunların olmasına sebep olmuş ve barış sağlanamamıştır. Devletlerarasında siyasal ve ekonomik eşitsizlikler bunun oluşmasına sebebiyet vermiş, menfaatleri doğrultusunda sonuçlar oluşmuştur.[399]

Westphalia modeli, uluslararası egemen devletlerin karşılıklı çıkarları doğrultusunda anlaşma yoluna itmiş olsa da devletlerin daha fazla güce sahip olma arzuları bu hiyerarşik sistemde tam anlamıyla egemen olmalarını zorlaştırmıştır. Devletlerin tek başlarına egemen olmaları ve uluslararası kişiliğe sahip olması açısından birbirlerini tanımaları Avrupa Kamu Hukukunda yer almıştır. Güçlü devletler de karşılıklı devletlerin tanıması konusunu kendi lehlerine çevirmiş ve menfaatleri doğrultunda siyasi takdirlerini kullanmıştır. Devletlerin birbirlerini karşılıklı tanımaları uluslararası hukuk açısından da

[397] UYGUN, Oktay, Federal Devlet, Çınar Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1996, s.123-124.
[398] ÖZMAN, Mehmet Aydoğan, Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller, AÜHFD, 21. Cilt, 1-4 sayı,1964, s116.
[399] BULUT, Nihat, Feodaliten Küreselleşmeye Ekonomik İktidar Siyasal İktidar ilişkisi, Seçkin Yayınları, Ankara 2003, s.122-126.

yeni kurulan devletlerin egemenlik hakkına saygı duyması açısından olumlu yönünü oluşturmuştur.[400]

3.2.2.2. Bağımsızlık

Devletlerin bağımsızlığı, sahip oldukları egemen gücün uluslararası alanda sınırsız olmamakla birlikte, dış ilişkileri alanındaki yetkilerinin önemli sonucu olmuştur. Uluslararası ilişkiler açısından bağımsızlık, toplumların tehlike sokmamak için mutlak bağımsızlık olmamış, uluslararası ilişkiler açısından sınırlandırılmıştır. Böylece devletlerin birbirlerinin bağımsızlığına engel olmamaları açısından uluslararası hukuk tarafından korunmuştur. Uluslararası ilişkiler açısından devletlerin siyasi, askeri gibi ortak ilişkilerinde bağımsızlık orantılı olmuştur. Bu sebeple bağımsız devletin en üstün otoritesini uluslararası hukuk oluşturmuştur.[401]

Devletlerin sahip oldukları egemenlik, diğer devletlere karşı bağımsızlık ile korunmuştur. Her devlet kendi iç düzenini sağlarken, iç işlerine diğer devletler tarafından müdahale söz konusu olmamış ve korunmuştur. Uluslararası hukuk devletleri sahip oldukları yetkilerin sınırlandırılamayacağı alanı, devletlerin saklı alanı olarak nitelendirmiş ve her devletin faaliyetlerini belirlediği alanı çizmiştir. Ancak günümüzde gelinen noktada artık ulusal yetki alanında bulunulması devletler açısından geçerliliğini yitirmiştir.

Bağımsızlık, devletin kendi alanlarında genel yetkiye sahip oldukları ve tüzel kişiliğinin göstergesi olmuştur. Devletler, bağımsızlığının göstergesi olan bazı unsurlara sahip olması gerekmiştir. Şöyle ki, bağımsız devlet olabilmek için, bir ülkeye sahip olması ve kendi sürekliliğini sağlamak için yetkilerinin olması, başka ülkelerden gelen komutlara uymadan özgür hareket alanını sağlayacak yetkiyle donatılmış olmalı ve tüm bunları yapmak için bağımsız, yani sınırsız yetkiye sahip olması gerekmiştir.[402]

3.2.2.3. Müdahale Yasağı

Bağımsızlık sonucu olarak uluslararası ilişkiler açısından, devletlerin birbirlerinin egemenlik alanlarına müdahale yasağı söz konusu olmuştur. Hiçbir devlet kendi egemen alanına müdahaleyi kabul görmemiştir. Uluslararası hukukta müdahale yasağı yer almış ancak sınırsız olmamıştır. Uluslararası yetki alanında bazı konularda önemlerinden dolayı

[400] WALLERSTEIN, Immanuel, Tarihsel Kapitalizm, Çeviren: ALPAY, Necmiye, Metis Yayınları, İstanbul 1996, s.47-48.
[401] GÖZE, Ayferi, Liberal Marksiste Faşist Nasyonel Sosyalist ve Sosyal Devlet, Beta Yayınları, 6. Baskı, Ekim, İstanbul 2010, s.235-240.
[402] ZABUNOĞLU, Yahya Kazım, kamu Hukukuna Giriş: Devlet: tanım, Kaynaklar ve Unsurlar, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1963, s.120-124.

devletlere imtiyaz tanınmadan, uluslararası kapsamına sokulmuştur. Örnek vermek gerekirse, insan hakları ve korunması konuları 2. Dünya savaşına kadar ulusal kapsamda sayılmış daha sonraları gelişmeler dolayısıyla ulusal yetki alanını da etkilemiştir.[403]

Egemenlik, devletler kendi iç işlerini düzenlerken siyasal nitelikte zararlı uygulamalar yapmış olması durumunda bile uluslararası toplum tarafından, egemenliğin gerekliliğinden dolayı müdahale ile karşılaşmamıştır. Örnek vermek gerekirse, Hitler iktidarı döneminde Almanya'da insan hakları ihlal edilmiş ancak devletlerin egemenliğine müdahale olmaması anlayışından dolayı müdahalede bulunulmamıştır.[404] Ancak 1990' lı yıllarından itibaren uluslararası toplumun insan haklarına verdiği önem neticesinde insan haklarına müdahale gerekli olmuş ve bu durum devletlere müdahale yasağına istisna oluşturmuştur. Devletlerin egemenliğini zayıflatan bir istisna olarak görülen insani müdahale, devletlerin kendi halkını koruyamaması sonucu doğmuştur. Çünkü devleti oluşturan bireylerin hakları egemenlik hakkından üstün tutulmuştur.[405]

İnsani müdahale, egemen devletin egemenlik yetkilerini sınırları aşarak, ölçüsüz kullanması sonucunda, başka bir devlet tarafından adalet ve dürüstlük ilkelerine bağlı kalarak, egemenlik sahibi devleti geçerli ve meşru bir gerekçe ile engellenmeye çalışması olarak nitelendirilmiştir. Bağımsız devletler, ülkesinde yaşayan bireylerin sahip olduğu doğal haklar çerçevesinde güvenliğini sağlamamış ise, insan haklarının koruması amacıyla insani müdahale uluslararası boyutta meşru bulunmuştur. Çünkü insan hakları barış ve güvenlik açısından tehlikeli boyuta geldiği zaman insani müdahalenin yapılması geçerli olmuştur. Örnek vermek gerekirse; 1990 yılında Irak' ın Kuveyt' i işgal etmesi sonucunda yaptığı askeri müdahalesi, insani müdahale olmuştur.

Sonuç olarak, insan haklarına ve müdahalelere önem vermeyen egemen devletlere sınırlandırılmalar ile insani müdahale uygulanmıştır. Devletlere uygulanan insani müdahaleler sayesinde, egemen toplumları oluşturan bireylerin bağımsız devletlerinde sahip oldukları insani hakları uluslararası boyutta korunmuştur.[406]

---

[403] ARVASA, Ayşe Füsun, Avrupa Toplulukları Hukuku ve Bu Hukukun Ulusal Alanda Uygulanmasından Doğan Sorunlar, AÜSBF Yayınları, Ankara 1985, s.27-31.

[404] Federal Alman Anayasası için bkz.: http://www.constitution.org/cons/germany.txt. Erişim tarihi: 14.02.2017. Erişim saati: 23.12.

[405] DOĞRU, Osman, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları, 2. Cilt, Legal Yayınları, İstanbul 2004, s. 230-233.

[406] HAKYEMEZ, Yusuf Şevki, Mutlak Monarşiden Günümüze Egemenlik Kavramı, Ankara 2004, Seçkin Yayınları, s.103.

SONUÇ

İlkçağdan günümüze kadar filozoflar tarafından açılanmaya çalışılan devlet kavramı toprak parçası üzerindeki egemenliği ifade etmiştir. Tarihte toplumların farklılaşması toprak sahibi olan ve olmayan sınıf ayrımlarını oluşturmuştur. Sınıf devletler ekonomik ve siyasal yollarla oluşan boyun eğdirmelerle devletin oluşmasını sağlamıştır. Sosyolojik açıdan devlet ise girilen boyun eğdirmeler sonucunda toplumlar tarafından kazanılan egemenlik gücü olmuştur.

Devlet, belli bir toprak parçasında egemenlik sağlamış toplumların üstün güç olmak için insan, ülke ve egemenlik unsurlarının birleşmesinden oluşmuştur. Devlet üç sütun üzerine kurulması gerekmiş, insan ve toprak unsurunun devleti kurmakta yetmemesi ile egemen olması gerekmiştir. Hukuk kurallarının belirlenmesiyle de kurulmuş olan devlet kendine kimlik kazanmıştır. Devletlerin tüzel kişilik kazanmaları ile hiçbir devletin müdahalesine uğramadan kendi belirlemiş olduğu kurallar ile sürekliliklerini sağlamıştır.

Devletlerin oluşmasın bazı teoriler etkili olmuştur. Devletlerin kurulması öncelikle aileler gibi olmuş, üst yöneticiye itaat buradan kaynaklanmıştır. Biyolojik teori bakımında ise devletler insanlar gibi doğan, büyüyen ve ölen bir canlı olarak nitelendirilmesinden kaynaklanmıştır. Hükümet devletin nasıl merkezini oluşturmuşsa, beyinde insanın merkezi olmuştur. Güçlü oluşumlar ile güçsüz oluşumlar arasındaki var olma mücadelesi de devletin oluşumunda etkin olmuştur. Tarihsel olarak eskilere giden ekonomik teori ise bireylerin oluşan sınırsız ihtiyaçlarını karşılamak için yürütülen bir faaliyet olmuştur.

Tarihler boyunca insanların sahip oldukları bencil duygular toplumları güç savaşına itmiş, ihtiyaç duyulan güç, toprak ve üretim araçlarını kullanmak isteyen toplumlar devleti kurmuştur. Devleti oluşturan insan unsuru kendi kendine yetememesi sonucu karşılıklı çıkarlarını sağlamak için toplumlara gerek duymuş ve devleti oluşturmuştur. Toplumları oluşturan bireylerin din, din ve ırk bakımından aynı olmaları bir araya gelmelerini kolaylaştırmıştır. İnsanların sahip olduğu içsel bağlarla birbirlerine bağlanmaları, millet anlayışının oluşmasına ve devleti kurmalarının kolaylaşmasına neden olmuştur.

Modern devlete can veren egemenlik anlayışının temelleri ise ortaçağ ve yeniçağın başlarında atılmış ve egemenliğin oluşmasına neden olan birçok tarihsel olayı içine almıştır. Kavramlar, kültürü etkilemiş ve onların şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Tarihler boyunca toplumlar halinde yaşayan insanlar, toplumsal ve politik yaratıklar olmuştur.

Devleti ve devlet kuramının mahiyeti açıklanırken değişik ve birbirine zıt görüşlerin bu kavram etrafında yer almış, tek bir bütünlük ele alınarak değerlendirilmemiştir. Devlet kavramı etrafındaki bu zıt teoriler, değişik ideolojilerle devlet kuramını tasvir eden filozoflar bu kavramı gerçekleştirmek istedikleri amaca ulaşmak için bir araç olarak değerlendirmiştir. Farklı siyasal felsefe akımlarına sahip olan filozoflar savundukları

görüşler bakımından zıtlıkların oluşmasını sağlamıştır. Bu sebeple devletlerin siyasi, ekonomik ve hukuk sistemlerinde farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Devlet ile ilgili tüm teorilerin siyaset ve ekonomi sadece değerlendirmek yerine tüm yönleriyle ele alınmıştır. Buradaki esas amacımız devlet teorisini sosyal, siyasi, hukuki ve ekonomik açıdan daha geniş kapsamlı olarak değerlendirmek olmuştur. Devlet kuramını sosyal açıdan, fert ve toplumlara dayandırılmıştır. Devleti, sosyal toplumların oluşumunu ve bireylerin toplumdaki konumları tarihi gerçeklerle gözlenmiştir.

Devlet anlayışında bireyler, toplumları oluşturdukları için toplumdan bağımsız olmamış, sosyal eğilimin sonucu olarak gelişen ve teşkilatlanan toplumların içinde var olmuştur. Bu sebeple bireylerin sahip olduğu serbest davranış ve istekleri toplum içinde var olan görüşler içinde yer almamıştır. Sosyal açıdan devlet anlayışı, bireylerin vicdan ve düşünce bakımından şekil almasını, ahlaki ve bilimsel değerlerin ortaya çıkmasının bir sonucu olarak bilgili toplum seviyesine ulaşmıştır.

Devleti oluşturan bireyler aile içinde meydana geldiği için yaşamlarını sürdürmeleri için çalışmaları gerekmiştir. Bireylerin toplum menfaatine ve düzenine uygun şekilde davranması ortak amaçlar doğrultusunda hareket etmeleri gerekmiştir. Böylece toplumlar, devlet anlayışını ilkçağlardan günümüze kadar getirmiş, devlet oluşumunun temelini ve kaynağını oluşturmuştur. Devlet anlayışında toplumlar, tarihi gerçekliğe sahip olan, organik ve biyolojik bir bütün olmuştur.

Devlet, kendiliğinden kurulan, organik, biyolojik, sosyolojik ve tarihi bir gerçek olan bir birim olarak ifade edilmiştir. Devletin toplumlardan bağımsız olarak sahip olduğu, kendine özgü amacı ve varlığı vardır. Bu sebeple devlet hukuki ve siyasi açıdan varlığını koruyan, toplumlara hizmet amacı dışında kendine özgü üstün güç ve amaç sahibi olan bir birim olmuştur. Kısaca sosyal açıdan devlet, bireylere değil, sosyal teşekküllere dayanan ve eşitlik, adalet ve hürriyet kavramlarına bağlı bir devlet olduğu gözlemlenmiştir.

Devlet bireyleri devletin onlara verdiği görevleri yerine getiren, devletin üstün amacını gerçekleştirmek için çalışan konumunda kişiler olarak değerlendirmiştir. Devletin bu görevleri gerçekleştirmesi için bireylere gereken yetkileri verdiği vasıta olmaktan ziyade, maddi ve manevi açıdan refah ve düzen için görevlerini gerçekleştiren güç olmuştur. Bireyler de devleti bu amaçları gerçekleştiren hukuki teşkilat olarak kabul etmiştir.

Devlet tam anlamıyla açıklanamamakla birlikte farklı fikirlerin doğuşuna sebep olmuştur. Zira artık devlet tek başına ülke, egemenlik ve insan unsurlarında ziyade ekonomik, politik, adalet alanlarını kapsayan karmaşık bir hal almıştır. Zaten karışık olan bu konu daha da karışık hale gelmiştir. ‘Devlet’ inkâr edilemeyecek kadar önemli olan toplumsal örgüttür. Rönesans’tan günümüze kadar gelişen devlet çok yönlü bir hal almıştır. Bu nedenle devlet kavramının açıklanması zorlaşmıştır.

Devletlerin ortaya çıkışı tarihsel olarak değerlendirilip, Moderniteden önce var olan devletlerin köklerine dayanmış olan gelişmelere yer vererek açıkladık. Globalleşme ile gelişen ve değişen devletler modern devlet olma yolunda ilerleme sağlamıştır. Devletlerin tek bir alana yönelmiş olmaları gibi değişimleri sanayi gibi devletlerin yeni fonksiyonlarını tamamlamıştır. Devletlerin stratejik olarak geri çekildiği alanalar çok az olmuş ve devletler askeri ve ulusal güvenlik açısından egemen iktidarına sahip çıkmıştır. Devletler çok açılı olma konusunda ittifak olmayı savunmuşken ulusal güvenlik açısından askeri gücü paylaşmayı hoş görmemiştir.

Devletlerin günümüze kadar hızlı bir değişim yaşadığı gözlemlemek mümkündür. Devletlerin sahip olduğu stratejik açıdan hem iç piyasalarda hem de dış ekonomideki sınırlamalar zaman zaman devletlerin elinin zayıflamasına neden olmuştur. Ancak yeni değişimleri kucaklayan devletlerin her şeye rağmen yenilenmesi ve gelişmesi devam etmiştir.

Devletleri egemenlik açısından ele aldığımızda ise siyasi ve hukuki kavramlar açısından bir tarihe sahiptir. Bu tarihsel süreçte egemenlik kavramı, zaman, coğrafi, etnik, dinsel, kültürel ve Sosyo ekonomik açıdan niteliksel olarak değişimden ziyade birlikte farklılıklara sahip olmuştur. 20.yy. da egemenlik kavramı halkın egemenliği haline gelmiş, insan hakları evrensel boyut kazanmıştır. Uluslararası toplumlar, insani müdahalede herhangi bir teklif beklemeden müdahalede bulunabilme hakkına sahip olmuştur.

Egemenlik kavramı, siyasi ve ekonomik faaliyetler açısından bağlı hale gelmiş, devletlerin ulaşım, turizm, teknoloji alanlarındaki gelişmeleri eskiye oranla karşılıklı bağımlılığı artırmıştır. Bunun temelinde de ulus devletlerin karşılıklı onayları yer almıştır. Yaşanan bu gelişmeler sayesinde egemenlik kavramının da içeriği zenginleşmiş yeni anlamlar kazanmıştır.

Sonuç olarak devletler, devletsiz toplumlardan kent devletlerine, imparatorluklardan modern devlet anlayışına, gelişen siyasal iktidarlara ve devletlerin ulusal üstünlüğüne doğru iktidar yapılanmaları açısından tarihsel değişim ve gelişimlere sahip olmuştur. Devletlerin egemenlik açısından gelişimi ele alındığında da siyasi iktidarın sahip oldukları meşrutiyet ideolojisinden teokratik meşruluğa ve ondanda demokratik meşruluğa yönelen bir değişimlere sahip olmuştur. Bu da devletlerin eski varlıklarını tüm değişimlere uyum sağlayarak varlıklarını devam ettirdiğini göstermiştir. Böylece devlet gücü oluşmuş ve sınırlı egemenlik anlayışı uygulanmasıyla toplumların hakları devlet içinde korunmuş devletler üstün konumları sayesinde varlıklarında güçlü hale getirilmiştir.

Devlet, belli bir toprak parçası üzerinde egemen olan insan topluluklarının oluşturduğu toprak parçasıdır. Yani devlet, belli bir ülke üzerinde egemen olan milletlerin oluşturduğu toprak parçasıdır. Bu sebeple üzerinde yaşayan insan toplulukların üstün iktidara tabi olmak için oluşturduğu bir varlık olmuştur. Devlet, millet, egemenlik ve ülke unsurlarının

bir araya gelmesiyle oluşan bir varlık olmuştur. Bu sebeple devletlerin devamlılığını sağlamaları için kendi ait bir tüzel kişilikleri vardır. İktidarın değişmesi devletlerin değişimini sağlamamış, devlet her zaman var olmuş ve olacaktır.

Devletlerin benimsemiş oldukları siyasi, sosyal ve ekonomik sistemlerin etkisinde kalmadan devletin mahiyeti hakkında bir sonuca ulaşıp devlet kuramını açıklarken birçok devlet görüşleri var olmuştur. Devlet görüşü hakkında düşünürler tarafından savunulan değişik görüşler olmuş, her düşünürün devleti ne şekilde savunduğu ve vardıkları sonuçlar farklı olmuştur.

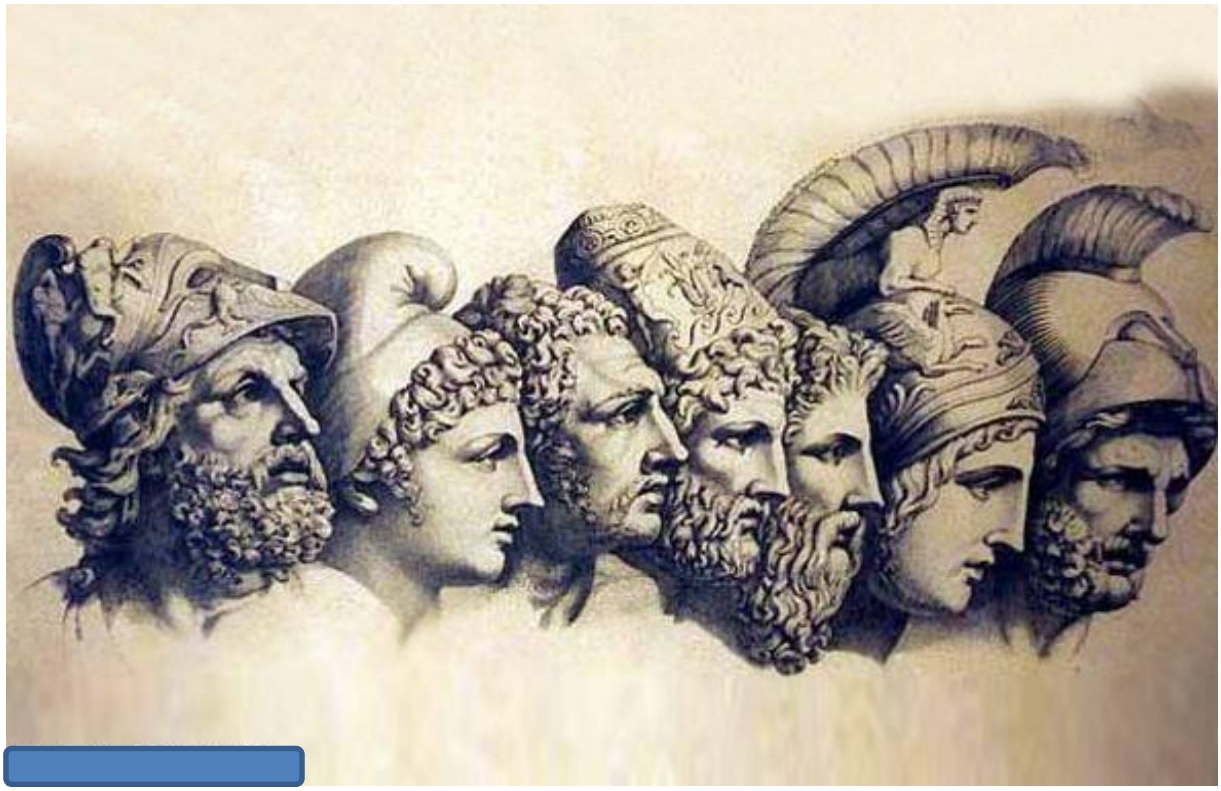
Tüm bu teorileri incelerken güçlü, yapıcı ve zayıf yönlerinin devlet üzerindeki etkilerini açıklamış, bunun sonucunda her devletin sahip olduğu kendine özgü sosyal, ekonomik ve siyasi yapısının bulunmasının sonuçlar olmuştur. Tüm bu sistemleri uygulayan devletlerin karşılaştığı güçlüklerle devleti var etme çabaları ele alma çabaları olmuş, sistemin ne denli değer ifade ettiğini tarih boyunca gözlenmiştir. Devletlerin yapısı incelenirken birbirine zıt birçok görüş ortaya çıkmaması, devlet kavramını yapısal olarak tek bir ölçütte ele almadan farklı sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Devlet kuramı, günümüze kadar tartışmaları devam etmiş, lehine ve aleyhinde birçok görüş ileri sürülmüştür. Bu sebeple devlet kuramının açık bir şekilde ne ifade ettiğini, yapısını, sosyal, siyasi, ekonomik ve hukuki açıdan dayandığı teorik temelini ve hangi amaçlar doğrultusunda devlet kavramının benimsendiğini bu tezimizde açıklamaya çalıştık. Devlet teorisini açıklarken devlet sistemlerinin benimsediği temel prensipleri göz önünde tutmaya çalışıp, ileri sürülen devlet tasvirlerinden sadece birine bağlı kalmamaya çalışılmıştır.

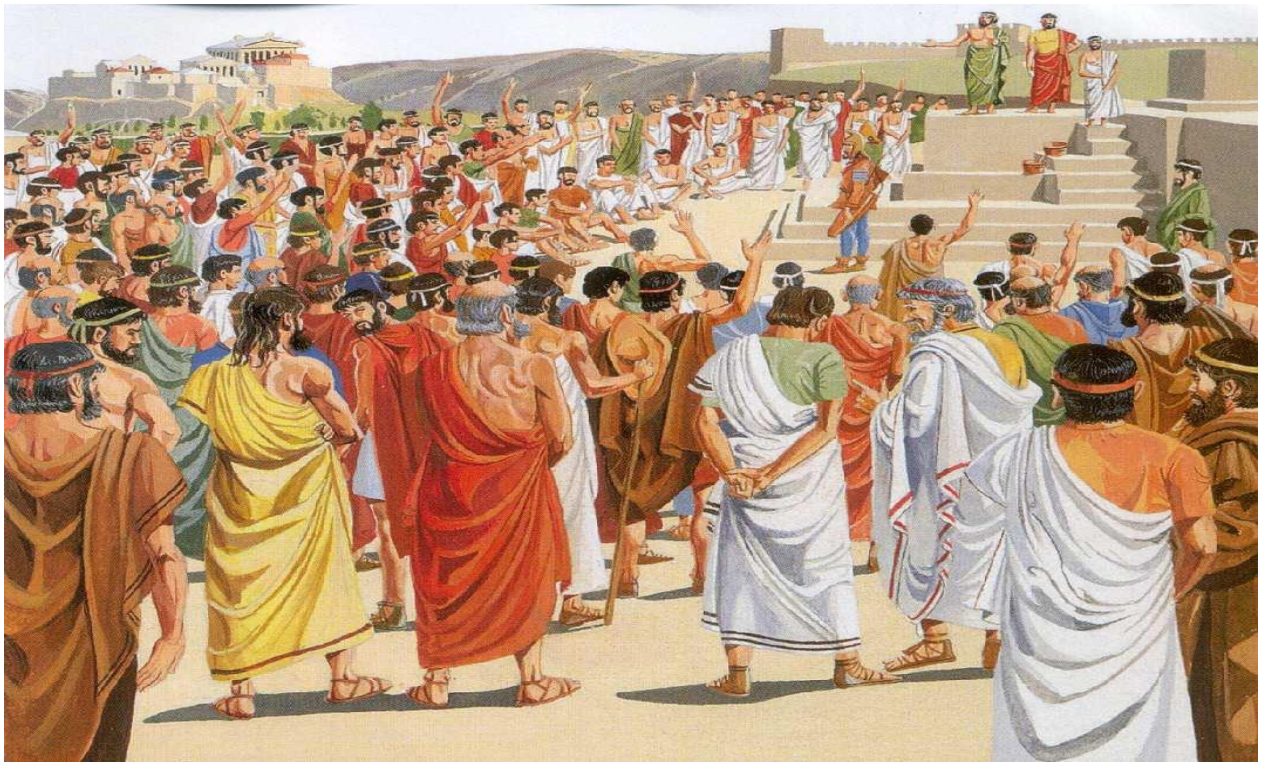
407

[407] www.muratpoyrazzz.wordpress.com.

408

[408] BKZ: Dipnot.407

409

409 BKZ: Dipnot:407

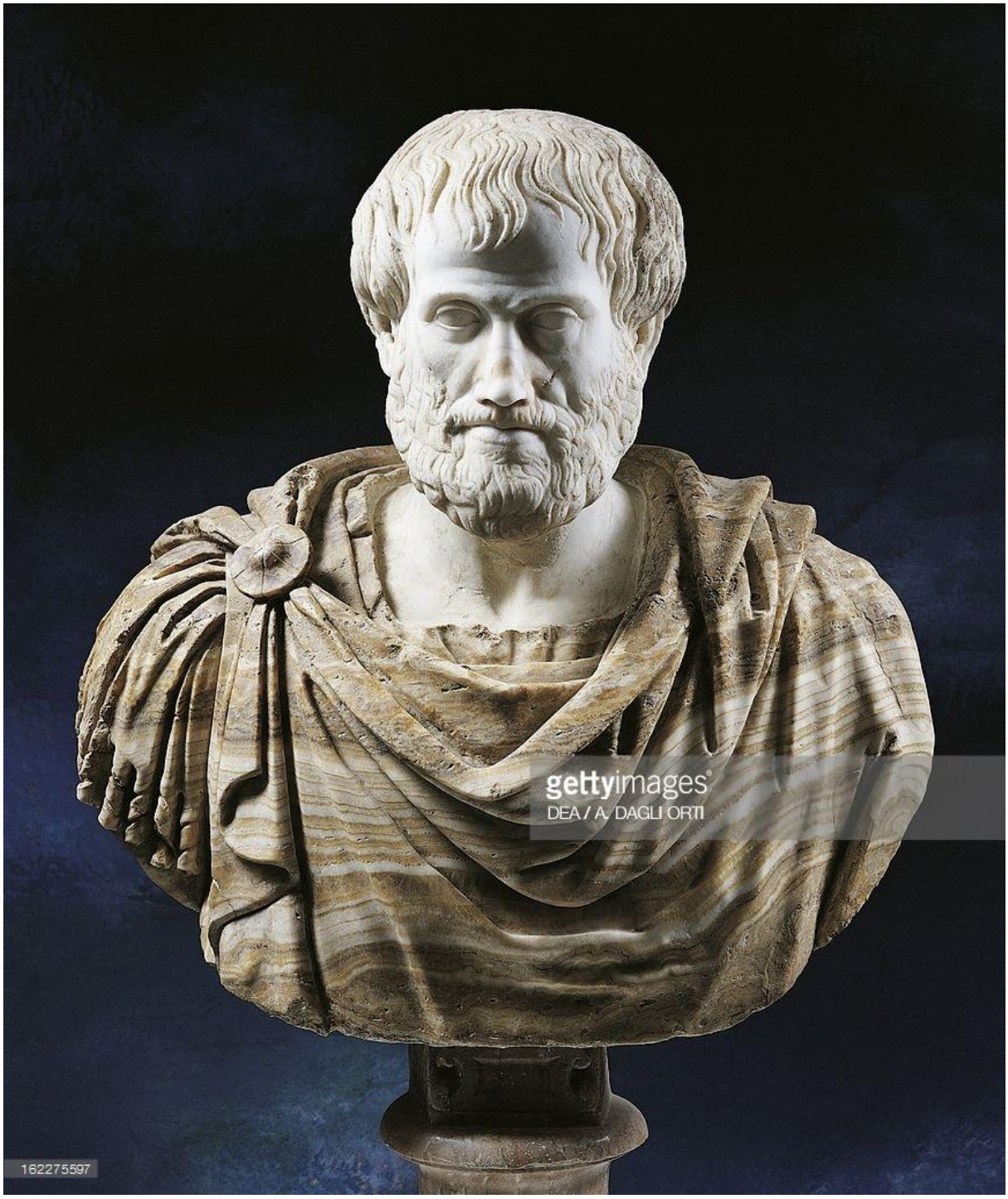
410

[410] BKZ: Dipnot: 407

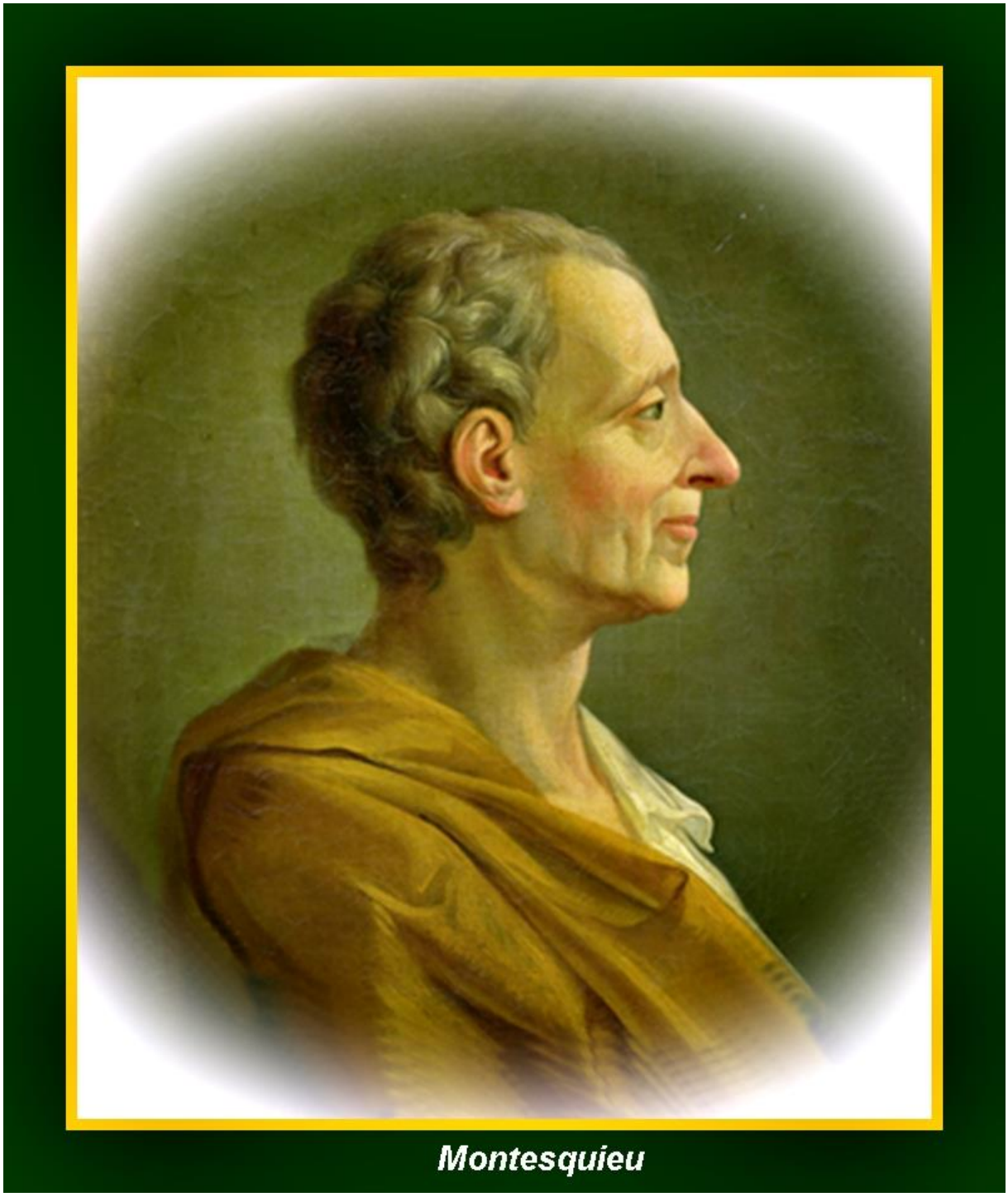
411

411 BKZ: Dipnot: 407

412

[412] BKZ: Dipnot: 407.

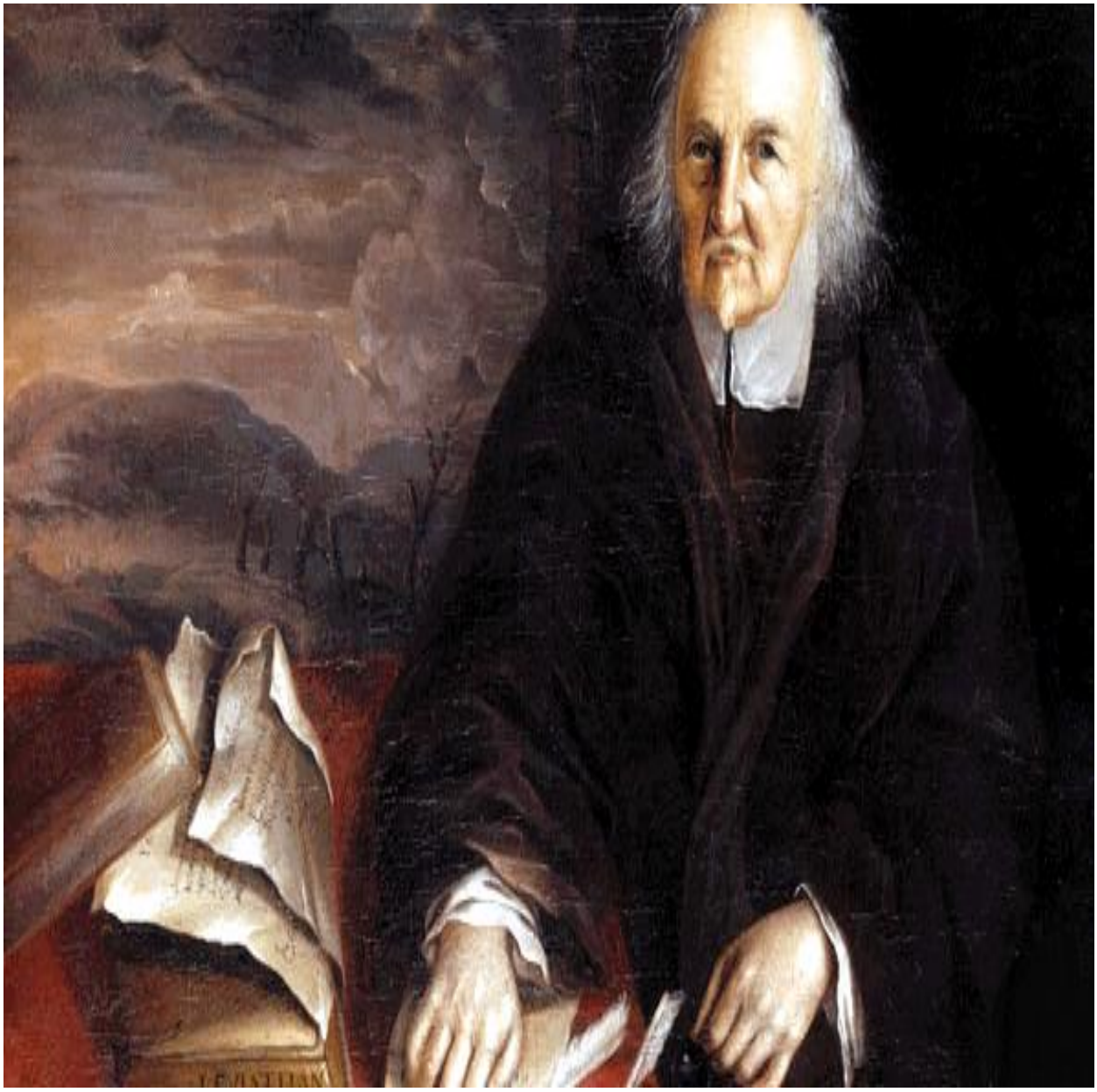
413

[413] BKZ: Dipnot: 407.

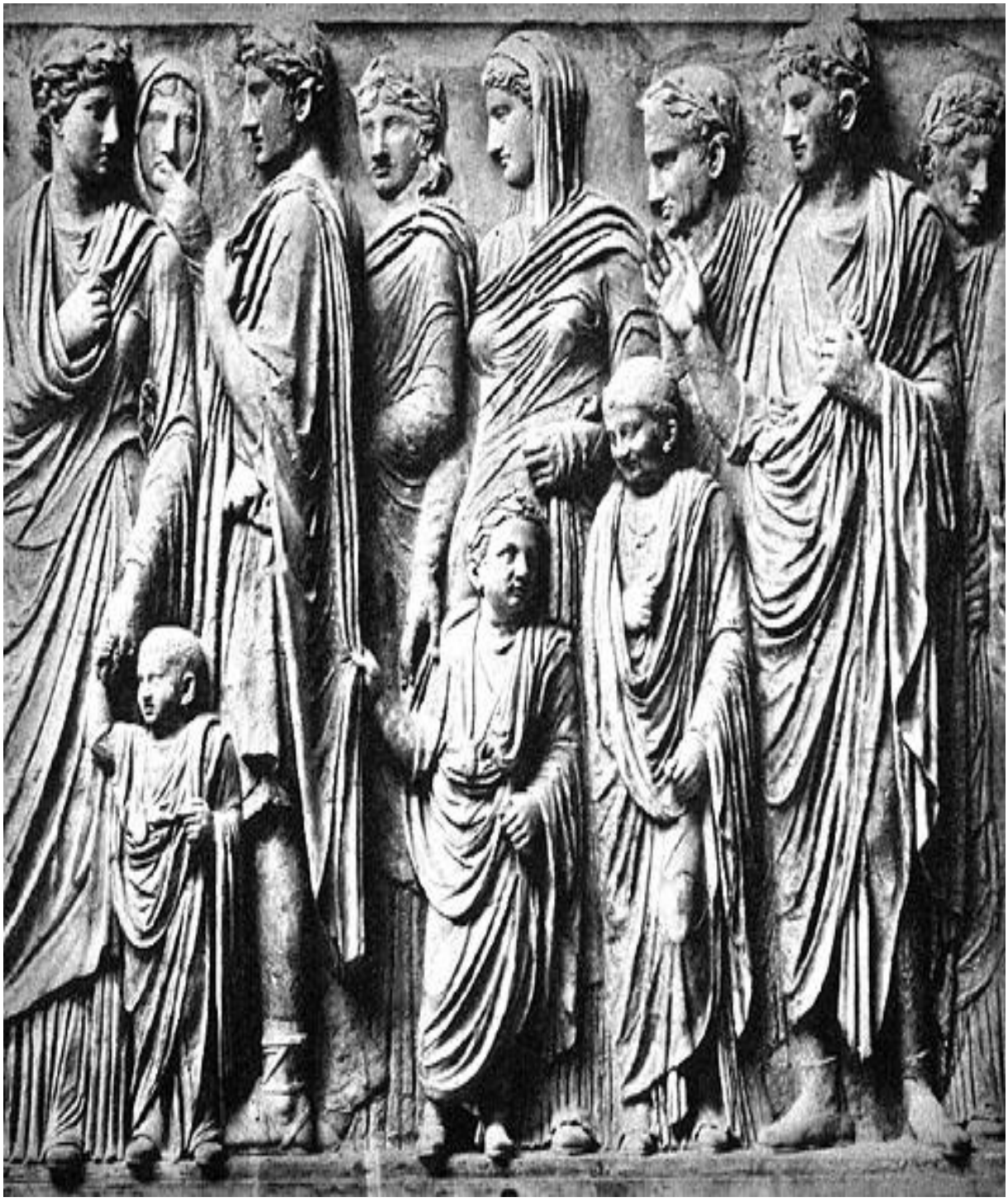
414

[414] BKZ: Dipnot: 407.

415

[415] BKZ: Dipnot: 407.

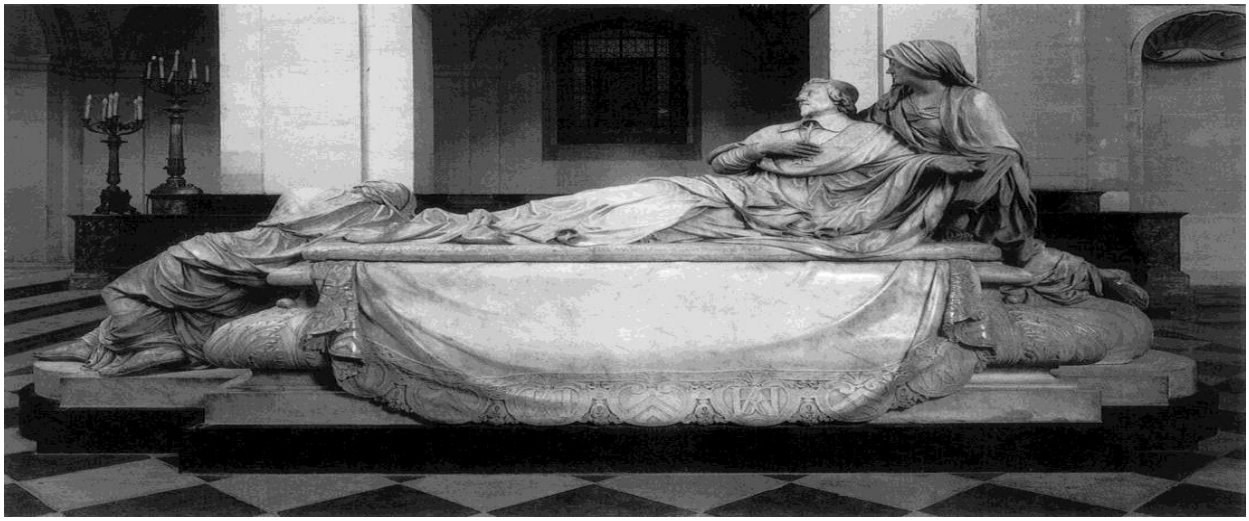

416

[416] BKZ: Dipnot: 407.

417

418

[417] BKZ: Dipnot: 407.
[418] BKZ: Dipnot:407.

419

420

[419] BKZ: Dipnot: 407.
[420] BKZ: Dipnot: 407.

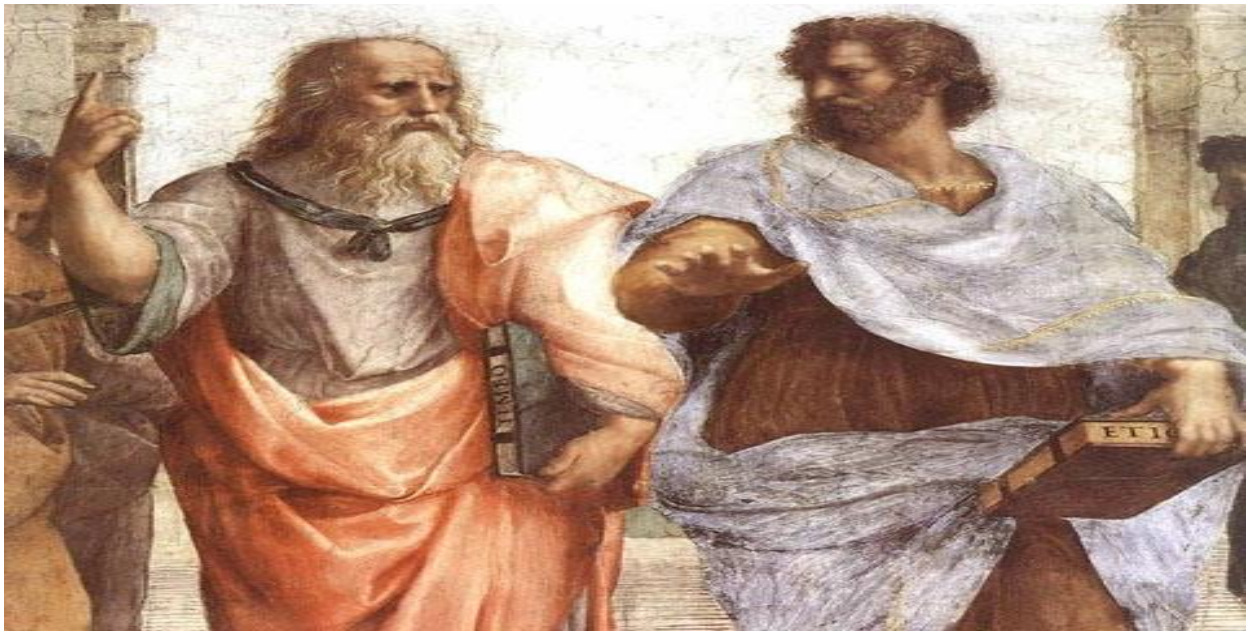

421

[421] BKZ: Dipnot: 407.

422

423

[422] BKZ: Dipnot:407.
[423] BKZ: Dipnot: 407.

KAYNAKÇA

ADOMEİT, Klaus, Hukuk ve devlet Felsefesi, Antik Yunan Düşünürlerinin Devlet Hakkında Görüşleri, Çeviren: **AKKANAT,** Halil, Filiz Kitabevi, 2004, İstanbul, Eylül.

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali; **KÖKER,** Levent, Tanrı Devletinden Kral Devlete, 1. Basım, İmge Kitabevi, Ankara, 1991.

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, Kent Devletinden İmparatorluğa, Ankara, İmge Kitabevi, 1994.

AKAD, Mehmet; **DİNÇKOL,** Bihterin Vural, Genel Kamu Hukuku Der yayınları, Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul, 2004.

AKAL, Cemal Bali, Devlet Kuramı, Dost Kitapevi Yayınları, 2.Baskı, Ankara 2000.

AKAL, Cemal Bali, İktidarın Üç Yüzü, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 1998.

AKAL, Cemal Bali, Var olma Direnci ve Özerklik Bir Hak Kuramı İçin Spinoza'yla, Dost Yayınları, Ankara 2004.

AKBAY, Muvaffak, Umumi Amme Hukuku Dersleri, AÜHF Yayınları, Ankara 1948.

AKİPEK, Ömer İlhan, Devletler Hukuku, Ankara, Başnur Matbaası,3.Bası, 1966, 2. Kitap.

AKİPEK, İlhan, Devletler Hukuku, İkinci Kitap(Devlet), Ankara, Başnur Matbaası, 3. Baskı.

AKKAYA, Rukiye, Küreselleşme Olgusu Karşısında Ulus Sorunu, Legal Yayınevi, İstanbul, 2004.

AKTAN, Coşkun Can, Değişim Çağında Devlet, Eylül, 2003, Çizgi Kitabevi, 1.Baskı.

ATADEMİR, Hamdi Ragıp; **YETKİN**, Kemal, Platon: Phaidon, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2001, İstanbul.

Aristoteles, Politika, Çeviren**: TUNÇAY**, Mete, Remzi Kitabevi, İstanbul,1975, 5. Basım.

ARAL, Vecdi, Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine, Filiz Kitabevi İstanbul,2001, 6. Basım.

ARMAOĞLU, Fahir, 19.yy. Siyasi Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, 3. Baskı.

ARSEL, İlhan, Anayasa Hukuku Umumi Esasları, 1. Kitap, Güven Matbaası, Ankara 1955.

ARVASA, Ayşe Füsun, Avrupa Toplulukları Hukuku ve Bu Hukukun Ulusal Alanda Uygulanmasından Doğan Sorunlar, AÜSBF Yayınları, Ankara 1985.

AYBAY, Aydın; **N. FEYZİOĞLU**, Feyzi; **DOĞANAY**, Ümit, Medeni Hukuk Dersleri, 3. Baskı, 1. Cilt, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1976.

BABÜR, Saffet, Platon: Parmenides, İmge yayınları, 3. Baskı, Eylül 2001, İstanbul.

BABÜR, Saffet, ARİSTOTELES: Kategoriler, İmge Kitabevi, 2.Baskı, Eylül 2002.

BABÜR, Saffet, ARİSTOTELES: EUDEMOS'A ETİK, Dost Kitabevi, Muallim Cevdet Kütüphanesi, Aralık 1997.

BABÜR, Saffet, Aristoteles: Fizik, YKY yayınları, İstanbul, 3. Baskı, Şubat 2005.

BALİ Cemal; **AKAL** Aktaran, İktidarın Üç Yüzü, Birinci Baskı, Dost Kitabevi, Ankara, 1998.

BARNES, Jonathan, Aristoteles, Düşüncenin Ustaları, çeviren: **DÜZGÖREN,** Bahar Öcal, Altın Kitap Yayınevi, 1. Basım, Mart 2002.

BAKIRCI, Fahri, John Locke, Yönetim Üzerine İkinci İnceleme, 2012 Mayıs, 2. Baskı.

BASTİAL, Frederic, Hukuk, Çeviren**: ARSAN**, Yıldıray; **YAYLA**, Atilla, Liberte Yayın Grubu, 6. Baskı, Ağustos 2017.

BAŞGİL, Ali Fuat, Esas Teşkilat Hukuku Türkiye Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri, C.I, Fasikül II, Baha Matbaası, İstanbul 1960.

BERKES, Niyazi, Felsefe ve Toplumbilim Yazıları, Adam Yayınları, İstanbul 1985.

BİLGE, Necip, Hukuk Başlangıcı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.

BLANCK, Horst, Eski Yunan ve Roma' da Yaşam, Çeviren: **TANRIKUL**, İslam, Arıan Yayınevi, 1. Baskı, Haziran 1999, İstanbul.

BLOCH, Marc, Feodal Toplum, Çeviren: **Kılıçbey,** Mehmet Ali, 4. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ekim 2005.

BORNES, Jonathan, Aristoteles, Çeviren: **DÜZGÖREN**, Bahar Öcal, Altın Kitaplar Yayınevi, 1. Basım, Mart 2002.

BOLAY, Süleyman Hayri, Aristo Metafiziği ile Gazali Metafiziğinin Karşılaştırılması, MEB Yayınları, Ankara 2005, 3. Baskı.

BULUT, Nihat, Feodaliteden Küreselleşmeye Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi, Seçkin yayınları, Ankara, 2003.

CEVİZCİ, Ahmet, İlk Çağ Felsefe Tarihi, Gündoğan Yayınları, 2. Baskı, 1999, Ağustos, Ankara.

CEVİZCİ, Ahmet, İdealar Kuramı (Platonun Felsefesi Üzerine Araştırmalar), Gündoğdu Yayınları, 2.Baskı, Ekim 2010, İstanbul.

CEVİZCİ, Ahmet, Platon, Phaidon ve Menon, Gündoğdu Yayınları, 2. Basım, Şubat 2011.

CHEVALLIER, Jacques, Hukuk Devleti, Çeviren: **GÜRCAN,** Ertuğrul Cenk, İmaj Yayınları, Ankara, Eylül 2010, s.49-55.

ÇAM, Esat, Batı Demokrasisinde Siyasi iktidar ve iktisadi İktidar, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

ÇAM, Esat, Devlet Sistemleri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Gür- ay matbaa, İstanbul, 1982.

ÇEÇEN, Anıl, İnsan Hakları, Selvi Yayınları, Ankara 1990.

ÇELİK, Edip, Milletlerarası Hukuk, 4. Baskı, İÜHF Yayınları, İstanbul 1980.

ÇOBAN, Ali Rıza; **CANATAN**, Bilal; **KÜÇÜK**, Adnan, Hukuk Devleti (Bir İlke, Siyasi bir İdeal), Adres yayınları, Şubat 2008.

ÇOTUKSÖKEN, Betül, Ortaçağ Yazıları, Notos Kitap, 1. Basım, Temmuz, 2011.

DAĞI, İhsan; **POLAT,** Necati, Demokrasi ve İnsan Hakları, Liberte Yayınları, Ankara, 2004.

DEMİR, Ömer; **ACAR,** Mustafa, Sosyal Bilimler Sözlüğü, 2. Baskı, Ağaç Yayınları, İstanbul 1993.

DİNÇKOL, Bihterin Vural, İnsan Hakları ve Kadın, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul Ağustos, 1.Baskı, 2003,Dizayn Matbaacılık.

DOEHRİNG, Karl, Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku), çeviren: **MUMCU,** Ahmet, İnkılap Yayınları, 6. Baskı, Ekim 2001.

DUGUIT, Leon, Kamu Hukuku Dersleri, Çeviren: **DERBİL**, Sühep, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1954.

DUGUIT, Leon, "Egemenlik ve Özgürlük", Devlet Kuramı, Çeviren: **AKAL**, Cemal Bali, Dost Kitabevi, Ankara 2000.

DUVERGER, Maurice, Batı'nın İki yüzü, Çeviren: **EROĞLU**, Cem; **SAĞLAM,** Fazıl, Doğan Yayınları, Ankara 1977.

EKİNCİ, Necdet, Antik Yunandan Roma'ya İletişim ve Siyaset, Gece Yayınları, 1. Baskı, 2017.

ERDOĞAN, Mustafa, Demokrasi, Laiklik, Resmi İdeoloji, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara 1995.

EROĞLU Cem, Devlet Nedir? , İmge Yayınları, Eylül 2002, 3. Baskı, İstanbul.

EROĞLU, Cem, Hukukuna Giriş: Devlet, Ankara.

ERÖZDEN, Ozan, Ulus-Devlet, Dost Kitabevi, Ankara, 1997.

ERALP, Halil Vehbi, Platon: Euthydemos, Sosyal Yayınları, İstanbul, s.34-38.

ERGÜL, Ergin, Hukukçu ve Siyaset Bilimci Kimliği ile İbn Haldun, Toplum ve Devlet Kuramının Hukuk, Adalet ve İnsan Hakları Boyutu, Adalet Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2018.

ESEN, Bülent Nuri, Anayasa Hukuku: Genel Esaslar, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1970,s.89.

FEBVRE, Lucien, Uygarlık, Kapitalizm ve Kapitalistler, İmge Kitabevi, Ankara, 1995, çeviren: **KILIÇBAY**, Mehmet Ali.

Franz, Oppenheimer, Devlet, Çeviren: **ŞENEL** Alaeddin**, SABUNCU**, Yavuz, İstanbul 1984, Kaynak Yayınları.

FOWLES, John, Aristos, Çeviren: **KIRKOĞLU,** Serdar Rıfat, 1. Baskı, Mart 1997, Mitas Yayıncılık.

GEMALMAZ, Mehmet Salih, İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, Beta Yayınları, 2003 İstanbul, 4. Baskı.

GEMALMAZ, Mehmet Salih, Birleşmiş Milletler Medeni- Siyasal Haklar Sözleşmesi, İnsan Hakları Komitesi Kararlarında Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2002, Ağustos.

GÖZE, Ayferi, Korporatif Devlet, XIX. Ve XX.' İnci yüzyıllarda Avrupa da Korporatif Devlet teorileri ve Korporatif Devlet Sistemleri, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1968.

GÖZE, Ayferi, Liberal Marxiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet, 6. Baskı, Beta yayınları, Ekim, İstanbul, 2010.

GÖZLER, Kemal, Devletin Genel Teorisi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 8.Baskı(güncelleştirilmiş ve geliştirilmiş), Ağustos 2017.

GÖZLER, Kemal, İdare Hukuku, Bursa, 2003, Ekin Kitabevi,2. Cilt.

GÖZLER, Kemal, Anayasa Hukukuna Giriş, 2. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa 2002.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref; **TAN,** Turgut, İdare Hukuku, Ankara 1998, Turhan Kitabevi Yayınları, 1.cilt.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref, Anayasa Hukuku, Turhan Yayınları, Ankara, 2003.

GÜNDAY, Metin, İdare Hukuku, Ankara 1997, İmaj yayınları.

GÜRİZ, Adnan, Hukuk Felsefesi, Siyasal Kitabevi, 6. Baskı, 2003, Ankara.

GÜNYOL, Vedat, Toplum Antlaşması, Ankara, 1946.

GÜL, İdil Işıl; KARAN, Ulaş, Ayrımcılık Yasağı, Kavram Hukuk İzleme ve Belgelerle, İnsan Hakları Çalışmaları İstanbul Bilgi Üniversitesi, 1. Baskı, İstanbul, Şubat 2011.

GÜMÜŞ, A. Tarık, Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü, XII. Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Aralık 2010.

HACIKADİROĞLU, Vehbi, John Locke, Kabala Yayınları, 1. Basım, Felsefe Dizini 22, İstanbul 1992.

HAKYEMEZ, Yusuf, Şevki, Mutlak Monarşiden Günümüze Egemenlik Kavramı, Seçkin yayınları, 1. Baskı, Ankara 2004.

HAKYEMEZ, Yusuf Şevki, Militan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası, Seçkin Yayınları, Ankara 2000.

HARDT, Michael; **NEGRI,** Antonio, İmparatorluk, Çeviren: **YILMAZ**, Abdullah, 5. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2003.

HATEMİ, Hüseyin, Hukuk Devlet Öğretisi, 1. Baskı, İşaret Yayınları, İstanbul, 1989.

HAYRETTİN, Ökçesiz, Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi, ''Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar- II'' Sempozyum, İstanbul Barosu, 11.Kitap, İstanbul 2005.

HOBBES, Thomas, Leviathan, Çeviren**: LİM**, Semih, İstanbul, Yapı Kredi yayınları, 1993.

HORKHEIMER, Max, Geleneksel ve Eleştirel Kuram, Çeviren: **TÜZEL** Mustafa, YKY Yayınları, İstanbul.

HOUSHIARY, Ali, ARİSTOTELES: Birinci Çözümlemeler, Dost Kitabevi, Aralık 1998.

IŞIKTAÇ, Yasemin, Hukuk Felsefesi, Filiz Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 2006.

İnsan Hakları –Evrensel Bildirgesinin 60. Yılında İnsan Hakları, Unesco Felsefe ve İnsan Hakları Kılavuzu, T.C. Maltepe Üniversitesi, İstanbul 2011.

İNALCIK, Halil, Devlet'i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar, Klasik Dönem (1302- 1606)Siyasal- Kurumsal ve ekonomik Gelişim, Seçme Eserleri II. , Türkiye İş Bankası Yayınları, Ağustos 2003, İstanbul, 27. Baskı.

JOHN LOCKE, İnsan Anlığı Üzerine bir Deneme, çeviren: **HACIKADİROĞLU**, Vehbi, Kabalcı Yayınevi, 2. Basım, Mart 2004, İstanbul.

JOHN LOCKE, Yönetim Üzerine İkinci İnceleme, çeviren: **BAKIRCI,** Fahri, Ebabil Yayınları, 2012 Mayıs, 2. Baskı.

JOHN LOCKE, Hükümet Ütüne İkinci Tez, Çeviren: **DOĞAN,** Aysel, İlya İzmir Yayınevi, 4. Baskı 2012 Şubat, İzmir.

JEAUNEAU, Edouard, Ortaçağ Felsefesi, çeviren: **ÇOTUKSOKEN,** Betül, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1998.

KABAOĞLU, İbrahim Özden, Özgürlükler Hukuku, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı, 6. Baskı, 2002, İmge Yayınları.

KARAKAŞ, Ayşe Işıl, Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Egemenliği, Der Yayınları, İstanbul, 1993.

KARAKAYA, Cenap, Platon: Sofist, Sosyal Yayınlar, İstanbul.

KAPANİ, Münci, Politika Bilimlerine Giriş, 6. Baskı, Bilgi Yayınları Ankara, 1992.

Karl Mark, Hegel' il Hukuk Felsefesinin Eleştirisi, Çeviren: **SOMER,** Kenan, 1. Baskı, Ankara, Eylül 1997, Sol Yayınları.

KESKİN, Funda, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş Karışma ve Birleşmiş Milletler, Ankara, 1998.

KİA, Rukiye Akkaya, Moderniteden Postmoderniteye Egemenlik ve Hukuk, Betaş Yayınları, 1. Baskı, Aralık 2006, İstanbul.

KOÇAK, Mustafa, Batı'da ve Türkiye'de Egemenlik Anlayışının Değişimi Devlet ve Egemenlik, Seçkin Yayınları, 1.Baskı, Ocak 2006.

KOÇAK, Mustafa, Siyasal Partiler ve Türkiye' de Parti yasakları, Turhan Kitabevi, Ankara 2002.

KOÇDEMİR, Kadir, Milli Devlet ve Küreselleşme, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2004.

KUBALI, Hüseyin Nail, Esas Teşkilat Hukuku Dersleri, İstanbul, 1959.

KUTLU, Mustafa, Kuvvetler Ayrılığı Temelleri, Gelişimi, Hukuk Devletinin Kökenleri, Seçkin Yayınları, Ankara, Haziran 2001, 1. Baskı.

LASKİ, Herold, Devlet, Köprü Yayınları, İstanbul, 1966, Çeviren**: ÖRÜCÜ**, Ersin.

MİNOGUE, Kenneth, Siyaset ve Despotizm, Çeviren: **GÜRDOĞAN**, Ünal, Liberte Yayınları, Ankara 2002.

ODYAKMAZ Zehra; **KAYMAK** Ümit; **ERCAN** İsmail, Anayasa Hukuku, İdare Hukuku, İdari yargı, Savaş Yayınevi, 4. Baskı, Ankara, 2005.

OKANDAN, Recai Galip, Umumi Amme Hukuku, Devletin Doğuşu, Pozitif ve Teorik Gelişmeleri, Unsurları, İstanbul, 1976.

ORTAYLI, İlber, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İletişim Yayınları, İstanbul 1999,2. Baskı.

ÖKÇESİZ, Hayrettin, Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi, İstanbul Barosu, Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar- II. Sempozyum, 7-11 Eylül 2004, İstanbul, Bildiriler/1.

ÖKÇESİZ, Hayrettin, Hukuk Devleti, Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi Yayınları, 4. Baskı.

ÖKTEM, Niyazi; **TÜRKBAĞ,** Ahmet Ulvi, Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet, İstanbul, Der Yayınları, 1999.

ÖNEN, Mesut, Hukukun Temel Kavramları, Betaş yayınları, 5. Baskı, Kasım,1999, İstanbul.

ÖZBUDUN, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 1993.

ÖZBUDUN, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 4. Baskı, yetkin Yayınları, Ankara, 1995.

ÖZKAN, Gürsel, Hukuk Devleti ve Yargı Denetimi, Ankara, 1995, İlgi ajans Matbaa.

ÖZLEM, Doğan, Kavramlar ve Tarihleri1, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2002.

ÖZLEM, Doğan, Tarih Felsefesi, Say Yayınları, 1. Baskı, 2010, İstanbul.

PAKSOY, A. Kadir, Ulus, Devlet ve Tarih Eğitimi, Anıl Reklam Matbaacılık, Ankara.

PATER, Walter Horatio, Platon ve Platonculuk, Çeviren: **ÇIKRIKÇI,** Şaziye, İlya Felsefe Dizini, 2. Baskı, İzmir, Ocak 2012.

PAYE, Jean Claude, Hukuk Devletinin Sonu (Olağanüstü halden Diktatörlüğe Terörle Mücadele), Çeviren: **LÜKÜSLÜ,** G. Demet, İmge Yayınları, 1. Baskı, 2009 Eylül.

PAZARCI, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, 2. Kitap, 6. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara 1999.

PERÇİN, Önder, Birey, Toplum ve Devlet, Astana Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2015.

Pıerson, Christopher, Modern Devlet, 2. Basım, 2015, Chiviyazıları yayınevi.

Platon, Düşüncenin Ustaları, Çeviren: **ŞİMŞEK**, Işık; **YILMAZ,** Bediz, Altın Kitaplar Yayınevi, 2. Basım, Ekim 2002.

PLATON, Devlet Adamı, Çeviren: **BORAN**, Behice, **KARASAN**, Mehmet, İstanbul, M.E. B. yayını, 1992, Giriş.

Platon, Devlet, Çeviren: **EYÜPOĞLU,** Sabahattin, **CİMCOZ,** M.A. İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2000.

PRERSON, Christopher, Modern Devlet, çeviren: **KUTLUĞ**, Neşet; **ERDOĞAN**, Burcu, Chiviyazıları Yayınevi, Nemesis Kitaplığı, 2. Basım, Ankara, 2015.

ROSS, David, Aristoteles, Çevirenler: **ARSLAN** Ahmet; **ANAR** İhsan Oktay; **KAVASOĞLU** Özcan; **KURTOĞLU** Zerrin, 1. Basım, Mart 2002, Kabalcı Yayınevi.

ROUSSEAU, Jean Jacques, Toplum Sözleşmesi, Çeviren: **GÜNYOL**, Vedat, Çan Yayınları, İstanbul 1974.

ROUSSEAU, Jean Jacques, Toplum Sözleşmesi, Hasan Ali Yücel Klasikleri, Çeviren: **GÜNYOL**, Vedat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, XI. Baskı, 2013, İstanbul.

ROUSSEAU, Jean Jacques, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı, Çeviren: **İLERİ**, Rasih Nuri, Say Yayınları, Bütün Yapıtları-6, İstanbul.

ROUSSEAU, Jean Jacques, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine, Çeviren: **ZENGİN**, Hakan, Morpa Yayınları, 1. Baskı, Mayıs, 2013, İstanbul.

RUSSELL, Bertrand, İktidar, çeviren: **ERGİN** Mete, Cem yayınevi, İstanbul, 1990.

RUSSELL, Bertrand, Batı Felsefe Tarihi, İlk Çağ, Say yayınları, İstanbul, 1994, çeviren: **SENCER,** Muammer.

RUHİ, Muhammet Emin, 1789 Fransız Devrimi'nden İki Portre: Sieyes ve Robespierre, Adalet Yayınevi, Ankara 2014,Eylül, 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin 16. Maddesi ''Temel hakların güvenceye alınmadığı ve güçler ayrımı ilkesini de temel kabul edilmediği bir toplumda anayasa yoktur.

SANCAR, Mithat, ''Devlet Aklı'' Kıskacında Hukuk Devleti, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2004.

SANDER, Oral, Siyasi tarih İlk Çağlardan 1918'e, İmge Kitabevi, Ankara 1999, 7. Baskı.

SARIBAY, Ali Yaşar, Global bir Bakışla Politik Sosyoloji, Everest yayınları, 1. Baskı, Mart 2008, İstanbul.

SARICA, Murat, Fransa ve İngiltere' de Emredici Vekâletten Yeni Temsili Anlayışa Geçiş, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 1969.

SEVİĞ, Muammer Raşit, Devletler Hususi Hukuku, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1983.

SCHMITT, Carl, Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm, Çeviren: **ZEYBEKOĞLU**, Emre, 1. Baskı, Ankara 2002.

SCHNAPPER, Dominique, Yurttaşlar Cemaati: Modern Ulus Fikrine Dair, Çeviren: **OKUR,** Özlem, Kesit yayınları, İstanbul, 1995.

SKOCPOL, Theda, Devletler ve Toplumsal Devrimler, Fransa, Rusya ve Çin'in Karşılaştırılmalı bir Çözümlemesi, Çeviren: **TÜRKÖZÜ,** S. Erdem, İmge Yayınları, 1. Baskı, Temmuz 2004.

STRATHERN, Paul, 90 Dakikada Platon, çeviren: **ASLAN,** Rüstem, 2. Baskı, Ocak 1998, Gendaş Yayınları.

STRATHERN, Paul, 90 Dakikada ARİSTOTELES, Çeviren: **UKŞUL,** Mehmet, 1. Baskı, Ocak 1998, Kaya Matbaacılık, İstanbul.

SUAREZ' DE, Francisco, Yasa- Devlet ve Sosyal Sözleşme, Çeviren**: HAZAR,** Zeynep, Astana Yayınları, 2. Baskı, 2016 Ankara.

ŞENEL, Alâeddin, Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üzerine, Ankara, 1970, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.

ŞENEL, Alaeddin, Erken Devlet, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1993.

ŞENTUNA, Candan; **BABÜR**, Saffet, Platon, Yasalar, cilt:1, 2. Basım, Kabalcı yayınevi, 1994.

ŞENEL, Alâeddin, Siyasal Düşünceler Tarihi, Ankara, V Yayınları.

TANİLLİ, Server, Devlet ve Demokrasi, Anayasa Hukukuna Giriş, 2. Baskı, Say Kitap Pazarlama, İstanbul.

TANÖR, Bülent, Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri, 2. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 1995.

TEZİÇ, Erdoğan, Anayasa Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 1997.

THİLLY, Frank, Felsefenin Öyküsü Yunan ve Ortaçağ Felsefesi, İz Düşün Yayınları, 3. Baskı, 2002 Şubat, İstanbul.

TOURAİNE, Alain, Modernliğin Eleştirisi, Çeviren**: TUFAN,** Hülya, Yapı Kredi Yayınları, 2000, İstanbul, 3. Baskı.

TOSUN, Tanju; **DAĞI,** Zeynep, Devlet Nereden Nereye? , Uluslararası Politikayı Anlamak, Deva Yayınları, Melisa Matbaacılık, İstanbul 2007.

TURİNAY, Faruk, Dil, Hukuk ve Siyaset Bağlamında Anayasa Düşüncesi, Seçkin Yayınları, 1. Baskı, Temmuz, 2012.

TUĞCU, Tuncer, Batı Felsefe Tarihi, Alesta Yayınları, Ankara, 2000.

TÜRCAN, Talip, Devletin Egemenlik Unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2001.

TÜRDEŞ, Mehmet, Platon: Seçmeler, Morpa Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, Mart 2004.

UYGUN, Oktay, Federal Devlet, 1. Baskı, Çınar Yayınları, İstanbul 1996.

ÜSTEL, Fusün, Yurttaşlık ve Demokrasi, Dost Yayınları, Ankara, 1999.

WHEEN, Francıs, Karl Marx, çeviren: **GÜVEN**, Gül Çağalı, E Yayınları, 1. Baskı, 2004 Ocak, İstanbul.

VERSENYİ, Laszlo, Sokrates ve İnsan Sevgisi, çeviren: **CEVİZCİ,** Ahmet, Gündoğdu Yayınları, 3. Basım, 2010 Eylül.

WALLERSTEIN, Immanuel, Tarihsel Kapitalizm, Çeviren: **ALPAY,** Necmiye, Metis Yayınları, İstanbul 1996.

WEBER, Alfred, Felsefe Tarihi, Çeviren: **ERALP,** Vehbi, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1991.

YAYLA, Yıldızhan, İdare Hukuku, Beta yayınları, 1. Baskı, Eylül, 2009, İstanbul.

YAYLA, Atilla, Liberalizm, Ankara, Turhan Kitabevi, 1992, s.42-45; Liberal Bakış, Ankara, 1993, Siyasal Kitabevi.

YÖRÜK, Abdülhak Kemal, Hukuk Felsefesi Dersleri, İstanbul, 1958.

ZABUNOĞLU, Yahya Kazım, kamu Hukukuna Giriş: Devlet: tanım, Kaynaklar ve Unsurlar, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1963.

İnternet Erişimi:

www.felsefetasi.org.

www.biyografi.info.

www.siyasalfelsefe.blogspot.com.

www.tarihvefelsefe.blogspot.com.

www.economist.com.

www.college.columbia.edu.

http://www.academia.edu./9977574/.DEVLET_TEORİLERİ_ve_İBN_HALDUN_UN_DEVLET_DÜŞÜNCEİ.

www.tarihiolaylar.com.

Dergiler:

KOÇAK, Mustafa, " İngiltere' de Parlamento ve Parlamentonun Egemenliği Doktrininin Tarihsel Kökleri", Kocaeli üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı.5, Temmuz 2005.

GÜNDÜZ, Aslan, "İktidar ve Milletlerarası Sınırları", İstanbul Barosu Dergisi, Cilt:64, Sayı: 2-3, 1990.

ÖZMAN, Mehmet Aydoğan, Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller, AÜHFD, 21. Cilt, 1-4 sayı,1964.